Dijitalleşmenin Kültür Tüketimine Etkisi Bağlamında Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi: Eskişehir Örneği

Hazal ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2024

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

DİJİTALLEŞMENİN KÜLTÜR TÜKETİMİNE ETKİSİ BAĞLAMINDA DİJİTAL YERLİLER VE DİJİTAL GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

HAZAL ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

Eskişehir, 2024

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hazal ASLAN tarafından hazırlanan **Dijitalleşmenin Kültür Tüketimine Etkisi Bağlamında Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi: Eskişehir Örneği** başlıklı bu tez, 13/06/2024 tarihinde *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'*nin ilgili maddeleri uyarınca yapılan **Tez Savunma Sınavı** sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ	
Üye (Danışman) Prof. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET	
Üye Prof. Dr. Zülfikar BAYRAKTAR	

ONAY

.../... /202..

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Dijitalleşmenin Kültür Tüketimine Etkisi Bağlamında Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi: Eskişehir Örneği başlıklı tezin bizzat tarafımca hazırlanan, özgün bir çalışma olduğunu; bu çalışmanın tüm aşamalarında (hazırlık, veri toplama, analiz, bilgilerin sunumu ve raporlaştırma vb.) bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olarak hareket ettiğimi; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri, bilgi vb. için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara çalışmanın kaynakçasında yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan "Bilimsel İntihal Tespit Programı'yla tarandığını ve hiçbir "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, herhangi bir biçimde bu çalışmamla ilgili yukarıdaki beyanıma aykırı bir durumun saptanması hâlinde, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçların sorumluluğunu kabul ettiğimi bildiririm.

.. / .. / 20..
Hazal ASLAN

ÖZ

DİJİTALLEŞMENİN KÜLTÜR TÜKETİMİNE ETKİSİ BAĞLAMINDA DİJİTAL YERLİLER VE DİJİTAL GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

ASLAN, Hazal
Yüksek Lisans, 2024
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Bilimi Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

Çalışmanın temel amacı, dijital dönüşümün kültürel tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Dijital yerliler ve dijital göçmenler arasındaki farklar belirlenerek, iki grubun kültür tüketiminde teknoloji kullanımının yarattığı değişiklikler karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışma, Eskişehir il merkezinde yaşayan bireylerin boş zaman, duygu, eğitim, alışveriş ve mahremiyet konularındaki kültürel tüketim pratiklerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışmanın verileri, saha araştırması ile gözlem ve mülakat yöntemleri ile elde edilmiş, analizler ise netnografik araştırma yöntemi ile halk bilimi açısından ele alınarak incelenmiştir. Bu sayede kuşaklar arası bir bakış açısı ile iki farklı grubun dijital dönüşüm sonrasında kültür tüketimi davranışları arasındaki farklılıklar detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur. Elde edilen verilerin analiziyle ortaya çıkan sonuçta, dijital yerlilerin kendilerine ait oluşturdukları kültür içerisinde dijital göçmenlerin uyum sağlama konusunda zorluklar çektiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde dijital yerlilerin ise içinde bulundukları kültürü değil de geleneksel döneme duyulan istek ve ihtiyaç durumlarının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Dijital yerliler ve dijital göçmenler arasındaki farklar, dijital dönüşüm süreçlerinin sosyo-kültürel yapılar üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için kritik öneme sahiptir. Dijital dönüşümün yönetiminde kuşaklar arası farklılıkların göz önünde bulundurulması halk bilimi açısından önemlidir. Bu bağlamda dijital göçmenlerin dijital dünyaya entegrasyonunu kolaylaştırmak amacı ile eğitim ve farkındalık programlarının geliştirilmesi bir öneri olarak sunulmaktadır. Ayrıca, dijital yerliler açısından ise kültürel değerlerin korunması ve aktarılması amacı ile bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, dijital dönüşüm, kültür tüketimi, dijital yerliler, dijital göçmenler.

ABSTARCT

A COMPARATIVE ANALYSIS OF DIGITAL NATIVES AND DIGITAL IMIGRANTS IN THE CONTEXT OF THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON CULTURAL CONSUMPTION: THE CASE OF ESKISEHIR

ASLAN, Hazal

Master's Thesis, 2024

Department of Turkish Language and Literature

Turkish Folklore Department

Advisor: Prof. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

The main aim of the study is to evaluate the impact of digital transformation on cultural consumption habits. Differences between digital natives and digital migrants are identified, and the changes in cultural consumption due to technology usage between these two groups are comparatively analyzed. The study aims to reveal the cultural consumption practices of individuals living in the city center of Eskişehir in terms of leisure time, emotions, education, shopping, and privacy. The data of the study were obtained through field research using observation and interview methods, and the analyses were conducted from the perspective of folklore using the netnographic research method. Thus, the differences in cultural consumption behaviors after digital transformation between two different groups with an intergenerational perspective were detailedly revealed. The differences between digital natives and digital migrants are crucial for better understanding the effects of digital transformation processes on socio-cultural structures. Considering intergenerational differences in the management of digital transformation is important from the perspective of folklore. In this context, the development of education and awareness programs is proposed to facilitate the integration of digital migrants into the digital world. Additionally, for digital natives, raising awareness for the preservation and transmission of cultural values is important.

Keywords: Digitalization, cultural consumption, digital natives, digital migrants, Eskisehir.

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca çalışmamın gerçekleştirilmesinde yanımda olan, danışmanım Prof. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET'e çok teşekkür ederim. Lisans dönemimden itibaren akademik alanda beni destekleyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Adem KOÇ'a teşekkür ederim. Değerli yorumları ile tezime katkı sağlayan Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ'a ve Prof. Dr. Zülfikar BAYRAKTAR'a çok teşekkür ederim. Araştırma sürecim boyunca, tezimin zenginleşmesini ve nitelikli hâle gelmesini sağlayan kaynak kişilerime, bana vakit ayırdıkları için çok teşekkür ederim. Yüksek lisans hayatım boyunca beni destekleyen ve kaynak kişilerime ulaşmamı sağlayan ESOGÜ Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi'ndeki değerli hocalarıma ve arkadaşlarıma bana kattıkları değerler için teşekkür ederim.

Her zaman en büyük ilham kaynağım olan, bana yol gösteren ve yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim. Bu çalışma, bana gösterdikleri inanç ve rehberlikleriyle hayatımda sahip olduğum en büyük şansım olan ailemin varlığının da bir yansımasıdır. Son olarak bu tez çalışmasını tamamlamanın gururuyla kendime çok teşekkür ederim.

ÖN SÖZ

Günümüzde içinde bulunulan ikinci sözlü kültür çağının en önemli terimlerinden biri olan dijitalleşme, hayatın her alanında var olan ve bireylerin hayatına mecburi olarak etki eden bir kavramdır. Kültür aktarımı ve kültürün tüketilme boyutu geçmişten günümüze bireylerin etkileşimde kalarak yaşattığı olgulardır. Kültür aktarımı ve tüketimi dijital kültür öncesinde geçmişten günümüze, yaşlılardan gençlere seyrinde ilerlemekteydi. Günümüzde ise dijital kültür içerisindeki aktarım ve tüketim gençlerden yaşlılara şeklinde ilerlemektedir. Kültürün aktarım yönünün değişmesiyle birlikte ortaya çıkan sonuçlar, kültürel değerlerin güncellenmesi ve kaydedilmesi için incelenmelidir. Bu sebepten yola çıkılarak, çalışmada, güncellenen kültürel değerler beş konu başlığı altında incelenmiştir. Geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurulmaya çalışılarak analiz yapılmıştır.

Çalışmanın dijital, kültür ve tüketim başlıklı birinci bölümünde; Dijital, Kültür ve Tüketim ile ilgili konu başlıkları incelenmektedir. Bireylerin kişisel çıkarları ve bütünsel olarak toplumun ihtiyaçları arasında denge kuran kültür kavramı birinci başlıkta kavramsal olarak incelenmiştir. İnsanlığın var olmasıyla birlikte var olan ve tarihi çok eskiye dayanan tüketim kavramı ikinci başlıkta incelenmiştir. Tüketme eyleminin geçmişten günümüze hâla devam ettiği gibi gelecekte de artarak devam edeceği görülmektedir. Ancak zaman ilerledikçe dijital kültür içerisindeki tüketme eyleminin hızı, dijital dönüşümün neden olduğu birçok etmenden dolayı hızlanmıştır. Bunun yanında kültürün tüketilmesi şekillerinin incelendiği kültür tüketimi kavramı, üçüncü başlıkta incelenmiştir. Bireylerin kimlik inşası açısından ele alındığında, bireyin yaşadığı toplum içerisinde var olan bir kültürel unsuru tüketmesi aidiyet bağının güçlenmesine, sosyal bağlar kurmasına ve yaşam tarzının şekillenmesine yol açmaktadır.

Genel itibariyle, içinde insanın olduğu ve tüm yönlerin popüler olan unsurlarla yaşandığı popüler kültür kavramı, dördüncü başlıkta incelenmiştir. Günümüzde endüstriyel üretim süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve geniş kitlelere ulaşan kültürel bir olgu olan kitle kültürü kavramı, beşinci başlıkta incelenmiştir. Altıncı başlık olan dijital kültür kavramı ise, sadece teknolojik gelişmeler ile değil aynı zamanda kültürel, politik ve toplumsal olarak da ele alınarak incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünün son başlığında yer alan dijital transformasyon (dönüşüm) kavramı,

günümüzde hâla devam eden bilgi çağı içerisinde toplumların yaşamsal bir gerçeği olan birey-dijital yakınlaşması bakış açısıyla incelenmiştir.

Çalışmanın, "Dijital Yerli ve Göçmenler Etrafında Şekillenen Kültür Tüketimi Çeşitleri" başlıklı ikinci bölümünde ise; dijital yerli ve dijital göçmenler etrafında şekillenen kültür tüketimi çeşitleri incelemesine yer verilmiştir. Bu bölüm içerisinde öncelikli olarak kültür tüketimini sağlayan bireylerin incelenmesi gerçekleşmiştir. Dijital çağın içerisine doğan ve onun bir parçası olarak büyüyen nesli tanımlayan dijital yerliler, birinci başlıkta incelenmiştir. 1980 yılı öncesinde dünyaya gelen ve teknoloji ile ilerleyen yaşlarında tanışan kişiler olarak tanımlanan dijital göçmenler ise ikinci başlıkta incelenmiştir. Tüketilme aktarılma boyutuyla ele alınıp analiz edilecek olan unsurlar sırasıyla, boş zaman kültürü tüketimi, duygu kültürü tüketimi, eğitim kültürü tüketimi, alışveriş kültürü tüketimi ve mahremiyet kültürü tüketimi başlıklarıyla tezin ikinci bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmanın, "Dijitalleşme ile Birlikte Değişen Kültür Tüketimi: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı üçüncü bölümünde, dijitalleşme ile birlikte değişen kültür tüketiminin dijital yerliler ve dijital göçmenler açısından karşılaştırmalı analizine yer verilmektedir. Dijital yerlilerin boş zaman kültürü tüketimine yönelik görüşleri, boş zaman ve uyku yönetimi, boş zaman ve uyku alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Dijital yerlilerin duygu kültürü tüketimine yönelik görüşleri, duygu paylaşımı, duygusal ihtiyaçlar, emojiler, sanal zorbalık ve tahammülsüzlük alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Dijital yerlilerin eğitim kültürü tüketimine yönelik görüşleri, uzaktan erişim, kaynak erişimi, öğretim yöntemleri ve dijital kullanımı alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Dijital yerlilerin alışveriş kültürü tüketimine yönelik görüşlerinin verileri değerlendirilmiştir. Dijital yerlilerin mahremiyet kültürü tüketimine yönelik görüşleri, takip edilme ve dijital güvenlik, mahremiyet ihlali, geleneksel inançlar ve kültürel değerler alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir.

Daha sonrasında dijital göçmenlere geçilmiş ve boş zaman kültürü tüketimine yönelik görüşlerinden başlanarak değerlendirmeler yapılmaya devam etmiştir. Dijital göçmenlerin duygu kültürü tüketimine yönelik görüşleri, olumsuz duygular ve tahammül, emojiler, duygu paylaşımı ve yetersizlik ve tatmin alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Dijital göçmenlerin eğitim kültürü tüketimine yönelik görüşleri,

eğitim düzeni, kaynak erişimi ve uzaktan eğitim alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Dijital göçmenlerin alışveriş kültürü tüketimine yönelik görüşler de analiz edilerek değerlendirilmiştir. Görüşlerin son başlığı olan dijital göçmenlerin mahremiyet kültürü tüketimine yönelik görüşleri ise mahremiyetin doğası, geleneksel inançlar, finansal mahremiyet ve görgü, kültürel değerler alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümün sonuncu başlığı olan dijital yerliler ve dijital göçmenlerin görüşlerine yönelik karşılaştırmalı analizler başlığında görüşlerin analizi yapılmış ve hem tablo hem de grafik şeklindeki tespitlere yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise bulgular değerlendirilmiş ve yazılı kaynaklar, sözlü kaynaklar, elektronik kaynaklar başlıklarıyla kaynakçaya yer verilerek çalışma sonuçlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iii
ÖZ iv
ABSTARCT v
TEŞEKKÜR vi
ÖN SÖZ vii
İÇİNDEKİLER x
GİRİŞ 1
1.1.Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler 1
1.1.1 Konu 1
1.1.2 Amaç 2
1.1.3 Kapsam ve Sınırlılıklar 2
1.1.4 Materyal ve Yöntem 3
1.1.5 Çalışmanın Önemi 3
1.2. Dijital Kültür Üzerine Yapılan Çalışmalar 4
1.2.1 Kitaplar 4
1.2.2 Makale ve Bildiriler 5
1.2.3 Tezler 6
1.3. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler 6
1.3.1 Eskişehir'in Coğrafi, Tarihi ve Sosyolojik Yapısı 6
BİRİNCİ BÖLÜM 9
Dijital, Kültür ve Tüketim 9
1.1 Kültür Kavramı 9
1.2 Tüketim Kavramı 12
1.3 Kültür Tüketimi Kavramı 15
1.4 Popüler Kültür Kavramı 18
1.5 Kitle Kültürü Kavramı 22
1.6 Dijital Kültür Kavramı 26
1.7 Dijital Dönüşüm Kavramı 32
İKİNCİ BÖLÜM 39
Dijital Yerli ve Göçmenler Etrafında Şekillenen Kültür Tüketimi Çeşitleri 39
2.1 Dijital Yerliler 39
2.2Dijital Göçmenler 47
2.3 Boş Zaman Kültürü Tüketimi 53
2.4 Duygu Kültürü Tüketimi 57

2.5 Eğitim Kültürü Tüketimi 61
2.6 Alışveriş Kültürü Tüketimi 65
2.7 Mahremiyet Kültürü Tüketimi 68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 74
Dijitalleşme ile Birlikte Değişen Kültür Tüketimi: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi 74
3.1 Dijital Yerlilerin Boş Zaman Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 74
3.1.1 Boş Zaman ve Zaman Yönetimi 74
3.1.2 Boş Zaman ve Uyku 80
3.2 Dijital Yerlilerin Duygu Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 81
3.2.1 Duygu Paylaşımı 81
3.2.2 Duygusal İhtiyaçlar 84
3.2.3 Emojiler 85
3.2.4 Sanal Zorbalık ve Tahammülsüzlük 87
3.3 Dijital Yerlilerin Eğitim Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 92
3.3.1 Uzaktan Eğitim 92
3.3.2 Kaynak Erişimi 94
3.3.3 Öğretim Yöntemleri 96
3.3.4 Dijital Kullanımı 97
3.4 Dijital Yerlilerin Alışveriş Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 99
3.5 Dijital Yerlilerin Mahremiyet Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 106
3.5.1 Takip Edilme ve Dijital Güvenlik 106
3.5.2 Mahremiyet İhlali 107
3.5.3 Geleneksel İnançlar 110
3.5.4 Kültürel Değerler 112
3.6 Dijital Göçmenlerin Boş Zaman Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 116
3.7 Dijital Göçmenlerin Duygu Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 120
3.7.1 Olumsuz Duygular ve Tahammül 120
3.7.2 Emojiler 123
3.7.3 Duygu Paylaşımı 124
3.7.4 Yetersizlik ve Tatmin 127
3.8 Dijital Göçmenlerin Eğitim Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 129
3.8.1 Eğitim Düzeni 129
3.8.2 Kaynak Erişimi 133
3.8.3 Uzaktan Eğitim 138
3.9 Dijital Göçmenlerin Alışveriş Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 140
3.10 Dijital Göçmenlerin Mahremiyet Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri 146
3.10.1 Mahremiyetin Doğası 146

3.10.2 Geleneksel İnançlar 151
3.10.3 Finansal Mahremiyet ve Görgü 153
3.10.4 Kültürel Değerler 154
3.11 Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Görüşlerine Yönelik Karşılaştırmalı Analizler 158
SONUÇ 163
KAYNAKÇA 176
1.Yazılı Kaynaklar 176
2.Sözlü Kaynaklar 184
3.Elektronik Kaynaklar 188
EKLER 189
EK 1. Derleme Soruları 189

GİRİŞ

1.1.Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler

1.1.1 Konu

Kültür, aynı toplum içerisinde yaşayan kişilerin ortak bir şekilde oluşturduğu, değiştirip dönüştürdüğü bir yapıya sahiptir. Bu değişim ve dönüşümün nedenlerine paylaşılan topluma yeni üyelerin katılması, yeni aktarım ortamlarının, mekânlarının oluşması, dijitalleşme ve küreselleşme faktörleri oldukça etki etmiştir. Dijital ortam, insanların hem kendi yarattıkları ve üreticisi oldukları hem de yakalamaya çalışarak öğrenicisi oldukları bir ortamdır. Bu ortam içerisine giriş yapan bir bilgi çok hızlı yayılmakta ve aynı şekilde hızlı tüketilmektedir. Dijital değişim ve dönüşüm hayatın akışını pek çok açıdan etkilemiştir. Yeni teknolojiler ile modern dünyada giderek kendisine daha da yabancılaşan insana ise yeniden keşfetme görevi düşmektedir.

Dijital göçmenler olarak adlandırılan 1980 yılı öncesinde dünyaya gelen ve bilgi iletişim teknolojileriyle yaşamlarının ilerleyen aşamalarında tanışan kuşak; analog cihazların, geleneksel kitle iletişim araçlarının hâkim olduğu dönemde büyümüştür. Hızlı bir şekilde gelişen ve sürekli yenilenen dijital dünyanın ana diline uyum göstermeye çalışırlar. Diğer taraftan teknolojik araçlarla büyüyen ilk kuşağı temsil eden dijital yerliler; oluşan dijital kültürün ana dilini benimseyen kuşak olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda bu ortam içerisinde içerik üretip paylaştıkları için hem katılımcı hem de tüketici konumundadırlar.

Kültür aynı toplum içerisinde yaşayan kişilerin ortak bir şekilde oluşturduğu, değiştirip dönüştürdüğü bir yapıya sahip olduğu gibi geleneksel ve modern olarak yaşatılış farklılıklarına da sahiptir. Çalışmada kültür tüketimi; zaman, duygu, eğitim, alışveriş ve mahremiyet konulu beş başlık altında, Eskişehir ili kent merkezindeki katılımcıların deneyimleri üzerinden incelenmiştir. Dijital dönüşümün kültür tüketimine etkisinin dijital yerliler ve dijital göçmenler ile karşılaştırmalı analizinin yapılması, geçmişten günümüze var olan kültürün tüketilmesine dair yaşanan döngüsel durumun, kuşaklar arası bir karşılaştırmayla ortaya konmasını sağlayacak önemli bir çalışma konusudur.

1.1.2 Amaç

Kültür, yaşam için gerekli mal ve hizmetlerin üretimini ve dağıtımını sağlamalıdır. Üyelerinin biyolojik ve psikolojik gereksinimlerini karşılamalı ve biyolojik sürekliliğin korunması için bir üreme yapısı oluşturulmalıdır. Yeni üyelerin her birinin etkili birer yetişkine dönüşebilmesi için kültürlenme süreci gerçekleştirilmelidir. Günümüzde içinde bulunulan ikincil sözlü kültür çağının en önemli terimlerinden birisi olan dijitalleşme, hayatın her alanında ortaya çıkan ve ister istemez herkesin yaşamında kendisine yer bulan önemli bir kavramdır. Dijitalleşmenin getirileri ve yenilikleriyle birlikte ortaya çıkan hayat düzeni içerisinde insan, kendini yeniden yaratma ve konumlandırma arayışına girmektedir. Dijital araçların etkisi neticesinde birçok farklı alanda gerçekleşen dönüşümle de kültürel değerlerin tüketim alışkanlıklarındaki sınırlar değişmeye başlamıştır. Dijital yerlilerin dünyasında kendisine yer edinmeye çalışan dijital göçmenler ise geçmişten bugüne kadar oluşturulan kültürel ortamı yeniden tanımlamakta ve böylelikle geçmişle bugünü harmanlamaktadır. İşte tam bu noktada kültür bireyden topluma doğru bir hareket alanıyla her kademeden insanı ve grubu etkileyerek kendisini canlı tutmaktadır.

Bugünkü kadar hızlı ve kitlesel olmasa da tüm kültürler zaman içerisinde değişirler. Değişim nüfus artışı, teknolojik gelişmeler, çevre krizleri, yabancı istilası, kültür içerisindeki davranış ve değerlerin farklılaşmasıyla meydana gelir. Çalışmanın hazırlanmasındaki amaç, Türk kültürüne ait değerlerin dijitalleşme ile birlikte yaşam içerisinde tüketilmesinde ortaya çıkan farklılıkların gelişiminin, dönüşümünün halk bilimsel açıdan incelenmesi ve Eskişehir ili kent merkezinde yaşayan katılımcılarla kuşaklararası bir analiz araştırmasının yapılmasıdır.

1.1.3 Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmanın asıl kısmını, kültür tüketiminin; boş zaman, duygu, eğitim, alışveriş ve mahremiyet boyutları oluşturmaktadır. Dijitalleşmenin bu boyutlar üzerindeki dönüşüm etkisi, dijital yerli ve dijital göçmen katılımcılarla kuşaklararası bir analiz üzerinden ortaya konmuştur.

Çalışma, Eskişehir ili kent merkezinde yaşayan katılımcıların görüşleri alınarak incelenmiştir. Eskişehir hem genç nüfus hem de yaşlı kesim oranının yüksek olduğu bir il olduğu için burada bulunan kaynak kişiler baz alınarak saha çalışması

yapılmıştır. Çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları, kültürün tüketilme şeklindeki dönüşümün kuşaklararası bir bakış açısıyla ortaya konması için oldukça önemlidir.

1.1.4 Materyal ve Yöntem

Çalışma konusu dijital dönüşümün kültür tüketimine etkisi üzerine şekillenmektedir. Dijital dünyanın hızlı bir şekilde gelişmesi ve sürekli olarak yenilenmesi göz önüne alındığında yalnız metin merkezli bir çalışma yapılması yeterli olmamaktadır. Bu nedenle araştırma yapılırken hem metin taraması ile elde edilen verilerin hem de bağlam merkezli bir çalışmayla saha (alan) araştırmasından elde edilen verilerin birleştirilmesiyle çalışma sonuca ulaşmıştır. Fakat öncelikli olarak araştırmanın amacına uygunluğu nedeniyle çalışmanın konuları hakkında literatür taraması da yapılmıştır.

Dijital dönüşüm ve değişimin kültür tüketimine etkisi üzerine yapılan bu çalışma hem netnografik hem de saha (alan) araştırma yöntemleriyle incelenecektir. Netnografik araştırma yöntemi, dijital ortamlarda sosyal etkileşimi anlamak üzerine kurulu bir araştırma yöntemidir. Araştırmacı gözlemine dayanarak veri toplama ve analiz uygulamaları olarak tanımlanabilmesi nedeniyle bu yöntem çalışmanın amacına uygundur. Aynı zamanda saha araştırmalarıyla, dijital yerli ve dijital göçmenlerden, dijital dönüşümün kültür tüketimine etkisini analiz edebilmek amacıyla veriler elde edilmiştir.

1.1.5 Çalışmanın Önemi

Halk bilimi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, dijitalleşmenin folklor üzerindeki etkisi hakkında yapılan tezlerin zamanla arttığı gözlemlenmektedir. Günümüzde oldukça etkili olan teknolojik gelişmeler, folklor ve dijital kültür arasındaki bağlantıyı inceleme ihtiyacı doğurmuştur. Dijital dönüşüm, kültür öğelerinin tüketilmesine pek çok açıdan etkide bulunmuştur. Kültür aktarımı, eskiden yeniye doğru ilerlerken günümüzde yeniden eskiye aktarım daha yüksek oranda gerçekleşmeye başlamıştır. Bu nedenle kültürün eskiden yeniye aktarımı incelendiği gibi, yeniden eskiye aktarımın ve bu süreçte ortaya çıkan değerlerin de incelenmesi gerekmektedir. Dijital kültürle ilgili halk bilimi kuram ve yöntemlerine yönelik hazırlanan geniş kapsamlı çalışmalar pek fazla bulunmamaktadır. Aynı zamanda Eskişehir'in hem genç hem de yaşlı nüfusa sahip olması nedeniyle yapılan çalışma,

dijital kültürün beraberinde getirdiği dönüşümün etkilerini ayrıntılı bir şekilde gözler önüne sürerek psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi birçok bilim dalına da kaynaklık edebilecektir.

1.2. Dijital Kültür Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.2.1 Kitaplar

Editörlüğünü Mehmet Özdemir'in (2019) yaptığı *Dijital Kültür* kitabında, günümüz popüler kültürüne ve folklorcuların en çok rağbet gösterdiği çalışma konularına değinilerek on farklı konu başlığı için inceleme yapılmıştır.

Mehmet Gökhan Genel'in (2019) editörlüğünü yaptığı *İletişim Çağında Dijital Kültür* kitabında, dijitalleşme ve popüler kültür ekseninde toplumların kendi kültürel kodlarına yönelik içerik üretiminde bulunması gerektiği anlatılmaktadır.

Charlie Gere'in (2019) *Dijital Kültür* kitabı, dijital teknolojilere gelen toplumsal karşılıkları dönüm noktası alarak dijital kültür tarihini detaylandırarak açıklamaktadır. Dijital teknoloji, modern toplumu çeşitli biçimlerde tanımlamıştır ve günümüzde ortaya çıkan anlı dijital kültürü ele almaktadır. Sanat, müzik, edebiyat tasarım ve dijital teknolojileri kitap içerisinde detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Mustafa C. Sadakoğlu, Emrah Arğın ve E. Gülbuğ Erol'un (2020) editörlüğünü yaptığı *Dijital Kültür ve Sosyal Medya Okumaları* kitabı, yeni medya ve sosyal ağların kazandığı ivme ile her yeni gün insan hayatına internet bazlı yeni oluşumların girdiğini anlatmaktadır. Dijitalleşme ile başlayan bu sürecin anlatımı geniş bir yelpazede verilmiştir.

Fatih Balcı'nın (2020) editörlüğünde yazılan *Dijital Kültür-2* kitabında, yeni medya, küreyerelleşme, hibritleşme, dil, edebiyat ve halk bilimi araştırmalı alt başlıklarıyla, farklı yazarların bakış açılarıyla birlikte kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.

Uğur Durmaz'ın (2021) editörlüğünü yaptığı *Dijital Kültür-3* kitabı, tradijital, post truth, memetik, kimlik, medya, internet, edebiyat ve halkbilimi araştırmaları alt başlıklarıyla, yaşamı baştan aşağı değiştiren bir salgının yaşanması ve bunun etkisiyle kişilerden kurumlara kadar neredeyse her aşamanın dijitalleşmeye hızlı girişiyle birlikte yeni düzenin araçları ve etkilerinin ne derece önemli olduğu açıklanmıştır.

Dilge Kodak'ın (2022) *Dijital Kültür ve Fragmanları* kitabı, sağlıktan zorbalık biçimlerine, sanattan yeni tüketici formlarına, güzellik anlayışından sinemaya kadar geniş bir spektrumda her şeyin yeniden üretildiği, form ve normlardan bağımsız amorf

bir sistemler bütününü açıklamaktadır. On beş yazarın dijitalleşmenin temas ettiği, birbirinden farklı alanlarda çoklu perspektiflerini bir araya getirmektedir.

1.2.2 Makale ve Bildiriler

Fatih Balcı'nın (2020) yazdığı "Dijital Kültürde Halk Müziği ve Kültürel Güvenlik" makalesi dijitalleşme ile halk müziğinin kültür içerisindeki yerini ayrıntılarıyla açıklamaktadır.

Ömer Kırmızı'nın (2022) yazdığı "Dijital Kültür Ortamında Mizahın Yeni Bir Mecrası: Twitter'daki Anonim Hesaplar" makalesinde, Türk kültür hayatının renkli alanlarından biri olan mizah ve mizaha bağlı ürünlerin yayıldığı bir mecra olan sosyal medyayı bir kültür bilimci bakış açısıyla incelemiştir.

Uğur Durmaz'ın (2022) "Pandemi Döneminde Dijital Kültür Ortamında Düzenlenen Halkbilimi Toplantıları Üzerine Bir Değerlendirme (TOKÜAD, UNESCO Türkiye ve Motif Vakfı Örneği)" makalesi, birçok alanda dijitalleşmeye başlayan dünyanın, pandemi dönemiyle beraber farklı kollardaki çeşitli etkinliklerin dijital ortama aktarılmasını incelemektedir.

Mehmet Özdemir'in (2022) "Dijital Kültürde Yeni Yaratmalar: Keloğlan Masalları" makalesi, masalların sözlü kültür ortamında olduğu kadar yazılı, elektronik ve dijital kültür çevrelerinde de yer aldığını incelemektedir. Dijitalleşmeyle birlikte masalların anlatım ortamlarının ve aktarım yöntemlerinin büyük ölçüde dönüşüme uğradığını açıklamaktadır.

Aslı Büyükokutan Töret ve Zülal Söğüt'ün (2022) "Çobanlık ve Hayvancılıkta İnsansız Hava Aracı Kullanımı ile Dijital Dönüşüm: Eskişehir Örneği" makalesi, meslek folkloru bağlamında çobanlığın geçirdiği dijital dönüşümü incelemektedir.

Nilgün Türkmen'in (2023) "Aşık Veysel'in Dijital Kültürdeki Yeri: Instagram ve Twitter/X Sosyal Medya Örnekleri" makalesi, sosyo-kültürel hayatta köklü ve hızlı değişimlerin yaşandığı dijital kültür içerisinde Aşık Veysel'in kültürel belleklerdeki yerinin çağın yeni kültür ortamı olan dijital kültür aracılığıyla tespit ve tahlili yapılmıştır.

Pınar Karataş'ın (2023) "Dijital Kültür Ortamında Uğurlu Nesneler" makalesi, dijital kültürel ortamda şanslı nesnelerin küreselleşmesiyle kazanılan içerikler, kaynaklar ve yeni işlevler analiz edilmiştir.

Hazal Aslan'ın (2024) "Dijital Yerliler ve Göçmenler: Duygu Kültürü Değişimi" makalesi, dijitalleşmenin duygular üzerinde meydana getirdiği değişimler, dijital göçmenler ve dijital yerliler arasında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Erol Gülüm'ün (2014) "Sözlü Kültürden Dijital Kültüre Dönüşen Ütopik Vizyon" bildirisi, Erkan Aslan'ın (2017) "Dijital Kültürde Kültür Aktarımı: Rafadan Tayfa Animasyon Dizisinde "Aşure Günü" Örneği" bildirisi, İmran Gündüz Alptürker'in (2021) "Dijital Kültür ve Kahve Falı Uygulamaları Bağlamında Kültürel Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme" bildirisi, Hazal Aslan'ın (2022) "Dijital Ortamda Kültür Aktarım Platformu Podcastlerin Tüketicileri Üzerine" bildirisi, Handan Aydın Kasımoğlu'nun (2022) "Sözlü ve Yazılı Kültürden Dijital Kültüre Geçişte Halk Biliminin Durumu ve Geleceği" bildirisi, Erdem Akın'ın (2022) "Kutsal Mekândan Sanal (Düşünülen) Mekâna: Alevi Ziyaret Kültürünün Dijital Kültüre Yansıması" bildirisi bulunmaktadır.

1.2.3 Tezler

Emre Can Yılmaz (2021) tarafından hazırlanan *Postmodern Dijital Tüketim Bağlamında Youtuber Folklorunun Performans Merkezli Analizi: Oğuzhan Uğur Örneği* başlıklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmada, bağlam merkezli bir yaklaşımdan hareketle Youtuber folkloru, kendisini ortaya çıkaran tarihsel ve sosyokültürel koşullar bütünü olarak Youtube platformunun özellikleri bağlamında incelenmiştir.

Eray Alpyıldız (2023) tarafından hazırlanan *Sanal-Dijital Kültür Çağında Geleneksel Türk Yemek Kültürü* başlıklı doktora tezi bulunmaktadır. Bu çalışmada dijital kültür çağı olarak tanımlanan süreçte Türk yemek kültürünün bilgi, beceri, yaratıcılık, üretim, tüketim, anlatım, gösterim, reklam, pazarlama gibi pek çok noktada bulunan varlık alanı ve uğradığı dönüşüm incelenmiştir.

1.3. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

1.3.1 Eskişehir'in Coğrafi, Tarihi ve Sosyolojik Yapısı

Eski ve Orta Çağlarda Yunanca Dorylaion, Latince Dorylaeum olarak anılan bugünkü Eskişehir ili, kaplıcalarıyla ünlü ve ticaret ile zenginleşmiş bir Frigya şehridir. Böylesine eski bir yerleşme merkezi olması nedeniyle Eskişehir adı verilmiştir. M.Ö. 3000 yıllarına kadar giden yerleşim tarihi ile birçok medeniyete ev

sahipliği yapmıştır. Geniş ve verimli ovaları, Anadolu'yu batı doğu ve kuzey güney doğrultularında kesen doğal yolların Eskişehir'de buluşması, bu yolların askeri ve ticari önemi, bölgenin hep göç almasının ve savaşların sahnesi olmasının temel nedenleri arasındadır (Veren, 2012: 16 - URL-2).

Tarihsel açıdan uç bölgesi durumunda olan Eskişehir ve çevresinde kalabalık Türkmen gruplarının bulunması, yeni bir beyliğin, Osmanlıların doğuşuna yol açmış ve bu bölge Osmanlıların ilk faaliyet alanlarını oluşturmuştur. Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Osman Gazi, 1291 yılında Karacahisar'ı fethetmiştir. Osman Bey adına Karacahisar'da ilk Cuma hutbesi okunurken, ilk bayram hutbesi de Eskişehir'de okunmuştur. Bu durum, Eskişehir'in Osmanlıların ilk ele geçirdikleri yer ve ilk idari teşkilatın bir parçası olduğunu göstermektedir. Osman Bey, oğlu Orhan Bey'i Karacahisar Sancakbeyi olarak, kardeşi Gündüz Alp'i de Eskişehir Subaşısı olarak atamıştır. Bundan böyle Osmanlı idaresi altında bulunan Eskişehir, bir idari ve kültürel merkez hâline gelmiştir. Şehirde bulunan Seyyid Abdullah, Şeyh Şehabeddin Sühreverdi, Ahi Mehmed, Ahi Ede, Ahi Ömer, Ak Doğan, Gül Dede, Hacı Nasreddin ve Ahi Mahmud zaviyeleri, buranın köklü bir kültürel potansiyele, dini ve kültürel bir canlılığa sahip olduğunu göstermektedir (Oğuzoğlu, 1995: 399).

2021 TUİK verilerine göre Eskişehir'e göç eden kişi sayısı 36 bin 776'dır. Bu göç hareketinin başlangıcı ise 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Kırım ve Kafkasya bölgesinden, 1911-1912 Balkan Savaşından itibaren de Rumeli bölgesinden gelen insanlarla oluşmuştur. Öyle ki bu karışık nüfuslu yaşam 19.yüzyıl gezgini Fransız arkeolog Georges Perrot'nun da dikkatini çekmiş ve batıda hiç görülmeyen bir olgunun Eskişehir'de mevcut olduğunu, bu imparatorlukta her biri başka din ve dilde, yedi sekiz ırkın yan yana yaşadığını ifade etmiştir.

İçerisinde Tatarlar, Çerkezler, Macırlar, Türkmenler ve Manavların yoğunlukta olduğu bu bölgede günümüz verileriyle göç edilmeyen şehir sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle demografik ve kültürel yapı hızlı bir şekilde kabuk değiştirmektedir (Koç, 2014). Bir göçmen kenti olarak kabul edilebilecek Eskişehir'de göçmenler, kentin kültürel ve sosyal hayatının canlanmasına yol açmışlardır. Göçmenler, geldikleri bölgelerin kendilerine has giyim-kuşam, dil, yemek ve beslenme

alışkanlıkları, eğlence gibi bazı gelenekleri ile şehrin kültürel dokusunu önemli derecede etkilemişlerdir (Şahin, 2011: 240).

Kültürel zenginliklerle dolu Eskişehir ili 03.05.2012 tarih ve 6303 sayılı Kanun ile 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti kabul edilmiştir (URL- 3). Sanayi ve ticaret konuları açısından da oldukça önemli bir şehirdir. Şehirde organize sanayi bölgelerinin, kapsamlı şirketlerin ve üniversitelerin bulunması ekonomik açıdan da pek çok fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda farklı ekonomik sınıfların varlığı da ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda şehirde 3 büyük üniversitenin olması öğrenci nüfusunun da yüksek olmasına ve eğitim alanında çeşitli dinamiklere sebebiyet vermektedir. Şehrin bulunduğu coğrafi konum iklim ve tarım gibi faktörler üzerinde etkilidir. Bu nedenle şehirde çiftçi nüfusu da bulunur. Böylece İç Anadolu bölgesinde, derin bir tarihi geçmişe sahip olan Eskişehir, içerisinde farklı kültürler, gelenekler, anlayışlar, tatlar, düşünce şekilleri ve daha birçok çeşitlilik barındırdığı gibi aynı zamanda hem genç nüfus hem de yaşlı kesim oranının yüksek olduğu, homojen bir şehirdir. Eskişehir ilinin homojen yapısı nedeniyle burada bulunan kaynak kişilerle yapılacak olan derleme yöntemi ile veri toplama çalışması, kültürün tüketilme şeklindeki değişimin ortaya konması için oldukça önemlidir. Dijital göçmenler ile yapılacak analiz çalışmasında kaynak kişilere kolayca ulaşım sağlanması durumu aynı şekilde dijital yerli kaynak kişiler için de geçerlidir. Bu nedenle çalışmanın kaynak kişilerinin yaşadığı şehir ve özellikleri çalışma için önemli bir yer kapsamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Dijital, Kültür ve Tüketim

1.1 Kültür Kavramı

Yapılan araştırmalara göre kültür kelimesinin ortaya çıkışı ve tanımlanmasına yönelik çalışmaların tarihinin 18.yüzyıla dayandığı görülmektedir. Kültür kelimesinin dilbilimciler gözüyle bakıldığında Latincede toprak kültürü anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Öncelikli olarak tarımla, toprakla ilgili faaliyetleri ifade eden bu terim daha sonrasında uygarlık ve medeniyet gibi anlamları kapsamış ve kelimeye çok boyutlu anlamlar yüklenmiştir.

Kültür kelimesinin köken itibariyle Latincede ikamet etmek, yetiştirmek, korumak gibi anlamları olan "colere" kök sözcüğünden gelen cultura olduğu belirtilmektedir (Williams, 2005: 106-107). Colere; işlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek iyileştirmek, eğitmek vb. anlamları birlikte içeren çok zengin bir anlam içeriğine sahiptir. Bu fiilden üretilen cultura terimi, ilk kez tarımsal etkinlikleri nitelemekte kullanılmıştır. Türkçede kültür teriminin karşılığı olarak önerilen ekin terimi de colere fiili esas alınarak türetilmiştir (Özlem, 2000: 142). Daha sonra tam tarih verilemeyen bir süreç içerisinde kelime anlam değişimi içerisine girmiştir. Var olan kelimenin anlamına soyut kavramlar yüklenmiş, kelime pek çok yerde bir toprağı değil de bir insanı işlemek, toprağa değil insana özen göstermek, tarım amaçlı değil kişilik açısından iyileşme ve eğitme anlamlarıyla kullanılmaya başlamıştır.

Kelimeye yüklenen soyut anlamdan sonraki o ilk dönemde bazı araştırmacıların da literatürde kelimeyi bu yönüyle kullandığı görülmüştür. Bozkurt Güvenç'e göre (2002: 96) "culture" sözcüğü ilk olarak Voltaire tarafından, insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi, yüceltilmesi anlamında kullanılmıştır. Bu kullanımın ardından Almanca diline geçen sözcük 1793 tarihli bir Alman dili sözlüğünde "cultur" olarak yer almıştır. Kimi çalışmalarda ise kültür teriminin, insanın yetiştirilmesi, işlenmesi, eğitilmesi anlamında ilk kez kullananların Romalı filozoflar Cicero ve Horatius olduğu belirtilmektedir. Cicero tarafından cultura animi şeklinde kullanılan terim insan nefsinin terbiyesi anlamına gelmektedir ve kültür kelimesi aynı anlamıyla insanın gerekli bilgileri edinerek akıl yürütme, belli ilkelere göre davranma, nefsine hâkim olma, kişilik sahibi olma hâli için bugün de kullanılmaktadır (Özlem, 2000: 142).

"Zihnin kültürü" bir anda kazanılmadığı gibi, bir kişi de hemen "kültürlenmez". Kültür kelimesini tanımlama teşebbüslerinin çoğu kelimenin yanlış kullanıldığı anlamdan esinlenmiştir. Bunun bir nedeni, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca kelimenin mütevazı kökeninden çok uzak olan yeni anlamlar kazanmasıdır. Bazı kişiler için kültür, kendi içinde bir şey, bir işlem değil de bir durum veya belki de kişilerin ya da toplumların ya sahip olduğu ya da olmadığı bir ilerleme ve gösteriş idi. Belli bir millî kültürde onur, milliyetçiliği destekleyen bir öğe idi. Gelişen eğitim ve iletişim sistemleri de bu ulusal onuru arttırmaya yönelmişti (Briggs, 2007: 99).

Kültür kelimesine yüklenen tarımdan bireye geçiş yapan bu çok yönlü anlam değişimi sonrasında antropoloji, sosyoloji, edebiyat, tarih, felsefe, ekonomi gibi farklı alanlarda kullanılmaya başlanmış ve üzerine pek çok tanımlama yapılmıştır. Dünyanın ilk antropologlarından Edward Taylor da (1987: 11) bu konuyla ilgili kültür kelimesi, bakteriyolog ve ziraatçıların konuları ile ilgili olarak daha düşük seviyedeki organizmaların ele alınışında kullanıldığı zaman, anlam bakımından herhangi bir zorluk arz etmez. Çünkü ulaşılacak sonuç konusunda kolayca aynı fikir paylaşılabilmektedir. Kültür kelimesi, insan dimağının ve ruhunun geliştirilmesi anlamında kullanıldığı zaman, aynı fikrin paylaşılması biraz zorlaşıyor demiştir.

18.yüzyılın sonlarına doğru ise kültür kelimesi bir insan topluğunun, bir halkın, bir ulusun hatta uluslararası topluluğun düşünsel, sanatsal, felsefi, bilimsel, yöresel faaliyetlerini yansıtan değerler toplamı ifadesiyle tanımlanarak geniş bir kapsamı içerdiği ve bütünsel bir tarza sahip olduğu vurgulanmıştır (Özlem, 2008: 154).

Özkul Çobanoğlu'na göre (2008: 18); Kültür, insanlığın mükemmel hâle gelmesi ve bunu kendini geliştirerek yapması için bir araç olarak tanımlanmaktadır. Bu insanlığın bütünüyle gelişmesi tanımına uygun olarak kültür, bilgiye bilinçli olarak ulaşılması ve aynı zamanda zihinsel bir gelişim sürecini de kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle değinilecek olursa kültürün öğrenme süreci yazılı, kısmen sözlü kültürün içinde olduğu şekilde gerçekleşir. Buna göre, kültür denilince edep, muaşeret, çok okumuşluk, üst tabaka yaşantısı, modayı takip etme, yüceltilmiş hisler ve ince bir sanat zevki gibi somut ve ölçülebilir nesnel desteklerden mahrum alanlar kastedilmekteydi.

William A. Haviland'a göre; (2008:102) Kültür, kişilerin davranışları hakkında insanlara bilgi veren ve bu davranışlarda yansımasını bulan soyut görüşler, değerler ve dünyaya dönük algılardan oluşur. Kültür, bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılır ve o toplumun üyeleri tarafından anlaşılır davranışlar üretir. Kültürler insana biyolojik olarak atalardan miras kalmamıştır; kültür öğrenilir ve kültürün bütün değişik parçaları bütünleşmiş bir biçimde işlev görür. Her kültür, insanların karşılaştıkları sorunları çözmeye yardımcı olacak düşünce ve eylemler için bir kılavuz niteliğindedir. Devam edebilmesi için kültür, o kültüre göre yaşayanların temel gereksinimlerini karşılayabilmeli ve topluluğun üyelerinin düzen içinde yaşamasını sağlayabilmelidir.

Böylece bir kültür, bireylerin kişisel çıkarları ve bütünsel olarak toplumun ihtiyaçları arasında bir denge kurmalıdır. Bunlara ek olarak kültür, yeni koşullara uyum sağlamak ya da var olan koşullara dönük algıları değiştirmek için bir değişme kapasitesine de sahip olmalıdır.

Kültürü bireysel ve toplumsal olarak inceleyen, genetik bir şekilde aktarımı olmadığını her toplumun ihtiyacına yönelik gelişmesi ve değişmesi gerektiğini söyleyen Haviland gibi Asmman da kültürün bağlayıcı bir yapıya sahip olarak aidiyet duygusuyla "biz" deme imkânı verdiğini söyler. Jan Asmman'a göre; (2015: 23). Her kültür bağlayıcı yapı 'olarak adlandırdığımız bir şey oluşturur. Bu yapı hem sosyal boyutta hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcıdır, Ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından bir "sembolik anlam dünyası" yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkanı sağlayarak insanları birbirine bağlar.

Kültürün bu yanı eski metinlerde "adalet" kavramı altında işlenir. Bu yapı aynı zamanda, önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak, ilerleme hâlindeki şimdiki zamanın ufkuna, bir başka zamanın görüntülerini ve öykülerini katarak ve böylece ümit verip anıları canlandırarak, dünle bugünü birleştirir. Kültürün bu yanı tarihi anlatılara ve efsanelere dayanır.

Kültürün iki yönü, yani kuralcı ve anlatısal, yönlendirici ve nakledici yönü bireylere "biz" deme imkanı veren kimlik ve aidiyet temellerini yaratır. Tek tek bireyleri böyle bir "biz" de birleştiren, bir yandan ortak kurallar ve değerlere bağlılık, öte yandan ortak yaşanmış geçmişin anılarına dayanan, ortak bilgi ve kendini algılayış biçiminin oluşturduğu bağlayıcı yapıdır.

İşlevselcilik olarak da bilinen sosyal antropoloji alanının kurucusu Bronislaw Malinowski, kültürün insan başarılarının bütünsel ifadesi olduğuna inanmıştır. Malinowski'ye göre kültür insanoğlu tarafından doğaya eklenen yapay bir varlık oluşturmaktadır ki bu bağlamda dil, alışkanlıklar, fikirler, inançlar, gelenekler, toplumsal düzen, önceden edinilmiş meziyetler, teknik ilerlemeler ve değerler gibi çeşitli işlevsel öğeler birbirine bağlıdır ve kendi içlerinde iyi dengelenmiş bir sistem oluştururlar. Kültürün temeline bireylerin ihtiyaçlarını koyan Malinowski, kültürü insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir araya gelerek oluşturduğu toplumun, bu ihtiyaçları giderme şekli olarak görmektedir. Ona göre insanlar, herhangi bir amacı gerçekleştirmek, bir hedefe ulaşmak için örgütlenmek zorundadırlar. Bireysel ihtiyaçların giderilmesinde örgütlenmenin önemine değinen Malinowski, kalıcı örgütlenmenin kültürün temel olgusu olduğunu ileri sürmektedir (1992: 68-70).

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer alan kültür tanımına göre geniş bir perspektifle bakılan kültür yalnızca kısıtlı bir alanla değil toplumun bütün yönleriyle bir ilişki kurmaktadır. Toplumun maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatıyla ilgili değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur (Oğuz, 2011: 128).

"Kültür" kavramının değişim süreci itibariyle kazandığı yeni anlam üzerine pek çok araştırmacının pek çok tanımlaması bulunmaktadır. Farklı disiplinler ve farklı araştırmacılar her ne kadar farklı görüşlerde bulunsalar da en geniş hâliyle yapılabilecek tanımlamalar birbirlerinden çok da uzak olmayan şekillerde ve anlamlarda olacaktır. Aynı zamanda kültürün sürekli olma özelliği dolayısıyla da yapılan tanımlama girişimleri, aynı süreklilikle devam edecektir.

1.2 Tüketim Kavramı

Tüketim, insanlığın var olmasıyla birlikte var olan ve tarihi çok eskiye dayanan bir olgudur. Tarih öncesi döneme gidildiğinde insanların avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamlarına devam etmeleri, o dönemin tüketim durumunu ortaya çıkarttığından geçmişi çok eskiye dayandırabilmektedir. Tüketimin, tüketme eyleminin kavramsallaşması ise Aydınlanma Çağı ile oluşmuştur. Tüketim çok genel bir kavram olması dolayısıyla üzerine pek çok tanımlama yapılmıştır. Sosyoloji,

psikoloji, ekonomi gibi farklı disiplinler kendi alanları açısından farklı yaklaşımlarda bulunmuştur.

Tüketim, belirli bir ihtiyacın tatmin edilmesi için bir ürünü ya da hizmeti edinme, sahiplenme, kullanma ya da yok etme olarak da tanımlanabilir. Bu eylemi yapan birey de tüketici olarak isimlendirilebilir (Odabaşı, 1999: 4). Türk Dil Kurumu tüketim kavramını, "üretilen veya yapılan şeylerin kullanılıp harcanması, yoğaltım, istihlak, üretim karşıtı" olarak tanımlamıştır (URL-4).

Tüketimin amacı genel olarak, ihtiyaç olan bir eksikliğin giderilmesi, tatmin edilmesidir. Tüketim, yemek, içmek gibi insanın yaşaması için gerekli olan temel (birincil) ihtiyaçların giderilmesinden, herhangi bir istek, arzu veya tutkunun tatmini için gösterilen davranışlara kadar uzanabilir. Ayrıca tüketim, toplumların benimsedikleri sosyal ve kültürel değerlerle şekillenen ve zamanın şartlarına göre değişen, dönüşen toplumsal bir olgudur. (Okur, 2020: 35).

Geçen yüzyılın başlarına kadar tüketim, neredeyse tamamen ekonomik bir olgu olarak kabul ediliyordu: üretilen malların, belli bir değişim değeri (para) karşılığında, üreticiden tüketiciye geçmesi işlemi. Tümüyle rasyonel/hesap edebilir kabul edilen tüketiciler, kapitalist piyasanın gizli eli tarafından düzenlenen ve bu düzenlenişi herkesi eşit ölçüde tatmin eden, belli bir değer karşılığında, tüketim mallarını üreticilerden elde ediyor; işlemin her iki tarafı da bundan belli bir yarar sağlamış kabul ediliyordu. Ancak sonraları, aslında "tüketimin her zaman ve her yerde kültürel bir işlem olduğu" fark edildi ve tüketim olgusu, sosyal teorinin ilgi alanına, "yalnızca yararcılık açısından ve ekonomik bir süreç olarak değil, gösterge ve sembollerin de içinde olduğu bir sosyal ve kültürel süreç olarak" dâhil edildi (Ongur, 2011: 29-30). Böylece artık "kültür" kavramının da içerisinde incelenebilecek bir olgu hâline gelmiş oldu.

İnsanlığın var olmasıyla birlikte ortaya çıkmış olan tüketim, zamanla farklı ve daha geniş anlamlara karşılık gelmiştir. Zaman içindeki bu değişme, insanların sadece ihtiyaçlarını gidermek için tüketmelerinden kaynaklı tek taraflı ekonomik yaklaşımlardan, sosyal statü ve kimliklerini belirleyen, semboller ve hayat tarzları, imaj ve hazcı/gösterişçi gibi çeşitli öğeleri içeren kültürel bir yaklaşıma doğru gidilmesiyle olmuştur (Halis, 2012: 151). Kültür yaşamın her alanında kendine bir yer bulabileceği için insanlığın var olmasıyla birlikte ortaya çıkan tüketim kavramı da

kendine ve dönemine ait bir çeşitlenme içerisine girmiştir. Çünkü insan, doğadaki tüm canlılar gibi yaşamı süresince düzenli olarak tüketir. Ancak, diğer canlılar sadece fiziksel gereksinimlerini giderme amacıyla tüketirken, insan yaşam kalitesini artırmak ve sosyal bağlarını devam ettirebilmek amacıyla psikolojik ve sosyal gereksinimlerini de tüketim faaliyetlerine yansıtmaktadır" (Bakır ve Çelik, 2013: 47).

Jean Baudrillard'a göre (1997: 74) tüketim, etkin ve sosyal bir davranış olmanın yanı sıra; bir zorlama, bir ahlak, bir kurum ve bir sosyal değerler sistemidir. Baudrillard, postmodern toplumda tüketimin, nesnelerin yanı sıra fikirlerin ve görüngülerin de tüketilmesi anlamına geldiğini söyler. Böylece sadece somut bir biçimde değil soyut alanlarda da tüketim kavramının var olabileceği ve eylemlerini gerçekleştirebileceği tespit edilmiş olur.

Tüketimin daha ziyade toplumsal boyutunu da ortaya koyan bir yaklaşım bulunmaktadır; insan, temel bir toplumsal ihtiyaç duymasından dolayı başka insanlarla ilişki kurmaya ve bu ilişkinin kurulabilmesi için etkileşim mekanizmaları gibi dolayım kuran malzemelere sahip olmaya dönük toplumsal ihtiyacın parçası olan üretme ve katkıda bulunma şeklindeki çalışma güdüsünü açıklayan aynı toplumsal sistemin bütüncül bir parçası (Douglas ve Isherwood, 1999: 8) şeklinde tüketimi tanımlamaktadır. Burada söz konusu olan, bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin geliştirilmesinde tüketimin aktif bir rol üstlenmesidir.

Bu tanıma benzer bir yaklaşım da post modern teorinin önemli yorumcularından biri olan Jean Baudrillard tarafından şu şekilde getirilmiştir: Bir söyleme işaret eden tüketim; çağdaş toplumun kendisi üzerine bir söz ve toplumumuzun kendisiyle konuşma tarzıdır. Tüketimin bir lisan, üslup ve iletişim biçimi olarak ifade edilmesi post modern teoride ağırlık kazanmaktadır (Özcan, 2007: 5).

Robert Bocock ise (1997: 58); tüketimin, bireyleri uyuşturduğunu ve gerçek dünyaya karşı yabancılaştırdığını söyleyerek psikolojik açıdan tüketimi şöyle izah etmektedir:

Modern tüketiciler fiziksel olarak pasif olmalarına rağmen zihinsel olarak çok meşguldürler. Tüketim her zamankinden fazla kafada çözülmesi gereken bir deneyim, beyinsel ve zihinsel bir olgudur. Bu nedenle tüketiciler zihinsel süreçlere yoğun olarak katılmaktadır. Sadece vücudun gereksinimlerini (fizyolojik, biyolojik ihtiyaçlar kastediliyor) doyuran basit bir süreç olmaktan çıkmıştır. Tüketiciler hizmetleri tercih

etme aşamasındayken oldukça karmaşık düşünce süreçlerini ortaya koyarak, tüketim faaliyetiyle ilgili derin bir katılım göstermektedirler. Bu şekilde tüketim faaliyetiyle psikoloji arasında da oldukça aktif bir etkileşim olduğunu da vurgulamış olmaktadır.

Abdülkadir Zorlu ise (2006: 60) tüketimi arzu, hedonizm ve yaşam tarzı ile ilişkili olarak tanımlamaktadır: "Arzular ve sosyal formlarıyla tüketim, "bir yaşam tarzı içinde hedonist, gösteriş ve bir gruba ya da kültüre ait olma gibi amaçlar için prestiji yüksek markaları, estetikleşmiş ürünleri ve hizmetleri satın alma, sahiplenme ve kullanma" şeklinde ifade eder." Bir başka bakış açısıyla bir yere, akıma, gruba dâhil olma hissiyle hareket edilerek aitlik duygusuna da oldukça değinen bir yapıdır.

Sosyolojik yaklaşımlar, tüketimi estetik tanımlarla ortaya koymaktadırlar. Böylece insanlığın gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçası olan tüketim, sadece zorunlu ihtiyaçları gideren yapısından sıyrılarak; bir eğlence, boş zaman ve haz kaynağı hâline de bürünmektedir (Özcan, 2007: 6-7).

Tüketim, artık insanların kim oldukları, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlıklarını ve bu duyarlıkları korumalarını sağlayan yöntemleri etkilemektedir. Kimlik duygusunun gelişimini çevreleyen olgularla çok iç içe geçmiş bir durumdadır. Bu nedenle tüketim, ekonomik olduğu kadar, aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olgu olmaya da devam edecektir (Bocock, 2009: 10).

Pek çok açıdan ele alınan tüketim kavramı insan hayatının hemen hemen her kısmında kendisine bir yer edinmiştir. Aynı zamanda beraberinde bir kazanımı da getirerek çeşitlenen anlamlara da sahip olmuştur. Başlangıçtan bu yana hep aktif olan tüketme eylemi günümüzde hâla devam ettiği gibi gelecekte de artarak kendine yeni anlamlar kazandıracaktır. Tüketme eyleminin sonsuz döngüyle arasında kuvvetli bir etkileşim vardır. Sadece zaman ilerledikçe tüketme hızı da özellikle dijitalleşme gibi birçok etken dolayısıyla hızlanmıştır. Hayatın başlangıcıyla ortaya çıkan bu kavram bir gün son bulacaksa eğer, bu son yine yaşamın bitişiyle vuku bulacaktır.

1.3 Kültür Tüketimi Kavramı

Kültür tüketimi, bireylerin veya yaşanılan toplumun edebiyatını, sanatsal etkinliklerini, müziğini, spor faaliyetlerini, moda akımlarını, yediden yetmişe var olan geleneklerini, yemek anlayışını, dilini, film sektörünü, ritüellerini ve daha pek çok kültürel unsurunu etkin veya pasif bir biçimde içselleştirmesi ve deneyimlemesi vetiresidir. Kültür tüketimi aynı zamanda bireylerin kimlik inşa etme sürecinde de

etkin bir role sahiptir. Bireylerin sahip oldukları kültürel unsurlar bakış açılarını, yaşam tarzlarını, düşünce biçimlerini şekillendirmektedir.

Kültür tüketimi sağlanırken sadece fiziksel olarak bir tüketim gerçekleşmesi gerekmez. Soyut bir şekilde sağlanan deneyimleri de içerdiğinden günlük hayatta pek çok yolla gerçekleştirilebilir. Bir topluluğun veya etnik bir gurubun ritüellerini deneyimlemek, bir bireyin büyüdüğü çevredeki örf ve adetlerini uygulaması kültürü tüketmesiyle ilişkilidir. Aynı zamanda tiyatro ve sinema izleme, konserlere gitme, stil ve moda eğilimlerine katılıp kıyafet ve aksesuarlar satın alma (örneğin bazı markalar yalnızca tarz olarak kıyafet ya da bir ürün değil aynı zamanda bir yaşam tarzını, düşünce biçimlerine ait sembolleri ve bazı değerlere ait içeriklerle dizayn edilmiş ürünleri pazarlar), müzik aleti çalma, yabancı bir dil öğrenirken dildeki değişiklikleri gözlemleme, geleneksel yemekler yapma veya tüketme gibi eylemler hepsi ait olduğu alanın kültürünü tüketme ile ilişkilidir.

Böylece bireylerin veya dâhil oldukları grupların belli bir kültürel unsuru anlamaları ve etkileşim içerisinde olmaları günlük yaşamlarında da kültürü tüketmeleri anlamına gelir. Ayrıca, aşina olunan kültür unsurları haricinde bir başka kültüre ait herhangi bir deneyim edinmek bireyin farklı perspektiflere de ulaşmasını sağlayacaktır.

Kültür tüketimi kavramı kültürel deneyimlerin ve kültür unsurlarının yalnızca sembolik veya estetik değerleriyle ilişkili değildir. Bir başka bakış açısıyla da ticari ve tüketim amaçlı bağlamda değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bireyler hem fiziksel hem de sosyal anlamda kültürel ürünleri, unsurları, sembolleri veya deneyimlerini birer tüketim aracı olarak kabul eder. Böylece kültür ticarileştirilmiş olur ve tüketime tabi tutulur. Bu süreçte özellikle popüler kültürün yeri oldukça önemlidir. Çünkü tüketim, popüler kültürün etkisi altında anlam kazanan unsurlar üzerinden ilerleme eğilimine sahiptir.

Salt ticari ve tüketme amacıyla algılanan durumlarda kültür sadece bir tüketim malzemesi olarak görülmektedir. Burada kültürel ürünler, yüzeysel bir şekilde tüketilme tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir. Bireyin kültürel bir ürünü sadece trend ve o anın modası olması dolayısıyla tüketmesi, herkes giydiği veya taktığı için sadece uyum sağlama amacıyla satın alması, herkes tarafından gidilen bir müzeyi içerisindeki eserlerin anlam derinliğine bakmadan popüler olanı kaçırmamak adına

görüp sosyal medyada paylaşması, yine güncelde popüler olarak dâhil olunan bir etkinliğin kültürel amacına dikkat edilmeksizin orada bulunmuş olma hedefiyle gerçekleştirilmesi gibi durumlar kültürel değerleri yüzeyselleştirilerek anlam kaybı yaşanmasına ve ticarileştirilmesine neden olabilir.

Kültürün bu şekilde endüstrileşerek kitlesel bir tüketime sunulması, beraberinde kültürel unsurların kullanım değerleriyle değil de ambalaj ve tanıtımlarıyla öne çıkmasını getirmiştir. Bu durumda ortaya çıkan kültürü dönüştürme eylemini Adorno şu şekilde ifade etmektedir; Kültür endüstrisi aracılığıyla sermaye, hem artsüremsel olarak (sürekli yeni ve "farklı" metalar üretmesiyle) hem de eşsüremsel olarak (alternatif "hayat tarzları"nı kışkırtmasıyla) yadsımanın dinamiklerini kendi bünyesinde eritmiştir. Kültür endüstrisinin sanattaki stili geri dönüşümle sunması demek olan "hayat tarzı", vaktiyle yadsıma unsuru barındıran bir estetik kategorinin meta tüketiminin bir niteliğine dönüşmesini temsil eder. Birbirine rakip hayat tarzlarının artması, bu stillerin ev içine nüfuz etmesi, müziğin yaygınlığı, ürünlerin reklamlardaki imgelerinin dolaysız birer uzantısına dönüşmesi... Bütün bu fenomenler kültür endüstrisi ile gündelik hayat arasındaki uçurumun kapanmasına ve bunun sonucu olarak toplumsal gerçekliğin estetize olmasına işaret eder (Adorno, 2007: 37). Eğlenceli vakit geçirmeye hizmet eden her şey, kültür endüstrisinin tüm o unsurları, kültür endüstrisinden çok önce de vardı. Şimdi bunlar tepeden kavranıp zamanımızla aynı seviyeye getirilerek güncelleniyor (Adorno, 2007: 66). Artık popüler kültürle yakalamaca oynayan bireyler de kitlesel bir hareketle kültür endüstrisinin ortaya çıkarmış olduğu unsuru hızlı bir şekilde tüketme eyleminde bulunmaktadır.

Aynı zamanda yaşanan kültürün endüstrileştirilmeden önceki hâlinin daha gerçek bir yaklaşımla olduğunu, içerisine tüketim amacı girdikten sonra yüzeysel bir hâl aldığını ve aslında tamamen popüler olana uyma endişesiyle hareket edildiğinden kültürel unsurun işlemesinde gerçeklikten uzak duygular barındırdığını savunur. Kültürün saf bir dolaysızlığı yoktur: insanlar tarafından bir tüketim nesnesi olarak gelişigüzel tüketilebildiğinde, insanları maniple eder (Adorno, 2007: 147). Bireyler kültürel unsurları kitlesel düzeyde tüketme eğilimiyle hareket ederken, yerel anlamlar ve değerler değiştirilebilir ve amacına uygun bir şekilde sürdürülemeyebilir.

Sanat eserlerinin metaya dönüşmesi ve bu şekilde alımlanması gibi, tüketim toplumunda metanın kendisi de imgeye, temsile ve gösteriye dönüşmüştür. Kullanım

değerinin yerini ambalaj ve tanıtım almıştır. Sanatın metalaşmasının sonu, metanın estetize edilmesidir. Metanın baştan çıkarıcı ölümcül şarkısı, vaktiyle burjuva sanatının barındırdığı mutluluk vaadini yerinden etmiştir; tüketici Odysseus, tatmine ulaşacağını umarak kendini sevinçle meta denizinin sularına bırakır, ama aradığını bulamaz (Adorno, 2007: 38). Bu durumda da standartlaştırılarak tüketiciye sunulan kültür ögeleri bir süre sonra anlam yetersizliği yaşayarak basitleşebilir.

Bütün bu süreç göz önüne alındığında kültür tüketimiyle ilgili hem olumlu hem de olumsuz özellikler olduğu gözlemlenmektedir. Bireyin kimlik inşası açısından ele alınacak olursa yaşadığı toplum içerisinde var olan bir kültürel unsuru tüketmesi aidiyet bağının güçlenmesine, sosyal bağlar kurmasına ve yaşam tarzının şekillenmesine yol açmaktadır. Fakat dikkat edilmesi gerekilen kısım popüler kültür etkisiyle var olan ve endüstrileşen kültür unsurlarını salt ticari bir şekilde ele alarak yüzeyselleştirmemektir. Çünkü bu şekilde ele alınan kültür unsurları zaman içerisinde tamamen anlamlarını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

1.4 Popüler Kültür Kavramı

Popüler kültür ile ilgili literatürde genel, olumlu ve olumsuz pek çok eleştiri, görüş ve tanımlama bulunmaktadır. Her ne kadar olumsuz taraflarından söz edilse de çok güçlü bir kitleye hitap etmektedir. İnsan dünyası içerisinde çok yönlü bir perspektife sahiptir. Süreç içerisindeki yayılma hızı ile toplum üzerindeki şekillendirebilme etkisi de oldukça dikkat çekicidir.

Popüler kültür, 1950'li yıllarda ortaya çıkan ve kaynağını people (halk)'tan alan bir terimdir (Davies, 1995: 25). TDK'na ait sözlükte popüler terimi; "halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan" ve "herkesin tanıdığı" anlamındadır. Popüler kültür terimi ise; "belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel ögelerin bütünü" açıklamasını içermektedir (URL-5). Genel anlamıyla popülerin en sıradanlaşmış ve klasik anlamı halkın olandır. Bulunduğumuz zamanda da popüler kavramı "toplum açısından beğenilen ya da tercih edilen" anlamında kullanılmaktadır (Erdoğan, 2004: 3). Popüler kültür kısacası en temel anlamıyla halka ait olan demektir. Ancak zamanla anlam bakımından halkın sevdiği olarak daha da genişlemiştir (Sakallı, 2014: 307). Pek çok benzer tanımlamaya sahip olan popüler ve popüler kültür olguları kavramsal anlam itibariyle ilk ortaya çıkış döneminde halkla ilişkilidir. Daha

sonrasında üreticisi her ne kadar halk olsa da son aşamasında kültür endüstrisi tarafından şekillendirilmiştir.

Popüler kültür kavramı ile genel itibariyle, içinde insanın yaşadığı dünyanın tüm yönleri kastedilmektedir. Bu kavramla miras alınan, uygulanan ve mirasçılara bıraktığımız yaşam tarzı, uyanıkken yaptıklarımız ve uykudayken gördüğümüz rüyalar vurgulanmaktadır. Popüler kültür, kitle iletişim araçları, eğlenceler, oyunlar, kahramanlar, putlar, törenler, psikoloji, din yani yaşamımızın tüm manzarası gibi çevremizdeki gündelik dünyamızı da kuşatmaktadır. Bütün bunların yayımı, özellikle de 19. yüzyılın ortalarından sonra genelde kitle iletişim araçları tarafından gerçekleştirilmektedir″ (Akgül, Pazarbaşı, 2018: 43). Kitle iletişim araçları, geniş kitlelere aynı zamanda ulaşabilme özelliğine sahip olması nedeniyle kültürel ifadelerin yayılmasına, eğilimlerin oluşturulmasına, kültürel değişimin hızlanmasına, küresel ölçekte bir etkileşim sağlanmasına ve katılımcı kitlesini artırabilme seçeneklerine sahiptir. Böylece popüler kültürün şekillenmesine doğrudan etki etmektedir.

Günümüzde, popüler mekânlar, popüler televizyon programları, popüler film ve müzikler ve daha birçok alanda bilindik, birçok kişi tarafından sevilen veya tercih edilen anlamında kullanılmaktadır. Popüler sıfatı ile tamamlanarak nitelendirilen bu unsurlar gündemde, ön planda olan ve tercih edilmeye devam eden ürünleri içermektedir. Yeni bir ürün popüler hâle geldiğinde bir önceki daha az tercih edilir, yani popülerliğini yitirmiş olur. Bu durumun dönemin popüler olan yaşam tarzı ve popüler olan kültür pratikleri ve elbette popüler kültür ile ilişkili şekilde yorumlanması gerekir (Kavlak, 2022: 43).

Popüler kültür üzerine literatürde pek çok çalışma yapılmıştır ancak araştırmacılar ortak bir tanım üzerinde buluşmamışlardır. Genel özellikleri haricinde yaklaşımda bulunulurken olumlu ve olumsuz iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Her biri popüler kültürü anlamak için önem arz etmektedir. Popüler kültürün genel özelliklerini Batmaz (2006: 97-98) şu şekilde sıralamıştır:

a. “Biçim olarak orta karmaşıklıktadır.

b. Parayla elde edilebilir, oldukça ucuzdur.

c. Copyright, patent veya sahiplik yoluyla tüketime açıktır.

d. Aktarımı ya da iletimi, ortam ve teknoloji olarak dolaylıdır.

e. Bilinen bir kaynağı ya da yaratıcısı (üreticisi) vardır.

f. Standartlaştırılmış, yeniden şekillendirilmiş veya çoklaştırılmış olarak gösterime sunulur.

g. Kültürel değerleri ve gelenekleri, yeni formüller biçiminde yansıtır.

h. Üreten ve tüketen arasında sosyal statü farkı vardır.

i. Üreticileri ve sunucuları profesyoneldir.

j. Ürün tüketiciye dönüktür".

Eleştiri yaklaşımlardan ise birincisi; popüler kültüre olumlu yaklaşanlara aittir. Onlara göre popüler kültür, var olan düzene karşı koyan orta sınıfların kültürüdür. İkincisi ise, popüler kültüre olumsuz yaklaşım içinde olanlardır. Onlar ise, kitleleri duyarsızlaştıran ve uyuşturan bir kültür olarak görmektedirler. Her iki görüşü savunanların tarihsel dönemlerden kanıtları bulunmaktadır (Yaylagül ve Korkmaz, 2008: 130).

İngiliz Kültürel İncelemeleri ekolü olarak nitelendirilen yaklaşımda popüler kültür olumlu bir şekilde ele alınmıştır. Frankfurt okulu ise olumsuz eleştirilerde bulunmuştur. "Olumsuz yaklaşanlar Marx, Gramsci, Althusser ve Frankfurt Okulu Temsilcileri (Horkheimer, Marcuse, Adorno ve Diğerleri)'dir. Olumlu yaklaşanlar ise İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu, De Carteau ve John Fiske'dir" (Arık, 2004: 328-329).

Frankfurt Okulu üyeleri, "kültür endüstrisi, popüler kültür, kitle kültürü" konularını kendilerine odak noktası olarak belirlemişlerdir. Frankfurt Okulu teorisyenlere göre, popüler kültür, kent soyluların politik ve ekonomik hayatını temel alan düşüngüsel bir üstyapı yapıdır (Batmaz, 2006: 94).

Frankfurt Okulu'nun benimsediği düşünceye göre, kitle iletişim araçları piyasayı sıradanlaştırmıştır. Frankfurt Okulu, ayrıca, "kitle iletişim araçlarınca sunulan kültürel içeriklerin, toplumsal düzeyde yarattığı standartlaştırıcı etkinin yanı sıra; politik bir amaca hizmet eden kitle iletişim araçlarının kullanım hakkını elinde bulunduran hâkim ideolojinin bir yansıyanı olarak kültürel iklimi belirlemede ne derece etkin olduklarını da ortaya koymaktadır" (Köse, 2001: 334).

Popüler kültürün olumsuz süreçleri 4 başlık olarak incelenebilmektedir (Sakallı, 2014: 310):

• Toplum açısından olumsuzlukları: Toplumun geleneksel kültürü üzerinde değişimler oluşturduğundan asıl kültürün unutulmasına ve kaybetmesine yol açabilir. Daha izleyici ve edilgen bir yapı oluşturur.

• Kültür yönünden olumsuzlukları: Hızlı tüketim etmenleriyle kültürün önemsizleştirilerek kendini toplumda göstermesinin önüne geçer ve kültürde yetenek kaynağını tüketir.

• Tüketici açısından olumsuzlukları: Gerçek olmayan duygular meydana getirerek tüketici üzerinde duygusal yıpranma oluşturur.

• Popüler kültürün meydana gelmesindeki olumsuz etkileri: Sadece parasını veren bir izleyici kitlesinden oluşarak kazanç elde etmek amaçlanır.

Olumlu yaklaşım ise popüler kültürü genel olarak; halkın tatmini, eşitlik, ulaşılabilirlik gibi vurgular yaparak ele alırken, olumsuz yaklaşım ise yapaylık, diğer kültürler üzerindeki yozlaştırıcı etkisi, bireyde yarattığı sahte ihtiyaç ve sahte tatminler üzerinden değerlendirir (Kavlak, 2022: 45).

De Certeau ise popüler kültür ile günlük yaşam pratiği arasındaki ilişkiyi ele alarak bireylerin etkin bir şekilde kültürel ürünleri anlamlandırmaya çalıştıklarından söz eder. Popüler kültür yalnızca bir üst yapı değildir aynı zamanda alt yapıda da günlük yaşamın pratiklerinin anlamlı hâle gelmesinde rol oynamaktadır. De Certeau, "strategist" (stratejist) ve "tactic" (taktik) kavramları arasındaki ayrımı kullanarak popüler kültürdeki güç ilişkilerini anlamaya çalışır. Strateji, genellikle güç sahipleri tarafından belirlenen resmi plan ve kuralları ifade ederken, taktik, bireylerin bu plan ve kuralları kendi amaçları doğrultusunda esnek bir şekilde kullanma eğilimini temsil eder. Bu, bireylerin günlük yaşamda, popüler kültür ürünlerini taktiksel bir şekilde kullanarak direniş gösterdikleri ve güç dinamiklerini etkiledikleri anlamına gelir (De Certeau, 2009: 47). Böylece tüketiciler, popüler kültür ürünlerini günlük yaşamlarında kendi ihtiyaçları neticesinde yeniden şekillendirebilir veya kendi pratiklerinde düşünceleri doğrultusunda anlamlandırabilir.

John Fiske de De Certau gibi tüketicilerin kültürü anlam dünyalarında kendilerine göre şekillendirdiğini düşünmektedir. Aynı zamanda kültürün daha katılıma dayalı ve

çeşitlendirilebilir bir süreç olduğunu savunur. Bir kültür ürünü birden fazla anlam taşıyabilir. Bu anlamları ona kazandıracak olan kişi tüketici yani halktır. Popüler kültür ürünleri tüketicinin kendi deneyimleri, toplumsal bakış açısı ve kendi anlam sistemi ile ideolojik bir direnişin sembolü olabilir. Bu bakış açısına göre, kültür endüstrisinin varlığı ve tüketime itme işlevi kabul edilir ancak, halk diğer tanımlardaki kadar edilgen ve pasif değil, aksine dayatılanı kabul etmek yerine direniş gösteren, kendisine verilmeye çalışılan metaları değiştirip dönüştüren hatta belki bazen kendi kültürü ile harmanlayarak anlamlı hâle getiren üretici konumundadır (Fiske: 1999).

Ana hatlarıyla popüler kültür halkla ilişkili bir şekilde toplumun büyük bir çoğunluğunun oluşturduğu, paylaştığı ve tükettiği bir kültürdür. Toplum tarafından yaygın bir biçimde tercih edilen ve dolayısıyla popüler olan unsurları içermektedir. Popüler kültür, geniş bir kitlenin günlük yaşamının bir parçası hâline gelmiştir. İnsan hayatının hemen hemen her yerinde, kültürün neredeyse her alanında kendisine anlamlı bir yer edinebilecek potansiyele sahiptir. Tarihi süreç içerisinde toplumun dinamiklerine göre değişebilir, farklılıklar gösterebilir ve kendine yeni alanlar yaratabilir. Geniş bir tüketici kitlesine sahiptir ve toplumları sosyal, kültürel ve ekonomik olarak etkilemektedir.

1.5 Kitle Kültürü Kavramı

Günümüzde endüstriyel üretim süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan kitle kültürü, geniş kitlelere ulaşan kültürel bir olgudur. Kültürel ürünler, üretilmesi ve tüketilmesi açısından olumlu yönde değişimlere uğramıştır. Endüstriyel üretim sürecine kültürün de etki etmesiyle birlikte medya ve kültürel üretim araçları vasıtasıyla kültürün popüler öğeleri yayılmaya başlamıştır. Bu doğrultuda kültürel unsurlar popülerleşerek ticari amaçla nitelendirilmiştir. Geniş kitlelere ulaşma özelliği ile toplumsal normlar üzerinde şekillendirmelere yol açmıştır.

Kalabalık, yığın anlamında kullanılan kitle kelimesi, basit anlamıyla, özellikleri ve onları yan yana getiren tesadüf her ne olursa olsun, rastgele bir bireyler topluluğunu belirtir (Le Bon, 2005: 15). Kitle kültürü ise, kültür endüstrisi tarafından üretilen popüler kültürün sanayileşmiş hâlidir (Kahraman: 2004). Bir başka tanımlama ile' 'kitle kültürü, belli bir endüstrileşme tekniğine dayanan, endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkmış ve geniş halk kitlelerine yayılan davranışlar ve gösteriler bütünüdür" (Gönenç, 2002: 129). Geniş kitlelere ait bir toplumun ortak şekilde paylaştığı, toplum

tarafından çok tercih edilen, popüler ve ticarileşmiş olan pek çok kültürel unsuru içerisinde barındırmaktadır.

Frankfurt Okulu mensubu Alman düşünür Theodor W. Adorno'nun (1903 – 1969) bahsettiği, bir kültür üretimi olan kitle kültürü, temellerinin atıldığı bu çağda, endüstri tarafından oluşturulduğu ve yönlendirildiği için endüstri kültürü olarak görülür. Kitle kültürü tanımını, pozitif bir çağrışım yapmasından dolayı tercih etmeyen Adorno, Kültür endüstrisi demeyi tercih eder (Adorno, 2016: 109): ''Kültür endüstrisi ürünlerinde sadece manipülasyon ile şeyleşmenin izlerini bulur (Adorno, 2016: 10). Kapitalizmde bütün üretim piyasa içindir; ''Mallar insan ihtiyaçlarını ve arzularını karşılamak için değil, kar elde etmek için, daha fazla sermaye edinmek için üretilir.'' (Adorno, 2016: 14). Endüstri, seri üretim ürünlerinin kitlelerce tüketimini hedef almıştır. Ürünler tüketilmesi için üretilir. Tüketilen ürünler nesneleri ile sınırlı kalmaz, birer meta hâline gelen imgeler, duygular, fikirler ve sanat da tüketime açık metalar hâline gelir. Kitle kültürü, seri üretim yoluyla arzdan fazla üretilen ürünlerin kitlelerce talebinin oluşturulması sonucu ortaya çıkmıştır. Kitle kültürü bu tüketim kavramı üzerine inşa edilmiştir ve günümüzde tüketim kültürü olarak da adlandırılır. Üretim, tüketimi ve tüketen insanları doğurur (Yükseler, 2017: 10).

Burada bahsedilen kültür üzerine kitlesel bir şekilde tüketim yapan kitlenin özelliklerini Mutlu (1998: 210) maddeler hâlinde şu şekilde ifade etmiştir;

a) Dağınıktır, üyeleri genellikle birbirini tanımaz. Üyeler mevcut kitlenin bir araya gelmesine neden olan her kimse, onu da çoğunlukla tanımazlar.

b) Bu topluluk öz-kimlikten, öz-bilinçten yoksundur. Belli amaçları gerçekleştirmek için örgütlü bir şekilde bir araya gelip eylemde bulunma yetisine sahip değildir.

c) Tüm toplumsal sınıflardan ve demografik kümelerden gelen çok sayıda kişi ile oluşur.

d) Özgül bir ilgi nesnesini, kendisini güdüp yönetmek isteyenlerin algısına göre seçme davranışında ise türdeştir.

Frankfurt Okulu sosyologlarının kitle iletişiminin ve kitle kültürünün gelişimine tüketim toplumuyla ticari yayıncılığın hızla yükseldiği bir dönemde geliştirilmiştir. Medyanın çeşitli türlerdeki ürünleri giderek kitle kültürünün bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kitle kültürü, bireye bir yandan özgürleştiği duygusunu vererek yaygın

tüketim odaklı davranış ve tutumları takip etmesini dayatırken diğer yandan toplumların genelinde ideolojik bir tahakküm biçimi olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda Frankfurt Okulu sosyologlarına göre kitle kültürü salt bir eğlence aracı değil aynı zamanda bir ideoloji aracıdır. Kapitalist sistemin değerlerine uygun olan unsurları, tüketim odaklı bir şekilde yayma ve bu yayılımı sürdürme işlevi de görmektedir.

İdeoloji, düşünbilimsel, toplumsal ya da siyasal bir öğreti oluşturan, ülkü olarak da benimsenebilen, kişi ve kurumların davranışlarına yön veren düşünceler bütünüdür (URL-6). Bir toplumun bakış açısını, değer ilkelerini, inançlarını ve normlarını belirlemiş olduğu bir düşünce sistemidir. Kitle kültürü ise, toplumda geniş bir kitle tarafından tercih edilen, tüketilen unsurların birleşimiyle ortaya çıkan ürünleri ve dolayısıyla temsil ettiği ideolojileri kitle iletişim araçlarıyla geniş bir çevreye yayılmasını sağlar. Böylece hedeflenen ideoloji tüketim alışkanlıkları üzerinden yayıldığı toplumların normlarına etki ederek şekillendirebilir ve değişime uğramasına sebep olabilir.

Kitle kültürü, kitle iletişim araçları vasıtasıyla tüm dünyada ulusal ve geleneksel değerden ziyade tek tip bir kültürel oluşuma ve bu oluşumun getirdiği yeni küresel değerlere doğru bir geçiş sürecini küresel anlamda oluşturmaktadır. Kitle kültürü, kapitalizmin mal ve imaj satışı yapmasına olanak veren, her türlü güncel değişim ve ihtiyaçlara göre şekillenen, 'hazır' bir kültürü ifade eder. Böylelikle kimlik duyma, aidiyet vb. duygular kitle kültürü içerisinde satın alma yani tüketim yoluyla anlamlandırılır. Kitle kültüründe toplum tüketim etkinliğinin ortak paydasında buluşmaktadır. Kapitalist sistemin ayakta kalabilmek amacıyla öne sürdüğü dinamikler bolluk, eşitlik ve çeşitlilik üzerinden topluma sirayet eder. Kitle kültürü ürünlerinin hızla yayılmasıyla insanlar hayatlarının her alanını her yerde rahatlıkla bulabilecekleri ve çok ucuz sahip olabilecekleri ucuz, göz alıcı ve standart imgelerle donatmışlardır (Sönmez, 2019: 10).

Günümüzde kitle kültürünün tanımlamadığı, kendine mal etmediği bir alan bulmak imkansızdır. Kitle kültürünün yönlendirdiği şekilde yaşamanın, tahrip edici ve insan doğasına aykırı olduğunun bilincinde olunsa da etkisi altında kalmamak oldukça zordur. Neredeyse kodlanmış şekilde bir yaşam sürdürülmektedir. Kitle kültürünü özümseyip, bu kısır döngü içinde, özgür, kendiliğinden, önceden tasarlanmamış birkaç

dakikaya bile yer olduğunu düşünmek neredeyse imkansızdır. Bu şartlar altında biz, kendimiz markalandık demek yanlış bir söylem olmayacaktır (Lash, 2004: 15).

Kitle kültürü ürünlerinin hızlı bir şekilde yayılması toplumda ortaya çıkacak pek çok sonucu da beraberinde getirmektedir. Öncelikle yayıldığı kitle iletişim araçlarıyla, sosyal medya veya diğer çevrimiçi platformlar sayesinde tüketicilerin iletişim şekillerini ve etkileşim seviyelerini etkileyebilir. Aynı zamanda bu kitle iletişim araçları vasıtasıyla politik görüşlere ve toplumun sahip olduğu sorunlara karşı bir bakış açısı dayatılabilir. Fiske"ye göre kitle kültürü, toplumsal yaşam içerisinde anlam ve hazları yaratıp, bunları tüketim amacıyla dolaşıma sokan etkin bir sürece tekabül etmektedir (1999: 35). Toplumda geniş kitlelere yayılmış olan popüler kültür ürünü tüketicilerin hobilerini, dili kullanma şeklini, moda ve trend anlayışlarını, yaşam tarzlarını ve böylece bireyin günlük hayatına oldukça etki ederek kimlik oluşumunu da şekillendirmede önemli rol oynar.

Bu etkiler göz önüne alındığında aslında kitleler tarafından sadece popüler olan şeklinde yüzeysel görünen ama içerisinde çok daha kapsamlı anlamlar barındırdığı söylenebilir. Etki ettiği alanlar ve etkileşim oranıyla bireylerin ve dolayısıyla toplumların önemli değerlerine etki edebilecek bir güce sahiptir. Bu durumu Adorno ve Horkeimer; "Kitle kültürü makyajsız makyajdır. Soğukkanlı bakış açısı sayesinde kendisini her şeyden çok amaçların dünyasına uyarlar." ifadesiyle betimlemiştir (Adorno ve Horkeimer, 2010: 366). Popüler olanın büyüsüne kapılan tüketici kitlesi, kitle kültürü ürünlerinin sahip olduğu çekiciliği fark ettiğinde ona ulaşarak o değerli çekiciliğin kendileriyle de paylaşıldığını ve bir parçası olduklarını düşünmektedir. Çünkü Adorno ve Horkeimer'in de tespit ettiği gibi; "Kitle kültürü kendi aynasında daima tüm diyarın en güzelidir (Adorno ve Horkeimer, 2010: 352).

Kitle kültürünün algısal yanılsamalar üzerinden var ettiği bir işlevselliği vardır. Bir yanılsamanın içinde olduğumuz realitesi, baş edilemeyecek bir ağırlık kazandığında, bu kültürünün tüketicileri hâline geliriz. Bu anlamda kitle kültürü, "kaçış" anlarının bir sığınağıdır. Kitle kültürü ürünlerinin, üretim ve dağıtım aşamalarında bireyler hem üreticiler hem de edilgen tüketiciler biçiminde konumlanmaktadır (Bal, 2015: 56).

Bu bağlamda atfedilen iki farklı konum kitle kültürünün giderek daha küresel ve etkileşimi yüksek bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Çünkü dijitalleşme ve sosyal

medya sayesinde bireylerin kendilerini de dâhil edebilecekleri bir alan hâline gelmiş olması üretkenliği üst düzeylere çıkarabileceği gibi aynı şekilde tüketimi de oldukça artıracaktır. Çoğu zaman toplum tarafından tercih edilen ve kalabalık bir hâlde hareket edilen durumların içerisinde bulunmak insan psikolojisinde güven ve aidiyet duygusunu tetiklemektedir. Bu nedenle kitle kültürü ve ortaya çıkardığı ürünleri gelecekte de kendisine vazgeçilemez yerler bulacaktır.

1.6 Dijital Kültür Kavramı

Dijital kültürün ortaya çıkış süreci 20. yüzyılın sonlarına doğru, yazının icadıyla şekillenmeye başlamıştır. O dönem bilgisayar kullanımının yaygınlaşması, bilgi ve iletişim teknolojilerinde gerçekleşen ilerlemeler ile bu süreç doğru orantılı bir şekilde gelişmiştir. İnsanlığın tarihinde yaptıkları keşifler ve icatlar, toplumların değişen ihtiyaçlarına göre oluşturulmuş ve hızla yayılmıştır. Özellikle Johannes Gutenberg'in matbaa icadı ile şekillenen metin merkezli kültür, sözlü kültürün yerini alarak bilgiye erişimin hızlanmasına neden olmuştur. Böylece daha sistematik bir hâle gelen iletişim, aynı şekilde elektronik medyanın beraberinde ortaya çıkan telgraf, telefon, radyo ve televizyon gibi buluşlarla yerini dijital kültüre bırakmıştır.

Dijital kültürün incelenmesi, sadece teknolojik gelişmeler ile değil aynı zamanda kültürel, politik ve toplumsal olarak da ele alınmalıdır. Hatta bu süreç, İnternet'in ilk ortaya çıktığı dönemden, bilgisayarların temellerinin elektronik çiplerle atıldığı, diferansiyel çözümleyicilerin, transistörün ya da entegre devrenin icat olduğu döneme, hatta dijitalin kökenlerinin dayandığı Leibniz matematiğine kadar geri götürülebilir. Ama asıl inceleme nesnesi olan şey, kişisel bilgisayarlarla birlikte, World Wide Web ve tarayıcıların bulunmasıyla birlikte, sadece askeriye, üniversite, bilgisayar meraklıları (geekler) ve bilgisayar mühendisleri çerçevesinden çıkarak sıradan kullanıcı arasında da yaygınlaştığı dönemin, sıradan insanın bu üretime katılıma başladığı dönemin kültürüdür (Anbarlı, 2019: 79).

Endüstriyel boyutuyla ele alındığı zaman ise ortaya çıkan devrimin, insan hayatına büyük bir hızla dâhil olduğu görülmektedir. İlk sanayi devrimi (1.0) su ve buhar gücünü kullanarak mekanik üretim sistemleri ile ortaya çıkmıştır. İkinci sanayi devrimi (2.0) elektrik gücünün yardımı sayesinde seri üretimle firmaların iş gücünü bayağı bir arttırmıştır. Üçüncü sanayi devrimi (3.0) ise dijital devrim olarak adlandırılmaktadır. Bu devrim elektroniklerin kullanımı ve BT (Bilgi

Teknolojileri)'nin gelişimiyle üretim daha da otomatikleştirilmiştir. Endüstri 4.0 ise, teknolojilerin ve değer zinciri organizasyonları kavramlarının kolektif bir bütünüdür. Siber-Fiziksel sistemleri kavramına, nesnelerin internetine ve hizmetlerin internetine dayalıdır (URL-7).

Yukarıdaki tarihsel sıralama içerisinde de yer aldığı gibi bu dönüşümün ve dijital teknolojinin insan hayatına yayılması daha geniş bir fenomenin parçasıdır. Son 30 yılda küreselleşme, serbest marketin piyasada üstünlük kurması, iletişim ve bilgi teknolojilerinin aynı anda her yerde bulunabilmeyi sağlaması ve tekno-bilimin gelişmesi açıkça görülmüştür. Dijital teknoloji bu gelişmelerin oluşumunda önemli bir role sahiptir ve bunları şekillendirmiştir. Bankacılığın bilgisayar tabanlı olmasının uluslararası döviz bozdurma ve ticaret küreselleşmeye ve finansal liberalleşme gibi şeylere çok yardımı dokunmuştur. Dijital teknolojinin sunduğu yakınsama ve birleşme olasılığı, medya ve iletişimdeki tüm teknik gelişmelere hükmetmesine neden olmuştur. Ayrıca bilgisayarlar tekno-bilimsel projelerin gereksinimi olan veriyi saklama, düzenleme ve kontrol etmeleri konusunda gereklidir. Bilim, medya ve kapitalin eşzamanlı olarak dijital teknolojinin himayesinde birleşmeleri bir anlamda bir 'ileri sarılma' illüzyonu oluşturur ve her konuda kısa bir süre içinde dramatik değişiklikler olduğunu görmemize neden olur (Gere, 2009: 17).

Bu dönüşümün boyutunu tam olarak kavramak zordur, özellikle sonuçları günlük hayatın neredeyse her yönünde görülebilen gelişmiş ülkelerde fark gözle görülebilir şekildedir. Birçok kitle iletişim aracı, televizyon, kayıtlı müzik, film artık dijital olarak üretilip gitgide daha çok dijital olarak dağıtılmaktadır. Bu medya türleri dijital biçimler alıp internet, video oyunları vb. şeylerle birleşerek kusursuz bir medya dünyası yaratmaya başlamıştır. İş hayatında da benzer teknolojiler çalışanların etrafında sarılıdır. Gerek yazılı işlemleri yapmak ve veri saklamak için zorunlu gereksinimler olan bilgisayarlarla olsun gerek süpermarketlerde veya fabrikalarda tüm envanteri, fiyatları, üretimi işleyen bilgisayarlar olsun her şey dijital olarak gözlemlenip kontrol edilmektedir. Hükümetlerin ve diğer karmaşık kurumların amaçlarını takip etmek için kullandıkları araçların hepsi dijital teknolojiye bel bağlar. Nakit para, maddeye dondurulmuş veya basılmış dijital veriden başka bir şey değildir. Dolayısıyla her türlü bilgi, artık çoğunlukça dijital formdadır, sosyal hizmetler, sigortalar, elektrik, su, doğalgaz, dinlence ve tatiller, kredi düzenlemeleri, eğitim, iş verme, hukuk ve kişisel bilgiler ve evlilik cüzdanları da aynı şekilde dijital teknolojiyle

dönüşüme uğramıştır (Gere, 2009: 16). Bu dönüşümün kültürel boyutunu anlamak için, Elisanda Ardevol'un "Siber Kültür" çalışmasında oluşturduğu zihinsel tablo bir rehber niteliğindedir. İnternetin temel bileşenlerinden olan siber kültür, dijital kültür, dijital kültür ürünleri ve dijital medya, kültürün farklı boyutların bu tablo ile ilişkilendirir.

Ardevol'un oluşturduğu zihinsel tabloya göre (2005: 1); internet galaksisi çalışmalarının haritası dört çekiciye sahiptir;

a) İnternet teknolojisine dayalı yeni bir kültürel model olan siber kültür,

b) İnternette ortaya çıkan kültür,

c) İnternette geliştirilen kültürel ürünler,

d) Bir medya formu.

Bu dört unsur, kültürün kavramsallaştırılmasında dört koordinat ya da ana eğilim kullanılarak çizilmiştir;

1-Uyarlanabilir bir strateji olarak kültür,

2-Bir sistem bütünü olarak kültür,

3-Sembolik bir düzen olarak kültür,

4-Anlamlandırma pratiği olarak kültür.

Bu farklı kültürel perspektifler ise siber kültür çalışmalarındaki dört temek araştırma odağıyla ilişkilendirilebilir;

a) Bir teknoloji olarak internet,

b) Yeni bir sosyal bağlam olarak internet,

c) Yeni bir yaratıcı ve işbirlikçi araç olarak internet,

d) Bir iletişim aracı olarak internet (Ardevol, 2005: 1).

Burada internetin kültürel boyuttaki etkileşimlerinin neticesi olarak ortaya çıkan yeni kültürel modelden ve aynı zamanda kültürel ürün unsurlarının internet galaksisi üzerindeki farklı kavramsallaşma biçimlerinden bahsedilmektedir. Şimdiye kadar teknolojik olarak incelenen bu sürecin tarihsel olarak öncesine bakıldığı zaman kültür etrafında şekillenen büyük bir dönüşümü olduğu önemli bir gerçektir. Walter J. Ong'un, Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojikleşmesi (2014) kitabında yer alan sözlü-yazılı kültür ayrımına bugün dijital kültür de eklenmiştir demek yanlış bir tespit olmayacaktır.

Sözlü gelenek kültürü önemli bir birikim olarak değerlendirilmiştir; ama kültür ihtiyaçları karşılama noktasında 'söz'ün yetersiz kaldığını anladığında yazıyı icat etmiştir. Dijital dönüşüm de benzer bir sürecin ve imkânların daha iyi kullanılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dijital kültür sözden ortaya çıkan yazıyla form değiştiren geleneklerin hatıralarını yaşatmak suretiyle yeniden yorumlayarak daha geniş bir bağlamsal çevreye taşımıştır. Bu anlamda dijitalleşme en başta metnin sınırlılığını, sabitliğini ve güncelliğini etkilemiştir. Diğer bir ifadeyle dijitalleşme daha erişilebilir, sınırsız, değişebilen ve güncellenebilen metin kavramlarını ortaya çıkarmıştır (Özdemir, 2019: 21). Böylece dijitalleşme, kültürel belleğin ve yazılı geleneğin daha evrensel bir şekilde korunmasını ve aktarılmasını sağlamıştır.

Kültür kendi kendine ortaya çıkmamıştır, insanların yaşamları, sevinçleri, üzüntüleri kısaca ihtiyaçları, beklentileri çevresinde şekillenmiştir. Bugün kültürün değişim ve dönüşümlerini bu pencereden görememek ve kültürün yozlaştığını düşünmek elbette devrin yaşantısını kabullenmemeyi beraberinde getirmektedir. Bugünün dünyası, yaratıcılık ve özgünlük alanlarından oluşmaktadır. Yeni içerikler ve deneyim alanları oluşturarak bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte ürünlerin ortaya çıkarılması gerekmektedir (Özdemir, 2019: 10). İnsanların yaşama biçimi ve duyguları üzerinde şekillenen kültür, teknoloji ile beraber günün ihtiyaçlarına cevap verecek bir dönüşüm yaşar. Bu dönüşümü sürekli hâle getiren olgu ise iletişimdir.

Kültür, kendini iletişim yoluyla var etmektedir. Toplumdaki iletişim biçimlerinin teknoloji temelli değişmesi kültürün yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla internetin ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yeni teknolojik gelişmelerin yarattığı bu değişim günümüzde yeni bir kültür süreci olarak

görülmekte ve “dijital kültür” olarak adlandırılmaktadır (Koç, 2022: 502). Bu nedenle öncelikle dijital ve dijital kültürün tanımsal olarak incelenmesi gerekli olacaktır.

Dijital sıfat: Türk Dil Kurumu sözlüğünde "verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren" şeklinde karşılık bulmaktadır (URL-4). Dijital, Latince parmak anlamına gelen digitus kelimesinden türetilmiştir. Fransızca ’da parmakla sayılan ya da dokunulan anlamına gelen bu kelime Türkçe de sayısal ya da basamak anlamlarına karşılık gelmektedir. Dijital, bilişim teknolojilerinin temelini oluşturan sayısallaştırma mantığını ifade eden bir kavramdır. (Gere, 2009: 137) Arnault’a göre dijital kültür; teknoloji ve internetin toplumsal bir ortamda insan olarak etkileşim, davranış, düşünme ve iletişim kurma şeklimizi önemli ölçüde şekillendirdiği fikrini tanımlayan genel bir kavramdır. Yaygın teknolojinin ve bilgiye sınırsız erişimin ürünüdür- toplumumuzdaki yıkıcı teknolojik yeniliklerin bir sonucudur (URL-8).

Bir başka tanımlama, dijital kültür, dijital ağlarda etkileşimde bulunan insanların bilgi, inanç ve uygulamalarını ifade eder. Bu kültür, somut dünya kültürlerini yeniden oluşturabileceği gibi dijital ağlara özgü yeni kültürel düşünce ve uygulamaların da ortaya çıkmasını sağlayabilir (Poepsel, 2018: 99).

Dijital kültür, dijital ağlarda etkileşimde bulunan insanların bilgi, inanç ve uygulamalarını tanımlar; bu, fiziksel dünya kültürlerini yeniden oluşturabilir veya dijital ağlara özgü kültürel düşünce ve uygulamaların yeni türlerini oluşturabilir (Poepsel, 2018: 15).

Dijital kültür tanımlamasında kültür kavramının kullanılmasının temel nedeni yaşanılan bu değişiklikleri ve gerçekliği tanımlayabilmek içindir. Kültür genel anlamıyla tarihsel, toplumsal süreç içerisinde oluşan ve nesilden nesle aktarılarak günümüze değin ulaşan maddi ve manevi her şeyi kapsayan önem sistemidir. Bu sistem içerisinde insan, kültürün öznesidir. İnsanlar edindikleri kültür çerçevesinde yaşamlarını şekillendirmektedir. Dijitalleşme süreci ve sanal dünyayla birlikte insan özne konumundan nesne konuma geçmiştir. Dijitalleşme var olan kültürel değerleri hiçbir zaman ve mekân sınırlaması olmadan yeniden şekillendirmektedir. Bireyler arası etkileşimler artık sanal âlemde devamlılığını sürdürmekte ve geleneksel kültür etkisini kaybetmeye başlamaktadır. (Ünal ve Koçak, 2023: 2127).

Dijital kültürün temellerinin atılması ise, bilgiye erişimin hızlanması ile olmuştur. İnsanlar, internet vasıtasıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bilgiye tek

hareketle ulaşma özelliği ile tanışmışlardır. Böylece bilginin akışı, kendine küresel bir zemin hazırlamıştır. Küresel bir boyut kazanan dijitalleşme, medya çeşitliliği ile etkileşimini artırmış ve bilginin üretilme şekilleri değişime uğramıştır. Sosyal medya platformları, bloglar, dijital sanat eserleri gibi yeni medya alanları ortaya çıkmış ve kullanıcıların içerik üretme, paylaşma ve ulaşma ağları artmıştır. Bunların yanı sıra sanat, edebiyat, müzik dalları da dijitalleşme ile dönüşüme uğramıştır. Kapsama alanları genişlemiş ve sanatçıların yeteneklerini gösterme potansiyelleri artmıştır.

Teknolojinin büyük bir hızla ilerleme ve gelişme göstermesi kültür üzerinde etkili olmuştur. Kültür ve teknoloji arasındaki etkileşimi analiz etmek dünya geleceği açısından önem göstermektedir. Bu etkileşim sonucu tanımlamalar, “dijital kültür”, “siber kültür” ve “sanal kültür” olarak ortaya çıkmıştır. Dijital kültürün ana unsurlarından biri olan sosyal medya platformları, kullanıcıların hayatlarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yeni boyut içerisinde hep olumlu gelişmeler var denilemez. Güvenlik ve mahremiyet endişeleri gibi etik problemler de dijital kültür içerisinde yer edinmektedir. Genel adıyla bilgisayar korsanlığı ile ortaya çıkan kişisel veri gizliliğinin ihlali, dijital kültürün karanlık yönlerinden biridir.

Dijital kültürün temellerinin atılması ise, bilgiye erişimin hızlanması ile olmuştur. İnsanlar, internet vasıtasıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bilgiye tek hareketle ulaşma özelliği ile tanışmışlardır. Böylece bilginin akışı, kendine küresel bir zemin hazırlamıştır. Küresel bir boyut kazanan dijitalleşme, medya çeşitliliği ile etkileşimini artırmış ve bilginin üretilme şekilleri değişime uğramıştır. Sosyal medya platformları, bloglar, dijital sanat eserleri gibi yeni medya alanları ortaya çıkmış ve kullanıcıların içerik üretme, paylaşma ve ulaşma ağları artmıştır. Bunların yanı sıra sanat, edebiyat, müzik dalları da dijitalleşme ile dönüşüme uğramıştır. Kapsama alanları genişlemiş ve sanatçıların yeteneklerini gösterme potansiyelleri artmıştır.

İnsanlığın dijital ve kültürel boyuttaki evrimi ile teknolojinin hayatın hemen hemen her alanında yaygınlaşması, kültürel bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Yazının icadından dijital teknolojilere uzanan bu dönüşüm yolculuğu kültürel pratiklerin etrafında şekillenmiştir. Dijital kültürün oluşması ve şekillenmesi salt kültür ile değil küreselleşme, ekonomi, endüstri ve iletişim biçimleri gibi faktörlerden de etkilenmesi ile ortaya çıkmıştır. Teknolojinin kültürel ve toplumsal dönüşümde oldukça önemli bir rolü vardır. Bu nedenle dijital kültürün tanımlanması, bugün ki toplumların dönüşüm

sürecini anlamak ve gelecekteki dönüşümlere hazırlıklı olmayı sağlayacaktır. Çünkü dijital kültürde sabit olan tek şey değişimin kendisidir.

1.7 Dijital Dönüşüm Kavramı

Teknoloji yaşamı kolaylaştıran her türlü araç ve gereçlerin diğer bir adıdır. Tarımdan, sanayiye, ticaretten bankacılığa, sağlıktan savunmaya, eğitimden bilime, spordan eğlenceye aklımıza gelebilecek her alanda bir şekilde teknolojinin nimetlerinden yararlanırız. Günümüzde teknolojiyi veya teknolojik ürünleri kullanmadığımız neredeyse tek bir alan dahi göstermek mümkün değildir (Şahinaslan, 2020: 32).

İnsan var olduğundan bugüne bir değişim içerisindedir. Bu değişim hız bakımından, tarım toplumun yaşandığı tarihin ilk dönemleri ile günümüz kıyaslandığında o dönemlerde önemsenmeyecek derecede yavaş iken su buharlı makinelerin icadıyla başlayan endüstri devrimiyle birlikte dönüşüm hızı belli bir ivme kazanmaya başlamıştır. Verinin '0' ve '1' olarak dijital olarak gösterilmeye, işlenmeye başlanmasıyla birlikte bilgi çağı da başlamıştır. Bu çağla birlikte bilgi teknolojileri hayatın her alanında bir yardımcı güç olarak yer almaya başlamıştır. Zamanla bu bağımlılık yeni alanlarla gelişerek devam etmiştir. Günümüzde artık neredeyse onsuz bir hayat düşünülemez hâle gelmiştir. Her şeyin dijitalleştiği, insan-makine, makine-makine ortak yaşam dünyasına doğru hızla ilerleyen bilgi teknolojileri temelli yolculuk artan bir ivmeyle devam etmektedir (Şahinaslan ve Şahinaslan, 2019: 432).

1936'da geliştirilen ilk programlanabilir bilgisayar bugünkü anlamda dijitalleşme için milat kabul edilebilir. Bu bilgisayar neredeyse büyük bir odayı doldurabilecek hacimde 30 ton ağırlığında olmasına karşı sadece temel matematik hesaplamalarını yapabilecek kapasitesindeydi. 1947 yılında transistorun keşfiyle bilgisayarın kapladığı hacmi küçülmüş, fiyatı düşmüş, bilimsel çevrelerde kullanımı artmıştır. 1948'de ilk bilgisayar programı çalıştırıldı. 1954 yılında IBM tarafından "Business Machines", 1955 yılında "Bank Computers", 1962 de ilk bilgisayar oyunu icat oldu (URL-9). 1970'lerin sonlarına doğru kişisel kullanıma imkânı veren daha küçük boyutlarda sınırlı sayıda uygulamayla birlikte kullanılmaya başlamıştır (Şahinaslan, 2020: 33).

Bu dönüşümler, yazılım ve donanım alanındaki gelişmelere de bağlı olarak bilgisayarların boyutlarının iyice küçülmesine, yetenek ve iletişim fonksiyonlarının ise artmasına yol açmıştır. İnternet'in 1969'da bulunması, 1996'da dünya genelinde

kullanılmaya başlanmasıyla birlikte iletişim ve dönüşümde yeni bir boyut kazanmıştır. Böylece, veri ve bilgi hiç olmadığı kadar hızla yayılır olmaya başlamıştır. Bu dünyanın adeta bir köye dönüşmesinin yolu açılmıştır. Bu gelişme o kadar muazzam bir gelişmedir ki bugün kullandığımız teknolojilerin bu denli devasa gelişmesinin, dönüşmesinin başka bir miladi olarak da kabul edilebilir. Bu gelişmeyle birlikte artık aklımıza gelebilecek her alanda kullanılmaya başlamış, bilgi çağı denilen bir dönemi de başlatmıştır (Şahinaslan, 2020: 33).

Günümüzde hâla devam eden bilgi çağı, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişimin insanlık tarihinde toplumsal, ekonomik ve bilimsel değişimin yönünü yeniden belirlediği ve giderek ağ toplumunun ortaya çıktığı döneme verilen addır (URL-9). Bilgi çağında teknolojiye uzak duran bireyler bilgi yoksunu olacağından, toplumsal yaşama uyum sağlayamayacaktır. Toplumsal yaşamın gereği olan birey-teknoloji yakınlaşması, bilginin kullanımı, yayılması ve erişimi için iletişim etkinliğinin de arttırılmasını gerektirmektedir (İspir, 2008: 13). Teknolojiye dayalı bir toplum yapısını tanımlayan bilgi çağı bireyleri, yoğun bir iletişim etkinliği içerisinde yer almaktadır. Zaman ve uzam ayrımı olmaksızın gerçekleşen iletişim etkinliği çerçevesinde, birbirleriyle iletişim kuran toplum fertleri küresel bir kültürün öğesi olacak ve küresel bir toplum yaratılacaktır (Binark ve Kılıçbay, 2005: 19).

Bilgi toplumunda asıl sermaye adı üzerinde "bilgi" den sağlanmaktadır. Dünyada var olan ve yenilenen bilginin doğru değerlendirilip kullanılması önemlidir. Bu yüzden sadece insanlar değil dünyadaki tüm nesneler, eşyalar ve canlılar olarak tanımlanan şeyler dijital dönüşümle alakalı şeyler hâline gelerek empati kurabilen, merak edebilen, ögrenebilen, uygulayabilen, tasarlayabilen, kurgulayabilen ve buna göre karar verebilen özelliklere bürünmektedir (Telli-Altun, 2020: 56).

Teknolojik ilerleme ile aynı manada düşünülen dijitalleşme aslında sadece benzer ifadeler taşıyan iki kavramdır. Sürdürülebilir bir yenilik çabasındaki teknolojik ilerlemenin aksine dijitalleşme, mevcut her bir sistemi, fiziksel ortamlardan koparma ve dijitalleştirme eylemidir. İki kavramın arasındaki en temel fark budur. Sosyal medya ve internet dijitalleşmenin ve teknolojik ilerlemenin kendisini yoğun bir şekilde hissettirdiği alanlardır. (İrge, 2020:139). Bu nedenle dijital, dijitalleşme ve dijital dönüşüm ayrı ayrı ele alınması gereken kavramlardır.

Türkçe ’de sayısal anlamına gelen dijital sadece elektronik işlemleri ve araçları nitelendiren bir kavram ile sınırlı olmayıp; insanoğlu için geçmişten günümüze -farklı formatlarda da olsa- önemli bir yere sahip olan bilgiyi sayısal yollarla işlemeyi niteleyen bir kavramdır. Dolayısıyla dijital dünyada en önemli eylem sonsuz döngüde kombinasyonlarla bir araya getirilen 1 ve 0’ları işleme sürecidir. Bu süreçte hammadde veridir, veri bir bağlam içerisinde enformasyona dönüşür, enformasyona anlam yüklenerek bilgi elde edilir ve bilginin anlaşılması ise bilgeliğe giden yolu açar (Bozkurt vd., 2021: 36).

Bu bağlamda dijitalleşme her türlü nesnenin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak dijital ağa dâhil olmasıdır. İnternet bugüne kadar her ne kadar sanal diye adlandırılsa da artık fizikselde denilebilir. Çünkü artık insana dokunan, onun parçası hâline gelen bir teknoloji hâline gelmiştir (Şahinaslan ve Şahinaslan, 2019: 433).

Dijitalleşme herkesi içine alan ve hayatın her anına etki eden çok önemli bir süreçtir. Ev eşyaları, kişisel eşyalar, para transferlerinde kullanılan yeni finans sistemleri, blok zincir ve kripto para kullanımı, dijital finans kuruluşları, yapay zekâ, robotlar ve yönetim sistemleri hepsi dijital ortamda olmakta ve dijitalleşmenin ne kadar hızlı evrildiğinin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Önceleri tümüyle manuel olarak gerçekleştirilen ve analog materyaller üzerinde yer değiştiren süreçler tümüyle otomatik ve sayısal ortama taşınmaktadır ve hatta mobil sistemler ve akıllı telefonlara sığacak bir şekilde inşa edilmektedir ((İrge, 2020: 139).

Dijitalleşme, mevcut çalışma şeklini temelden değiştirmeden veya oyunun yeni kurallarını oynamadan otomatikleştirmek ve geliştirmek için dijital araçları kullanmaktır (URL-10). Sadece teknolojik araçları kullanarak dijitalleşme gerçekleştirildiğini düşünmenin aksine daha opsiyonel bir bakış açısıyla yenilikçi bir kültür oluşturmaya yönelik bir strateji benimsemek çağa daha uygun bir yaklaşım olacaktır.

Dijital teknolojiler, hayatımıza hızlı bir şekilde girmiş ve hayatımızı kökten değiştirmiştir. Akıllı telefonlar, sosyal medya platformları, yapay zekâ temelli uygulamalar, tüm bunlar insanların yaşam biçimini dönüştürmüştür. Özellikle genç nesil, dijital teknolojilerin bir parçası olarak büyümüş ve bu teknolojileri günlük yaşamın doğal bir uzantısı olarak kabul etmiştir. Bağlanabilirliğin kalp atışı, anlık memnuniyetin oksijen ve açık fikir alışverişinin para birimi olduğu bir kültür hayal

edin. Bu kültür, sürekli bir inovasyon açlığı ile çeviklik ve uyarlanabilirlik üzerinde büyümektedir (URL-11).

Bireylerin, kurumların ve sistemlerin her an ve her yerde etkileşimine olanak sağlayan tüm bu dijital gelişmeler, bir yandan küresel olarak refah seviyesini artırmakta, bir yandan da bireylerin, kurumların ve ekonomik sistemlerin bu hızlı gelişime uyum sağlamasına pek de zaman tanımadan hızını artırarak devam etmektedir (Pakdemirli, 2019: 667).

Geçmiş dönemlere bakıldığında; dijital dönüşümle ilgili kitaplarda, terim kullanılmasa bile bu değiştirilebilirlik kavramını da görülmektedir. Ancak çoğu kişi tanımın dijitalleştirme kısmında durmuş ve dönüşüm kısmını kaçırmıştır (URL-12). Bu nedenle dijital transformasyon (dönüşüm) kavramının da üzerinde durmak önemli olacaktır.

Dijital dönüşüm, artık dünyanın önemli bir gerçeğidir. Bilişim teknolojileri sektörü bu günleri çok önceden öngörmüştür. Önceleri yalnızca teknik bir konu olarak algılanan dijital dönüşüm ilk olarak felsefi bir yaklaşıma daha sonra da elle tutulur ve gözle görülebilir seviyede, yaşamsal bir pratiğe dönüşmüştür. Günümüzde teknolojinin kullanılmadığı, takip edilmediği ve geliştirilmediği bir platform neredeyse kalmamış durumdadır. Eğitimden sağlığa, ulaştırmadan sanayiye, tarımdan madenciliğe kadar akla gelebilecek her alanda veya sektörde teknoloji ve onun getirdiği yenilikler göze çarpmaktadır. Teknolojinin gelişim hızı devam ettikçe de bazı kavramlar gün yüzüne çıkmakta ya da yeni birçok kavram literatüre girmektedir (Ozcan, 2017: 3).

Dijital dönüşüm kavramı herkesin kendi iş alanı ve tecrübelerine göre farklı farklı yorumlanmakta ve bu yorumlar da zaman içerisinde gelişen teknolojinin bize sunduğu imkanlarla birlikte değişiklik de göstermektedir. Bu durumu Perkin ve Abraham "Dijital dönüşümün ne olduğunu yüz kişiye sorun, yüz farklı cevap alırsınız" şeklinde bir ifade ile özetlemiştir (Dündar, 2020: 106).

Bu nedenle dijital dönüşümü tek bir tanıma sığdırmak aslında mümkün değildir. Ancak günümüzde gerek geleneksel ve dijital basında gerek iş hayatındaki süreçlerde ve günlük konuşmalarda en çok karşılaşılan kavramlardan biri kesinlikle dijital dönüşümdür. Son 10 yılda, hangi sektörde olursa olsun neredeyse hiçbir kurumun kayıtsız kalamadığı bu sürecin getirdikleri, günlük hayatta da önemli bir yer tutmaya

başlamıştır. Özellikle içinde bulunulan pandemi süreci başladığından beri hemen hemen tüm sektörleri etkileyen bir dijital dönüşüm rüzgârı esmektedir. Alışkanlıklar, yaşam tarzı ve çalışma biçimi bu dijital dönüşüm sürecinde yeniden şekillenmiştir (URL-13) ve şekillenmeye de büyük bir hızla devam etmektedir.

Perkin ve Abraham da dijital dönüşümü tek bir tanıma sığdırmak yerine geniş bir perspektifle genel bir tanımlama üzerinde durmuşlardır. "Dijital dönüşümün tam olarak ne olduğu en iyi nasıl tanımlanabilir?" sorusunu sormuşlar ve ilk olarak üç temel gerçeği kabul etmeliyiz diyerek bir sıralandırma yapmışlardır:

1) Dijital dönüşüm kaçınılmazdır. Değişim gerçekleşiyor, siz isteseniz de istemeseniz de. Ya tepki vermeyi seçebilirsiniz ya da geride bırakılabilirsiniz.

2) Dijital dönüşüm sadece teknolojiyle ilgili değildir. Aynı zamanda strateji, süreç, kültür, davranışlar ve insanlarla ilgilidir.

3) Dijital dönüşüm temel ve kapsamlı bir değişimi içerir. (Perkin ve Abraham, 2017: 50).

Gruman dijital dönüşümü, (2016) "dijital teknolojilerin iş dünyası ve toplumun tüm yönlerini temelden etkilemek amacı ile uygulanması" şeklinde tanımlamıştır (Güncan, 2021: 371). Böylece sadece tek bir alan değil daha geniş kapsamlı bir etki alanıyla değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedeflediğini vurgulamaktadır.

Dion Hinchcliffe ise dönüşümü, bir tırtıldan kelebeğe uzanan bir süreçtir; bir çalışma tarzından tamamen yeni bir çalışma tarzına zarif bir şekilde geçiş yapar, bazı durumlarda kurumsal gövde parçalarını ve işleyiş şekillerini tamamen değiştirir ve düşük ölçekli, düşük kaldıraç kullanarak mümkün olandan çok daha fazla değer elde eder (URL-14). Durumu tanımlamak için kullandığı metaforla dönüşümün aslında köklü ve evrimsel bir süreç olduğundan bahseder. Süreç içerisinde gelişerek ilerleyen ve her ilerlemede yeni bir hâl kazanan temelden bir dönüşüm olduğunun üzerinde durur.

Küreselleşme ile ivme kazanan dijital dönüşüm verinin sayısal olarak işlenerek insanlar tarafından kullanılması olarak ifade edilebilir (Bozkurt vd., 2021: 36). Dönüşüm eski sistemi tamamen bırakma değil eski sistemin değişim sürecine ayak uydurması ve hatta değişim sürecinde hayatta kalması için uyarlanması ve mevcut sistemin yükseltilmesi yaklaşımıdır. Bu açıdan bakıldığında, dijital dönüşüm sürecinin

temel bileşenlerinden insan, süreç ve teknoloji adaptasyonunda insan temel öznedir, teknoloji, nesne ve süreç ise yüklemdir. Sürecin yüklem olduğu bu yaklaşıma göre, veriyi toplayıp işlemek, enformasyondan bilgiye, bilgiden bilgeliğe ulaşarak daha iyi bir geleceğe ulaşmak için dönüşmeyi gerekmektedir (Bozkurt vd.,2021: 40).

Bu değişim sadece üretim ve hizmet sektörlerini etkisine almamış, eğitim, sağlık, savunma ve güvenlik gibi alanlarda da oyunun kurallarını değiştirmiştir. Değişime ayak uyduramayan kuruluşlar, hatta devletler uzun vadede rekabette oyun dışı kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle dijital dönüşüm herkes tarafından sürekli konuşulan, tartışılan, araştırılan ve stratejiler geliştirilip planlar yapılan bir konu hâline gelmiştir (Dündar, 2020: 104).

Yeni teknolojiler tarihin her döneminde toplumların yaşantısını etkilemiştir. Bu nedenle yeni kavramı tanım olarak geçiciliğe mahkumdur ve yeni asla her daim yeni olarak kalamaz (Fermanoğlu, 2020: 213). Dijital dönüşüm içerisinde de bu durum böyledir. Yeniyi sürekli takip ederek daha yeni şeyler üretmek ve öğrenmek bu dönüşümün en temel parçalarından biridir. Çünkü dijital dönüşüm yeni teknolojileri kullanıma almaktan çok daha fazlasıdır. Üç temel unsuru karşılayan stratejik bir yaklaşım gerektirir:

1-Fiziksel

Dijital dönüşüm fizikseldir; işin manuelden dijital hâle getirilmiş süreçlere geçişini sağlamak için teknolojiden yararlanılması gerekir. Kâğıt tabanlı kayıtlardan bilgisayarlı veri koleksiyonuna geçiş; robotik, yapay zekâ ve makine öğrenimi uygulaması; bilgi aktarımı sağlayan veri sensörlerinin kurulumu fiziksel dönüşüm örnekleridir.

2-Bilişsel

Dijital dönüşüm bilişseldir; yapay zekâ ve makine öğrenimi dâhil olmak üzere dijitalleştirme sayesinde, geliştirilmiş veri analizi yapılabilir. Makineler, düşünmeye benzer bir şekilde gelişmiş analizler yapar. Bu özellikler nedeniyle, veri bilimcilerinin ve analistlerin rolleri değişmekte ve uzman düzeyinde bilgi işçilerine duyulan ihtiyaç artmaktadır.

3-Kültürel

Dijital dönüşüm kültüreldir; ortamında (örneğin, evde veya işte) belirli bir şekilde hareket etmeye ve tepki göstermeye alışık insanları içerir. Dijital dünyada çalışanlar "akıllı" makineler ile omuz omuza iş yapmaktadır. Yeni teknolojilerden yararlanan süreçlere ve özelliklere göre çalışanların rolleri değişmekte. Herkesin dönüşümün değerini anlamasını ve değişimi gerçekleştirmek için gerekli donanımlara sahip olmasını sağlamak, başarı için gereken güçlü temeli oluşturmaya yardımcı olur (URL-15).

Kültür, toplumları çok yönlü bir şekilde etkileyen değişimini ve dönüşümünü insanların süreç içerisinde birlikte oluşturdukları çok unsurlu bir olgudur. Yeni bir oluşuma adapte olmak için en kolay yol kültürün yenilenmesidir. Gelenekler, tıpkı bireyler gibi, teknolojideki baş döndürücü değişmeye kayıtsız kalamazlar (Büyükokutan Töret, 2017: 237). Burada insanın aidiyet duygusunu hissettiği kültürünün yeniliğe açık ve uyumlu olması güven ve ilerleme hissiyatını da beraberinde getirecektir. Bu da başarıya giden en açık yol olacaktır. Rowles ve Brown'da bu durumu; "etkili bir dijital kültür oluşturmak için yapılandırılmış bir yaklaşım savunurken, kültürün her şeyi etkilediğini göreceksiniz ve bu nedenle sürekli değişimle başa çıkmanın en iyi yolu kültürde bir değişiklik yapmaktır" (2017: 7) şeklinde ifade etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Dijital Yerli ve Göçmenler Etrafında Şekillenen Kültür Tüketimi Çeşitleri

2.1 Dijital Yerliler

Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi beraberinde yeni bir kuşağın da gelişip ortaya çıkmasına sebep olmuştur. “Dijital Yerliler” olarak adlandırılan bu kuşak, dijital çağın içerisine doğan ve onun bir parçası olarak büyüyen nesli tanımlamaktadır. Dijital yerliler yalnızca doğum yılları ile değil aynı zamanda hayatlarının her alanında teknoloji ile iç içe olup dijitalleşen bir yaşam tarzına ve düşünme biçimine sahip olmaları nedeniyle bu şekilde tanımlanmaktadır.

Prensky'nin (2001: 1-6) “Dijital Yerliler” olarak kavramsallaştırdığı nesil, yeni teknoloji ile büyüyen ilk nesli temsil etmektedir. Bu neslin tüm yaşamları bilgisayar, video oyunu, dijital müzik çalar, video kamera, cep telefonu ve dijital çağın diğer araçlarıyla çevreli bir şekilde geçmiştir. Hayatın böylesine ayrılmaz bir parçası olan teknoloji ile dolu ortam ve dijital yerlilerin bu ortamla olan etkileşimleri neticesinde bugünkü neslin düşünme şekli diğer nesillerden elbette farklı olacaktır. Prensky’e göre; dijital yerlilerin beyinleri, büyürken aldıkları dijital girdilerin bir sonucu olarak fiziksel bir farka sahiptir. Dijital Yerliler bilgiyi çok hızlı bir şekilde almaya alışkındır. Paralel işlem yapmayı ve çoklu görev yapmayı severler. Grafikleri metinden önce tercih ederler. Ağa bağlı olduklarında en iyi performansı gösterirler. Anında tatmin ve sık sık ödüllerden hoşlanırlar. "Ciddi" çalışmaya oyunları tercih ederler (Prensky, 2001a: 1).

1980 sonrası doğan, dijital araç ve ortamları hayatlarının merkezine alan, teknolojinin bir ihtiyaçtan çok gündelik hayatın gerekliliklerinden biri olduğunu düşünen ve bu dijital dünyada kendine özgü dilleri ile yer alan dijital yerliler, günümüzün teknolojisi ile dünyaya gelmiş ve yeni teknolojiler üzerinden halledilebilecek tüm günlük işlerini bu ortam üzerinden yürütebilen 21. yy’ın çocukları olduğu söylenebilir (Karabulut, 2015: 16). Bazı kaynaklarda ise dijital yerlilik kavramı genel olarak yeni bin yıl veya milenyum (2000 yılı ve sonrası) olarak isimlendirilen çağın öğrenen ve öğrencilerini tanımlamakta kullanılmaktadır (Arabacı ve Polat, 2013:

13). Her iki bakış açısıyla da incelendiğinde "Dijital Yerliler" olarak adlandırılan nesli incelemek için Y ve Z kuşağını tanımlamak gerekecektir.

Y kuşağı; 1981-1994 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır (Oblinger ve Oblinger: 2005). Y kuşağı; Net kuşağı ve Milenyum kuşak isimleri ile özdeşleşmiş olsa da nüfuslarının fazla olması nedeniyle Patlama Kopyası kuşak, yaşam koşullarının değişimine bağlı olarak gelişen farklı becerileri sayesinde İndigolar, yeni teknolojiler ve internetle olan ilişkileri sayesinde Dijital kuşak, Gelecek kuşağı, www kuşağı, Türkiye özelinde ise 80 sonrası kuşak gibi çeşitli şekillerde anılmaktadırlar. Bilgisayar ve telefon teknolojilerinin gelişimiyle birlikte internetin yaygınlaştığı dönemde varlık gösteren Y kuşağı bireyleri; ilk küresel insanlardır (Kavlak, 2022: 96). İnternet ve bilişim teknolojisini rahatlıkla kullanırlar. Tüm uygulama ve aplikasyonlara vakıftırlar. TV ve dijital oyunlarla büyümüştürler (Seymen, 2017: 471). Genel itibariyle Y Kuşağı'nın değerleri, iletişim tarzları, tüketim alışkanlıkları diğer kuşaklara nazaran daha farklıdır.

Z kuşağı ise; 1995 yılından sonra doğan bireyleri kapsamaktadır (Oblinger ve Oblinger: 2005). Literatür taraması ile Z kuşağı için kullanılan alternatif pek çok terim tespit edilmiştir. 2000'li yılların başından itibaren doğan nesil olarak tanımlanması nedeniyle "post-millennials" şeklinde ifade edilmesi bir seçenektir. "i" harfinin Apple ürünlerine atıfta bulunması ve Z kuşağının bu teknolojiler ile büyümesi nedeniyle "iGeneration" kavramıyla da ifade edilebilir. Net Generation, Screenagers (Ekran Yaşlıları), Dijital Kuşak, Dijital Yerliler, .com Kuşağı, Homo Zappiens (Zaplayan İnsan) ve Kristal Kuşak gibi teknoloji ile ilgili pek çok farklı ifade ile tanımlanmaktadır.

Z kuşağına yönelik çalışma ve araştırmaların neredeyse tamamında Z kuşağı teknoloji ile özdeşleştirilmiştir. Nitekim Z kuşağının doğduğu yıllarda yaşanan en önemli değişim internetin neredeyse her eve girmesidir. Teknoloji ile ortaya çıkmış sanal dünyanın içine doğmaları nedeniyle doğrudan teknoloji ile ilişkilendirilen ve böylece teknoloji ile sonradan tanışan diğer kuşaklardan ayrılan Z kuşağı; hız odaklı, değişimle bütünleşmiş ve bu nedenle dikkat eksikliği olan, kolay adapte olup kolay vazgeçen, interaktif, çok yönlü, hızlı öğrenen, teknolojiyi insan ilişkilerinden daha ön planda tutan, bireyselci yaklaşım sergileyen, asosyalliğe eğilimli bireylerdir (Kavlak, 2022: 98).

Bu bağlamda teknolojiyle ve teknolojik araçlarla sıkı bir bağ ile büyüyen Y ve Z kuşağının dijitalleşme ile etkileşimleri diğer kuşaklardan daha yoğundur. Bu duruma nazaran her iki kuşak kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Y kuşağı, bilişim teknolojisinin yaygınlaştığı dönemde doğmuşken Z kuşağı doğrudan sanal dünya ile ilişkilendirilmektedir. Tespit edilmiş olan bu ayrımı unutmayarak genel itibariyle iki kuşağı da "Dijital Yerliler" nesli içerisinde görmek yanlış olmayacaktır.

Dijital yerlilerin özellikleri uzmanlar tarafından hemen her açıdan incelenmiş ve araştırmalara konu olmuştur. Dijital bir dünyayla sürekli etkileşim hâlinde olan neslin, yalnız teknoloji ile ilişkisini değil karakteristik özelliklerini anlamak, tercihlerini ve alışkanlıklarını anlamlandırmaya çalışmak da oldukça önemlidir. Teknolojinin getirmiş olduğu olanaklar neticesinde günlük yaşamlarını şekillendiren dijital yerlilerin, toplum üzerindeki etkilerinin neler olduğu da dikkate değer konulardan bir diğeridir. Bu nedenle tüm konulara verimli cevaplar bulabilmek adına dijital yerlilerin genel özelliklerini literatür içerisinde analiz etmek gereklidir:

Jobbio.com 'a göre; Dijital yerlilerin doğumu akıllı telefonlar, videolar, internet ve görsel teknoloji ile dijital dünyanın içinde olmuştur. Bu özellikleriyle diğer kuşaklardan farlı olup şu anda kullanılmakta olan teknoloji onlar için yeni bir şey değildir. Bu kuşak teknoloji konusunda oldukça gelişmiş olup program ve alet kullanımlarında başarılıdırlar. Gelişmiş yazılım ve kullanım programları ile çok daha üretken olabilirler ve sadece sosyal medyanın etkinliği onlar için yeterli olmayacaktır. Genel anlamda pragmatik ve realist, yani (faydacı-yararcı) özelliklere sahiptirler. Risk alma hususunda önceki kuşaklara nazaran daha tedbirlidirler. Girişimci ve daha sosyal olan bu nesil en son teknolojinin içerisinde yetişmesinden dolayı yeni teknolojilere karşı aç, kendilerini geliştirmek ve kanıtlamak için hevesli ve çabuk öğrenen kişilerdir. Herhangi bir konuya odaklanmaları 8 saniye kadar kısa bir zaman dilimini kapsamaktadır. Yani onların dikkatini çekemezseniz onları kaybedersiniz. Bu açıdan çok etkileyici ve direkt olmak gerekmektedir (Penfold: 2017).

Time'ın 2012'de yaptığı dijital yerliler ile ilgili araştırmada ulaşılan sonuçlar, şu başlıklar altında toplanmıştır:

a) Dijital yerliler 1 saat içerisinde televizyon, gazete, tablet, bilgisayar, akıllı telefon vb. platformlar arasında 27 kez geçiş yapabilmektedir.

b) Dijital yerliler yaptıkları işten çok kısa sürede sıkılmakta ve ortamlarını değiştirmek için dikkatlerini başka bir yöne çevirmektedirler.

c)Dijital yerliler (% 65) evde, farklı bir odaya geçerken dahi, akıllı telefonları sanki bir uzvuymuş gibi yanından ayırmamaktadır.

d)Dijital yerlilerin yarısından fazlası (% 54), insanlarla mesajlaşmayı konuşmaya tercih etmektedir (URL-16).

Dijital yerlilerin teknolojiye olan bağımlılıklarını vurgulayan araştırma verilerinden ortaya çıkan sonuç göstermektedir ki dijital yerliler, ağ teknolojilerinin hâkim olduğu düzen içerisinde doğup büyüdükleri için akıllı telefon, tablet, dizüstü bilgisayar aracılığıyla sürekli erişilebilirlik özelliği gösterirler. Dijital yerlilerin, alışkın oldukları bu düzen bulundukları tüm ortamda internet erişimi ve etkileşim talep etmelerine neden olur. Sürekli erişilebilirlik özelliği göstermeleri ve etkileşim hâlinde olmaları akışkan bir hayat tarzı sürmelerinde etkili olmuştur (Çetin,2021: 35).

Dijital yerlilerin teknoloji kullanımları incelendiğinde ise, teknolojinin hayatlarının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş olduğu görülmektedir. Günlük yaşantılarının her alanını dijital bir parçayla bütünleştirdikleri veriler aşağıdaki iki ayrı listede farklı bağlamlarda listelenmiştir:

• Kişisel ilgi veya eğlence,

• Sosyal iletişim,

• Günlük kullanım (Bilgi depolama veya bilgiye erişim, tren biletlerine bakma gibi...),

• Profesyonel çalışma,

• Üniversite/ders çalışması (Bilgiç, vd., 2011: 4).

• Z kuşağı kendini eğitebiliyor ve bilgiye nasıl ulaşmayı iyi biliyor.

• Bu kuşak olgun, işini bilen ve özgüven sahibi bireylerden oluşuyor.

•%33'ü dersleri on-line izliyor.

• %20'si ders kitaplarını tabletlerden okuyor.

•%32'si sınıf arkadaşlarıyla berabe on-line olarak ders çalışıyor.

•%52'si sosyal medyayı ve Youtube'u ödev ve araştırmaları için kullanıyor.

•%76’sı hobilerinin tam zamanlı işleri olmasını arzuluyor.

•%70’i bir gün kendi işini kuracağına inanıyor.

•%60’ı mesleğinin dünyayı etkilemesini arzuluyor.

•%76’sı insanlığın dünyaya etkileri konusuyla ilgileniyor.

•%41’i okul dışında bilgisayar başında 3 saatten uzun zaman geçiriyor.

• Dünyada bir fark yaratmak istiyor.

• Z kuşağı üyesi gencin ortalama dikkat süresi 8 saniye.

•16-19 yaş arası gençlerin %26’sı gönüllülük yapıyor.

•13-17 yaş arası gençlerin %25’i Facebook’an 2014’te ayrıldı.

• Gizliliğe önem veren Z kuşağı Snapchat, Whisper, Secret gibi sosyal platformları tercih ediyor. (URL-17).

Elde edilen verilerde dijital yerlilerin teknolojiyi kullanma tercihlerinin çok yönlü ve aktif olduğu görülmektedir. Dijital yerliler, video oyunları, sosyal medya gibi platformlarla kişisel zaman geçirirken seyahatlerini, alışverişlerini, günlük planlamalarını yapmak için de dijital araçlardan yararlanırlar. Aynı zamanda dijital kütüphanelerde, çevrimiçi ders materyallerinde eğitim ihtiyaçlarına erişirken iş ortamlarında da verimliliklerini artırmak adına teknolojiyi kullanırlar. Genel itibariyle teknolojiye olan hakimiyetleri güçlü olan dijital yerliler için çok yönlü olan kullanım biçimleri, teknolojiyi yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası hâline getirmiştir. Öyle ki yapılan bir başka analizde gerçek anlamda dijital medya ve program kullanıcılarının;

25% uyandıktan 5 dakika sonra bir dijital cihaz ve programa bağlanma

73% uyandıktan 1 saat içerisinde bağlanma

70% YouTube, Facebook, Instagram ve Snapchat kullanımı

68% yüz-yüze görüşme ve paylaşımın önemli olduğu

68% internet üzerinden satın almanın önemli olduğu hakkında düşünceleri olduğu tespit edilmiştir. (URL-18).

Kültür, toplum üzerinde pek çok etkisi bulunan temel yapı taşlarından biridir. Teknolojinin gelişimiyle birlikte oluşan dijital kültür, içerisine doğan bu neslin kimliklerinin belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle dijital yerlilerin genel özellikleri incelenirken kültürel ve sosyal değerlerin de analiz edilmesi gereklidir. Yapılan bir araştırmada bu konu ile ilgili elde edilen veriler aşağıda listelenmiştir;

1) İnternet daha çok sosyalleşme olanakları sunmasına rağmen, fiziksel izolasyon, yalnızlık daha da güçlenmiştir.

2) Eskiden dinlenmeye ayrılan süreler artık çoğunlukla bilgisayar ve internet etkinliklerine ayrılmaktadır.

3) Bireyler arası iletişimde anında yanıt ve hızlı tepki verme artık norm olmuştur.

4) Çoklu ortamlara sadece düzyazıdan daha fazla değer verilmektedir.

5) Yazma alışkanlıkları, yeni diller ortaya çıkaracak derecede değişime ve özellikle kısaltmaya uğramıştır.

6) Cep telefonlarında kullandıkları kısaltma dilini hayatın diğer iletişim alanlarına da yayarak adeta bir kısaltma dili oluşturmuşlardır (Şahin, 2009: 162).

Bu veriler, dijital yerli neslin kültürel ve sosyal değerlerinin analizine yönelik bir örnek sunmuştur. Toplumun dijital ortamlara erişim sağlamasıyla birlikte iletişim ve etkileşim büyük oranda dijital platformlar üzerinden gerçekleşmektedir. Böylece dijital yerliler, kişisel tercihleri etrafında şekillenen sanal topluluklar oluştururlar. Aynı zamanda oluşan bu sanal topluluklar içerisinde yeni kültürel ifade biçimleri ortaya çıkar. Emojiler, kısaltmalar, internet argosu veya jargonu gibi dili kullanma biçimi dijital iletişimin bir parçası hâline gelmiştir. Bu durum beraberinde dijital yerliler için dijital bir yaşam tarzı da oluşturmaktadır. Zamanlarının çoğunu dijital ortamlar ve cihazlarla geçiren dijital yerliler, toplumun kültürel ve sosyal değerlerinde de bir takım değişimler meydana getirir. Geleneksel mekânlar, iletişim biçimleri ve kültürel normlar dijitalleşme ile birlikte bir evrim sürecine girer. Dolayısıyla toplum da bu değişime adapte olmaya çalışacaktır.

Görsel 1. *Dijital Yerlilerin Özellikleri (Abassoğulları, 2021: 3).*

Dijitalleşme sürecinde dijital yerliler ile birlikte dönüşüm sürecine giren bir diğer konu da eğitimdir. Bu nedenle dijital yerli öğrenenlerin özellikleri eğitim konusunda da diğer kuşaklara göre farklılık göstermektedir. Onlar için oyun ve öğrenme arasında net bir ayrım yoktur. Oyun oynayarak öğrenmişler ve öğrenirken oynamışlardır (Lei, 2009: 88). Dijital yerli öğrenenlerin temel özellikleri aşağıdaki şekilde listelenebilir. Dijital yerliler:

• Bilgiye hızla erişmek isterler,

• Metin yerine grafiği tercih ederler,

• Bir makaleyi baştan sona doğrusal bir biçimde okumak yerine kapsül hâlinde rastgele okumayı tercih ederler,

• Ciddi çalışmalar yerine oyunları tercih ederler,

• Bilişsel yapıları sıralı değil paraleldir,

• Aynı anda birçok işi yapmak isterler,

• Keşfederek öğrenmek isterler (Bilgiç, vd., 2011: 260).

Elde edilen veriler, dijital yerlilerin eğitim anlayışlarını analiz etmek ve teknolojiye nasıl adapte olduklarını anlamak için önemlidir. Böylece eğitimciler ve eğitim kurumları, öğretim yöntemlerini ve ders materyallerini bu yönde çeşitlendirerek öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik stratejiler geliştirmelidir.

Bilgi çağının içine doğmuş ve büyümüş olan "Dijital Yerliler" bireyleri gerçek dünyadan uzaklaşarak vaktinin büyük kısmını sanal dünyada geçirmeyi ve hatta sosyal ağlar aracılığıyla sanal ortamlarda sosyalleşmeyi tercih etmektedirler (Topraklı ve Mazman, 2020: 47). Böylece dijital yerlilerin sosyal ilişkileri ve iletişimleri de bir evrim sürecine girmiştir. Genç kuşağının sosyal medya ve iletişim teknolojilerinin sunduğu iletişim biçimini, yüz yüze iletişim kurmanın yerine koyması ile bir bakıma sosyalleşme kavramına farklı bakış açısı ve farklı bir boyut kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ancak bilindiği üzere literatürde sosyalleşme, bireyin içinde yaşadığı toplumsal çevreye uyma süreci olarak tanımlanmakta olup, bireyin hayatının tamamını kapsayan bir kavramdır (Topraklı ve Mazman, 2020: 44). Sosyalleşme kavramına kazandırılan anlam neticesinde gleneksel, yüz yüze iletişimden uzaklaşılmıştır. Bu nesil ile sosyal bağlantıları güçlendirmek aına değişim sürecini anlamaya çalışmak gelecekteki toplumsal değişimlere hazırlıklı olmak açısından önemlidir.

Dijital yerliler, genel olarak özgürlük arayan, sahip olmak istediklerini kişiselleştirme potansiyeli olan, mekândan bağımsız, süreç odaklı değil sonuç odaklı çalışmayı tercih eden bir kullanıcı grubudur. Geri bildirimlerinde hız onlar için önemlidir ve süregelen gelişmeleri yenilikçi yollarla takip ederler. Bu özellikleri göz önüne alındığında, dijital yerliler, etkileşime girdikleri her sistemi dönüştürme potansiyeline sahiptir (Coşkun, 2024: 14). Bu nesil iş ve çalışma yöntemlerinde geleneksele kıyasla daha yenilikçi bir yaklaşım sergilemektedir. Etkileşimde oldukları her sistemi dönüştürme potansiyelinde olmaları ise iş ortamlarının da değişim konusundaki geleceği için önemli bir gelişmedir.

Dijital yerliler, aynı zamanda sosyal medya uygulamalarında içerik üretir, arar ve paylaşırlar. Hem katılımcı hem tüketici konumdadırlar (Çetin, 2021: 36). Sosyal medya ve uygulamaları, dijital platformlar, dijital yerliler için iletişim kurma, bilgi edinme ve aynı zamanda bilgi paylaşma aracıdır. Öyle ki bu durum, şirketler ve uzmanlar tarafından yakinen takip edilmektedir. Bu neslin kullanıcılarının tercihleri ve içerikleri tüketim biçimlerine yönelik bir analizde bulunup şirketlerin gelecek faaliyetlerine zemin hazırlanmaktadır.

Uzmanlar tarafından yapılan bir araştırmada da bu neslin, haftada tüm medya türlerine harcadığı ortalama zamanın bir tam zamanlı işe eşdeğer olduğu tahmin edilmektedir (Rideout vd., 2005:61). Çoğu zaman iki veya daha fazla teknoloji cihazını

aynı anda kullanarak iki veya daha fazla görev üzerinde çalışırlar (Rideout vd., 2005: 62). Böylece zaten çalışma saatlerine hakim, çoklu iş becerilerine de sahip oldukları açıkça görülmektedir.

Genel itibariyle, dijital yerlilerin teknoloji ile beraber oluşan yaşam tarzları, tercihleri ve tüketim alışkanlıkları dâhil oldukları her konunun evrilmesine neden olmaktadır. Sahip oldukları bu önemli etki nedeniyle bu neslin özelliklerini analiz ederek süreci takip etmek, gelişmelere dâhil olmaya çalışmak ve geleceğe uygun yeni tasarılar üzerinde düşünmek önemli bir gerekliliktir.

2.2Dijital Göçmenler

Teknolojinin hızla gelişmesi ve internetin küresel etkileriyle birlikte dijital göçmen kavramı, araştırmacıların evrensel bir şekilde incelediği konulardan biri hâline gelmiştir. Dijital teknolojinin yaygınlaşması ile bu yeni oluşan dünyaya geçiş yapan dijital göçmenler, bir adaptasyon sürecine maruz kalmaktadır. 1980 yılı öncesinde dünyaya gelen ve teknoloji ile ilerleyen yaşlarında tanışan kişiler bu tanımlama içerisinde yer almaktadır.

Presenky (2001: 1), literatüre kazandırdığı "Dijital Göçmen" kavramını 20.yüzyılın sonlarında dijital teknolojinin gelmesi ve hızla yayılmasıyla oluşan nesiller arası ayrılıkla açıklamaktadır. Dijital dünyaya doğmamış olup hayatlarının bir noktasında yeni teknolojinin birçok yönünü hayranlıkla kabul eden ve benimseyen kişileri dijital göçmen olarak tanımlar. Dijital göçmenlerin -yıpkı tüm göçmenler gibi- çevrelerine uyum sağlamayı öğrenirken, her zaman belirli bir derecede geçmişteki aksanlarını koruduğunu söyleyerek bu ayrımın önemini açıklamaktadır (Prensky, 2001a: 1).

Kuşaksal sınıflandırma içerisinde Baby Boomers ve X kuşağı/ Baby Busters olarak bilinen bu kuşak, dijital teknolojilerin gelişimini gözlemleyerek öğrenmeye çalışmışlardır. Genel olarak dijital göçmenler olarak bilinen bu iki kuşağı açıklamak, çalışmanın verimli olması açısından önemli olacaktır;

Bebek Patlaması (Baby Boomer) kuşağı; 1946 ve 1964 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır (Oblinger ve Oblinger: 2005). Baby Boomers Kuşağı (B.B.K)", Sessiz Kuşak'tan sonra, X Kuşağı'ndan önce yer alan bir kuşaktır. "Baby Boom" terimi bir Kuzey Amerika, İngiliz terimidir. Çoğunlukla Amerika için II. Dünya Savaşı'nın bittiği tarih olan 1945'ten itibaren başlayan, 1960 yılının ilk

dönemlerine kadar uzanan, yıllık bebek doğurma hızında meydana gelen büyük artış sonrasında ortaya çıkan bir kavramdır. Bundan dolayı da 1946-1964 yılları arasında doğan kişilere "Baby Boomers" ismi verilmiştir (Akyol, 2019: 10). Harris Interactive Poll adlı kuruluşun yaptığı farklı nesillerin birbirine bakış açısı ve toplumdaki algılanışlarını sorgulayan bir kamuoyu araştırmasının sonuçlarına göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde doğan "baby-boomers" neslinin, topluma en olumlu etkisi olan, toplumsal bilinci en yüksek olan ve en üretken nesil olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır (İzmirlioğlu, 2008: 44).

X kuşağı/ Baby Busters kuşağı ise 1965 ve 1980 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. X kuşağına atfedilen Geçiş kuşağı, Kayıp kuşak (Baby Busters), 68 kuşağı gibi farklı isimler bulunmaktadır. Geçiş kuşağı isminin temeli; söz konusu dönemde yaşanan değişim, gelişim ve dönüşümlere dayanmaktadır. X kuşağının doğduğu yıllar; kitle iletişimindeki gelişmelerin de etkisiyle teknolojik, ideolojik, toplumsal değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Kavlak, 2022: 94). Literatürde şüphecilik, formaliteye uymama, özerklik, teşvik, başarılı olma, pozitif katkı sağlama, güçlüklerle mücadele etme, dürüstlük, alçak gönüllü olma, güven inşa etme, X kuşağının temel değerleri arasında gösterilmekte; araştırmacılar genellikle onları bireysel, özgüvenli, özgür, yaşamlarını etkileyebilecek konularla karşılaştıklarında taleplerini ileten, küresel farkındalık sahibi, müteşebbis, hırslı ve yeni yetenekler geliştirmek için hevesli, adaptasyon kabiliyeti yüksek, pragmatik, tedbirli, şüphesi bireyler olarak tanımlamaktadır (Çapkın, 2023: 47). Ailelerin "Çalışmak için yaşamak" felsefesiyle büyüttüğü X kuşağı çocukları ise "Yaşamak için çalışmak" anlayışını benimsemiştir.

İki kuşağın tanımlanması incelendiğinde Baby Boomers kuşağının dijital göçmenler içerisindeki yerinin zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Baby Boomers kuşağı, genel itibariyle sanal dünyaya adapte olma süreci en geriden gelen kuşaktır. Dijitalleşme ile olan etkileşimleri hayatlarının ileri dönemlerinde öğrenme kabiliyetlerine yönelik şekillenmektedir. Diğer yandan X kuşağı/ Baby Busters kuşağı, dijital göçmenler arasında daha belirgin bir yere sahiptir. Dijital teknolojilerle tanışma anları hayatlarının ileri dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle kuşaklar arasındaki dijital göçmenlik tecrübeleri, doğdukları dönemin teknolojik gelişmelerine ve bağlantılarına yönelik farklı bir bakış açısıyla ilişkilendirilmelidir.

Dijital göçmenlerin özellikleri araştırmacılar tarafından pek çok açıdan incelenmiştir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber, dijital göçmen olarak adlandırılan kuşakların sanal dünyaya adapte olma süreçleri dikkate değer bir konu hâline gelmiştir. Yaşanılan adaptasyon sürecinde karşılaşılan zorluklara hâkim olmak, bu süreci kolaylaştırmak için alınabilecek önlemler adına ipuçları teşkil etmektedir. Arada duran dijital uçurumun gücünü azaltmak için yeni stratejiler bu araştırmalar neticesinde sunulmaktadır. Diğer yandan dijital göçmenlerin incelenmesi yaşça büyük bireylerin, yeni oluşan sanal dünyaya entegrasyonunu sağlamak açısından önemlidir. Bu nedenle tüm konulara verimli cevaplar bulabilmek adına dijital göçmenlerin genel özelliklerini literatür içerisinde analiz etmek gereklidir:

Dijital göçmen bireylerin en önemli özelliklerinin başında ise dijital medya araçlarını etkin kullanamamaları gelmektedir. Doğrusal okumaları, grafik ve hiper metin okumalarına tercih ederler. Dijital göçmenler içerisinden bulundukları dijital çevreye iyi uyum sağlayanlar çıkabilir ancak "aksan"ları onları ele vermektedir. Bilgi edinmek için öncelikle basılı materyalleri tercih ederler. Herhangi bir teknolojik ürünü ya da programı kullanmada kılavuz veya rehber kullanma eğilimindedirler (Arabacı ve Polat, 2013: 15).

Görsel 2. *Dijital Göçmenlerin Özellikleri (Abassoğulları, 2021: 4).*

Dijital göçmenler, bilgi edinmek için ilk olarak geleneksel kaynaklara başvurmaya alışmış olsalar da dijitalleşmenin beraberinde sanal bir dünya oluşturmasıyla teknolojiyi ve teknolojik cihazları kullanma mecburiyetinde kalmışlardır. İnsanların yaşamlarının büyük bir oranda çevrimiçi alanlarda geçmesi, dijital durumlara fazlasıyla maruz kalmalarına sebep olur. Böylece dijital göçmenler, dijital dünyanın getirilerini her gün deneyimleyerek öğrenmeye çalıştıkları bir süreç içerisine girmiştir ve teknolojiyi kullanım alanları genişlemiştir. Zaman geçtikçe dijital platformlar içerisine salt bireysel değil kalabalık arkadaş ortamlarıyla da dâhil olurlar. Özel hayatlarından paylaşım yapma, çevrimiçi etkinliklere dâhil olma, kişisel bilgiler paylaşma gibi pek çok yeniliğe katılırlar. Fakat bu durum her dijital göçmen için geçerli değildir. Zur ve Walker'ın (2011: 13) yaptığı "Dijital Göçmenler ve Dijital Yerliler Üzerine" çalışmada her göçmenin sanal dünyaya üç farklı şekilde dâhil olduğu tespit edilmiştir;

• Kaçınanlar: Bu grupta dijital göçmenler, nispeten teknolojisiz veya asgari düzeyde teknoloji kullanımını içeren bir yaşam tarzını tercih etmektedirler. Sabit hatlara, cep telefonuna ve e-posta hesabına sahip olma eğilimindedirler. Buna karşılık "Twitter veya Facebook" gibi sosyal ağ kullanımları söz konusu değildir.

• Zoraki benimseyenler: Teknolojinin gündelik yaşamın bir parçası olduğunun farkına varırlar ve onunla etkileşime girmeye çalışmaktadırlar. Bu grup üyeleri bir cep telefonuna sahip olsa da yardım alarak mesaj atabilirler, Google'ı zaman zaman kullanabilirler, e-postalarını aralıklı olarak kontrol edebilirler ancak bir Facebook hesabına sahip olmayabilirler. Dolayısıyla bu grup çok çeşitli ve dijital göçmen grubunun çoğunluğunu içerse de dijital teknolojiyi kullanma istekliliğinden çok bu teknolojiye karşı tedbirli davranmaktadırlar.

• Hevesliler: Bu grupta ise dijital göçmenler, dijital yerliler kadar teknolojiyi kullanmaya heveslidirler. Dijital göçmenler burada teknolojinin değerini görürler ve bunu kullanmak için ellerinden geleni yaparlar. Bu grup üyeleri e-postalarını düzenli olarak kontrol ederler, Skype kullanırlar, bir Facebook hesapları vardır ve bunu çocuklarıyla tercih edilen bir ortamda etkileşim kurmanın ve eski arkadaşlarla bağlantı kurmanın en iyi yolu olduğunu kabul ederler (Zur ve Walker 2011:1-2).

Dijital göçmenlerin sanal dünya içerisindeki farklı konumlarının incelenmesi adaptasyon seviyelerine göre belirlenmiştir. "Zur ve Walker" (2011: 3), çalışmalarında

dijital göçmenleri daha ayrıntılı bir şekilde ele almışlardır. Böylece dijital yerli ve göçmen arasındaki farka ışık tutarak, iki grubun birbirini daha iyi anlamaya çalışmasını hedeflemişlerdir. Bu bağlamda dâhil olduğu grup içerisinde kendisine özgü olan her dijital göçmen, genel itibariyle aşağıdaki listede toplanmış olan özelliklerle tanımlanabilir;

• Telefon veya yüz yüze konuşmayı tercih ederler.

• Gerçek zamanlı, senkronize iletişimi tercih ederler, yani yüz yüze veya telefon görüşmeleri gibi.
• Açık ve sıralı adımlarla giden yönergeleri tercih ederler. "Düşünceli öğrenenler" olarak, mantıklı ve doğrusal bir keşif sürecini severler.
• Bilgiyi yavaş bir şekilde, doğrusal, mantıklı ve sıralı bir şekilde almayı tercih ederler.
• Tekil işleme ve tek bir veya sınırlı sayıda göreve odaklanmayı tercih ederler.
• Metin okumayı (kitaplar gibi) tercih ederler, resimler, sesler ve videoları işlemekten hoşlanmazlar.
• Bir kitabı kapağından kapağına kadar okumayı tercih ederler.
• Gecikmiş tatmin ve ödüllerde yüksek değer görürler.
• İş yeri yaklaşımını demokratik veya eşitlikçi bir yaklaşım yerine hiyerarşik bir yaklaşım olarak görürler.
• Geleneksel 5 günlük çalışma haftasına, ardından çalışma dışı hafta sonuna alışkındırlar.
• İş yerinde kademeli bir şekilde, tek bir şirketle, tek bir kariyerle, "altın saat", emeklilik ve emeklilik maaşıyla sonuçlanacak şekilde kariyerlerini ilerleteceklerini varsayarlar.
• İş yerinde sadakati ve tutarlılığı değerli bulurlar.
• Merkezi bir tuğla ve harç iş yeri tercih ederler, uzaktan çalışmaya güvenmezler, insanların ne zaman ve nerede çalışacaklarını kontrol etme ihtiyacı duyarlar.
• Çalışma saatleri boyunca sadece işle ilgili konulara odaklanırlar.
• Kişisel olarak takılırlar, kulüplerde, akşam yemeklerinde vb. zaman geçirirler.
•"Doğru" Türkçe'yi değerli bulurlar.
• Bir seyahati telefonla arkadaşlarına anlatırlar veya yüz yüze bir konuşma veya evde slayt gösterisi ile anlatırlar.
• İnternetten bilgi toplamak için kullanırlar.

• İnterneti, okuyabilecekleri, gözden geçirebilecekleri veya öğrenebilecekleri pasif terimlerle düşünürler.
• Gençlerin hayatlarını internet üzerinde boşa harcadığını düşünürler.
• İnterneti ve sanal dünyayı "gerçek hayatın" bir parçası olarak düşünmezler.
• Gizliliği değerli bulur ve kendilerini küçük bir arkadaş çemberine sınırlarlar, hatta onlara bile kendini açmaktan kaçınırlar.
• Daha fazla bilgi ve "her ihtimale karşı" yaklaşımı tercih ederler.
• Öğrenme bir gereklilik ve sıkıcı bir zorunluluktur.
• Haberlerini geleneksel haber sitelerinden (yerel gazeteler) veya basılı gazetelerden alırlar.
• Kaliteli etkileşimi bir veya birkaç kişiyle daha çok tercih ederler, birçok kişiyle değil.
• Kaliteli etkileşimlerin sadece uzun süre tanıdıkları ve güven kazanmış oldukları sıkı bir arkadaş çemberinde gerçekleşebileceğini düşünürler (Zur ve Walker, 2011: 3-4).

Bu özellikler, dijital göçmenlerin teknolojiye yönelik tercihlerini, tutumlarını ve karakteristik özelliklerini belirlemektedir. Görüldüğü üzere dijital göçmenlerin dijitalleşmeye eğilimleri geleneksel yöntemlere nazaran daha azdır. Diğer bir yandan dijital teknolojilere sonradan adapte olan dijital göçmenlerin özelliklerini dijital yerliler ile kıyaslayarak fark analizi yapmak oldukça önemlidir. Farklılıkların bilincinde olmak, bu veriler etrafında etkili iletişim stratejileri geliştirmeyi de beraberinde getirir. İki nesil arasındaki farklılıklar Prensky, tarafından karşılaştırılmaktadır. Prensky'nin bahsettiği dijital yerliler ve dijital göçmenler arasındaki farklar şunlardır:

• Deneyim: Dijital yerliler, doğdukları andan itibaren dijital teknolojilerle büyüdükleri için, bu teknolojileri kullanma konusunda doğal bir yetenek geliştirmişlerdir. Dijital göçmenler ise bu teknolojileri sonradan öğrenmişlerdir.

• Yaklaşım: Dijital yerliler, dijital teknolojileri aktif bir şekilde kullanma eğilimindedirler ve yeni teknolojileri hızla benimserler. Dijital göçmenler ise bu teknolojileri daha pasif bir şekilde kullanır ve yeni teknolojilere uyum sağlamakta daha yavaş olabilirler.

• İletişim: Dijital yerliler, sosyal medya ve diğer dijital iletişim araçlarıyla sıkı bir şekilde bağlantılıdırlar ve bu araçları etkin bir şekilde kullanırlar. Dijital göçmenler ise

bu araçları daha az kullanır ve dijital iletişimde daha geleneksel yaklaşımları tercih ederler.

• Öğrenme: Dijital yerliler, dijital teknolojileri kullanarak öğrenmeye daha yatkındırlar ve dijital araçlarla etkileşimli öğrenme yöntemlerini tercih ederler. Dijital göçmenler ise daha geleneksel öğrenme yöntemlerine daha aşinadır.

• Dikkat: Dijital yerliler, çoklu görev yapmaya daha yatkındırlar ve dikkatlerini birden fazla şeye odaklayabilirler. Dijital göçmenler ise tek bir işe odaklanmayı tercih ederler ve çoklu görevlerde daha düşük başarı gösterirler.

• Bilgi işleme: Dijital yerliler, kısa sürede büyük miktarda bilgiyi işleyebilme yeteneğine sahiptirler ve çevrimiçi kaynaklardan bilgiye daha kolay erişebilirler. Dijital göçmenler ise daha az hızlı bilgi işleyebilirler ve geleneksel bilgi kaynaklarına daha fazla güvenirler (Coşkun, 2024: 15).

Genel itibariyle 1980 öncesinde doğan ve teknolojiyle ileri yaşlarında tanışan dijital göçmenler, kendilerinden sonraki kuşaklardan teknoloji dolayısıyla daha büyük bir ayrım yaşamaktadır. Fakat bu ayrım, her dijital göçmenin uyum sağlama boyutuna göre değişim göstermektedir. Bu analizler, dijital göçmenlerin sanal dünyayla tanışma, uyum sağlama ve dâhil olup geliştirme süreçlerine genel bir çerçeve niteliği teşkil etmektedir. Oluşturulan bu çerçeve ise çalışmanın verimliliği açısından gereklidir.

2.3 Boş Zaman Kültürü Tüketimi

Boş zaman kültürü tüketimi, insanların boş zamanlarını ne şekilde geçirdikleri ne tür aktiviteleri olduğu, hobileri, etkinlikleri, sosyal etkileşimleri, yaşam tarzları ve değerleri gibi unsurları kapsamaktadır. Bu kültür, insanların kendilerine ayırdıkları zamanı, kişisel gelişimlerini, öğrenme ve keyif alma amaçlarını hangi doğrultuda değerlendirdiklerini ifade etmektedir. Aynı zamanda bu süreçte tüketim alışkanlıkları ve eğilimlerini de gözlemleyen bir bakış açısı içermektedir. İnsanların boş zamanlarında harcadıkları para, zaman ve enerji miktarının incelenmesi de önemli unsurlardandır. Her birey için kendine özgü olan boş zaman kavramını tanımsal olarak da incelemek gerekecektir.

İlk olarak zaman kavramı; objektif ve subjektif zaman olmak üzere iki kategoride ifade edilmektedir. Objektif zaman, sürdürülebilir bir şekilde değişim gösterebilen doğal olaylar veya yapay araçlar yardımıyla ölçülebilen bir kaynak olarak

kabul edilmektedir. Subjektif zaman ise içerisinde bulunulan koşullara göre farklı algılanabilen, insanların duygu ve düşüncelerine bağlı olarak çeşitli şekillerde hissedilen zaman dilimidir (Akatay, 2003: 284). Genel itibariyle zaman, evrensel bir kavramdır ve bir olayın başlangıcıyla sonu arasında oluşan süreyi temsil eder. Soyut bir kavram olması nedeniyle de herkes tarafından farklı tanımlanabilir.

TDK'ya (URL-4) göre zaman; 'bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit' olarak tanımlanmaktadır. İnsan yaşamının yerine göre uzun ya da kısa süreli, yinelenmesi olanaksız, başlangıcı ve sonu belli, saatle ölçülebilen bir bölümdür (Tezcan, 1993: 7). Zamanın ölçümü, takvim ve saat gibi günlük yaşamda kullanılan ölçüm birimleriyle ifade edilebilir. Ancak önemi, bireyin kendi tercihleri, deneyimleri, yaşam tarzı ve kültürel faktörlere göre şekillenmektedir. Zaman kendi içerisinde çeşitli türlere ayrılmaktadır;

a) Var olmakla ilgili zaman
b) Geçimle ilgili zaman
c) Boş zaman

Bu çalışmada zaman kavramının boş zaman türü incelenecektir. İnsanların yaşamlarında yapmaları gereken amaçları yerine getirerek geçirdikleri zamandan arda kalan serbest zaman dilimi, boş zaman olarak da tanımlanmaktadır. "Boş zaman terimi, İngilizce karşılığı olan 'Leisure' kelimesi 'fırsat tanıma' veya 'serbest olmak' manalarına gelen 'Loisır', 'salahiyet vermek' manasına gelen 'License' ve 'izin' manasına gelen 'Liberty' ile 'Licere' kelimelerinden gelmiştir. Mecburiyetinin olmaması ve serbest seçim ifade eden bu kelimelerin tamamı birbiriyle ilişkilidir" (Hacıoğlu vd., 2003: 17). Boş zaman, bireylere bir mecburiyet hissi yaşatmadan, serbest bir şekilde tercih yapma olanağı tanıyan ve o kişisel tercihler doğrultusunda çeşitli aktivitelere katılma fırsatı sağlayan zaman dilimidir. TDK'ya (URL-4) göre ise boş zaman; "Uyumak, yemek ve çalışmak için ayrılan zamanın dışında kalan zaman, dinlenmeye, gezmeye ve eğlenmeye ayrılan zaman." olarak tanımlamıştır.

Tezcan'a göre (1993: 10) boş zaman; bireyin hem kendisi hem de başkaları için bütün zorunluluklardan ya da bağlantılardan kurtulduğu ve kendi isteğiyle seçeceği bir etkinlikle uğraşacağı zamandır. İş yaşamının dışındaki bir zamandır.

Godbey'e göre boş zaman kavramı dört farklı grup içerisinde tanımlanabilir. Bunlar:

1. Zaman olarak tanımlanan boş zaman

2. Ruh hâli olarak tanımlanan boş zaman

3. Aklın veya var olmanın bir durumu olarak tanımlanan boş zaman

4. Aktivite olarak tanımlanan boş zaman (Godbey, 1990: 2).

Görülmektedir ki Godbey'e göre boş zaman kavramının farklı çeşitleri bulunmaktadır. Zaman olarak tanımladığı kategoride mevcut bir zaman diliminden söz etmektedir. İkinci maddede ise bireyin duygusal durumunun yansıtıldığı ve o çerçevede hareket edilen bir süreçten bahsedilir. Üçüncü maddede bireyin hem zihinsel hem duygusal olarak kendini dinlendirdiği veya içsel dengesini sağlamaya çalıştığı süreç ifade edilir. Son maddede ise bireyin kendi tercihlerine yönelik katıldığı etkinlik ve eylemlere ayrılan zaman dilimidir.

Bu nedenle boş zaman varoluşsal bir durum, zihinsel bir tutum ve deneyim niteliği olarak anılan bir durum olarak düşünülmektedir. Birey özgürlük algısına sahip ise aktivitelerin boş zaman diliminde gerçekleştiğini savunmaktadır. Bireyin haz duyduğu ve içsel motivasyonunu yükselten aktiviteleri yaptığı zaman dilimi olarak kabul edilmektedir (Cushman ve Laidler, 1990: 1).

Beard ve Ragheb'e göre ise boş zaman; aktivitelerine katılan bireylere etki eden memnuniyet, derecesine göre kategorilere ayrılır. Bu etkiler, boş zaman vasıtasıyla insan ihtiyaçlarında görülmektedir. Bu kategoriler şöyle sıralanabilir: psikolojik, eğitim, sosyal, dinlenme, fiziksel ve estetik ihtiyaçlar (Köybaşı, 2006: 64).

1. Psikolojik aktiviteler; özgürlük, eğlence, katılımcılık ve entelektüel değişim ruhu sağlayan psikolojik yararlardır.

2. Eğitim aktiviteleri; entelektüel teşvik sağlar ve insanların, kendileri ve çevreleri hakkındakileri öğrenmelerini sağlar.

3. Sosyal aktiviteler; insanların diğer insanlarla ilişkiler kurma ödülünü sağlar.

4. Dinlendirici aktiviteler; hayatın gerginlik ve stresinden kurtulmayı sağlar.

5. Fiziksel aktiviteler; daha iyi fiziksel görünmeyi, kiloyu kontrol etmeyi, sağlıklı ve zinde kalmayı sağlar.

6. Estetik aktiviteler; memnun, ilginç ve güzel görünmeyle bağlantılıdır.

Boş zamanın yukarıdaki şekilde kategorilere ayrılması, bireylerin boş zaman etkinliklerine katılma amaçlarını, ne şekilde motive olduklarını ve sonrasında oluşacak

etkiler ile olan bağı açıklaması nedeniyle önemlidir. Bu bağlamda kategoriler göz önüne alındığında boş zamanın sadece eğlenme amaçlı olmadığı da görülmektedir.

Genel itibariyle boş zamanın sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel faktörler ile iç içe olduğu görülmektedir (Bellezza vd., 2017: 119). Boş zaman günlük yaşamın ve kültürün en önemli parçalarından biridir. İnsanların, toplumların sağlığı, yaşam kalitesi ve refahında büyük rol oynar. Aynı zamanda bireylerin ve toplumların en temel ihtiyaçlarından biridir (Auger, 2020: 127). T.S. Eliot için de boş zaman, kültürün temeli olarak görülmektedir (Tezcan, 1993: 14). Boş zamanın kültürle derin bir ilişkisi bulunmaktadır. Bireylerin yaşadıkları kültürel deneyimler, kültürel etkileşimler ve kültürel mirasın korunması durumu boş zaman ile oluşan bir bağ olarak ortaya çıkmaktadır.

Boş zaman bireylerin tercihlerine bağlı olarak kültürel etkinliklerde yer aldıkları zaman bir zaman dilimini sağlamaktadır. Müze ve sergi gezileri, tiyatroya, sinemaya veya konsere gidebilecekleri kültürel etkinlikler boş zaman içerisinde kültürün tüketilmesi amacıyla gerçekleşen etkinliklerdir. Aynı zamanda kültür tüketimi çerçevesinde bireylerin hobileri, kişisel ilgi alanları, toplumun kültürel durumunu da yansıtmaktadır. Bu nedenle kültürel birikimi sağlamak adına boş zaman değerlendirmesinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Geleneksel festivaller, bayramlar veya özel kültürel günlere katılmak için ayrılan boş zaman da aynı şekilde bir toplumun kültürel kimliğini yaşatması, koruması ve aktarması için oldukça önemlidir. Bu bağlamda boş zaman kültürünün tüketilmesi hem kültürü yaşamak ve yaşatmak adına önemli hem de yurt dışı seyahatleri için yaratılacak boş zamanla, farklı kültürlerle etkileşimde bulunmak adına önemlidir. Çünkü boş zaman, kültürün çeşitli şekillerde tüketilmesi adına geniş çaplı bir platform sağlamaktadır.

Yaşam şartlarındaki iyileşmeyle doğru orantısı olan teknolojik gelişmeler; dünya şartlarında insanların yaşantılarında kendilerine özel bir zaman dilimine de ihtiyaç duymaya başlamış ve insanlara boş zaman kavramını hatırlatmıştır (Gökçe, 2008: 5). Dijitalleşme ile birlikte bireyler boş zaman tüketimini pek çok aktivite ile gerçekleştirme olanağına sahiptir. Çevrimiçi öğrenme ve oynama, dijital müze gibi dijital sanat faaliyetleri, bireylere sosyal etkileşimde bulunmaları adına pek çok imkânı sağlamaktadır. Fakat aşırı dijital kullanım beraberinde bağımlılık riskini de getireceğinden günümüzde boş zaman ve dijital bağımlılık arasındaki dengeyi kurmak dikkat edilmesi gereken bir konu hâline gelmiştir.

2.4 Duygu Kültürü Tüketimi

Duygu kültürü tüketimi, toplumsal ve kültürel bir olgudur. Her kültürde duygusal ifade biçimleri, bireylerin duygusal deneyimleri ve duygularını paylaşma şekilleri ait oldukları kültürün değerleri, normları ve inançları ile ilişkilidir. Duygu kültürü tüketimi, bireylerin duygusal deneyimlerini zenginleştirerek duygusal ihtiyaçlarını karşılamayı da amaçlamaktadır. Bu bağlamda duygulara yönelik hizmetler tüketilir ve bu durum kültürel olarak şekillenmektedir. Dijitalleşme ile birlikte dönüşüm gösteren duygu kültürü tüketimi kavramını incelemek çalışma için gerekli olacaktır.

TDK'ya (URL-4) göre duygu; belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim, kendine özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Sartre'a göre, duygular dünyayı bireyin kontrolü altındaymış gibi hayal etmenin yollarıdır. Sartre, kendinden önceki duygu kuramlarını eleştirdikten sonra 'Duygu nedir?' sorusuna şu açıklama ile başlar: "Duygu, dünyanın dönüştürülmesidir. Bireyin önüne çıkan yollar fazlasıyla engebeli olduğunda veya yol görünmediğinde, böylesi sıkıntılı ve zor dünyada yaşanamaz. Bütün yollar engellenmiştir. Ama insan yine de hareket etmek zorundadır. Bu yüzden dünyayı değiştirmeye çalışır; yani, şeyler ve onların potansiyelleri arasındaki ilişkiler belirlenimci bir süreç tarafından değil de sihir tarafından yönetiliyormuş gibi dünya yaşanır." Duygular, dünya hakkında yanlış inançlara sahip olmamıza izin vererek çatışmayı önlerler. Ona göre, "duygu" biçiminde olan, insan gerçekliğinin kendisidir (Yazıcı, 2011: 172).

Yukarıdaki temellendirmeler ışığında Sartre'ın fenomonolojik duygu çözümlemesinde ortaya çıkan ilkeleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Duygular, anlamlı ve organize edilmiş yapılardır.

2. Duygular, işlevsel ve amaçsaldırlar.

3. Duygular, insan varoluşunun biçimleridir.

4. Duygular, bilinç durumlarıdır.

5. Duygular, yönelimseldir.

6. Duygular, dünyayı anlamanın ve anlamlandırmanın yoludurlar.

7. Duygu, inançla birlikte vardır (Yazıcı, 2011: 175). Bu prensipler, insan deneyimi içerisinde duyguların önemi ve nasıl işlediği konusunu anlamlandırmak için yardımcı olacaktır.

"Frevert'e göre (2014: 40) duygular, bir kişinin özel mülkü değildir. İnsanlar iletişim kurmak için duygulara bel bağladıklarından, bu duyguların tanımlanması ve yorumlanması gerekir. Tabiri caizse, duyguların dili ortak bir dil olmalıdır. En azından bir bireyin ait olduğu sosyal çevre içinde ortak bir dil olması gerekir denilebilir." Bu nedenle duygularla ilgili bir disiplin alanının oluşması önemlidir. Duyguların disiplin hâline gelmesi uzun bir süreç sonrasında olmuştur. Bu süreci Frevert "Duyguları Tarihselleştirmek" çalışmasında detaylıca anlatmıştır (2014: 31-55); Öncelikle yurt dışı temelli çalışmalarda duyguların tarihi ile ilgili araştırma merkezleri kurulmuştur. Pek çok yayıncı bu literatürü çalışmalarına eklemiştir. Duyguların tarihi şeklinde oluşturulan bir başlıklandırma yapılsa da araştırmanın başlangıcı tarih bilimi ile değil felsefe ile ortaya çıkmıştır. Antik Çağ'da tanımlama ve anlamlandırma çalışmaları yapan filozofların arzular ve duygular üzerinde durması duyguların disiplin hâline gelmesinde oldukça etkili olmuştur. Duygular üzerine çok sık çalışma yapan psikoloji alanı, nörobilim tekniklerinin ortaya çıkması ile duyguların sınıflandırılması hakkında araştırmalarını artırmıştır.

On sekizinci yüzyıl dönem sonlarında ise duygu aktarımının en etkili şekli sahne yolu olmuştur. Bu nedenle ana temaları duygu olan sosyal bilimciler için duygular üzerine çalışma ve araştırma yapmak hızlıca dâhil oldukları bir alan olarak görülmüştür. Bu durumun en etkili örneği ise dönemin romanlarında kendini göstermiştir. Halk için iyi ve kötü duygular arasında geçen konular üzerinde yazılan pek çok roman, duyguların edebi bir dile sahip olmasını da sağlamıştır. Aynı zamanda duygular üzerine yapılan analizler neticesinde toplumları etkileyen popüler adamların eylemlerini açıklayabilmek için dahi duygusal deneyimlerine başvurulmuştur. Duygular her ne kadar çeşitli alanlar çalışma konusu olmaya başlasa da akademik tarih yazımı içerisinde kalıcı bir yer edinememiştir.

Yapılan çalışmalarda, özellikle milliyetçilik döneminde yazılan eserlerde kullanılan duygusal kavramlar, üzerine düşünülerek ve analiz edilerek değil metnin akıcılığını sağlamak adına kullanılmıştır. Fakat kültür tarihçileri duygularla ilgilenmeye ve gelişmeleri takip etmeye devam etmişlerdir. 2008'de ise duyguların

insan gelişiminde oldukça etkili olması nedeniyle Almanya Berlin'de Max Planck İnsan Gelişimi Enstitüsü içerisinde bir araştırma merkezi açılmıştır. İçerisinde tarihçilerin olduğu bir ekiple duygular üzerine çeşitli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylece duyguların kültürel çeşitliliğe göre değişim gösterdiği konusu antropolojik çalışmaların vurgulamaları neticesinde sağlanmıştır. Bu durumun yanı sıra antropologlar, duygu araştırmacılarının insanlarla ilgili yorum yaparken kendi duygularını göz ardı ederek tanımlamaları için de uyarıda bulunmuşlardır. Çünkü duygu bilgileri, bireysel olarak şekillenmenin daha üstünde kültürel bir yörünge etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle bahsi geçen kültürel yörünge etrafında araştırmacılar tarafından zamansal, mekânsal ve sosyal olarak farklılıklara dikkat edilerek duygu araştırmaları yapılmalıdır bakış açısıyla hareket edilmiştir.

Robert Plutchik'e göre (2014: 344); Hemen neredeyse herkes, duyguların incelenmesinin psikoloji tarihindeki en karışık (ve açık) bölümlerden biri olduğunda hemfikirdir. Bir tahmine göre, 20. yüzyıl boyunca "duygu" teriminin 90'dan fazla tanımı önerilmiştir. Terimin anlamı konusunda az bir uzlaşma olduğunda, günümüz teorisyenleri arasında duygunun en iyi nasıl kavramsallaştırılacağı ve yaşamdaki rolünün nasıl yorumlanacağı konusunda büyük anlaşmazlıklar olduğu şaşırtıcı değildir. Günlük insan varoluşunda, bir duyguyu- öfke, umutsuzluk, sevinç, keder gibi- bir his, içsel bir durum olarak düşünmektedir. Duygunun içsel deneyimi son derece kişiseldir ve genellikle kafa karıştırıcıdır, çünkü birden fazla duygu aynı anda yaşanabilir. Örneğin, birçok insan korku ile kaygı, suçluluk ile utanç arasındaki farklar konusunda emin değildir. Sonuç olarak, genellikle duyguyu tanımlamak için metaforlara başvurulmaktadır. Örneğin, "boğazda düğüm", "kalpteki sancı" ve "kırık kalp" gibi ifadeler bu durumu açıklamaktadır.

William James'e göre (1884: 192) duygular; fizyolojik rahatsızlıkların algılarıdır. Bu rahatsızlıklar ya da değişiklikler temel olarak istemsiz ve içgüdüsel bir şekilde gerçekleşmektedir. Bahsedilen rahatsızlıklar, beyne dürtüleri gönderen duyu organları aracılığıyla işlenip, daha sonra kaslara ve iç organlara gidip geri gelmektedir. Bu geçiş kortekse döndükten sonra duygu olarak algılanmaktadır.

Plutchik'e göre (2014: 347); Bir duygu sadece bir his durumu değildir. Duygu, bir uyarıcı ile başlayan ve hisler, psikolojik değişiklikler, eyleme geçme dürtüleri gibi birbirine gevşek bağlı olayların karmaşık bir zinciridir. Literatürde zor ve geç de olsa

tanımlamaları yapılan duygu kavramının kültürle ilişkisi de oldukça etkileşimlidir. Kültürün duygusal ifadeleri şekillendirme ve yönlendirme özelliği bulunur. Böylece bireyin kültürel normlarla çerçevelenen duygusal deneyimleri, kültürün bir ürünü hâline gelmektedir. Bu bağlamda duygu kültürü kavramı oluşur ve her kültürün kendine özgü, ortak bir dili ortaya çıkar.

Descartes'tan günümüze kadar, filozoflar ve psikologlar 3 ile 11 arasında herhangi bir yerde temel veya temel duygular önermiştir (Plutchik, 2014: 349). Paul Ekman (2007: 32) dünyadaki her kültürde var olan altı temel duygu olduğunu öne sürer ve bunları "duyguların temel yapı taşları" olarak nitelendirir. Altı temel duygu ise; mutluluk, üzüntü, iğrenme, korku, şaşkınlık ve öfke olarak tanımlanmaktadır. Kültürler arasındaki duygusal ifadelerin çeşitliliğini yansıtmak ve konuyu desteklemek amacıyla temel duygular esas alınarak birkaç örnek vermek yerinde olacaktır;

1. Batı kültürlerinde öfke duygusu genellikle doğrudan bağırma veya fiziksel ifadelerle yansıtılırken doğu kültürü içerisinde yer alan Japon kültüründe öfke, yüz ifadesini koruma ifadesiyle daha sakin bir biçimde yansıtılır.
2. Arap kültürü gibi bazı geleneksel erkeksi normların baskın olduğu kültürlerde erkeklerin üzgün hissettiklerinde bu duyguyu dışa vurarak yaşamaları ayıp, tabu olabilir. Bu durum tarihte toplumsal cinsiyet algısı içerisinde duyguyu "dişinin" aklı da "erkeğin" temsil etmesi şeklinde de görülmektedir. Fakat yoga-meditasyon odaklı Hint kültürü kültürlerde cinsiyet farkı gözetmeksizin ağlamak duygusal arınma ve içsel temizlik olarak olumlu yönde bir hareket olarak görülmektedir.
3. Rus kültüründe, yabancılarla paylaşılan duygusal ifadeler genellikle sınırlı ve soğuktur. Dışarıdan gelen bireylere karşı duyguları açıkça yaşamak, aşırı gülümseme ve mutluluğu paylaşmak samimiyetin bir göstergesi olmayacağından güvensiz bir ortam yaratılmasına yol açabilir. Fakat Türk kültüründe mutluluğun paylaşılması topluluk bağlarını güçlendirmeyi temsil eder. Samimi bir gülümseme ve içten davranışlar genellikle mutluluğu ifade etmenin en açık yolu kabul edilir (Aslan, 2024: 3). Verilen örnekler doğrultusunda, duyguların kültürle olan etkileşimi ve kültürel değerlerin duygular üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir.

Bireylerin duygusal deneyimlerini kendi bakış açılarıyla ifade etmeleri, aynı şekilde bir başkasının duygusunu anlamaları ve duygusal içeriklere erişmeleri ise duygu kültürünün tüketimi ile gerçekleşmektedir. Duygu kültürü tüketimi, çeşitli yollarla gerçekleşebilir. Örneğin, sözlü veya sözsüz iletişim yoluyla yapılan paylaşımlar, sanat eserleri, müzik ve edebiyat gibi kültürel ürünler aracılığıyla gerçekleşen aktarımlar, duygu kültürünün tüketilmesi için güçlü araçlardır.

Özellikle teknoloji sonrasında ortaya çıkan medya, televizyon, telefon, sosyal medya platformları, internet ve diğer iletişim araçları ile duygusal içeriklere erişim ve tüketim, duygu kültürünün şekillenmesine yol açan önemli bir etkendir. Sosyal medya platformlarıyla beraber kullanıcıların duygusal içerikleri hızlı bir şekilde tüketmesi, duyguların görseller, videolar ve emojiler gibi sanal dünyada çevrimiçi yaşanması, yeni ve standart bir kültür dilinin oluşmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda pazarlama alanları, tüketicilerle duygusal bağlar kurmayı hedefleyerek içerik üretimlerinde popüler bir kültür oluşturulmasına dikkat eder. Böylece dijital ortamda daha geniş kitlelere yayılan tüketim şekli, kültürel değerleri ve duygu kültürü tüketimini yeniden şekillendirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

2.5 Eğitim Kültürü Tüketimi

Eğitim bir toplum temel taşlarından biridir ve bir toplumun eğitimle ilgili değerleri, eğitime bakış açısı ve anlayışı, eğitimle ilgili benimsenen normlar, o toplumun eğitim kültürünü ifade etmektedir. Kültürün toplumu şekillendirme özelliği göz önüne alındığında kültür, toplumun eğitimidir ifadesiyle açıklamak yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde eğitim de toplumdaki kültürlenme seviyesinin önemli bir parçasıdır. Aralarında derin bir ilişki olan eğitim kültürünün içerisinde, toplumun eğitim ile ilgili kaynakları ne şekilde ve nasıl kullandığı, eğitime hangi çerçevede yatırım yaptığı gibi konular eğitim kültürü tüketimi kavramıyla ifade edilmektedir. Eğitim kültürünün tüketim boyutunu anlamak toplum açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada kavramların anlamları ve dijitalleşme sonrasında uğradıkları dönüşümün incelenmesi gereklidir.

Eğitimin farklı bakış açılarından yüzlerce tanımı yapılmıştır. Eğitim; çocukla başlayan, çocukta yaradılıştan var olan kabiliyetlerini keşfettirerek geliştirmesine imkân sağlamak, iyi bir insan olabilmesi için ait olduğu ve yaşayacağı toplumunun kültürüne göre yetiştirmektir. Eğitimin, insanı sosyalleştirmek, yenilik ve gelişmelere

uyum sağlamak, fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanmasına destek olmak, ülkelerin gelecek amaçlarını gerçekleştirmek, ekonomik olarak kendisi, ailesi ve ülkesi için değerli önemli hâle gelmesini sağlamak gibi sosyal fonksiyonları bulunmaktadır. Ayrıca ait olduğu toplumun kültürel birikimini benimseyerek koruması ve gelecek nesillere aktarım sağlaması gibi işlevi de vardır (Demir, 2021: 1).

Hasan Çelikkaya ise (1991: 3) eğitim anlamlarını on boyutta açıklamaktadır;

1. Terbiye
2. Yönlendirme
3. Yetiştirme
4. Şartlandırma
5. Uygulama
6. Alıştırma
7. Pedagoji
8. Eğitbilim
9. Öğrenim ve öğretim
10. Eğitilmişlik

Genel itibariyle eğitim kavramının farklı bakış açılarıyla yapılan tanımlamaları, kavramın çok yönlü bir boyutta olduğunu göstermektedir. Fakat her tanım için ortak nokta eğitimin, bireyin hem kişisel hem de toplumsal gelişiminde önemli rol oynadığıdır. Tanımlardan hareketle eğitim işlevinin sadece bilgi aktarımı olmadığı, beraberinde kültürü şekillendiren ve toplumsal normlara uyumu sağlayan bir süreç olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda eğitim toplumsal işlevlerine kısaca değinilecektir.

Eğitimin amacı birey açısından bakıldığında, “bireye kişilik kazandırmak”, “bireyde demokrasi bilincini oluşturmak ve geliştirmek” ve “bireyin yaşama ve topluma uyum yeteneğini geliştirmek” olarak özetlenebilir. Toplum açısından bakıldığında ise eğitimin amacı, toplumun kalkınmasına ve gelişme hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktır (Taşkın, 2014: 4).

Pelin Taşkın (2014: 16) eğitimin toplumsal işlevlerini dört boyutta açıklamaktadır;

1. Toplumun kültürünü aktarma işlevi
2. Toplum kültürünü değiştirme
3. Toplumsallaştırma
4. Toplumsal olarak yeniden üretim

Bu bağlamda eğitimin toplumsal işlevleri analiz edildiğinde, bireylerin topluma uyum süreçlerini sağlama özelliğinin yanı sıra toplumun kültürel mirasını koruması sayesinde gelecek nesillere aktarımında da önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

Kültür ya da uygarlık ise, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Tylor, 1958: 32). Bu bütün içerisinde insanın yaşam biçimi hâlinde olan kültür, kullanımıyla ve ilgili zamanın deneyim kazanılarak geçirilmesiyle yaşamı gerçekleştiren tüm alanları içermektedir (Ültanır, 2003: 297). Kültürle ayrılmaz bir bütün olan eğitim de bu alanlardan biridir. Kültürün aktarılması eğitim kavramı ile gerçekleştirilirken, eğitim de toplumun kültür seviyesinden etkilenmektedir. Eğitim, kültürel değerlerin izlerini taşırken aynı zamanda ilerleme yolu doğrultusunda kültürel olanaklara göre hareket etmektedir.

Kültürlü kelimesinin bir başka anlamı da bilgili, eğitimli şeklinde ifade edilir. Bu iki kavramın birbiriyle olan derin ilişkisi kelimelere, eğitim konusunda donanımlı kişileri tanımlamak için kullanılan "genel kültürü yüksek kişi" ifadesiyle de geçmiştir. Çelikkaya'nın ifadesiyle (1993: 2); kültür beşerî anlamda eğitim demektir. Örneğin "kültür-fizik" yaptığını ifade eden biri "beden eğitimi" ile ilgilendiğini anlatmak istemiştir. İnsanlar genellikle toplumun kültürüne göre şekil kazandıkları için geleneksel kişiler, kültüre önem vermeliyiz derken yine alt metinde eğitimi kastetmektedir. Kültür İşleri Müsteşarlığı da Eğitim İşleri ile beraber konumlandırılmaktadır.

Bir toplumdaki bireylerin eğitim almaları için bulunan kaynakları, eğitim hizmetlerini nasıl kullandıkları, ne kadar harcadıkları eğitimin tüketim boyutuyla ele alınmaktadır. Hem öğrenciler hem de eğitim kurumları tercih edecekleri kitaplar, ekipmanlar, ders malzemeleri ve eğitimle ilgili çeşitli materyallerde eğitim kültürünün tüketim unsuruna dâhil olurlar. Öğretmenlerin verdiği ve öğrencilerin aldığı özel dersler, kurslar ve sertifika programları da eğitim kaynaklarına yapılan ek bir yatırım

çeşididir. Eğitim kültürü araştırmaları için kütüphanelerdeki kitap, makale, dergi kaynaklarını tüketmek eğitim kültürü içerisinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda eğitimin kültürel bir boyutu olması nedeniyle de müze gezisi, tiyatro, sinema ve gösteri etkinlikleri, konferans ve seminer düzenlemeleri de tüketim alanına dâhildir.

Günümüzde dijitalleşme ile beraber oluşan bilgisayar tabanlı eğitim yazılımları, çevrimiçi abonelik aracılığıyla ulaşılan eğitim platformları, akıllı-interaktif tahtalar gibi dijital araçlar da eğitim kültürünün tüketim boyutunda değerlendirilmektedir. Eğitim sistemi içerisinde fırsat eşitliğinin sağlanması konusu da tüketimin içerdiği unsurlardan biridir. Dijitalleşme sonrasında eğitim kültürü tüketimi dönüşümlere uğramıştır. Eğitim materyallerine ve kaynaklara erişim, internete ulaşabilen her öğrencinin çeşitli imkanlar elde etmesini sağlamıştır. Öğrenciler, evrensel bir bilgi havuzuna erişmişlerdir. Aynı zamanda uzakta eğitim kavramı yaygınlaşmış ve pandemi gibi olağanüstü hâllerde eğitim kültürü kesintisiz bir tüketime sahip olmuştur. Gerçekleşen bu eğitim kültürü dönüşümü literatürde dijital yerli öğrenciler ve geleneksel eğitim alan öğrenciler olarak ayrılan iki farklı grup kavramı da ortaya çıkarmıştır. Dijital yerliler ve geleneksel eğitim öğrencilerinin eğitim kültürünü tüketim şekillerindeki farklılıklar aşağıdaki tabloda net bir şekilde verilmiştir;

Dijital Yerlilerin Tercihleri	**Geleneksel Eğitimin Sundukları**
Anlık birden bire oyun hızı	Normal Hız
Paralel (eşzamanlı) işlemler	Doğrusal İşlemler
Grafikler öncelikli	Düzyazılar öncelikli
Rastgele erişim	Adım adım erişim
Bağlanabilirlik	Ayrık (stand alone)
Aktif	Pasif
Oyun	İş
Anında karşılığını istemek	Sabırlı olmak
Fantezi	Gerçeklik
Teknoloji arkadaş	Teknoloji düşman

Tablo 1. *Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler Eğitim Kültürü Farklılıkları (Şahin, 2009: 159).*

Bu dönüşümün olası bir sonucu olarak eğitim kültürünün tüketim şekli konusunda da bir etkilenme olması kaçınılmazdır. Nesiller arası yaşanan ayrım, eğitim kültürü tüketiminde de varlığını göstermektedir. Genel itibariyle eğitim kültürü tüketiminin çok boyutlu bir olgu olduğu, bireyin kişisel, sosyal, kültürel ve toplumsal gelişimine katkı sunduğu görülmektedir. Bu nedenle eğitim kültürü tüketiminin toplum içerisinde dengeli ve kapsayıcı bir şekilde yönetilmesi önemlidir.

2.6 Alışveriş Kültürü Tüketimi

Alışveriş kültürü tüketimi, bir toplumun üyelerinin alışveriş yapma değerlerini, alışkanlıklarını ve tüketme kalıplarını içerirken alışveriş süreci boyunca sergiledikleri davranışları da kapsayan bir kavramdır. Bu kavram, alışveriş yapan tüketicilerin satın alırken sergiledikleri davranışları, tercih ettikleri mekânları ve harcama yönelimlerini incelemektedir. Tüketim ve alışverişle ilgili tüm sosyokültürel faaliyetleri içermektedir. Alışveriş kültürü tüketimi, sadece ekonomik bir faaliyet değildir. Aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerin, teknolojik gelişmelerin ve bireysel yönelimlerin bir yansımasıdır. Bu nedenle kavramın incelenmesi, toplumun sosyokültürel dinamiğini açıklamak için de önemli olacaktır.

Alışveriş, insanoğlunun varoluşundan bu yana yaşamın hemen hemen her alanında ortaya çıkan sınırsız istek ve ihtiyaçlarının tedarik edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir eylemdir. Temelinde ihtiyaç giderme, istek ve arzuların tatmini gibi son derece ilkel güdülerin bulunduğu bu eylem, toplumsal yaşamda gerçekleşen bazı gelişmelerle beraber anlam ve içerik değişimine uğrasa da insanın yaşamında temel bir etkinlik biçimi olarak hep var olmuştur. Bu yönüyle tüketim kavramıyla da sıkı bir ilişki içerisinde bulunan alışveriş eylemi, insanoğlunun kolektif bir bilinç ile yaşama becerisini edindiği zamandan itibaren, her türlü toplumsal düzen ve yapıda varlığını sürdürmüş çok eski bir gündelik yaşam unsurdur (Gülüm, 2012: 69).

Tüketim ise sadece bireysel davranışlarla ilgili değil, aynı zamanda, ülkenin genel refahının da göstergesi olan bir kavramdır (Kocacık, 1998: 44). Bireysel tüketim kararlarının toplamı, bir toplumdaki tüketim yapısının örneğini yani, o toplumun tüketim kültürünü oluşturur (Akgül, 2014: 27). Tüketim, insanoğlunun birincil, günlük ihtiyaçlarından biridir. İnsanoğlu var olduğu günden itibaren, giyinmek, barınmak, beslenmek gibi birincil ihtiyaçlarını karşılayarak varlığını sürdürmeye çalışmıştır (Turkan, 2012: 89).

Kültürel normlar alışveriş tüketimini pek çok açıdan etkilemektedir. Giyim tarzı ve moda, toplumun kültürel kimliği ile ilişkilidir. Giyim tercihlerinde kültürel etkilerin izleri genellikle belirgindir. Geleneksel kıyafetler veya belli başlı markalara yönelimin daha çok olması kültürle ilgilidir. Kapalıçarşı gibi geleneksel pazar ve çarşılar, bazı kültürler için hem sosyal etkileşim hem de alışveriş için oldukça önemlidir. Bu şekilde geleneksel alışveriş mekânları aynı zamanda yerel halk ve turistler için de kültürün aktarılması ve korunması açısından değerlidir. Hangi tür yiyeceklerin tüketildiği ve beslenme şekilleri çerçevesinde yapılan gıda alışverişleri de yine kültürel normlarla ilişkilidir. Bölgesel ve yerel ürünler ise gastronomik mirasın korunması konusunda önemli bir role sahiptir. Çevreye duyarlılık ve sürdürülebilirliğin önemli bir tüketim değeri hâline geldiği kültürlerde, çevre dostu ürünler ve markalar tercih edilmektedir. Bir başka şekilde reklam ve pazarlama stratejileri de alışveriş tüketimi konusunda kültürel değerlerle bağlantılıdır. Bu kapsamda kültürel uygunluk durumunun, alışveriş yapacak tüketici davranışıyla doğrudan ilişkisi bulunur demek yanlış olmayacaktır.

Genel itibariyle alışveriş, kültür ve tüketim kavramları arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Her kavram, bireylerin günlük yaşamında merkezde bir yere sahiptir ve kültürel değerlerini yansıtır. Alışveriş kültürü tüketiminin, toplumsal bağlamda tarihsel bir sürekliliği bulunmaktadır. Geçmişten günümüze, dijitalleşme ile dönüşen kavramlardan biri de alışveriş kültürü ve tüketimidir. Küreselleşme ile, tüketiciler, dünyanın dört bir yanında üretilen mal ve hizmetlerden haberdar olabilmekte ve satın alabilmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmelerin de katkısıyla birlikte, satın alma son derece kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Söz konusu küresel pazarın giderek genişlediği ve tüketici sayısının her geçen gün arttığı göz önüne alındığında (Akgül, 2014: 28), alışveriş kültürü tüketiminin sürekliliği görülmektedir.

Dijitalleşme ile internetin bireylere, tüketicilere ulaşması gerçekleşmiş ve alışveriş kültürü tüketimi dönüşüme uğramıştır. Tarihi süreç içerisinde sosyo-ekonomik ilişkilere, kültürel farklılığa ve teknolojiye bağlı olarak dönüşüme uğrayan alışveriş mekânları, modern dünyanın gerekliliklerine uyum sağlayarak işlev ve fonksiyonları bakımından yeniden kurgulanmıştır (Gülüm, 2012: 107). Süpermarketler, dükkân sisteminden çıkıp müstakil mağazalara geçiş, alışveriş mağazalarıyla dolu caddeler ve en son ortaya çıkan modern alışveriş merkezleri (AVM) bu sürecin yeniliklerinden olmuştur. Dijitalleşmenin daha da ilerlemesiyle

çevrimiçi alışveriş siteleri oluşmaya başlamıştır. Amazon gibi e-ticaret platformları, günümüzdeki dijital alışverişin temellerini atmıştır. Sonrasında akıllı telefonların yaygınlaşması ve mobil teknolojilerin gelişmesiyle birlikte tüketiciler bulundukları her yerde ve zamanda alışveriş yapma imkânı bulmuştur. Gelişmiş algoritmaların yaptığı analizlerle tüketici alışkanlıklarına yönelik kişiselleştirilen bir alışveriş deneyimi sergilenmeye başlamıştır.

COVID-19 pandemisi de dijital alışverişin hızlanmasındaki önemli bir etkendir. Pandemi etkisi ile evlerinde zorunlu ikamet etmek zorunda kalan insanlar tüm ihtiyaçlarını çevrimiçi alışveriş sitelerinden yapmak zorunda kalmıştır. İnsani ihtiyaçlarının neredeyse tümü e-ticaret üzerinden tedarik edilmiştir. Giyim- kuşam, mutfak araç-gereçleri, temizlik-hijyen, elektronik, kırtasiye, zücaciye, hırdavat, anne-bebek-oyuncak, kozmetik, kişisel bakım, süpermarket vb. alt başlıklarda kişinin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik bir tıklama hareketiyle sepete eklenebilen ürünlerin oluşturduğu bir ağ sistemi kurulmuştur.

İnternet mağazalarından gece gündüz, istenilen zamanda ve mekânda alışveriş yapılabilmektedir; ancak ürünlerin teslimatı çalışma günleri/ mesai saatleri içerisinde gerçekleşmektedir. Teslimatı yapılacak ürünün adres bilgilerinin kargonun dağıtım bölgesinde olması, mekân açısından bazı sınırlılıklar getirmekle birlikte, kırsal yerleşmeler dışında, hemen hemen her yerleşim biriminde kargo dağıtım hizmetleri bulunmaktadır. Sanal ticaretin hızlı bir şekilde büyümesi, kargo hizmetlerinin gelişmesinde etkili olmuş, bunun doğal bir sonucu olarak dijitalleşme belli sektörlerde istihdamın artmasına da katkıda bulunmuştur.

Müşteri, çevrimiçi telefon, tablet veya bilgisayar aracılığıyla ihtiyaç duyulan ürünlere çok seçenekli bir şekilde erişim sağlayabilmektedir. İhtiyaç duyulan ürünün sipariş edilmesinden sonra taşıma (kargo) süreçleri devreye girmektedir. Tüketiciye sms veya e-posta yoluyla sipariş verdiği ürünün kargoya teslim edildiği takip numarasıyla kaç saat veya gün içerisinde teslim edileceğini bildiren bir açıklama notu gönderilmektedir. Söz konusu süreçleri tamamı dijital ortamda yürütülmektedir. Birçok sitede aynı ürünlerin yer alması tüketicinin fiyat araştırması yaparak bütçesine uygun olan yerden alışveriş yapmasına olanak tanınmaktadır.

Çevrimiçi alışverişin alışveriş kültürü tüketimine, tüketici açısından olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Çevrimiçi alışveriş, alışveriş bağımlılığına yeni ve tehlikeli

bir yön eklemiştir. Günümüzde, sunulan teknolojik kolaylıklar tüketim alışkanlıklarında değişimlere sebep olmuş, dürtüsel satın alma davranışlarının internet ortamında yaşanmasıyla, çevrimiçi kompulsif ve çevrimiçi anlık satın alma davranışı şeklinde kavramlar ortaya çıkmıştır (Yakın ve Aytekin, 2019: 211). Alışveriş bağımlılığı (oniomania) belirtileri şunları içerir:

1. Ödenebilecekten daha fazla para harcamak.
2. Bir kredi kartını diğerini ödemek için kullanmak.
3. Kızgın, stresli veya depresyondayken alışveriş yapmak.
4. Alışveriş yaparken limitlere veya listelere uymamak.
5. Finansal istikrarın sınırında yaşamak (zarar kira veya kamu hizmetleri vb. ödüyor).
6. Arkadaşlardan ve aileden satın alınanları gizlemek.
7. Dürtüsel satın alımlardan bir gün sonra suçluluk duymak (Şenses, 2022: 3).

Günümüzde dükkanları gezilen esnaf alışverişinin bile sanallaşması ve e-ticarete dönüşmesi, rafların arasında gezinme yerine arama butonundan istenilen ürünün sepete eklenmesi, sosyal medya uygulamalarında ticari profillerin açılmasına olanak sağlanması, doğrudan e-ticaret sayfalarının her gün artmaya başlaması, esasında alışverişin kültürü tüketiminin dijitalleşmesinin sonucudur. Bu nedenle alışveriş kültürü tüketiminin dönüşümünü, bir bakıma geleneğin de dönüşmesi olarak görmek ve bu bağlamda önlemler almak yanlış olmayacaktır.

2.7 Mahremiyet Kültürü Tüketimi

Mahremiyet kültürü tüketimi hem bireylerin hem de toplumların mahremiyet kültürüne dair tüm anlayışlarını, değerlerini ve inançlarını ne şekilde uyguladıkları ve benimsedikleriyle ilgili bir kavramdır. Bu kavram, mahremiyet hakkının bireysel ve toplumsal olarak nasıl tüketildiği ve dönüştüğünü incelemektedir. Mahremiyet kültürü tüketimi, sosyal ve kültürel değişimler, teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme gibi faktörlerle, sürekli olarak değişim gösterir. Bu tüketim biçimiyle de bireylerin mahremiyet haklarını anlama, kullanma ve koruma durumları belirlenmektedir.

Mahremiyet, "insanlığımızın ayrılmaz bir parçası," "özgürlüğümüzün kalbi" ve "tüm özgürlüğün başlangıcı" olarak görülmüştür. Ancak, mahremiyet karmaşık bir kavramdır. Kimse onun ne anlama geldiğini tam olarak ifade edemez. Şu anda, mahremiyet, düşünce özgürlüğü, kişinin bedeni üzerinde kontrol, evde yalnız kalma,

kişisel bilgiler üzerinde kontrol, gözetimden özgürlük, itibarın korunması ve arama ve sorgulamalardan korunma gibi birçok unsuru kapsayan geniş bir kavramdır (Solove, 2008: 2).

Arapça bir kelime olan mahremiyet, (حرم), (ḥ-r-m) kökünden gelmektedir. Ha-ra-me fiili "yasakladı", mahrem ise "yasak olan" anlamında kullanılmaktadır (Düzgüner, 2022: 19). Mahremiyetin kapsamını belirleyen temel dinamik dindir. Dini söylemler ve pratikler mahremiyeti toplumsal olarak beden üzerinden anlamlandırmıştır. Bu açıdan bakıldığında bedene ilişkin mahremiyet sınırları örtünmek edimiyle belirlenir. Ancak bu modern öncesi toplumlardaki insanın sorumluluğudur. Bu sorumluluğu veren ise kültürdür. Bu anlamda kültür, mahremiyetin bir başka belirleyeni olarak öne çıkmaktadır. Kültürün bireyden bireye, toplumdan topluma, coğrafyadan coğrafyaya olan farklılığı ve etkileri modern öncesinin mahremiyet anlayışını belirli sınırlar içinde tutmuştur (Kodak, 2018: 89). Bu bağlamda mahremiyet kavramının hem yasak ve ihlal edilmemesi gereken bir alanı hem de kutsal bir önem ve anlama sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda dini ve kültürel değerler, mahremiyetin algılanış ve yaşanış biçiminde önemli bir role sahiptir.

Mahremiyet, farklı disiplinlerde muhtelif şekillerde tanımlanmış; çok boyutlu ve çok katmanlı bir kavramdır. Kültür, coğrafya, zaman ve din değişkenlerine bağlı olarak farklı şekillerde algılanmış ve norm olarak hayata geçirilmiştir. Günümüzde yaşanan güçlü sosyo-politik, ekonomik ve teknolojik değişimlere bağlı olarak mahremiyet algısı da hızla farklılaşmakta ve toplumlar bu değişimlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Mahremiyet en temelde insanın kendi ile kendi dışındakiler arasındaki sınıra işaret eder (Albayrak, 2022: 8-9). Mahremiyetin çok yönlü algısı, her dönem ve her toplumda bu kavramı yeniden tanımlanan bir kavram hâline getirmektedir.

Mahremiyet, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olduğu gibi süreç içerisindeki değişimlerden etkilenen akışkan ve dinamik bir kavramdır. Antik çağlardan itibaren mahremiyet, ev yaşamından kişilerarasındaki dedikoduya ve gizlice dinlemeye kadar birçok konuda tartışılmıştır. Yaşanan teknolojik, ekonomik, toplumsal ve sosyolojik gelişmeler ışığında mahremiyet kavramı da etkilenmiştir. Fakat 20. Yüzyıldaki teknolojik gelişmeler özellikle bilgisayar ve internet

teknolojilerinin ani yükselişi mahremiyet konusu evrensel açıdan oldukça önemli bir konu hâline getirmiştir (Çetin, 2021: 5).

Bu bağlamda Belsey ve Chadwick (1992: 28) bireylerin sahip oldukları mahremiyet hakkını dört temel açıdan ele alarak kavramın çok yönlü algısını daha net bir şekilde ortaya koymuştur:

1. Bedensel mahremiyet
2. Düşünsel mahremiyet
3. Bilgisel mahremiyet
4. Bölgesel mahremiyet

Bedensel mahremiyet, kişinin bedeninin izinsiz dokunulmazlığına işaret etmektedir. Düşünsel mahremiyet, kişinin duygu ve düşüncelerini sadece istediği kişilerle yazılı veya sözlü olarak paylaşması, bu duygu ve düşüncelerin e-posta veya telefon konuşmalarına izinsiz ulaşılması gibi teknolojik ve psikolojik müdahalelerden korunmasını ifade etmektedir. Bilgi mahremiyeti, kişisel bilgilerin izinsiz paylaşılmamasına işaret ederken, bölgesel mahremiyet de kişiye ait oda, ev, ofis gibi mekânlara izinsiz girilmemesini ifade etmektedir (Düzgüner, 2022: 24).

Solove (2002: 8) ise, mahremiyetin altı temel açıyla incelemiştir. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

1. Yalnız kalma hakkı.
2. Kişinin kendine ulaşımı sınırlandırması.
3. Gizlilik.
4. Kişisel bilgi üzerinde kontrol sahibi olmak.
5. Totaliteryanizmden uzak kendi otonomi ve saygınlığını kazanmış bir birey olma durumu.
6. Yakın ilişki, samimiyet.

Bu bağlamda mahremiyet, bireyin özel alanını ve kişisel bilgilerini korumasını, saygın ve bağımsız bir varlık göstermesi anlamlarını taşımaktadır.

Son yıllarda akademik ve sosyal hayatta öne çıkan bir diğer mahremiyet türü ise dijital mahremiyet olarak adlandırılan internet ortamındaki mahremiyettir

(Düzgüner, 2022: 25). Gözetim kültürünün yaygınlaşması, kullanıcıların kişisel bilgilerini, duygu, düşünce ve eylemlerini sosyal medya aracılığıyla gönüllü olarak paylaşması mahremiyet anlayışını ve sınırlarını genişletmiştir. Bireylerin antik çağdan itibaren koruma altına almaya çalıştığı fiziksel, bireysel ve düşünsel özel alanlarına şu an en büyük tehdidi bireysel davranış biçimleri oluşturmaktadır (Çetin, 2021: 8). Dijital mahremiyet kültürü ve tüketimi, teknolojik gelişmelerin hızla artması ve sanal platformların insanların hayatında ayrılmaz bir parça hâline gelmesiyle birlikte ortaya çıkan bir kavram olmuştur.

Araştırmalara göre hem geleneksel hem de sosyal medya kullanımı son yıllarda katlanarak artmaktadır. Yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelen sosyal medya, mahremiyete ilişkin algıyı dönüştürerek yeni bir boyuta taşımaktadır. Geçmişe nazaran paylaşımlarda özel yaşamı paylaşmaya istekli davranış örüntüleri ortaya koymakta, bunların olası sonuçlarından çekinmeden medya kullanımı sürdürülmektedir (Bulut ve Aktaş, 2022: 333). Bireyler kendilerini, özel hayatlarını, duygusal durumlarını ve benzeri kişisel bilgilerini dijital platformlarda paylaşmaya başlamıştır. Sosyal medyada ve dolayısıyla sanal ortamlarda kendilerini ifade etmek ve ilişki kurmak amacıyla toplum içerisinde varlık gösterme ihtiyacı hissetmişlerdir. Böylece mahremiyete ilişkin algı dönüşerek yeni bir boyuta taşınmıştır.

Teknoloji ve kullanıcı ilişkisi, mahremiyet, gözetim ve özgürlük tartışmalarında merkezi bir hâl almıştır. Gelişen olanaklar, bilgisayar ve diğer teknolojik cihazlarla artan hafıza alanları sayesinde; kullanıcıların sözleri, davranışları, yazışmaları ve diğer görüntüleri bir şekilde, her gün değişen nedenlerle kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıt kaçınılmaz olarak bireylerin düşüncelerinin, ideolojilerinin, inançlarının ve yönelimlerinin de gerektiğinde kullanılmak üzere toplandığı ve yanlış kullanılacağı iddiasını güçlendirmektedir (Geçer, 2022: 513). Böylece teknoloji ve kullanıcı arasındaki ilişkide geniş çaplı bir denge sorunu olduğu görülmektedir. Teknolojinin imkanları her ne kadar kişisel hayatın paylaşılmasını cazip hâle getirse de kötü niyetli kullanıcıların, bireylerin mahremiyet alanını ihlal edip bilgilerini kötüye kullanma riskini de beraberinde getirmektedir.

Türkçeye “çerez” olarak tercüme edilen cookieler başka bilgisayarlardan kişinin bilgisayarına aktarılan dosyalar olarak anlaşılmaktadır. Çerezlerin asıl

fonksiyonu söz konusu site tekrar ziyaret edildiğinde ziyaret edilenin anımsanmasıdır. Üyelik gerektiren websiteler, çerezleri daha çok kullanmaktadır. Bugün kişilerin hangi siteleri ziyaret ettikleri, hangi sitelerde ne kadar zaman geçirdikleri, sitenin hangi bölümüne daha çok zaman ayırdıkları, hangi tüketim metalarına tıkladıkları ve ilgi gösterdikleri gibi kişinin mahremiyetini oluşturan bilgiler tüketici profili oluşturmak ve tüketiciyi yönlendirmek için toplanmaktadır. Söz konusu bilgiler firmalar arasında da paylaşılabilmektedir. Özellikle reklam şirketleri bu mahrem bilgilere ilgi duymakta; böylece tüketicinin eğilimlerini yönlendirecek şekilde reklam startejileri oluşturabilmektedir (Demirezen: 116). Bu nedenle kullanıcıların mahremiyet kültürünü tüketirken bilgi paylaşma ve sanal platformları kullanırken hem dikkatli hem de daha kontrol sahibi olmaları gerekmektedir.

Kullanıcıların hayatlarının her anını paylaşmaları ve internet aktivitelerine herkesin şahit kılınması, kamusal olanla özel arasındaki çizgiyi silikleştirmekte ve mahrem alan her geçen gün daha çok herkese açık alan hâline dönüşmektedir (Geçer, 2022: 515). Kullanıcıların sanal platformlarda paylaştıkları bilgilerin kendi istek ve izinleriyle kolay bir şekilde takibe alınması, mahremiyet kültürü tüketiminin sınırlarını bulanık hâle getirmektedir. Bireylerin bilinçli bir şekilde alacakları dijital güvenlik önlemleri, mahremiyet kültürü tüketimini korumak adına önemli bir adım olacaktır.

Bir başka bakış açısıyla, modernleşmeyle beraber toplumsal statü artık başarılı olmak ve mal mülk sahibi olmakla doğru orantılıdır. Evi, arabası, parası olan insan, bu özel alanı koruma imkânına da kavuşmuş olmaktadır. Güvenlik kameraları, alarmlar, çocuklarını izleme sistemleri gibi uygulamalarla kendi mahremini koruma altına almaktadır. Yani mahremiyet, para harcanarak kazanılan bir olguya dönüşmektedir (Düzgüner, 2022: 29). Bu durum da beraberinde ekonomik olarak eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Özel alanı korumak için erişim gerektiren kaynaklar, yüksek gelire sahip kesim için alıma açıkken düşük gelire sahip kişilerin maddi olarak zorlanmasına yol açabilir. Böylece mahremiyet kültürünün tüketilmesi maddi konularda sosyal ayrımcılığı ortaya çıkartabilir tespiti yanlış olmayacaktır.

Tüm bu nedenler göz önüne alındığında, mahremiyet kültürü tüketimini farklı boyutlarıyla incelemek, toplumsal değişimleri ve algıyı çok yönlü bir biçimde anlamaya yardımcı olacaktır. Dijitalleşme sonrası karmaşıklaşan mahremiyet kültürü

tüketimi kavramı, üzerinde daha bilinçli ve etkili stratejiler geliştirilimesi gereken bir kavram hâline gelmiştir. Bu konuya yönelik verilecek en büyük örnek, uzman kişilerin dijital okur-yazarlık alanına yönelmesi ve eğitimleri artırma çalışmalarında bulunarak herkese ulaşılabilir hâle getirmek olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dijitalleşme ile Birlikte Değişen Kültür Tüketimi: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi

3.1 Dijital Yerlilerin Boş Zaman Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.1.1 Boş Zaman ve Zaman Yönetimi

Dijitalleşme, günlük yaşamın her alanında köklü değişimlere neden olmuştur. Bu köklü değişimlerden biri de boş zaman kültürünün tüketim şeklidir. Dijital yerliler, dijital teknolojilerin içine doğan bireylerdir ve teknolojiyi hayatlarının doğal bir parçası hâline getirmişlerdir. Bu nedenle dijital yerlilerin boş zaman kültürü tüketimleri de dijitalleşmenin sunduğu olanaklarla şekillenmektedir. Boş zaman kültürünün dijitalleşme ile birlikte tüketim şekli dijital yerliler için hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bu konuda dijital yerli katılımcıların deneyimleri şu şekildedir;

Boş zamanı dijitalleşme ile tüketmek birçok dijital yerli için avantaj olarak karşılanmaktadır. Fakat geleneksel dönemde yaşanan pek çok kültürel değerin yerini dijital kültür ürünlerinin aldığı görülmektedir. Geleneksel dönemdeki anne-kız ilişkisinin yerini sanal videolar almıştır; "Boş zamanlarımın çoğunu sosyal medyada geçirmeyi seviyorum. Telefonu elimden bıraktığım zamanlarda da mutfakta zaman geçirmeyi seviyorum ama annem istediğim yemekleri, tatlıları nasıl yapacağımı çok meşgul olduğu için gösteremiyor. Youtube'dan izlediğim videolarla istediğim yemekleri ve tatlıları yapmayı öğreniyorum. Benim mutfak annem Youtube diyebilirim" (KK-1). Geleneksel dönemde dışarıda oynanan oyunların yerini ise dijital oyunların aldığı görülmektedir; "Boş olduğum zamanlarda telefonla aşırı vakit geçiriyorum. Oyun oynuyorum, sosyal medyada çok fazla vakit geçiriyorum. Özellikle gece uyumak üzereyken telefonu elime alıyorum ve saatlerce zaman geçiriyorum. Bir süre sonra uykum da kaçıyor ve çok geç uyuyabiliyorum. Ama iş süreçlerim içerisinde de neredeyse bütün işlerimi telefondan hallediyorum. Oturduğum yerden telefonla işimi halletmek benim için çok konforlu oluyor" (KK-13). Nostaljik anıların, fotoğraf albümlerinin ise anı kavramını dijital belleklere geçirmesi boş zaman kültürünün tüketilmesini de etkiliyor; "Telefonu anı biriktirme kutusu olarak kullanıyorum.

Arkadaşlarımla bir yere gittiğimde ya da geziye çıktığımda, komik bir anımızı, özel günlerimizi hep kaydetmeye çalıştığım için telefonumla ya da kameramla çok zaman geçiririm. Daha sonrasında eve gelince onları düzenleyip, birleştirip bir video yapmak için de çok zaman harcarım" (KK-11). "Fotoğraf ve video teknolojisi zamanı geriye alıp kaçırdığım anları yakalamamı sağlıyor. Örneğin bir arkadaşımla boş zamanlarımızda yeni bir yer gezdiğimizde o kendi dikkatini çeken şeyleri fotoğraflıyor ben de kendi beğendiğim şeyleri fotoğraflıyorum. Sonrasında onun paylaştıklarına bakarak ben burayı görmemiştim ama bu fotoğraf sayesinde artık biliyorum diye düşünebiliyorum. Yani o an görmediğim bir ayrıntıyı fotoğrafla tekrar geçmişe gidip görebilme özelliğine sahibim. Böylece boş zamanlarımı telefonda geçirirken aslında zaman algısıyla oynayabiliyorum" (KK-23).

Aynı zamanda meslek folklorunun da içerisine dâhil olan dijital platformlar, dijital yerliler için büyük bir avantaj olarak görülmektedir: "Ben dekorasyon ile ilgili şeylerden çok hoşlanıyorum. Boş bir zamanım olduğunda sosyal medya platformlarında dekor ve dizayn ile ilgili içeriklerle zaman geçirmeyi seviyorum. Bu ilgimi sosyal medyadaki videoları izledikten sonra fark ettim. Kendim dekorasyon yapabileceğim bir uygulamak indirdim ve orada kendimi geliştiriyorum. Mesela bu sayede ileride istediğim mesleğin iç mimarlık olduğuna bile karar vermiş durumdayım" (KK-6).

Eğlence kültürünün de içerisine dâhil olarak dönüşüme uğratan dijitalleşme, dijital yerlilerin özellikle tercih ettiği bir seçenek hâline gelmiş durumda; "Boş zamanlarımı telefonla geçirirken hep kendi istediğim ve eğlendiğim içeriklerle ilgilendiğim için zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorum. Ama günlük hayatımda her zaman ve her yerde benim istediğim şeyler olmuyor. Telefon öyle değil, ben ne istersem onu yapıyor. Bu yüzden telefonla zamanımı geçirmeyi diğer insanlarla zaman geçirmekten daha çok seviyorum" (KK-3). "Boş zamanlarımı sosyal medyada geçirmeyi tercih ediyorum çünkü moda ve giyim ile ilgili içerikleri takip ediyorum. Bu nedenle sevdiğim konular zamanımı daha çok sosyal medyayla geçirmeme sebep oluyor" (KK-5).

Günümüzde boş zamanı yönetme kavramı ile ilgili pek çok seminer verilmektedir. Bireylerin boş zaman yönetememesi beraberinde psikolojik

rahatsızlıkları da getirmektedir. Sorumluluk bilincinin oluşmaması veya oluşmuş olan bilinci kaybetme, zaman algısını yitirme ve zamanın nasıl geçtiğini anlayamama durumu özellikle dijital yerliler için en olumsuz özelliklerdendir. Dijitalleşme ile birlikte boş zaman kültürünün tüketilme şekli büyük bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün en olumsuz özelliği ise dijital yerliler tarafından zaman yönetimi konusu olarak görülmektedir; "Boş zamanlarımı telefonla geçirirken yapmam gereken şeyleri ertelediğim çok oluyor. Ama yanlışlıkla böyle yapıyorum. Çünkü telefondayken o kadar zaman geçtiğini anlamıyorum. Eğer o kadar zamanımın geçtiğini bilsem bir yerde durup sorumluluklarımı yapardım" (KK-2). "Telefonda bazen okuldan sonra bana kalan boş zamanımda o kadar çok zaman geçirmiş oluyorum ki uykum geliyor ve saate baktığımda uyumam gereken saatin geldiğini fark ediyorum. Ama telefonda zaman geçirdiğim için ödevimi yapamamış oluyorum. Bu yüzden telefonu bırakıp ödevimi yapıyorum ve uyku saatim çok geçmiş oluyor. Hem uykusuz kalıyorum hem de uykulu bir şekilde verimli bir ödev yapamamış oluyorum. Böyle günlerde kendime sonra çok kızıyorum ama telefonu da bırakamıyorum" (KK-4). "Boş zamanlarımı dijital ortamlarda geçirirken sürekli yeni şeylere baktığım için zaman algım kayboluyor. Eğer tek bir konu üzerinde zaman geçiriyor olsam o konunun ilerleme süresinden zamanın da geçtiğini anlayabilirim ama zaman algım kısa videoları izlerken otuz saniyede bir başa sarıyor. Böylece her yenilenen zamanda nasıl bittiğini anlayamıyorum" (KK-7). "Telefonla bazen o kadar çok boş zaman geçiriyorum ki yemek yemeyi bile unutuyorum" (KK-9). "Boş zamanlarımda hep sosyal medyayla zaman geçiriyorum ve bunu elimde olmadan yapıyorum. Televizyon izlediğim zaman sosyal medya ve telefondan uzaklaşmış oluyorum. Eskiden teknolojiden uzaklaşmak için bambaşka alanlara yönelirken şimdi bir teknolojik aletten diğerine geçmek bile insanı dinlendiren bir durum oluyor" (KK-17). "Boş zamanlarımda, TikTok akımları, YouTube'dan videoları, dizi ve filmleri izlerim. Eğer etrafımda hiç teknolojik bir alet yoksa o zaman kitap okurum. Mesela telefonu elimden alırsa biri o zaman boş bulunduğum için kitap okumak aklıma gelir. Telefonu elime aldığımda zaman o kadar hızlı geçiyor ki bazen sorumluluklarımı ertelemek zorunda kalıyorum. Eğer yapacağım bir ödev varsa onu bitirene kadar zaman çok yavaş geçtiği için zaten artık yapamam diyerek telefonla uğraşmaya devam ediyorum" (KK-14). "Boş zamanlarımda genelde bilgisayar ve telefonla zaman geçiriyorum. Günlük en az beş saatimi dijital araçlarla geçiriyorum. Bu durumun psikolojik ve bedensel olarak sağlığımı kötü etkilediğini düşünüyorum. Ama bütün çevrem boş zamanını sanal

ortamda geçirdiği için onlara dâhil olmak istiyorum. Eğer hayatımda telefon olmamış olsaydı boş zamanlarımda dışarıya çıkarak çeşitli aktivitelerde bulunabilirdim ama telefonla zaman geçirdiğimde karşıma çıkan yerleri izleyerek bir sürü yer gezmiş oluyorum. Bu da o aktiviteye karşı olan hevesimi tüketiyor" (KK-18). "Dijital ekran üzerinde çok fazla uyarıcı bulunuyor. Bu nedenle dikkatimi çekmeyen bir durum olması mümkün değil. Küçük bir kısım bile olsa dikkatimi ekrana vermemi sağlıyor. Aynı zamanda düşünmemi gerektiren bir durum olmuyor. Çünkü bütün bilgi, görsel, konuşma o ekranın içerisinde ve ben sadece izliyorum. Düşünmeden hareket ettiğim için de o an zaman algısını da düşünemiyorum. Boş zamanımın neredeyse çoğunu telefonla geçirmiş oluyorum" (KK-25). "Boş zamanlarımı dijital araçlarla geçirdiğimde sorumluluklarımı zamanında yerine getiremiyorum. Bu duyguyu yaşadığım ilk dönemlerde vicdanen kendimi kötü hissediyordum ama birçok kişinin benimle aynı durumda olduğunu gördükçe rahatsız hissetmemeye başladım. Rahatsızlık duygusuna alıştıkça da telefonla geçirdiğim zamanı artırdığımı söyleyebilirim" (KK-19, KK-4).

Dijitalleşmeyle birlikte sosyalleşme kültürünün yerini sosyal izolasyon kavramının aldığı da gözlemlenen diğer bir özelliktir. Bu durum da yine dijital yerliler için alışılmış ve isteyerek seçilen bir tercih hâlindedir; "Dijitalleşmeyle birlikte evde bilgisayar, telefon, televizyon gibi teknolojik aletlerle o kadar çok zaman geçiriyorum ki, günlerce evden çıkmama bile gerek kalmıyor. Arkadaşlarımla çevrimiçi görüşüyorum, çevrimiçi oyun oynuyorum, başkalarının hayatlarını nasıl geçirdiklerini izleyebiliyorum, güncel olayları takip ediyorum, temel ihtiyaçlarıma çevrimiçi sipariş vererek ulaşabiliyorum, paramı sanal platformlardan takip edebiliyorum ve uzaktan, internet vasıtasıyla çalışabilme imkânım da var. Dijitalleşme kendi içerisinde o kadar büyük bir dünya ki kendi kültürünü oluşturabilmesi için sadece bağlantıya ihtiyacı var. Bu nedenle dijitalleşme sonrası boş zamanımın çoğunu evden geçirebiliyorum. Bu durum da dışarıdaki "gerçek" hayatı kaçırmama sebep oluyor" (KK-10). "Boş zamanlarımın neredeyse hepsini teknolojik araçlarla geçiririm. Telefondan sıkıldığımda bilgisayar, bilgisayardan sıkıldığımda televizyona geçerim. Bazı zamanlar dışarıdaysam eve gidip bir an önce bu boş zamanı kendime yaratarak teknolojik aletlerle vakit geçirmek isterim. Bu durum bazen o kadar fazla oluyor ki, örneğin okuldaysam ve teknolojik aletlere ulaşamıyorsam uyuyup zamanı daha hızlı geçirmeye çalışıyordum" (KK-8). "Boş zamanlarımda bazen bir arkadaşımla

konuşmak yerine podcast uygulamalarında bazı insanların sohbetlerini dinlerim. Orada sanki dinleyiciyle sohbet ediyormuş havası olduğu için yeni bir arkadaşım olmuş gibi hissediyorum ve öğrendiğim bilgileri kendi arkadaşlarımla paylaşıyorum" (KK-26). "Gerektiği zaman telefonu elimden bırakabiliyorum ama yalnız olduğumda benim bir arkadaşım gibi olduğu için boş olduğumda fazla zaman geçiriyorum" (KK-2).

Dijitalleşmenin boş zaman kültürünün tüketilmesi konusunda olan dönüşüm etkisini olumlu bulan dijital yerliler de bulunmaktadır. Farklı bakış açılarından bakan dijital yerliler için olumlu özelliklere verilecek örnekler de şu şekildedir; "Zaman yönetimi konusunda eskiden çalışan insanların ajandaları olurmuş ama artık telefonlar var. Ben telefonuma hatırlatıcı kuruyorum. Telefondaki uygulamalar, plan program söylendiği an kullanıcıya bir çizelge oluşturabiliyor. Bu anlamda da dijitalleşmenin olumlu olduğunu düşünüyorum. Çünkü zamanımızı kendi başımıza yönetmek bazen zor olabiliyor ama teknoloji bu konuda seninle çalışan bir yardımcı asistan gibi" (KK-12). "Sosyal medyada dolaşmak şeklinde bir tabir var. Gerçekten sosyal medya platformlarında boş zamanımı geçirdiğimde bir sürü farklı yerde dolaşma imkanına sahibim. Bu nedenle telefonu bırakıp o süreçte dışarıda gezmeye her zaman ihtiyaç duymuyorum. Hem kendim çıksam telefonda gezebileceğim kadar hızlı gezme imkanına sahip değilim. Bir dakikada yurt dışında bir kafeyi görebiliyorken diğer dakika su altındaki hayvanları ziyaret etmenin nasıl bir ortamda geliştiğini izleyebiliyorum. Bence bu büyük bir lüks. Eskiden ailelerimizin varlığından bile haberlerinin olmadığı pek çok şeyi deneyimleme şansım olmasa bile en azından izleyerek deneyen kişilerin tecrübelerini öğrenebiliyorum. Bazen yapılan çekilişlerde kendi imkanlarımla gidemeyeceğim bir seyahate bilet dahi kazanabiliyorum. Bence bu durum dijitalleşmenin çok olumlu bir özelliği" (KK-15). "Önceden işte iş, iş dışı süreçte boş zamanımız oluyordu. Ama günümüzde işteyken de telefon elimin altında olduğu için hemen iş haricinde bir dünyaya geçip kendime iş dışı boş zaman yaratabiliyorum" (KK-16). "Boş zamanlarımızda eskiden dergi ve gazete de okurduk ama artık öyle bir kültür kalmadı. Dergilerde yazan bilgileri sosyal medyada, güncel haberleri ise sanal haber uygulamalarından takip ediyorum" (KK-11). "Kitaplarımı hep telefondan okumayı tercih ediyorum. Kitapların dışarıdan satın alındığında çok pahalı olması nedeniyle internetten kitap okumak daha hesaplı oluyor. Bu nedenle boş zamanlarımda telefonumdan kitap okuyorum" (KK-20). "Boş zamanlarımda bir yere

gittiğim zaman olayların yavaş ilerlemesinden hoşlanmıyorum ya da yavaş konuşan insanları hiç sevmiyorum. O an içimden onları telefondaki hızlandırma özelliğiyle hızlandırmak istiyorum ama maalesef böyle bir şansım olmuyor. Bir ortamda canım sıkıldıysa telefonum sayesinde hemen bambaşka bir ortama geçiş yapabilme hakkım oluyor" (KK-21). "İnsanların birbirine ulaşması ve haberdar olması, boş bir zaman bulduklarında etkileşime geçmek istemesi her zaman olan bir durumdu. Günümüzde dijitalleşmeyle birlikte birilerinin beni merak edip etmediğini telefon bildirimlerinden öğrenebiliyorum. Bu yüzden boş zamanlarımda hemen telefon bildirimlerimi kontrol ediyorum" (KK-24). "Yolda giderken hiçbir şey yapmayıp boşa zaman harcamamak için de telefonumla zaman geçiririm" (KK-25). "Boş zaman yönetimimi telefonla yapıyorum aslında. Sabah kalkarken alarm yardımı ile kalkıyorum. Yüzme eğitmenliği yaparken telefonun kronometresini kullanıyorum. Fakat telefonla sosyal medyada zaman geçirirken zaman kontrolümü de kaybediyorum. Telefonda sürekli ekranı kaydırırken bir bakmışım çok fazla zaman harcamışım. Özet olarak telefon hem zamanımı iyi yönetmemi sağlıyor hem de zamanımı çalıyor aslında" (KK-27). "Teknoloji bence hayatımızın bir parçası. Ben doğduğumdan beri konuşmayı ve yürümeyi öğrendiğim şekilde teknolojiyi kullanmayı da öğrenerek büyüdüm. Bu yüzden teknolojik aletler garip gelmiyor. Bana da annemle babamın çok az zaman geçirerek günlerini geçirmesi çok garip geliyor" (KK-60).

Boş zaman kültürünün tüketilmesi ile ilgili bağımlılık konusunu ele alan dijital yerliler de bulunmaktadır. Gelişen ve değişen teknolojik hayatın kendisine bağımlı bireyler var ettiğini düşünen dijital yerliler, artık vücudun yeni bir organa sahip olduğunu düşünmekte; "Dijitalleşme hayatımızın önemli bir boyutunda bulunuyor. Sürekli gelişen ve gelişmeye devam edecek bir konumda. Her şeyin daha akıllısı daha pratiği daha iyisi çıkıyor. Bu gelişmeler de hayatımızın her noktasını etkiliyor. Örnek verecek olursak elektrikli süpürgelerin robot süpürgeye doğru evrilmesi ya da kendi kendine çay demleyen çay makinaları. Teknoloji çok gelişiyor ve bizler hem kendimize boş zaman yaratabilmek için hem de tüketim çılgınlığı ile birlikte teknolojiye daha bağımlı hâle geliyoruz" (KK-64). "Telefon bence bizim bir organımız gibi. Vücudumuza yapışık bir şekilde yaşıyoruz. Ve artık hareketlerimizde ve reflekslerimizde çok yer ettiği için boş bir zaman bulduğumuz an o zamanı geçirmek için hemen elimiz telefona gidiyor. Bazen bir amacım yoksa bile elime telefonu aldığımı ve sosyal medyaya girdiğimi fark ediyorum ve gerçekten bu istemsizce,

bağımsız yaptığım bir şey oluyor" (KK-10). "İşten arda kalan boş zamanımda yemek yiyeceksem, bir şey izlemeden yiyemem. Artık bir şeyler izleyerek yemek yemeye o kadar alıştım ki, dizi ve film izlediğim zaman yediğim yemekten daha çok keyif alıyorum. Ya da bulaşık yıkadığım zaman bir şeyler izleyerek yıkıyorum. Bir işle meşgulsem telefondan ya da bilgisayardan bir şey izleyerek yapmayı tercih ediyorum ve bu duruma çok alıştım" (KK-11).

3.1.2 Boş Zaman ve Uyku

Dijitalleşmenin, dijital yerlilerin boş zaman kültürü tüketimlerinde etki ettiği değişimlerinden biri de uyku düzenidir. Boş zamanlarını büyük oranda dijital platformlarda geçiren dijital yerliler, bu alışkanlıklarının uyku biçimlerine nasıl yansıdığını şu verilerle açıklamaktadır;

Diğer bir yandan uyumadan önce dijital araçlarla zaman geçirip uyanırken yine dijital bir alarmla uyanma durumu, dijital yerlilerin dijitalleşmeyle uyuyup dijitalleşmeyle uyandığı bir kültürün doğuşuna sebebiyet verdiklerini de örneklerle göstermektedir; "Uyumadan önce ekrana fazla maruz kaldığım için bir türlü deliksiz uykuya dalamıyorum" (KK-12, KK-1, KK-2, KK-4, KK-3, KK-15). "Geceleri uyumadan önce telefonla çok zaman geçiriyorum. Bir süre sonra ışığa bakmak gözlerimi çok rahatsız ettiğinde ekran ışığımı göz yormayan sarı ışık seçeneğine alarak değiştiririm ve zaman geçirmeye devam ederim. Çok uykum olmasına rağmen uyuyamadığım zaman meditasyon uygulamalarından uyku meditasyonları dinleyerek uyuyabiliyorum. Uzun süredir dijital cihazlara bağlı kalmadan uyumadım ve alarmsız uyanmadım" (KK-11). "Video izlemeden uyuyamıyorum. Sessiz bir ortam uykuya dalmamı engelliyor bu nedenle telefondan bir ses gelmeden uykuya geçiş yapamam. Alarm kurmazsam uyanamıyorum" (KK-18, KK-13, KK-7, KK-9, KK-5, KK-6). "Uyumadan önce telefonu uykuya dalabilmek için kullanıyorum. Aslında orada merak ettiğim şeyleri izlemek için değil gözlerimi yorup uykuya dalmamı kolayca sağlasın diye telefonu kullanıyorum. Alarmla da uyanıyorum" (KK-22). "Gece yatmadan telefonla vakit geçirdiğim zaman uykuya dalmam da gecikiyor. Kafamı yastığa koyduğum zaman telefonda gördüğüm bir şey aklıma takılıyor ve sürekli onu düşünüyorum. Bu da uyku kalitemi etkiliyor. Haliyle kaliteli bir uyku uyuyamadığım için de tüm günüm olumsuz etkileniyor" (KK-60). Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, dijitalleşme ve beraberinde oluşturduğu dijital kültürün birer

parçası olan dijital yerlilerin boş zaman kültürü tüketimi, yüksek oranda dijital araçlar vasıtasıyla dijital platformlarda geçmektedir. Dijital yerliler, boş zamanlarında eğlence ve kaçış istekleri için kişisel ilgi alanlarına yönelik sanal ortamlarda zaman geçirmektedirler. Boş zamanlarını dijital araçlar ve platformlar ile geçirirken zaman yönetimi konusunda genellikle olumsuz bir durum yaşayarak sorumluluklarını erteleme davranışı göstermektedirler. Yine dijital kültür içerisinde geçirilen boş zaman tüketimi, dijital yerliler hem psikolojilerinin hem de sosyal yaşamlarının etkilenmesine neden olmuştur. Bireylerin dış dünyayla bağlantılarının ve fiziksel etkileşimlerinin azalmasıyla birlikte izolasyon alanı artmıştır. Dijital yerliler için sanal dünyadaki zaman algısına alışmak, gerçek dünyadaki zaman kavramını değişmesine neden olmuştur. Sağlık konusunda ise boş zaman kültürünün dijital dönüşümü, ekranlardan yayılan mavi ışığın melatonin hormonu salgılaması nedeniyle uyku kalitesini düşürmesiyle sonuçlanmıştır. Genel itibariyle dijital yerlilerin boş zaman kültürü tüketimini analiz etmek, dijitalleşmenin dönüştürdüğü yeni boş zaman kültürü tüketiminin nasıl geçtiğini anlamak için önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

3.2 Dijital Yerlilerin Duygu Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.2.1 Duygu Paylaşımı

Dijitalleşme ile birlikte oluşan dijital kültür içerisinde duygu kültürünün tüketim boyutu da değişime uğrayan bir kültürdür. Özellikle dijital yerliler, duygu kültürünü tüketme biçimlerinde dijital araçları ve dijital platformları yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Artık dijital yerliler için duyguların yaşanması ve paylaşılması konusu dijital platformlar üzerinden ilerlemeye başlamış ve bu durum duygu kültürünün dinamiklerini değiştirmeye başlamıştır. Bu yeni dinamikleri oluşturan dijital yerlilerin duyguları paylaşma ile ilgili deneyimleri şu şekildedir; "Bir insanla yüz yüze sohbet etmekle sosyal medyada sohbet etmek çok başka şeyler. Günümüzde bir insana mesaj yazdığın zaman yarım saat, bir saat sonra cevap alıyorsun ama yüz yüze bu şekilde bir duygu iletişimi olmuyor" (KK-13). "Romantik ilişkilerde ilk adım olarak sosyal medyayı tercih etmek bence olumlu bir özellik. Konuşmak ya da tanışmak istediğim bir insanın yanına gitmek için müsait anını beklememe gerek kalmıyor. Ben mesaj atıyorum o kişi müsait olduğunda bana cevap veriyor. Aksi durumlarda eğer beni

reddedecekse yüz yüze bu hissi yaşamak yerine mesajımı görüp cevap vermemesini tercih ederim. Özgüvenimi daha az zedeleyen bir durum oluyor" (KK-18).

Dijital yerliler dijital dönüşümün romantik duygular üzerindeki etkisinin olumlu bir etkiye sahip olduğunu düşünmekle birlikte duygusal bağların aktarımına tam olarak uyum sağlayamadıklarını da belirtmektedir; "Sosyal medyada özel hayatlarını paylaşan insanların hayatlarını takip ediyorum. Onların mutlu olduklarını gördüğümde ben de iyi hissediyorum" (KK-4). "Ben erkek arkadaşımla aslında altı yıldır aynı okuldaydım ama asla dikkatimi çekmemişti. Instagram'da birbirimizi takip ediyorduk ve benim beğendiğim, ilgimi çeken ama çok az insanın bildiği bir konuyla ilgili içerikleri onun da beğendiğini fark ettim. Hep bu konuyla ilgili birileriyle yüz yüze konuşmak istediğim için yanına gidip onun neden beğendiğini sordum. Sevdiğini söyledi ve benim beğenmem de onun dikkatini çekmiş. Bu şekilde konuşmaya başladık ve arkadaş olduk" (KK-67). "Günümüzde romantik duyguların yaşanma şekli ve o iletişim çok hızlı ilerliyor ama bence bu hız iyi bir özellik. Eskiden olduğu gibi mektubun ulaşmasını beklemek, herkesin telefonunun olmaması birçok duyguyu geciktirebiliyormuş fakat günümüzde bir ekranın arkasından da olsa insanlar birbirlerine hemen ulaşabiliyorlar. Hatta görüntülü konuşma özelliği düşünüldüğünde göz göze ve yüz yüze bir iletişim dahi kurulabiliyor" (KK-23). "Ben biriyle tanışırken ilk başta yüz yüze konuşmak istemiyorum. Öncelikle sosyal medyada onun profilini inceleyerek nasıl biri olduğunu, hayatının nasıl olduğunu görmeyi daha çok seviyorum. Bu yüzden biz biriyle tanışmak istediğimizde aynı ortamdaysak bile Instagram adresini isteyerek sohbete başlıyoruz. Sonrasında o kişiye soracağım birçok soru zaten cevaplanmış olduğu için klasik sorularla zaman kaybetmiyoruz" (KK-60). "Biriyle tanışmak istediğim zaman çevremdeki kişilerin düşüncelerine çok önem veririm. Bu yüzden benimle konuşmak isteyen bir kişinin sosyal medyadaki profilini arkadaşlarımla birlikte inceleriz. Kaç kişiyi takip ettiği ve bu kişilerin cinsiyetlerini inceleriz. Bir erkeğin çok fazla kız takipçisinin olması onun güvenilir olmadığını, çapkın olduğunu gösterebilir. Bu nedenle tanışacağım kişilerin önce sosyal medya hesaplarına ulaşmak isterim ve o analizin sonucuna göre konuşmayı kabul ederim" (KK-65). "Hoşlandığımız kişiyle her gün buluşamayız ama her gün telefonla görüntülü ya da mesajlaşarak konuşabiliriz. Eskiden anne babalarımız günlerce görüşemiyormuş ama bizim görüşmek için yan yana gelmemize gerek kalmıyor" (KK-62). "Günümüzde ilişkiler daha çok Instagram gibi sosyal medya platformlarında

yaşanıyor. Örneğin taraflar birbirlerine platform üzerinden mesaj atabiliyorlar ya da birbirlerinin hikayelerine ifade bırakıp o şekilde etkileşime giriyorlar. Eskiden romantik ilişkiler bakışmalar ile başlayıp bir zaman sonra sohbet muhabbete evriliyormuş. Günümüzde ise bakışmalar yine oluyor ama hemen sonrasında Instagram adresleri isteniyor. Bu da ilişkilerin daha hızlı başlamasını etkiliyor. Ayrıca Instagram'da daha fazla kullanıcıya erişilebileceği için insanlar sadece bir kişiyle değil birden fazla kişiyle romantik duygular içerisinde etkileşime giriyorlar. Diğer yandan eskiye nazaran sosyal medyada saat fark etmeksizin iletişime geçilebildiği için ve bu insanların gözü önünde değil daha gizli yapıldığı için sosyal medyanın daha çok tercih edilmesine sebep oluyor" (KK-64).

Dijital kültürün dijital yerliler üzerindeki dönüştürücü etkisi, coğrafi ve sosyal sınırları aşma durumu insanların birbirleriyle tanışma ve iletişim kurma şeklini nasıl dönüştürdüğü de vurgulanan önemli bir noktadır; "Dışarıda dolaşırken hiçbir zaman denk gelemeyeceğim bir insanı sosyal ortamlarda dolaşırken görebilme imkanına sahibim. Bu nedenle belki de hiç karşılaşmayacağım bir insanla sosyal medya vasıtasıyla tanışabiliyorum" (KK-19) "Ruh eşim şu anda dünyada bir yerde ve ben onu bulunduğum bu evden nasıl bulayım düşüncesi, günümüzde sosyal medyayla dünyanın her yerinde yaşayan insanlara ulaşabilme özelliği sayesinde daha yakın bir ihtimal hâline gelmiş durumda" (KK-20). "Genelde sosyal medya üzerinden romantik duygular başlıyor" (KK-4). "Romantik ilişkiler genellikle sosyal medya aracılığıyla başlatılıyor. Paylaşılan bir fotoğrafa mesaj atmak ilişkiyi başlatan hareket olarak görülebiliyor. Ama sanal ortamda herkes kendisini istediği şekilde gösterebileceği için çok güvensiz bir ortam üzerinde ilişkiler kuruluyor" (KK-24). "Sosyal medyada tanışan ve birbirlerinden uzak mesafede olan kişiler genellikle anlık olarak fotoğraf istiyorlar. O kişinin gerçek ya da sahte bir hesap olup olmadığının anlaşılması için birbirlerine bir kelime veriyorlar. O kelimeyi söylerken video çekmesini ve göndermesini istiyorlar. Böylece anlık kelimelerle video atan kişinin gerçek olduğundan emin olunuyor" (KK-9). "Genellikle romantik ilişkilerde ya okul ya da sosyal medya üzerinden tanışmalar oluyor. Sosyal medyada tanışan kişilerde sürekli fotoğraf ve ses kaydı isteme durumu yaşanıyor. Çünkü o kişiyi yüz yüze görmedikleri için yüzüne ve sesine aşina olmak istiyorlar" (KK-7).

Romantik duyguların dijital kültür içerisinde iletişim kolaylığı ve erişim avantajları sağlarken, aynı zamanda yüz yüze iletişimi zorlaştırdığı ve ilişkilerin

yüzeysel hâle gelmesine neden olduğu, ilişkilerdeki o emek ve anlam kavramlarının zayıfladığı birçok dijital yerli için de güvenlik ve samimiyet konularında olumsuz etki bırakan özelliklerden olduğu tespit edilmiştir; "Günümüzde ilişkilerin sosyal medyada yaşanmasına o kadar alışılmış ki, örneğin bir erkek sosyal medyada konuşurken çok güzel bir şekilde iletişim kuruyorken yüz yüze gelindiğinde iki kelimeyi birleştiremiyor. Sanal ortamda mesajlaşırken başka yerlerden bakıp ya da başkalarına sorup mu yazıyorlar bilmiyorum ama oradan konuşmaya o kadar alışmışlar ki yüz yüze gelindiği zaman o konular hakkında neredeyse hiçbir şey konuşamıyorlar. Resmen farklı bir kimliğe bürünüyorlar" (KK-61). "Günümüzde insanlar ilişkilerinin mutlu olduğu anlarını sosyal medyada paylaşıyorlar. Bu durum çok normal ve çok güzel bir şey ama bazı insanlar bunu ben senden daha mutluyum yarışına çeviriyor ve bu da ilişkilerin kalitesini düşürüyor. Sosyal medya öncesi böyle bir şey yoktu. İlişkilerde çekilen bir fotoğraf sadece o anı ölümsüzleştirmek amacıyla çekiliyordu. Bu fotoğraftı bir paylaşayım da birileri görsün diye yapılan bir şey değildi". "Sosyal medyadan çok fazla ilişki başlıyor ama bazen tehlikeli sonuçlar da olabiliyor. Karşımızdaki kişiyi tanımadığımız için kendisini tanıttığından çok farklı biri olabileceğini unutmamamız gerekiyor. Bu yüzden ilişkilere sosyal medyadan başlasak bile o kişilerin aslında etrafımızda olan ya da ortak arkadaşlarımızın olduğu kişiler olmasına dikkat edilmesi gerekiyor" (KK-59). "Önceden insanlar romantik ilişkiler yaşamak için çok emek harcıyormuş ama bizim dönemimizde bir fotoğrafa kalp emojisi göndermek o kişiyle ilgilendiğini söylemene bile gerek bırakmıyor. Bu açıdan duygular anlamlarını yitiriyor bence. Bence zor olan, emek, çaba gerektiren şeyler genellikle daha anlamlı oluyor. Günümüzde dijitalleşme zorluk kavramını neredeyse ortadan kaldırdığı için anlamlı olan duyguları da yitirmek üzereyiz" (KK-8). "Sosyal medyada ilişki kurulacak insanlar için o kadar çok seçenek var ki, biri hayır derse illaki diğeri evet diyor" (KK-25).

3.2.2 Duygusal İhtiyaçlar

Dijital kültürün içerisinde yer alan dijital platformlar, bireylerin duygusal olarak rahatlama, anılarını paylaşma ve sosyal bağlantılar kurmaları konusunda da önemli bir araç hâline gelmiştir. Dijital yerliler, duygusal ihtiyaçlarını karşılamak ve duygularını ifade etmek için de dijital kültüre başvurmaktadırlar. Bu konuyla ilgili dijital yerlilerin görüşleri şu şekildedir; "Ben temizlik yaptığım zaman duygusal

açıdan kendimi çok rahat hissediyorum. Bazen çok gerildiğimde ve stres olduğumda telefonumdan temizlik videoları izliyorum ve gerçekten beni rahatlatıp sakinleştiriyor" (KK-59). "Günümüzde örneğin 23 nisanda bir okul gösterisi yapan öğrencinin velisi onu izlemeye geldiğinde gözlemlediğimiz çoğunlukla çocuğun aylarca orada vermiş olduğu emeği izlemesi, mutluluğunu, heyecanını paylaşması değil de kostümle fotoğraf çekilip Instagram'a yüklemesi oluyor" (KK-17). "Sosyal medyada bir fan hesabı açıyorum. Bir kişiye, gruba ya da herhangi bir oluşuma fan olan kişiler olarak hepimiz o sayfada buluşabiliyoruz. Normalde çevremde benimle aynı şeyi seven bu kadar çok kişiyi bir arada bulamam ama sosyal medyada açtığım bir hesap sayesinde dünyanın birçok yerinden insanla aynı hobiyi paylaşabiliyoruz. Arkadaş oluyoruz ve bazen yüz yüze görüşmek için toplu buluşmalar ayarlıyoruz. Bu yüzden sosyal medyadan arkadaş edinmeyi daha çok seviyorum. Ortak ilgi alanım olan birini önceden tespit ederek arkadaşlığa başlamak sohbetleri daha eğlenceli hâle getiriyor" (KK-19).

3.2.3 Emojiler

Dijital yerliler, duygularının ifade edilmesinde emojileri yaygın bir şekilde kullanmaktadır. Emojilerin, dijital kültür içerisinde yeni bir dil oluşturması da karmaşık etkilere sahiptir. Emojiler ve beraberinde diğer görsellerin kullanımı dijital ortamda yeni bir kültür ve dil oluşturarak duygu kültürünün tüketim şeklini dönüşüme uğratmıştır. Dijital yerli katılımcıların bu konuyla ilgili olumlu deneyimleri şu şekildedir; "Emojiler yerine duyguları anlatmak için oluşturulmuş gifler bulunuyor. Orada fotoğraflı emojiler aslında oluşturuluyor. Konuşurken kullanmayı seviyorum çünkü bazı duygularımı hangi kelimelerle anlatacağımı bulmaya çalışırken yoruluyorum. Bir gif göndermek konuşmama bile gerek kalmadan ne demek istediğimi anlatıyor çünkü. Giflerde de insanların mimiklerinin kayıtlı olduğu fotoğraflar için yazıyla yapamadığım beden dili ifademi karşımdaki kişiye yansıtabiliyorum (KK-23). "Ben emojileri seviyorum. Mesaj yazdığım zaman yanında rengarenk emojilerle süslediğim zaman o mesajın karşı tarafa daha çok enerji verdiğine inanıyorum" (KK-67). "Emojileri kullanmayı seviyorum" (KK-18, KK-59, KK-60). "Emojiler kullanılmadığı zaman, mutluluğu anlatacak bir mesajın ifadesinde eksiklik olduğunu düşünüyorum. Söylenmek istenen şey yanlış anlaşılabiliyor" (KK-13). "Her arkadaşımın kendisine özel bir emojisi var ve artık o emojiler benim için o

arkadaşlarımı temsil ediyor. Önceden birbirlerine lakap koyan kişilerin yerinde bugün emojileriyle çağırılan arkadaşlarımız oluyor. Herkesin karakterini anlatan bir emoji seçiyoruz ve bazen sanal ortamda o kişiyi çağırmak için bile emojisini kullanıyoruz" (KK-7). "Emoji kullanımının sanal iletişimde duyguların ifadesini kolaylaştırdığını düşünüyorum. Emojiler sanal sohbet esnasındaki hissettiğim duyguları karşı tarafa anlaşılır bir şekilde aktarmamı sağlıyor bununla birlikte sohbete harcanan eforu da azaltıyor. Bana yapılan bir espriye çok komik bir espriymiş diye cevap vereceğime gözlerinden yaş gelen bir emoji atmam hissettiğim duygunun efor sarfetmeden karşı tarafa aktarmama yardımcı oluyor. Bu sebepten dolayı emoji kullanımını mantıklı buluyorum" (KK-70). "Konuşmanın akışında olan emojilerin sıcaklık kattığını düşünüyorum. Kendini sosyal medyada daha iyi ifade etmeyi sağlıyor ama konuşmayı çok kısa kestiği için bazen bu durumdan hoşlanmıyorum. Kibar bir dille seninle muhatap olmak istemiyorum ve seninle konuşacağım şey bu kadardı demek gibi geliyor bana" (KK-32).

Emojilerin dijital kültür içerisindeki iletişimde duyguları ifade etme biçimleri üzerindeki kısıtlamaları, samimiyet ve vurgu katma özellikleri, dil üzerindeki etkileri ve kültürel farklılıkları ise dijital yerliler tarafından olumsuz görülen özelliklerdendir. Emojilerin duygusal olarak ifadeleri yüzeyselleştirme riski teşkil ettiği, dilin geleneksel unsurlarını değiştirdiği ve dili doğru kullanma şeklinin zamanla kültürel bağlama göre evrildiği dijital yerliler tarafından belirtilen özelliklerdendir. Emojilerin de popüler kültür ile şekillendiği ve dijital kültürün zamanla duyguları ifade etme biçimini değiştirdiğini ifade ederler; "Emojiler bence çok kısıtlı. Arkadaşlarıma mesajlaşırken duygularımı aktarmak için yüzümün fotoğrafını çekip atmayı tercih ediyorum (KK-4). "Emojiler bana çok samimi gelmiyor ama duyguları yansıtmak için ses tonu gibi mesaja vurgu verdiklerini düşünüyorum" (KK-8). "Aslında farkında olmadan çoğu zaman çok komik bir şey okuduğumuzda bile gülmüyoruz sadece bir kahkaha emojisi atıp gönderiyoruz. Bu durum bizi duygusuzluğa mı itmeye başlıyor bilemiyorum. Eskiden insanlar ev telefonu yokken iletişim kurmak için postaneye gidip sıraya giriyorlarmış. Jetonlar satın alarak konuşuyorlarmış ve öncesinde karşıdakine ulaşabileceklerinden bile habersiz bir şekilde yapıyorlarmış bunu. İnsanlar aslında sohbete hasretmiş. Ama şu anda öyle bir hasret olmadığı için ve uzaklık, ulaşamama duygusunu yaşayamadığımız için iletişimler de duyguları paylaşma da çok kolay ve kısa oldu" (KK-12). "Artık emojilerle birlikte noktalama işaretlerinin

kullanımı neredeyse bitmek üzere. Örneğin birine soru sorduğum zaman, cümlemin sonuna soru işareti koymak yerine meraklı yüz emojisi koyuyorum. Bu durum da kültürümüz içerisinde oluşturduğumuz dili değiştiriyor" (KK-10). "Emojilerin kullanımının artık demode olduğunu düşünüyorum. Ben de sosyal medyada emoji kullanıyorum fakat eskisi gibi değil. Artık daha çok emojiler yerine telefon klavyesindeki tuşlara rastgele basarak duygularımızı ifade ediyoruz. Bir de ülkemizdeki emoji kullanımı ile yurt dışındaki emoji kullanımı farklı. Bizler güldüğümüzü gülen emoji ile ifade ederken yabancılar ağlayan emoji ile ifade ediyorlar. Hatta ben de artık gülmemi ifade etmek için ağlayan emoji kullanıyorum. Fark ettiğim kadarı ile kadınlar emojileri daha çok kullanıyorlar ve kullandıkları emojiler ise genellikle dans eden kadın emojisi, oje emojisi, tırnak emojisi ve parıltı emojisi. Önceden bu tarz emojiler kullanılmıyordu ama zaman geçtikçe emoji kullanımları da farklılaşıyor. Bundan dolayı emojilerin de bir modası var diyebiliriz" (KK-64).

Görsel 3. *Emoji Gösterimi*

3.2.4 Sanal Zorbalık ve Tahammülsüzlük

Dijital kültür içerisinde, dijital yerlilerin yetersizlik duygusunu fazlaca yaşayabileceği etkili platformlara sahiptir. Sanal dünya etrafında şekillenen kültürün duygusal sağlık açısından korunması önemlidir. Bu dönüşüm ile ilgili dijital yerli katılımcıların deneyimleri şu şekildedir; "Başkalarının sosyal medyada paylaştığı

harika hayatlarına bakıp bazen kendimi yetersiz hissettiğim oluyor ama aklıma hep benim de olmayan birçok şeyi olumlu gösterdiğimi getiriyorum. Sanal dünyanın iç yüzünü kendimden de bildiğim için hemen o yetersizlik duygusundan sıyrılıyorum" (KK-14). "Günümüzde bir sosyal medya kullanıcısı dışarı çıkacakmış gibi hazırlanıp fotoğraf çekiliyor ve bunu sosyal medyada paylaşıp pijamalarıyla evde oturabiliyor. Oradaki yalan dünyayla yarışamıyorum ve bazen yalan olduğunu unutarak kendimi evde pijamalarımla oturduğum için çok kötü hissediyorum. Hâlbuki o an içerisinde o fotoğrafı paylaşan kişiyle aynı şeyi yapıyorum, ama haberim yok" (KK-3). "Sosyal medyada hayatına dair ayrıntıları paylaşmaya alışmış o kadar çok insan var ki bu paylaşımlar olmadığı zaman hayat akışlarında bir eksiklik görüyorlar. Diğer yandan gördüğümüz paylaşımların altında yatan anlamları bazen farkında olmayarak sadece gördüğümüze inanıyoruz ve yine pek çok insan kendi hayatını diğer insanlarla kıyaslama içerisine girip eğer o kişinin yaptıklarını yapamadıysa stres altında ve yetersiz hissedebiliyor" (KK-32).

Dijital yerliler için sosyal medyanın bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri oldukça olumsuz yöndedir. Dijital yerliler, özellikle gerçeklik algısı, özgüven ve güzellik algısı etrafında bir karmaşıklık yaşamaktadır; "Sosyal medyada paylaşım yapan bazı insanların hayatları normal insanların erişmesi çok zor olduğu hayatlar. Bundan dolayı da diğer sosyal medya kullanıcıları bu varlıklı insanları görüp sosyal medyada yaptığı paylaşımlarla kendisinin de o tarz insanlar gibi olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Ama ben bu tarz paylaşım yapan insanların gerçek hayatta öyle olmadıklarının, o insanların senin benim gibi standart insanlar olduğunun farkındayım" (KK-64). "Eğer hiç kimseyi tanımadığım bir ortama gireceksem kesinlikle yanımda telefonumun olmasını isterim. Kimseyle konuşamazsam ve yalnız kalırsam utanmamak ve yalnız kalmamak için hemen telefonumla meşgulmüş gibi yaparım ve dışarıdan özgüvensiz biri olarak görünmem" (KK-19). "Artık sosyal medyada yer alan bir güzellik algısı var. Herkes aynı kalıp içerisine girmeye çalışıyor. Aslında güzellik algısı her dönemde kendine özgü bir şekilde insanları etkilermiş fakat dijitalleşmeyle beraber bu algının yayılma alanı ve hızı bence daha çok artı. Aynı zamanda küçük yaşta bir çocuk da sosyal medyadaki bu içeriklere erişim sağlayabileceği için bu güzellik algısının peşine kapılıp gidebilir ve kendini tükenmeyen bir yetersizlik içerisinde görebilir" (KK-12).

Dijital yerliler için kendilik algısı da dijitalleşme ile birlikte olumsuz etkilenen bir diğer özelliktir. İlişkilerdeki memnuniyetsizlik ve samimiyet eksikliği, sosyal medyada paylaşılan içerilerin gerçekçi olmamasından kaynaklanmaktadır. Genel olarak, dijital kültür içerisinde yer alan platformların insanları olumsuz yönde etkileyeceği konusundaki farkındalıkları üzerinde durulmaktadır; "Sosyal medya çok aktif kullanmayan biri bile sanal hayatları görünce yetersiz hisseder. Çünkü sosyal medyaya girdiğinizde tamamen özendirme içerikleri çıkıyor karşınıza. Her şeyin en pahalısı, en lüks olanı, en iyisini gördükçe insanları depresif bir tarafa sürüklediğini de düşünüyorum" (KK-16). "Bence günümüzde evliliklerin bitme oranının yükselmesi de sosyal medyayla bağlantılı. Mesela benim annem ve babam küçük bir ilçede yaşadıkları için dünyadaki diğer insanların evliliklerini çok fazla gören kişiler değillerdi. Kendi içlerinde birbirlerini sevmelerinin en önemli özellik olduğu düşünülüyordu. Ama günümüzde örneğin yirmi yaşındaki bir kız dünyadaki birçok evliliği görebildiği için daha evlenmeden önce başkalarını kıyaslayarak evleneceği kişide bir sürü özellik olmasını istiyor. Ya da evlenmiş biri diğer evliliklerle kendi evliliğini kıyaslayarak bir türlü mutlu olmuyor, tatmin olmuyor. Sadece sevmek değil, yapılan paylaşımlarda diğer kişileri geçmeden bir başarıya ulaşmış olmuyorsun" (KK-10). "İnsanların çoğu olmak istedikleri kişiyi sosyal medyada gösterdikleri için gerçek ve samimi bir platform olarak görmüyorum" (KK-32). "Sosyal medyadaki hayatları izlemek ister istemez insanı kötü etkileyebiliyor. Evde oturup elimdeki telefonla insanların başarılarını, mutluluklarını veya en güzel geçirdikleri zamanları gördüğüm için kendimi çok yetersiz hissettiğim zamanlar oluyor. Çünkü sosyal medyada herkes hayatının en güzel zamanını paylaşıyor. Oturup başka insanların hayatlarını sanki o paylaştıkları güzel zamanlarla doluymuş gibi izlemek ve hiç olumsuz bir an yaşamadıkları yanılgısına düşmek psikolojik olarak kişiyi zayıf kılan bir şey bence" (KK-23). "Sanal ortamlarda paylaşılan hayatların hep iyi yönler olduğunun ve oradaki insanların kötü anlarını paylaşmadıklarının farkında olduğum için onların hayatlarına özenmiyorum. Çünkü belki o hayatın arka planında çok kötü olaylar da olabilir. Belki benim hayatım çok daha iyidir diye düşünerek kendimi kötü hissetmemeye çalışıyorum" (KK-61).

"Sosyal medyada ekonomik açıdan çok iyi birinin hayatını gördüğüm zaman kendimi çok kötü hissediyorum. Hayatımın eksik ve yetersiz olduğunu hissediyorum. Öyle hissettiğim an hemen ortama ayak uydurmak için kendi gittiğim yerleri ya da

sahip olduğum şeyleri paylaşma isteğim doğuyor ve bir paylaşım yapıyorum" (KK-18). "Hiç kötü bir gününü bütün ayrıntılarıyla sosyal medyada paylaşan bir insan görmedim. Sosyal medyada yapılan paylaşımlar başka insanlar tarafından kaydedilebilme özelliğine sahip olduğu için daha sonrasında insanın karşısına çıkarılabilir. Bu nedenle çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Sadece mutlu olduğum anları paylaşmak ve sonrasında karşıma çıkması benim için daha önemli" (KK-16). "Sosyal medyadaki insanların hayatlarını gördüğüm zaman eğer elde edemediğim bir hayatı yaşadıklarını görüyorsam bu durum beni yetersiz hissettirmektense daha da çok motive ediyor. Ben de böyle bir konumda olmalıyım diyerek daha hırslı bir şekilde hareket etmeye çalışıyorum" (KK-1).

Dijital kültür içerisindeki hızlı akış ve anonimlik seçeneği, dijital yerlilerin olumsuz duygularını ifade etme şekillerini ve tahammülsüzlük seviyelerini önemli derecede dönüşüme uğratmıştır. Sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla oluşan yeni dinamiklerle ilgili dijital yerli katılımcıların deneyimleri şu şekildedir; "Günlük hayat akışının yavaşlığından ziyade sosyal platformlardaki yavaş videoları izlemeyi de hiç sevmiyorum. Hızlı videolar aklımı dağıtmama yardımcı olabiliyor bu nedenle yavaş videolar karşıma çıktığında onları da ya hızlandırarak izlerim ve hemen sonuna ilerletirim ya da izlemem. Mesela biri tüm gününü video olarak çekiyor ve orada aslında düzenleme yaptığı için her şeyi hızlı halletmiş gibi düşünüyorum. Ben bunları yapmaya kalksam kaç gün sürer, nasıl bir günde bitiriyor insanlar bunu diye düşünüyorum ama belki de o kişi de bir günde bitirmiyor ama bir videoda paylaşıyor. Ama o sırada her şeyin hızlı olmasına alışıldığı için yavaşlığa tahammül gittikçe azalıyor" (KK-14). "Anonim bir hesabım vardı ve o hesaptan sinir olduğum, sevmediğim kişilere kötü yorumlar yapıyordum. Yüz yüze olduğumda karşımdaki kişi benden güçlü biriyse ona kötü sözler söylemeye çekinirdim ama sosyal ortamlarda kendi kimliğimi gizleyerek kendi istediğim şeyleri o insana söyleyebilme imkânım var. Bence bu iyi bir özellik. O kişi benim kim olduğumu bilmese de birinin onun hakkında kötü düşünceleri olduğunu bilecek. Bana verdiği zararı bir nebze de olsa belki anlamasını sağlayabilir. Gerçek hayatta herkes birine zorbalık yapma özgüvenine sahip değil bu nedenle güçsüz olan kişiler zorbalığa kolayca uğrayabiliyor. Ama ekran karşısında hepimiz aynı klavyeden konuşabiliyoruz. Ekran şartları eşitliyor bence (KK-18). "Klavye üzerinden edilen kavgada en son yapılacak şey yüz yüze görüşmek olduğu için numara vermek

gerekiyor. Bir tarafın numarasını yanlış söyleyip kavga ettiği hesabı silmesi bile kavgayı tamamen bitiriyor. Yani sokakta kavga ederken bir insanın bir anda ortadan kaybolması mümkün olabilir mi? Dijitalleşmeyle birlikte resmen bu durum yaşandı diyebilirim. Bu nedenle olumsuz duyguları paylaşmak cesaretsiz kişiler için daha kolay bir hale geldi" (KK-8). "Ekran arkasında gerçek dışı bir hayat olduğu için bazı kişilerde gerçekte sahip olmadığı özgüven sanal zorbalık olarak ortaya çıkabiliyor" (KK-16). "Sanal dünyada kimse kimseyi çok yakından tanımadığı için çok rahat bir şekilde eleştirebiliyor. Önceden birini eleştirmenin bile bir adabı, kültürü vardı. Örneğin annesini kaybetmiş birine annesinin yetiştirme şekliyle ilgili bir eleştiri yapılmazdı. Günümüzde ise eleştiri kavramının yerini sosyal medya içerisinde linç kültürü almış durumda. Kötü niyetli kullanıcılar karşısındaki kişiyi daha tanımadan linç edercesine eleştiriyor. Belki ilaç kullandığı için kilo alan birinin kilosuyla dalga geçilebiliyor. Sanal dünya insanları çok acımasızlaştırdı. Herkes kendi hayatlarındaki öfkeyi başkaları üzerinden dışarıya vuruyor. Bence bu çok tehlikeli" (KK-10).

"Filmlerde, dizilerde beğenmediğin ya da izlemekten sıkıldığın sahneleri ilerleterek o kesitleri izlememe seçeneği bulunuyor. Yani resmen dijital ortamda zamanı ileriye alma tuşu var. Aynı şekilde zaman geriye aksın diyerek geçmiş sahnelere de dönebiliyoruz. Daha sonrasında gerçek hayata döndüğümüz zaman böyle bir özelliğin olmaması, karşında konuşan bir kişiyi ya da olayı ileriye alma tuşu olmadığı için tahammülsüzlük hissi oldukça artıyor" (KK-13). "Sahte hesapla yapılan yorumlar genellikle intikam için yapılıyor. Önceden bir arkadaşımız diğerine kızdığı zaman onun hakkında kötü sözler söyleyip utandırabilirdi. Böyle durumlarda öğretmenler hemen müdahale etmeye çalışıyordu. Ama şimdi sosyal medyada kimliklerini gizleyerek sevmedikleri kişinin fotoğrafının altına herkesin göreceği şekilde çok kötü yorumlar yapıyorlar. Öğretmenler de bu kişilerin kim olduğunu bilmediği için cezalandıramıyor. Ama intikam almak için sosyal medya artık daha cesaret edilebilir bir yer hâline geldi" (KK-7). "Sosyal medyada gördüğüm hayatlar bazen kendi hayatımı olumsuz yönde sorgulamama neden oluyor" (KK-59). "Tüketim ve dijitalleşme çağıyla birlikte duyguları da aynı hızla tükettiğimiz için o kadar çok seçeneğimiz ve alternatifimiz var ki hiçbir şeye ya da hiç kimseye tahammül etmemize gerek kalmıyor" (KK-32). "Bence telefonda, sosyal medyada gezerken ya da oyun oynarken zamanın hızlı geçmesinin sebebi bu süreçten keyif almamız. Ayrıca telefonda vakit geçirirken aslında tam anlamı ile odaklanamıyorum. Kafamızda bazen

farklı konular varken de sosyal medya da sürekli post kaydırıyoruz ama gerçek hayatta örneğin bir yazı yazarken ya da bir şeyler okurken tam odaklanma gerektiği için bundan dolayı gerçek hayatta zaman biraz daha yavaş akıyor. Mesela benim akademik yazı sınavlarımızda yazı yazarken, bir önce yazı yazma işi bitse de gitsem diye düşündüğüm çok oluyor. Çünkü sıkılıyorum ve tahammülüm azalmış oluyor" (KK-64). "Sosyal medyada karşıma gelen videoları ilerletme ya da karşıma çıkan postları hızlıca geçme imkanına sahibim. Fakat gerçek hayatta insanlarla muhabbet sohbet ederken sıkıldığım zaman muhabbeti hızlandıramam. Bundan dolayı sanal dünyadaki akışa alıştığımız için gerçek hayattaki akışlara tahammülümün olmadığı zamanlar oluyor. Ayrıca sanal dünyadaki akışa ayak uydurduktan sonra gerçek hayattaki odak yeteneğimizi de bence kaybediyoruz. Odak süremiz daha da kısalıyor" (KK-64). Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, dijitalleşme ve beraberinde oluşturduğu dijital kültürün birer parçası olan dijital yerlilerin duygu kültürü tüketimi, dijitalleşme ile değişimlere uğramıştır. Duyguların yaşanma ve paylaşılma boyutu, dijital platformlar ve dijital araçlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Duygusal olarak rahatlamak, anıların paylaşılması, sosyal bağlar kurmak, olumsuz duyguları ifade etme şekli, tahammülsüzlük seviyesi, yetersizlik duygusuyla başa çıkma gibi duygu durumları, dijital kültür içerisinde yeni bir aktarım yolu ve emojiler ile yeni bir dille yaşanmaktadır. Genel itibariyle dijital yerlilerin duygu kültürü tüketimini analiz etmek, dijitalleşmenin dönüşüme uğrattığı yeni duygu kültürü tüketiminin dinamiklerini anlamak için önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

3.3 Dijital Yerlilerin Eğitim Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.3.1 Uzaktan Eğitim

Dijitalleşme ile birlikte oluşan dijital kültür içerisinde eğitim, köklü ve çok boyutlu bir dönüşüme uğramıştır. Dijital yerliler olarak adlandırılan, teknolojiyle büyüyen nesil için eğitim, teknolojiyle birlikte çok hızlı bir dönüşüm geçirmiş ve öğrencilerin eğitim kültüründeki tüketim alışkanlıklarını da dönüştürmüştür. Bu dönüşümlerden biri olan uzaktan eğitimin dijital yerliler üzerindeki etkisi hakkında katılımcılar olumsuz deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır; "Uzaktan eğitimin tam olarak adı gibi eğitime uzak bir dönem olduğunu düşünüyorum" (KK-2). "Uzaktan eğitimde kontrol altında olunmadığı için kopya oranı çok fazlaydı. Yine kopyalar da çalışıp hazırlanmadığı için, kopya bilgilerine internetten ulaşıldığı için öğrenim

açısından çok dezavantajlı bir dönem oldu" (KK-14). "Uzaktan eğitime neredeyse hiç katılmadım çünkü hiç verimli değildi. Bence öğretmen ve öğrencinin göz göze gelmesi gerekiyor" (KK-16). "Uzaktan eğitimin üniversite yıllarımı boşa götürdüğünü düşünüyorum. Not ortalamamı da olumsuz yönde etkiledi. Kopya çekmek uzaktan eğitimde çok kolay olduğu için dersleri kopyayla geçebiliyorduk. Ama o dönemki eğitim bilgilerine dair hiçbir şey hatırlamıyorum" (KK-18). "Uzaktan eğitim bence çok amaçsızdı" (KK-1). "Uzaktan öğretimde hiç verimli bir dönem geçirmedim. Öğretim ortamına hiç uyum sağlayamadım. Ders dinlediğimi ya da sınav olduğumu sınıf ortamında olmadığım için anlayamıyordum. Şu an evdeyim ama nasıl derste olabilirim diye düşünüyordum" (KK-10). "Uzaktan eğitim bence çok verimsiz bir süreç oluyor. Ben sınıfta bilgisayarla oynayamam karşımda bir öğretmen oluyor ama uzaktan eğitimde dersi açıp çok fazla oyun oynuyordum" (KK-8). "Pandemi döneminde aldığımız uzaktan eğitim bence bir dönemde öğrenilecek bilgiyi bir yıla uzattı demek yanlış olmaz. Sınıf içi ortam ve öğretmenle yüz yüze iletişimde olduğu gibi bir bilgi akışı olmuyor" (KK-23).

Dijital yerliler için uzaktan eğitimi bir diğer olumsuz özelliği de teknik sorunlardır. Teknoloji kullanımındaki yetersizlikler, esneklik eksikliği, sosyal iletişim eksikliği ve beraberinde gelen motivasyon sorunları, dijital göçmen olan bazı öğretmenlerin dijitalleşmeye olan uzaklığı birçok sorunu da beraberinde getirmiştir; "Uzaktan eğitimde öğretmenlerimizin ya da öğrencilerin konuşurken bazen sesleri ya da görüntüleri gidiyordu. Bu sınıf ortamında mümkün olmayan bir durum. Dersin akışı bu yüzden sürekli bozuluyordu. Aynı zamanda teknolojiyi kullanmayı çok iyi bilmeyen öğretmenlerimiz bazen ders anlatırken kamerayı anlattıkları şeyden çok alakasız yerlere çevirebiliyorlardı. Konu materyalini göremeden halı ya da duvar izleyerek ders dinlediğimiz çok oldu" (KK-69). "Çevrimiçi eğitimde teknolojik alet sıkıntısı yaşamıştım. Bilgisayarım sürekli bozuluyordu, telefon da Zoom uygulamasını kaldırmıyordu. Bu nedenle derslere bağlanmakta çok zorluk çekiyordum" (KK-6). "Uzaktan eğitimin iyi olduğunu düşünmüyorum. Çünkü uzaktan eğitim görürken çok fazla alt yapı sorunu ile karşı karşıya kalmıştık. Ayrıca esnek bir eğitim de olmadı bizim için. Okulda sekizde derse başlıyorsak uzaktan eğitimde de sekizde derse başlıyorduk. Evden eğitim gördüğümüz için bu saatlerin biraz daha esnek olması gerektiğini düşünüyordum mesela dersler biraz daha geç başlayabilirdi. Bu sorunlara ek olarak öğretmenlerimizin bağlantıları bazen kopuyordu bundan dolayı dersler

bölünüyordu. Bu sebeplerden dolayı uzaktan eğitimin verimli olduğunu düşünmüyorum" (KK-64). "Uzaktan eğitimde sınıf ortamı olmadığı için konuşmak çok zordu. Sınıfta bir kişinin bile konuşma başlatmasıyla bütün sınıf iletişim hâlinde olabiliyordu. Ama uzaktan eğitimde mikrofonumuzu açtığımızda ya yanlış bir şey olursa iye düşünüp çekindiğimiz için konuşmamayı tercih ediyorduk. Bu yüzden öğrenciler adına dersler çok sessiz geçiyordu" (KK-7). "Teknoloji herkesin uzaktan eğitime katılacak kadar bildiği bir düzeyde kullanılmıyordu bence pandemi döneminde. Bu yüzden ben verimli geçtiğini düşünmüyorum. Yaşları büyük olan öğretmenlerimiz için dersleri işlemek çok zordu. Derste sürekli öğretmenimize materyal kullanmak için bizim bir şeyler öğretmemiz gerekiyordu. Roller bir süreliğine uzaktan eğitimde değişti diyebilirim. Kameraları kapatıp uyumak da çok kolay olduğu için her zaman dersi dinlemek zorunda olmuyorduk" (KK-63).

Dijital yerliler içerisinde uzaktan eğitimi avantajlı olarak görenlerin sayısı oldukça azdır. Uzaktan eğitimin olumlu olan özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir; "Uzaktan eğitim sınav döneminde olduğum için beni olumlu yönde etkiledi. Evden hiç çıkmadan ders çalışabilmek daha yüksek bir puan almamı sağladı" (KK-22). "Bence uzaktan eğitim uygulaması çok güzeldi. Normalde bilgisayar başında oturmam ailemin hiç hoşuna gitmezdi ama çevrimiçi eğitim sayesinde bu görüntüye alıştılar ve derslerin sonrasında da ödev yapıyorum diyerek istediğim kadar eğlenceli vakit geçirebildim" (KK-5).

3.3.2 Kaynak Erişimi

Dijital kültür içerisinde, eğitimdeki kaynak kullanımı ve öğrencilerin öğrenme alışkanlıkları da yüksek oranda dönüşüme uğramıştır. Internet ve sosyal medya, eğitimde bilgiye erişim için ana kaynak hâline gelmiştir. Eğitim kaynaklarına ulaşma ve kullanma boyutuyla ilgili dijital yerli katılımcıların görüşleri şu şekildedir; "Eskiden bir ödev yapacağım zaman ulaşmak istediğim konunun ilgili kitabını alarak araştırma yapardım ama günümüzde ne öğrenmek istiyorsam hemen internete başvuruyorum" (KK-14). "Derse gitmediğim zaman arkadaşlarıma hangi konuyu işlediklerini sormam yeterli oluyor çünkü çevrimiçi ders dinleyebileceğim pek çok video mevcut. Hemen eksiklerimi tamamlayabiliyorum" (KK-23). "Ödev yapmayı ve ders çalışmayı hiç sevmiyorum. Çünkü çok zaman alıyor. İnternetten yararlanabileceğim her şekilde yararlanmaya çalışıyorum. Kendim uğraş

göstermemeyi istediğim için iyi ki internet var diyorum" (KK-18). "Ödevlerimi internet ile yapıyordum. Ne gerekiyorsa onu alıp internetten çıkıyorum" (KK-16). "Ödevlerimi yapmak için genellikle interneti kullanıyordum. Tek yapmam gereken ödev sorumu internete sormaktı. Karşıma ilk çıkan siteden okumadan, araştırma yapmadan çıktı alıp götürdüğümde ödevimi yapmış kabul ediliyordum" (KK-8). "Sosyal medyada bazı sayfalar küçük ve akılda kalıcı şekilde ders notları hazırlıyor. Bazen sayfalarda sınavlara yönelik küçük alıştırmalar oluyor. Eve giderken tramvayda ya da boş bir anımda telefondan beş dakikada yeni bir bilgi öğrenebiliyorum ya da bilgilerimi canlı tutabiliyorum" (KK-22).

Dijital yerliler için dijital kaynaklar ve internet eğitimde oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Öğrencilerin hepsi internetin avantajlarını vurgulamaktadır. Dijital yerliler, çevrimiçi platformlar sayesinde esnek bir öğrenme deneyimi yaşadıklarını, çevrimiçi öğrenme ortamının rekabet oranını artırdığını, internetle yapılan projelerin kalitesinin daha yüksek olduğunu ve çevrimiçi öğretmenlerle etkileşim kurarak yeni öğrenme fırsatları elde ettiklerini de belirtmektedir; "Özellikle üniversite sınavıma hazırlanırken YouTube ya da benzeri video kaynaklar içeren platformlardan çok yararlandım" (KK-64). "Derslerime çalışmam gerektiği zaman Youtube'daki videolar üzerinden çalışıyorum. Derste odaklanamayıp kaçırdığım konuların hepsini oradaki videolar üzerinden öğreniyorum. Çünkü videolarda dinlemekten sıkıldığım zaman durdurabiliyorum ya da anlamadıysam istediğim kadar geriye sarabiliyorum. Eğer konunun bildiğim bir kısmı anlatılıyorsa ilerletebiliyorum. Bu özelliklerin hiçbiri kendi öğretmenlerimde olmadığı için videolar üzerinden çalışmayı daha çok seviyorum" (KK-62) "Sınavlara hazırlanırken zaten öğretmenlerimizin hazırladığı çevrimiçi bir alıştırma uygulamasından hazırlanıyorum. O uygulamada sınıf arkadaşlarımla neler yaptığımızı görüp birbirimizi takip edebiliyoruz. Bu aramızda küçük bir yarış çıkmasına da sebep verebiliyor bazen. Öğretmenlerimiz de kontrolleri uygulamadan yapıyorlar" (KK-21). "Öğretmenlerimiz de artık ödev verirken internetten araştıracağımız şekilde ödevler verdikleri için başka bir yerden araştırmamıza gerek kalmıyor. Hatta proje ödevlerinde internetten taslak alıp hazırladığımızda elle yazılan bir ödeve göre daha yüksek puan veriyorlar" (KK-11). "Hayatım boyunca belki hiç karşılaşamayacağım ve aslında anlatışını çok beğeneceğim bir öğretmeni Youtube'da ders anlatırken bulabiliyorum. Keşke benim gerçek hayatta öğretmenim olsa diyorum ama onu görmüş ve dersini dinlemiş olmak

bile beni mutlu ediyor. Hatta bazı öğretmenler çevrimiçi görüşmeler de yaptığı için onlara sorularımı çevrimiçi bir şekilde de sorabiliyorum" (KK-15).

3.3.3 Öğretim Yöntemleri

Dijital kültür etrafında şekillenen öğretim yöntemlerinde de önemli dönüşümler meydana gelmiştir. Dijitalleşmeyle birlikte oluşan eğitim dönüşümünden yalnız öğrenciler değil öğretmenler de etkilenmiştir. Öğretmenlerin öğretim yöntemlerinde, dijital araçları kullanmalarıyla ilgili olumlu deneyimlerini dijital yerli katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir; "Öğretmenler dijital materyalleri kullandıkları zaman daha iyi anlıyorum. Konu daha çok dikkatimi çekiyor. Kendisinin yaptığı düz bir anlatım olduğu zaman canım çok sıkılıyor" (KK-1). "Derslerde, kitaplarımızın dışında kitaplarımızla uyumlu olmuş çevrimiçi bir platform kullanıyoruz. Öğretmenlerimiz bize bu çevrimiçi platformdan da ek ödevler veriyor. Ayrıca görsel materyalleri da sınıfımızdaki akıllı tahtalardan kolaylıkla takip edebiliyoruz. Slaytlar aracılığı ile öğretmenler dersler rahatlıkla aktarabiliyor ve bu yöntem bence daha akılda kalıcı" (KK-64). "Bazı hocalar dersleri bizim anlayacağımız düzeyde anlatmadığı zaman onların dersi görsel ve videolarla desteklemeleri daha iyi oluyor. Ama dersi güzel ve anlayacağımız şekilde anlatan öğretmenlerin teknolojik bir desteğe ihtiyacı yok bence" (KK-59). "Bence akıllı tahtalar ders materyalleri arasında çok gerekli olan bir teknolojik araç. Öğretmenlerin dersi anlatırken öğrencinin aklında canlandırabilmesi için çok emek sarfetmesi gerekiyor. Örneğin küplerle ilgili anlatılan bir derste küp şekillerini tam anlamıyla çizemeyen, ya da dünyanın enlem boylam özelliklerini tam olarak aktaramayan öğretmenlerimiz oluyordu. Ama akıllı tahtayla birlikte bu özellikler tek tuşla öğrencinin karşısına çıkabiliyor. Öğrenci anlatımı anlamasa bile görsellerle aklında pekiştirebiliyor" (KK-10). "Dersleri işledikten sonra mutlaka dersin konusuyla ilgili bir video izlerdik. Hatta dersin yarısını öğretmenimizi dinleme yarısını o dersin materyalini izleme üzerine ilerletiyorduk" (KK-8). "Öğretmenler dersi görsel kullanmadan anlattıkları zaman konuyu kafamda oturtamıyorum. Anlattıkları şeyleri gördüğüm zaman aklımda sözler kalmasa bile o videoyu izlerken düşündüğüm ve hissettiğim şeyler daha çok yer ediyor" (KK-63).

Dijital materyallerin aşırı kullanımı ve öğretmenlerin bu materyallere bağımlılık oranı bazı dijital yerlileri olumsuz yönde etkilemektedir. Dijital yerli öğrencilerin bir kısmı, öğretmenlerin kendi bilgilerini ve anlatma yeteneklerini daha

çok kullanarak dersleri ilgi çekici hâle getirilmesi istenmektedir. Dijital kültür içerisindeki kolaylıkların beraberinde öğretmenlerin ders hazırlığı konusunda çabalarını azaltmıştır. Bu nedenle bazı dijital yerli öğrenciler için ders ilgisi ve motivasyonu da düşük hâle gelmiştir; "Öğretmenler öğretim yöntemleri için daha çok slaytı tercih ediyorlar. Projeksiyondan yansıtılan slaytı okuyarak dersi onun üzerinden anlatıyorlar ama bu durum odak noktamı öğretmeni dinlemekten daha çok slaytta yazanlara çevirdiği için verimli olmuyor. Yazılan şeyleri öğretmenin sesinden dinlemek yerine kendi sesimle okumak da aynı eğitimi sağlar. Bu şekilde işlenen derslerde okula boşuna gitmişim gibi hissediyorum. Öğretmenler için dijitalleşme bence kolay bir yöntem oldu. Kendileri emek vererek, derse hazırlanarak gelmedikleri için öğrenci olarak ben de emek vermeden derse gidiyorum" (KK-18). "Akıllı tahtalarda her ders için hazırlanmış bir kitap oluyor. Öğretmenimiz o e- kitapları açıp anlattığı zaman ders hiç güzel olmuyor. Ama kendileri anlattıkları zaman öğretmenlerimiz gözümüzde üniversite profesörü gibi görünüyor" (KK-22). "Öğretmenler sadece sunum açıp okudukları zaman hiç faydalı olmuyor. Onları kendim de okuyabilirim. Bilgi okumak ve öğretmek arasındaki farkı slaytlar ve sunumlar çıktıktan sonra çok karıştırdılar bence. Anlattıkları şeylerin dünyada yaşanmış örneklerini gösterdikleri ya da izlettikleri zaman daha çok akılda kalıyor bence (KK-7). "Akıllı tahtadaki kayıtlı olan pdf'lerden ders anlatıldığı zaman öğretmen orada yazana bağlı kalmaktan kendisi ders anlatamıyor. Bence oradakileri okuma şansı olmasa kendisi daha farklı daha güzel anlatabilir ama oradaki cümleleri okumak o kadar kolay ki ben de bu yazılanları okuyarak zaten öğretmen olabilirim gibi hissediyorum" (KK-20).

3.3.4 Dijital Kullanımı

Dijitalleşme, eğitim hayatını ve öğrencilerin okula bakış açılarını da etkilemiştir. Dijital kaynakların aşırı kullanımı, dijital araçlara olan bağımlılık, dengeli kullanılmaması, eğitim hayatında da etkilerini göstermektedir. Bu konuyla ilgili dijital yerli katılımcıların olumsuz deneyimleri şu şekildedir; "Bazen okul müdürlerimiz bile okulumuzun sosyal medya hesaplarından duyuru yapıyorlar. Duyuruyu görmediğimiz zaman okuldaki etkinliğe hazırlıksız gitmiş oluyoruz" (KK-20). "Okulda telefonlarımızı kullanmamıza izin vermiyorlar. Bir dolapta toplayıp çıkışta geri veriyorlar. Böyle yasakladıkları için okuldan çıkar çıkmaz hemen telefonumla

saatlerce zaman geçirmek istiyorum. Uyumadan önce de zaten yarın akşama kadar ayrı kalacağım biraz daha zaman geçireyim dediğim için geç uykuya dalıyorum" (KK-7). "Okulda telefonlarımızı toplamalarını saygısızlık olarak görüyorum. Ben bir lise öğrencisi olduğum için öğretmen ders anlatıyorken telefona bakmayacağımı bilirim. Teneffüste de ne yapacağım kimseyi ilgilendirmez. Bu nedenle telefonların elimizde olmasında kesinlikle yanlış bir durum görmüyorum" (KK-63). "Günümüzde üniversite kaydı çevrimiçi olurken babam güvenemediği için biz şehir değiştirip üniversiteye gelmiştik ve kaydımı yüz yüze yapmıştık" (KK-11). "Okula gitmeyi hiç sevmiyorum. Hepimiz aynı dersleri görmek zorundayız ama ben kişiye özel eğitim olmasını istiyorum. Bu yüzden çok sıkılıyorum ve telefonumdan kendi istediğim şeylerle ilgilenmeyi tercih ediyorum" (KK-21). "Önceden çalışan, kendini geliştiren kişiler iyi mertebelere gelip rahat bir hayat yaşıyorken günümüzde iki kelimeyi bir araya getiremeyen insanlar çektikleri videolarla çok para kazanmaya başlıyorlar. Gerçekten sadece konuşma hataları yapıp insanları güldürdüğü için ünlü olan ve para kazanan insanlar var. Her şeyin neredeyse parayla yaşanabildiği bir dönemde, videolarla para kazanmayı kıyaslarsak, eğitim bir insanın hayatında ne derece önemli olabilir? (KK-13). "Okul arkadaşlarımla hiç anlaşamıyorum. Bu yüzden teneffüslerde daha çok telefonumda başka okullarda okuyan arkadaşlarımla mesajlaşmayı daha çok seviyorum" (KK-62).

Dijital yerli öğrencilerin eğitim sürecinde dijital teknolojilere olan bağımlılık durumları, eğitim verimliliği üzerinde olumlu yönde etkilerde de etkilerde bulunmaktadır. Öğrencilerin eğitim sürecinde teknolojiyi etkin bir şekilde kullanma eğilimleri olumlu özellikleri de beraberinde getirmiştir; "Bazı kitap okuma veya kitap yazma platformları var. Orada ücretsiz bir şekilde kitap yazıp okuyabiliyorsunuz. Bazı yazarların kitapları çok güzel oluyor. Her hafta bir bölüm yayınlıyorlar. Kitaplarını o uygulamalar haricinde başka bir yerde basılı şekilde bulmak mümkün değil bu nedenle uygulamalardan okumayı sevdiğim çok kitap var. Hatta neredeyse elden kitap almama gerek kalmayacak diyebilirim" (KK-21). "Videoları izlerken x2 hızında izleyebiliyorum. Örneğin bir dersi dinleyeceksem öğretmen o dersi kırk dakika içerisine yayarak anlatıyor. Ama kendim izlediğim zaman kırk dakikalık dersi x2 hızda yirmi dakikaya düşürebiliyorum ve boşa zaman kaybetmiyorum" (KK-23). "Üniversite sınavına hazırlandığım için bazen motivasyonumun düştüğü zamanlar oluyor. O dönemlerde hemen istediğim okula giden kişilerin paylaştığı videoları

izliyorum ve orada olmayı çok istediğimi hatırlıyorum. Daha azimli hareket etmemi sağlıyor. Belki o ortamı görüp izlemeseydim üniversitede hedeflediğim bir yer olmazdı. Ama şimdi sosyal ortamlarda okulun yaptığı paylaşımları görmek o okul için çabalamama sebep oluyor" (KK-59). "Bence günümüzde her öğrencinin ders tableti olsa ve akıllı tahtayla bağlantılı olsa daha verimli bir eğitim olur. Öğrenciler not yazmak ve kaynak getirmek zorunda kalmaz. Sadece eğitime odaklanılır" (KK-3). "Şu an tez yazan bir öğrenciyim ve tezimi bilgisayardan yazmam gerekiyor. El yazısı ile tez yazmak diye bir seçenek yok. Dijitalleşmeyle birlikte eğitim de bizi teknolojik cihazları kullanmaya itiyor. Tezimi yazmak için yine kütüphanelere çevrimiçi olarak erişiyorum, makaleleri ya da literatür taramasını çevrimiçi olarak yapıyorum. Elde edeceğim derleme verilerini ses kayıt cihazı ile kaydediyorum ve tespitlerimi bilgisayarda Word dosyasına yazarak kaydediyorum. Şu an tezim için kullandığım teknolojik cihazlara bir şey olsa tezimi savunamam" (KK-11).

Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, dijitalleşme ve beraberinde oluşturduğu dijital kültürün içerisinde yer alan eğitim kültürü, dönüşümlere uğramıştır. Araştırma ve bilgiye erişim yöntemleri, ödev yapma ve ders çalışma alışkanlıkları, eğitsel içerikler, sosyal medya, videolar, çevrimiçi platformlar, çevrimiçi uygulamalar ile öğrencilerin öğrenim şekilleri büyük ölçüde değişmiştir. Hem öğrenciler için hem de öğretmenler için eğitim kültürünü tüketme alışkanlıkları bir adaptasyon sürecini de beraberinde getirmiştir. Genel itibariyle dijital yerlilerin eğitim kültürü tüketimini analiz etmek, dijitalleşmenin dönüşüme uğrattığı yeni eğitim kültürü tüketiminin çok yönlü boyutlarını anlamak için önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

3.4 Dijital Yerlilerin Alışveriş Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

Dijitalleşme, alışveriş kültürü tüketimindeki alışkanlıkları da köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Dijital yerliler olarak tanımlanan teknoloji nesli, e-ticaret platformlarından alışveriş yapmayı tercih etmektedir. Dijitalleşme, alışveriş kültürünü sadece ürün satın alma aşamasında değil, ürünün teslimat sürecinde de değiştirmiştir. Dijital yerliler için alışveriş süreci, ürünün kapıya teslim edilmesiyle tamamlanan bir deneyimdir. Dönüşen alışveriş kültürü tüketimiyle ilgili dijital yerlilerin dijitalleşmeyi tercih ettikleri ve esnaflardan uzaklaştıkları deneyimleri şu şekildedir; "E-ticaret platformlarında alışveriş yapmak zaman açısından daha tasarruflu oluyor. Yine aynı

şekilde indirim kodlarıyla ürünleri de daha uyguna bulabiliyorum. Aynı zamanda çok fazla seçenek var. Tek tıkla çok geniş bir ürün yelpazesine ulaşabiliyorum. Örneğin istediğim bir ayakkabıyı Eskişehir'de bulamadığım zaman e-ticaret platformlarının birinden bulup satın alabiliyorum. Günümüzde esnaflar da samimiyetlerini kaybetmiş durumda. Bazen hayırlı işler, kolay gelsin dendiği zaman cevap vermeye bile tenezzül etmeyen esnaflar oluyor. Böyle soğuk bir yaklaşım görmek de belki insanları çevrimiçi alışverişe itiyor olabilir. Çünkü orada da iletişimsiz bir alışveriş var, artık birçok esnafta da öyle" (KK-17). "İnternette bulunan butiklerin yeni modaya daha çok uyum sağladığını, esnafların uyum sağlayamadığını düşünüyorum. Bu nedenle e-ticaret platformlarını tercih ediyorum. Esnaflar ile yapılan pazarlıklar iletişimi de alışverişi de sıcak bir hâle getiriyordu fakat günümüzde sabit fiyat ve sabit ödeme yöntemleri var. Bu durum da al, öde ve çık hissi veriyor. Bu nedenle çevrimiçi alışverişi tercih ediyorum" (KK-16). "Yıllardır hiç pazara gitmedim ya da bir esnafın dükkanından alışveriş yapmadım. O karmaşıklığı ve gürültüyü çok stresli buluyorum. Çevrimiçi alışveriş platformlarında her şey çok sakin, bağıran kimse yok ve kimse alışveriş yaparken bana bunu al, benden al diye ısrar etmiyor. Ürünlere bakarken arkamdan yürüyüp beni rahatsız hissettirmiyor. Bu yüzden çevrimiçi alışverişi daha çok seviyorum" (KK-20).

"Genellikle e-ticaret platformlarını tercih ediyorum. Hem zamandan tasarruf etmemi sağlıyor hem de konfor alanından çıkmıyorum. Esnaflarla alışveriş ortamını hiç sevmiyorum çünkü her şeyi satış yapmak için pazarlamaya çalışıyorlar. O yüzden samimi gelmiyor Uzaktan sipariş verip kargoyla gelmesi çok rahat bir durum olduğu için de tercih ediyorum" (KK-18). "Genellikle internetten alışveriş yapıyorum. Mağazaya gidip kıyafet denemeyi hiç sevmiyorum. İnternette söylediğimde ben hiç efor sarfetmeden ayağıma kadar gelen bir ürünün aynısını neden kendim zaman harcayarak alıyım diye düşünüyorum. Eskiden diziler ve filmlerde çok lüks bir hayata sahip insanlar yeni kıyafet alacakları zaman evlerine bir sürü kıyafet gelir, dener ve istediklerini alıp gönderirlerdi. Şimdi ben de istediğim kıyafetleri sipariş ediyorum. Evde deneyip olmayanları geri gönderiyorum. Bu durum bana hep o filmlerdeki hayatı anımsatıyor" (KK-8). "Ailelerimiz okul dışında arkadaşlarımızla zaman geçirmemiz için kısıtlı bir süre veriyorlar. Bunu da alışverişle harcamak yerine başka aktivitelerle değerlendiriyoruz. Alışverişi eve gittiğimizde görüntülü konuşarak ve istediklerimizin linkini birbirimize atarak da yapabiliriz zaten" (KK-65). "Babam çevrimiçi alışveriş

yapacağım zaman çok endişeleniyor. Ben de ona yorumları gösteriyorum. Kendim alışveriş yaparken belli başlı yorumlara bakarken babamla baktığımızda ürünlerin altındaki yorumların hepsini okuyoruz ve ona rağmen sipariş gelene kadar içi hiç rahat olmuyor. Alışveriş yapacağım zaman mağaza gezip saatlerce zamanımı harcamaktan hoşlanmıyorum. Kendim almam gerekiyorsa bile ne alacağıma çevrimiçi siteden bakar hangi mağazada olduğunu aratır gider alıp çıkarım" (KK-26). "Alışverişlerimi internetten yapmayı seviyorum. Genellikle yorumları olan ürünleri alıyorum. Yorumsuz bir ürün varsa almıyorum. Ya da iade özelliği bulunan ürünleri tercih ediyorum. Bir sorun yaşanırsa geri göndermek benim için bir zorluk değil. Kıyafetleri kabinde deneyip kabin sırası beklemekle aynı şey bence. Bu yüzden kendim dışarı çıkıp alışveriş yapmayı sevmiyorum" (KK-61). "Mağazalara girip bir sürü kıyafet arasından bir şey bulmaya çalışmak beni çok strese soktuğu için çevrimiçi alışveriş yapmayı tercih ediyorum. Küçüklüğümüzde hep ailelerimiz elimizi tutup alışveriş yapmaya götürdüğü için tek başıma o koca mağazada dolaşıp karar vermek benim için zor bir durum. Ama e-ticaret platformlarında oturduğum yerden alışveriş yapabiliyorum. Ürünle ilgili sormak istediğim bir soru olduğunda esnafların vereceği şekilde hızlı bir cevap alamıyorum ama o ürünü satın alan kullanıcı yorumlarını okumak bir fikir sahibi olmamı sağlıyor" (KK-3).

"Eskiden ne nerede satılıyorsa alışveriş için oraya gidilirdi. Meyve, sebze almak pazara veya manava gidilirdi. Et almak için kasaba gidilirdi. Hepsi tek bir süpermarketten alınmazdı. Annemle her hafta pazartesi günü pazara giderdim. Annem şu anda hâla gidiyor ve alışverişini kendisi yapıyor. Annem biz internetten bir şey sipariş ettiğimiz zaman onun bize ulaşmayacağını düşünerek endişeleniyor. Ya da sanal marketlerden sipariş vermek istediğim zaman benim görmem, dokunmam, seçmem lazım diyerek reddediyor. Kuryenin gelmeyeceğini ya da adresi bulamayacağını düşünüyor. İnternetten kredi kartımızdan para çekerlerse ve ürünümüzü elde edemezsek gibi kaygıları var ama bizim için sanal marketten sipariş vermek çok doğal bir durum. Sosyal medyayı kullanmayı bildiğimiz için ya da telefonu kullanmayı iyi bildiğimiz için böyle kaygılarımız yok. Bence yüzde yüz kolaylık ve tamamen zaman tasarrufu. Bana kalan boş vaktimi evde yatarak değerlendirebiliyorum ve alışveriş yapmak için kendimi yormuyorum" (KK-12). "Alışverişlerimi sadece internetten yapmayı seviyorum. Dışarı çıktığım zaman arkadaşlarımla güzel yerler gezmeyi tercih ediyorum. Alışverişimi zaten telefonumla

her yerden yapabiliyorum. Neden fazladan bir zaman ayırıp esnaftan alışveriş yapayım diye düşünüyorum. Gezmeye yorulmaya gerek yok zaten elimin altında. Fotoğraflı ürünler paylaşıldığı için ayrıntılı da inceleyebiliyorum. Aynı zamanda altındaki yorumlardan alan kişilerin düşüncelerini görebiliyorum. Sonradan kalitesiz olduğu söylenirse mesela o ürünü almıyorum. Ama esnaflar ürünü pazarlamaya çalıştıkları için kötülemezler" (KK-1).

Dijital yerliler için dijital bankacılık uygulamalarının kullanımı, popüler olan ürünlerin dijital yerlilerin davranışlarını etkilemesi, aynı zamanda e-ticaret platformlarının konfor alanı ile ilgili alışveriş kültürünün dönüşümü görülmektedir; "Alışveriş yapacağım zaman babamdan para istediğimde eğer benden uzaktaysa dijital bankacılık uygulamaları üzerinden bana hemen para gönderiyor ve ben o parayı kullanarak alışveriş yapabiliyorum. Eskiden dijitalleşme öncesi eğer bir şeye ihtiyacım varsa babamın yanımda olması ve bana nakit para vermesi gerekiyordu. Günümüzdeyse dijital bankacılık uygulamalarını kullanarak para gönderebilme özelliği, alışveriş yapabilmek için paraya ihtiyacı olan birinin dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan bir insandan para alabilmesiyle çok kolay şekilde gerçekleşebiliyor" (KK-58). "Günümüzde bir ürün popüler olduysa telefonumuzda, reklamlarda, televizyonda, medya içeriklerinin neredeyse hepsinde paylaşılıyor. Ve paylaşıldığı dönem süresince birçok kişi tarafından denenip üzerine konuşuluyor. Yani o ürünü alıp denememek bir yerden sonra kötü bir şeymiş gibi görülüyor. Bu yüzden bazen mecburi alışverişler yapılıyor diyebilirim. Neymiş bu acaba bu kadar herkes konuşuyor düşüncesiyle ya da çevrendeki kişiler tarafından hâla denemedin mi? Bilmiyor musun? Sorularına maruz kalmak toplumun içerisinde var olabilmek için o ürünü satın almana sebep olabiliyor" (KK-66). "Yemek yiyeceğim zaman çevrimiçi sipariş vermeyi çok seviyorum. Evde saatlerce uğraşıp kendim yapacağım bir yemeği internetten bir dakikada sipariş verebiliyorum. Dünya mutfağındaki istediğim her şey bana bir dakika uzaklıktaymış gibi oluyor. Bu nedenle yemek alışverişlerimde çevrimiçi platformları tercih ediyorum" (KK-6).

Dijital yerliler arasında çevrimiçi alışveriş ve yüz yüze alışveriş deneyimleri karşılaştırıldığında yüz yüze alışverişi tercih eden bir grup da bulunmaktadır. Yüz yüze alışverişin önemi ve pazarlık kültürünü bilen, çevrimiçi alışverişin dezavantajları olduğunu ve sosyal etkilerin olması gerektiğini düşünen, aile ve arkadaşlar arasındaki alışveriş deneyimlerini paylaşan dijital yerliler de bulunmaktadır; "Ben kıyafetlerimi

genellikle deneyerek alıyorum. Çevrimiçi alışverişte genellikle kredi kartı kullanıldığı için ailem kullanmama izin vermiyor. Bu yüzden harçlıklarımı biriktirip kendim alışverişe çıkıyorum. Bazen de Eskişehir'de bulamadığım ürünleri, çevrimiçi bir siteden alışveriş yapacak arkadaşlarıma para vererek bana da almalarını rica ediyorum" (KK-5). Alışveriş yapacağım zaman babam beni mağazalara götürür ve orada beğendiğimiz bir şeyin çevrimiçi platformlarda fiyat analizini yaparım. Hangisinde fiyatı daha uygunsa oradan alışverişimizi yaparız (KK-62). "Giyim ihtiyaçlarımı genellikle yüz yüze alışveriş yaparak karşılarım ama çevrimiçi alışveriş de yaptığım zamanlar oluyor açıkçası. Çevrimiçi alışverişin bazı durumlarda avantajlı olduğunu da düşünüyorum. Örneğin bir ürünü farklı mağazalarda farklı fiyatlara bulabiliyorsun ve bunu çok kısa bir zaman içerisinde yapıyorsun. Bu da hem vakit kazancı sağlıyor hem de ürünü daha ucuz bulmana yardımcı oluyor. Ayrıca çevrimiçi alışverişlerde bazen mağazalar müşterilerine indirim kuponu dağıtıyor. Bu da ürünün daha uygun fiyata alınmasını sağlıyor" (KK-64). "Anneannem ve annemle beraber çarşıya alışveriş yapmaya gitmiştik. Orada bir dükkâna girdiğimizde annem bir ürünü çok beğendiğini söylemişti ve anneannemde pazarlık yapmıştı. Pazarlık sonrası ortak bir karar olmadan anneannem dükkândan çıkmak için kapıya doğru gidip bizi çağırmıştı. Sonrasında esnaf bize istediğimiz fiyatı kabul ettiğini söylemişti. O zaman oranın pazarlık kültürünün bu olduğunu öğrenmiştim. Günümüzde ise böyle bir kültür çoğu yerde kalkmış durumda. Herkes sabit bir fiyattan alışveriş yapıyor" (KK-11). "Çevrimiçi alışverişe alacağım kıyafetleri deneyemediğim için biraz önyargıyla bakıyorum ama eğer çevremdeki birinde gördüysem o zaman tercih ediyorum. Bence çevrimiçi alışveriş, sosyalleşmekten korkan insanların sosyalleşmesinin önüne geçiyor ve sosyal olan insanları da soyutladığı için sosyalleşme kavramı genel olarak azalıyor. Çevrimiçi alışverişte sipariş verildiği zaman ürünün teslim alınabilmesi için kargo sürecini beklemek gerekiyor ama sabırsız bir müşteriyse ya da alacağı ürünün hemen elinde olmasını isteyen biri bekleme süresini azaltmak için dışarıya çıkarak esnaflardan alışveriş yapması gerekir. Ben bekleyemediğim için hep kendim çıkıp almayı tercih ederim" (KK-14).

Kültürel ve sosyal faktörler ile düşünceleri şekillenen dijital yerliler de analiz edilmiştir. Güvenlik ve destek endişelerini dile getiren, küçük işletmelere ve girişimcilere destek verme fikrine sahip olan, kişisel stil ve özgünlüğün zayıfladığını düşünen ve geleneksel alışveriş yöntemlerinden uzaklaşmanın sosyal etkileşimi

zayıflattığını vurgulayan dijital yerliler bulunmaktadır; “Kültürümüzde nazar boncuğunun önemli bir yeri olduğu için üzerimde bulundurmayı çok severim. Bu nedenle alışveriş yaparken kültürel unsurların içerisinde yer aldığı koleksiyonlardan alışveriş yapmayı tercih ediyorum. Birçok giyim ve aksesuar markası modellerinde kültürel öğelerin yer aldığı koleksiyonlara yer veriyor. E-ticaret platformlarında o markaları takip ederek koleksiyonlarını satın almaya çalışıyorum” (KK-11).

Görsel 4. *Les Benjamins'in Türk halı monogramı ile Kapalıçarşı'nın renkli dünyasını birleştiren bir "Les Benjamins x Market" iş birliği koleksiyonu*

“Anneannem bana bilgisayar aldı ve ben bilgisayarı çevrimiçi alışveriş sitesinden sipariş verdim. Anneannem bilgisayar gelene kadar hiç rahat etmedi. Tanımadığımız biri neden bize bilgisayar göndersin diye düşünerek çok tedirgin olmuştu. Bu bizim için çok doğal bir süreç olduğu için de ben çok normal karşılamıştım. E-ticaret platformlarından alışveriş yapmayı tercih ediyorum çünkü orada bulunan küçük işletmelere erişimim daha kolay oluyor. Küçük işletmelerin sahiplerinde de genellikle ekonomik özgürlüklerini kazanmaya çalışan kadınlar, yeni girişimlerde bulunmaya çalışan genç kızların hesaplarını bularak onlara destek olmaya çalışıyorum. Bunu kendim alışveriş yapmak için çıktığımda bulmam çok zor oluyor ama e-ticaret platformlarında filtreleyerek baktığım zaman istediğim kriterlerdeki satıcıları görebilmek çok kolay oluyor” (KK-11). “Bazı sanal alışveriş platformlarında giyinmek istediğin kategoriyi söylüyorsun ve ölçülerini paylaşıyorsun. Sonrasında

senin için, sana özel stil danışmanları bir kombin oluşturarak evine gönderiyor. Esnaflarla alışveriş yapma kültürünün kayboluyor olmasının yanı sıra çevrimiçi alışveriş kültürü bile dönüşüme uğrayacak gibi görünüyor. Her gün daha ileri teknolojiye dayalı bir güne uyanıyoruz çünkü. Ama bu durum öznelliği yok ediyor bence. Çünkü herkesin kıyafetleriyle kendi kişiliğinden bir parça yansıttığını düşünüyordum ama artık bu durum aynı tarz giyinmeye dönmek üzere" (KK-.67). "Tek başıma olduğum zaman e-ticaret platformlarından alışveriş yapmayı daha mantıklı buluyorum. Arkadaş grubumla bir alışveriş planı yaptıysak o zaman yerel dükkanlardan alışveriş yaparım. Ama tek başıma kıyafet deneyip çıkartmak, kimseye sormadan alışveriş yapamadığım için hiçbir işe yaramıyor. Çevrimiçi alışverişte arkadaşlarıma elbisenin fotoğrafını sanal ortamdan gönderebiliyorum ve orada bir alışveriş buluşması yapıyoruz aslında. Herkes fikrini söylüyor ve sipariş veriyoruz" (KK-23).

"Kargoda çalışan kuryelerin alışverişi teslim etmesi benim için büyük kolaylık ama annem için imkânsız bir şey. Mesela yakın bir zamanda çevrimiçi bir alışveriş sitesinden dolap aldık. Annem dolap gelene kadar rahat uyku uyuyamadı. Dolabın ölçülerini alamadık, satıcıyla diyalog kuramadık, ölçüleri girdik ama doğru mu onlar, doğru algılamış mıdır gibi sorular sürekli aklında oldu. Çünkü o iletişimsizlik annemi çok strese sokuyor ama biz dijitalleşmeyle birlikte o iletişimsizliğe alıştığımız için bize normal geliyor. Onlar esnafa giderek dolabı kendileri seçer ve dolap gelene kadar soru soracaklarsa esnafın bir çayını içerlerken bizim için dolabın teslimat sürecine kadar gelen bilgilendirme mesajları yeterli bir iletişim oluyor" (KK-12). "Kargo şirketleri hız açısından oldukça iyi bir seviyeye ilerledi. Bugün bir şey satın alıyorum ve siparişim yarın elimde oluyor" (KK-17). Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, dijital yerliler zaman tasarrufu, geniş ürün yelpazesi, kolaylıklar, kültürel ve kişisel tercihler, fiyat avantajları ve indirimler gibi çeşitli nedenlerle çevrimiçi alışverişi tercih etmektedir. Diğer bir yandan teknolojinin dijital yerlilerin sürekli hayatlarında olmasıyla alışveriş kültürü, dijital kültür içerisinde yeni bir boyuta taşınmıştır. Genel itibariyle dijital yerlilerin alışveriş kültürü tüketimini analiz etmek, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte alışveriş kültürü tüketiminin evrildiği yeni boyutu anlamak için önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

3.5 Dijital Yerlilerin Mahremiyet Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.5.1 Takip Edilme ve Dijital Güvenlik

Dijitalleşme, mahremiyet kültürü tüketimini derinden etkilemiş ve dijital yerlilerin mahremiyet algısını köklü bir şekilde dönüşüme uğratmıştır. Dijital yerliler, mahremiyet kültürünün tüketilmesi konusunda önceki kuşaklardan daha farklı bir bakış açısına sahiptir. Dijital yerliler, bu dönüşüm ile ilgili yeni oluşan mahremiyet kültürü hakkındaki olumsuz deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir; "Sürekli dinlenme ve izlenme hissi beni çok korkutuyor. Eğer önemli bir şey konuşacaksam ve bunun bilinmesini istemiyorsam telefonumu kapatıp kendimden çok uzak bir yere bırakıyorum. O zaman gizli bir şey konuştuğumda rahat hissediyorum. Arkadaşlarım da eğer özel bir şey konuşacaksak telefonlarını hep başka bir odaya götürür" (KK-61). "Ben dijital dünyada gözlemlendiğimizi düşünüyorum. Çünkü telefonun yakınında konuştuğumuz bir konu ile ilgili dijital dünyada karşımıza anında reklam çıkıyor. Ya da sosyal medyadaki bir akım ile ilgili konuşurken, o akım ile ilgili videoların direkt olarak karşımıza çıkması bana mahremiyetimizin ihlal edildiğini düşündürüyor. Bence bu çok korkutucu bir durum. Çünkü mahremiyetimizin ihlal edilmezi bizim rızamız dışında gerçekleşiyor. Mahrem açıdan dinleniyor olabileceğim için belki bir konuşma esnasında telefonumu daha uzak bir yere bırakabilirim. Ya da telefonu tamamen kapatırım." (KK-64). "Konuştuğum şeylerin reklam olarak çıkması beni korkutuyor ama hepimiz aynı şeyi yaşadığımız için garip hissetmiyorum" (KK-3). "Günümüzde kullanıcılar sanal ortamda vücutlarının her yerini paylaşıyorlar. Özel bölgelerini bile paylaşanlar var. Küçük yaşta herkes mahrem olan her şeyi öğrenebiliyor. Dinlendiğimizi ve izlendiğimizi düşündüğüm için bilgisayarımın kamera ve mikrofon kısmına kalın bantlar yapıştırıp kullanıyorum. Uyurken ya da evde özel zaman geçirirken bilgisayarın kapalı olmasına çok dikkat ederim" (KK-63). "Konuştuğum şeylerin telefonda o an karşıma çıkması beni çok korkutuyor. Daha şimdi söylediğim bir şeyi nasıl algılayıp, tarayıp bana sunabildiğini düşünerek çok korkuyorum. Hayatımın hiçbir alanı gizli değil ve her şey herkese açık bir hâlde yaşanıyormuş gibi hissediyorum" (KK-21). "Tuvalete girdiğim zaman telefon kameramdan beni izleyebileceklerini düşündüğüm için tuvalete telefonumla girmiyorum" (KK-60).

Dijitalleşmenin mahremiyet kültürünün tüketilmesi boyutundaki dönüşümünü kolaylık olarak gören, dijital çağın bir sonucu olduğunu belirten dijital yerliler de

bulunmaktadır. Veri analizinin kendilerini rahatsız etmediğini ve normal bir durum olarak karşılandığı söylenmektedir. Aynı zamanda bu durum, teknolojik bir mucize özelliği olarak görülen ve takdir edilmesi gereken bir özellik olarak değerlendirilmektedir; "Sanal dünyada sürekli dinlenme ve izlenme hissi bence normal bir durum. Dijital bir çağda yaşıyoruz ve her çağın kendine özel durumları var. Bizim çağımızın da özelliklerinden biri, dijital cihazlar tarafından hayatımızın kaydedilmesi olabilir. Geçmişle kıyasladığımızda geleceğe dair en çok bilgiyi bırakan nesil biz olacağız. Bir de bu açıdan düşünmek gerek bence" (KK-2). "Sanal dünyada dinleniyor olmak bence iyi bir özellik. Her istediğimi ve söylediğimi benim için araştırıp karşıma getiren sihirli bir değneğim varmış gibi hissettiriyor" (KK-1). "Doğruyu söylemek gerekirse bu dünyada bence çok büyük insanlar değiliz. Bizim kişisel bilgilerimize de, mahremiyetimize de çok meraklı insanlar veya kişiler olduğunu düşünmüyorum. Bu nedenle mahremiyetimin ihlal ediliyor olması veri toplayan şirketlerin gizli bir şekilde kaldığı sürece beni rahatsız etmiyor. Zaten bu duruma dijitalleşmeyi kullanmamak dışında bir önlem alamayacağım için vazgeçmek de istemiyorum. Düşünmemeyi tercih ediyorum. Bizzat telefon yakınımdayken belirli bir konu hakkında konuşup karşıma reklam çıkıp çıkmayacağını denedim ve reklamların çıktığını görünce bir korku duygusu hissettim. Ama sonrasında pozitif anlamda işime yarayan şeyleri sürekli karşımda gördüğümü düşünerek korku duygusu yerini alışkanlığa bıraktı" (KK-16). "Konuştuğum şeylerin reklamları kısa süre sonra karşıma çıkıyor. Bir şehir değiştirdiğim zaman konum bilgime erişerek o şehirde yapılabilecek aktivite önerilerini karşıma çıkarıyor. Bu seviyede bakıldığında bence güzel bir özellik ama mahremiyet alanının bu kadar içine girdiği bakış açısıyla düşünüldüğünde çok ürkütücü" (KK-14). "Bilgilerimin birçok şirketin elinde olduğunu biliyorum ama on altı yaşındaki bir kızın bilgileri kimin işine yarayabilir diye düşündüğüm için bu durum benim için sorun teşkil etmiyor. Telefonumun sürekli beni dinlemesi ve karşıma istediğim şeyleri çıkarması bence mucize gibi bir şey. Herkes kendisine böyle yardımcı olan bir alet olmasını ister. Ailemin bu durumdan rahatsız olması bana çok ilginç geliyor" (KK-22).

3.5.2 Mahremiyet İhlali

Dijital kültür içerisinde yer alan yapay zekâ ve teknolojik gelişmeler, mahremiyet kültürü ile ilgili endişeleri artırırken, sosyal medya ve dijital platformlar

mahremiyet kültürünün sınırlarını bulanıklaştırmıştır. Bu yeni normlara uyum sağlayan dijital yerliler olumsuz deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir;

"Yapay zekâ bence ilerleyen süreçte sıkıntı yaratabilecek bir şey. Çünkü bizim beynimizden daha çok gelişme kapasitesine sahip olduğunu düşünüyorum. Bütün bilgilerimize sahip olduğu için de çok korkutucu olduğunu düşünüyorum. Örneğin çok bilge birine bir konuyla ilgili soru sorduğum zaman bana konuyu tamamen anlatacağı süreç 1 saatse yapay zekaya sorduğumda 1 dakikada konunun pek çok özelliğini hazırlayıp gösterebiliyor" (KK-14). "Günümüzde eğer dijital dünyayla aran iyiyse ve yetenekli bir bilgisayar uzmanıysan, kullanıcıların mahrem bilgilerine erişmek çok kolay bir özellik. Başka bilgisayarların kameralarına, ses sistemlerine ya da nerelerde gezindiğini görebilmek adına wifi ağına bağlanmak bir kullanıcının bütün özel hayatını gözler önüne serebilir. Kötü niyetli kişiler başkalarının bilgilerine ulaşarak dolandırıcılık yapabiliyor. Ya da bu bilgileri kötüye kullanabiliyorlar. Bir kişinin ev hayatını bilgisayar kamerasına bağlanarak izlemek bir bilgisayar uzmanı için hiç de zor değil. Bu nedenle dijitalleşme mahremiyet kültürünün tüketilmesindeki en tehlikeli dönüşüm denilebilir" (KK-10). "Dijital hayatın içerisinde mahremiyet diye bir kavram yok bence. O kavram bizim gerçek hayatlarımız içerisinde var olan bir kavram. Uyuduğum zaman benim bile dış dünyayla bir bağlantım yokken, uyku kalitesini ölçen, kıpırdamalarımı analiz eden, nefes alma verme şeklimden derin uykuyla bağlantımı bana gösterebilen programlar var. Benim mahrem alanıma benden daha hâkim bir cihaz varken orada mahremiyet kültürünü aramak bence imkânsız" (KK-58). "Dijitalleşmeyle birlikte insanların mahrem bilgilerine ulaşmak kolaylaştığı için sapkınlık sahibi kişiler fazlasıyla arttı. Bir kullanıcının mahrem bilgilerine erişerek, özel videolarını kaydederek, herkesten sakladıkları bilgileri ifşa ederek insanları tehdit eden ve bu kişilerin hayatlarını intihara kadar sürükleyen pek çok vakanın yaşanmasına dijitalleşme sebep vermiştir" (KK-13). "Günümüzde mahremiyet tabularını geçmişle kıyasladığımızda evet yıktık ama şimdi de üstünde tepiniyoruz bence. Hiçbir şeyin sınırı kalmadı. Dijitalleşme bize her şeyi gösterdiği için mahremiyetle ilgili bir merak unsuru kalmadı" (KK-8). "Dijitalleşme hayatımızın o kadar içinde ki, artık mahremiyet diye bir kavram kaldığını düşünmüyorum. Pazarlama ve reklamcılık okuyan bir arkadaşımın mesleğinin içeriği, şirketler tarafından toplanan verileri analiz ederek tüketicilerin ilgi alanlarına yönelik reklamlar çıkartmak. Yani birçoğumuzun neyi sevip sevmediğini, ilgi alanlarını, tüketim

boyutlarını ve birçok özel bilgimizi biliyor. Artık mahremiyet alanlarımızın incelenmesi meslek boyutlarına kadar ulaştı ve yeni bir çalışma alanı ortaya çıktı. Bu durum korkutucu ama artık alıştık bence" (KK-11). "Şu anda sosyal medyada birçok kızın bedensel mahremiyet algısı olmadığı için paylaştığı bir videoyla onun mahrem sınırları içerisine dâhil olabiliyorum. Diğer yandan kız arkadaşımla dışarıda birbirimize sarıldığımızı gören bir teyze terbiyesiz olduğumuzu söyleyerek bize kızıyor. Onların döneminde bu anları dışarıda göstererek yaşamak ayıpmış ama bizim dönemimizde özel anları birilerine göstermek demek, video paylaşımıyla olduğu için biz dışarıda yaşadığımız anları iki kişi arasında geçtiğini düşünerek yaşıyoruz" (KK-18). "Eskiden satıcılara kredi kartı bilgilerimizi bile vermezdik şu an temassız bir şekilde ödeme yapıyoruz. Eskiden kredi kartıyla şifre girildi bir slip kâğıdı çıkardı ve ona ödediğimize dair bir belge olması için imza atardık. Günümüzde ise bir tıkla ödeme yapabiliyoruz ya da bütün alışveriş siteleri zaten bizim kredi kartı bilgilerimize hâkim şu an. Özel hayatımızda içtiğimiz çaya, yattığımız yatağa, gittiğimiz tüm noktalara kadar her şeye hakimler. Aslında bunu biz yaptık biz alıştırdık ve bence sosyal medya bizim kullanımımıza göre şekilleniyor. Biz nasıl kullanırsak ona göre kendini yeniliyor. Benim hesaplarım gizli ve kredi kartlarımı elimden geldiğince sistemde kayıtlı tutmamaya çalışırım. Bu endişenin iyi bir şey olduğunu düşünmüyorum. Çünkü ileri hayatımızda ne olacağını bilemiyoruz her şey o kadar hızlı gelişiyor ve değişiyor ki konumumuza bile herkes erişebiliyor" (KK-12).

Dijital yerlilerin bir kısmı ise dijital platformlarda özel hayatlarını kolayca paylaşmanın artık bir norm hâline geldiğini ve mahremiyet kavramının esnediğini ifade etmektedir. Sosyal medyanın zaten günlük yaşamı paylaşma aracı olarak görülmesi katılımcıların yarısı için doğal bir durum olarak görülmektedir. Aşırıya kaçmanın mahremiyet ihlaline yol açmasını düşünmekle beraber herkesin benzer davranışlar sergilemesiyle mahremiyet kavramının öneminin azaldığı görülmektedir; "İnsanların mahremiyet algısı özel yaşam algısı kişiden kişiye değişebilir. Örneğin insanların yatak odaları tasarımını sosyal medyada paylaşmaları benim garipseyeceğim bir durum olmaz. Geçmiş zamanda yaşayan insanlara göre bu durum tabi ki de hassas bir konu olabilir. Fakat günümüzdeki insanlar bu tarz durumlara çok fazla maruz kaldıkları için artık özel hayat kavramı biraz daha esnedi diyebilirim" (KK-64). "Sosyal medyada bir kişinin özel hayatına, mesleğine, sosyal çevresine ve ailesine ait bilgilerine kolaylıkla ulaşabiliyorum. Böylece bir insanı tanımak için artık

tanışmak eylemine ihtiyaç duymuyorum" (KK-24). "Yaptığımız ya da yaşadığımız şeyleri birbirimizle paylaşmak arkadaşlarımızla haberleşmek gibi bir şey bizim için. Arkadaşımın nasıl olduğunu, ya da gününü nasıl geçirdiğini sohbet etmeden paylaştığı fotoğraflarla öğrenebiliyorum. Ben de aynı düşünceyle günümü anlatmak için gün içinde benim hayatım mahrem mi değil mi diye düşünmeden düzenli olarak fotoğraf paylaşıyorum" (KK-16). "Eskiden insanlar birbirini tanımadan evlenirlermiş ya da birbirlerini sevseler de kavuşamazlarmış ve hiçbir zaman istedikleri şekilde görüşemiyorlarmış. Bu durumu mahremiyet sınırları içerisinde insanların özgürce yaşaması gerektiğini düşünüyorum. Mesela benim annemle babam görücü usulü evlenmişler ve birbirlerini nişanlandıktan sonra tanımışlar. Bu şekilde gerçekleşen bir evliliğin aslında sağlıklı ailelere sebebiyet veremeyeceği düşüncesindeyim. Şu anda çocuklar bu konuda daha bilinçli yetiştiriliyor. Bütün o mahremiyet alanı tabii ki insan içinde yaşansın demiyorum ama ben erkek arkadaşımla el ele tutuşup gezmek isterim ya da dışarıda kimsenin mahremiyetine zarar vermeyecek şekilde güzel vakit geçirmek isterim. Bu durum bir sınırı olduğu sürece toplumumuzda iyi yönlü değişim gösteren bir durum. Ama bazen insanlar bu özgürlüğü yanlış anlayıp çok fazla insanı mahremiyetlerine dâhil edebiliyorlar ve yine bunu da özellikle TikTok gibi sosyal medya platformları üzerinden yapıyorlar" (KK-12). "Akım olan bir videoda söylenen replikler o kadar çok kullanılıyor ki, düzenli olarak kullandığımız belirli kelimeler oluyor. Mesela bir videoda "gidiyorum" demek yerine yanlışlıkla "gidenzi" kelimesi kullanılıyor. Sonra yavaş yavaş herkes gidiyorum demek yerine gidenzi diyerek kendini ifade ediyor. Yeni bir video çıkıp yeni bir kelime dilimize eklenene kadar onu kullanıyoruz. Böylece sosyal medya dili dediğimiz ve kendi aramızda konuştuğumuz bir dil oluşuyor. Artık herkes aynı giyiniyor, aynı şeylere gülüyor, aynı görünmeye çalışıyor. Neredeyse birçok kişinin kendine özgü bir havası kalmadı. Bu yüzden kimsenin özeli ya da mahremiyet alanının olmasına gerek yok, zaten herkes yavaş yavaş aynı oluyor bence" (KK-4).

3.5.3 Geleneksel İnançlar

Dijitalleşmeyle birlikte birçok kullanıcı, geleneksel inançlarla dijital kültürün sosyal medya akımlarını birleştirmektedir. Sosyal medyanın etkisiyle bebek kırkı gibi geleneksel inançlar dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm ile ilgili dijital yerliler deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir; "Küçükken başıma bir şey geldiği zaman

annem hep, yengen seni gördü mü diye sorardı. Çünkü bana çok nazar değdirdiğini düşünürdü. Günümüzde insanlar sosyal medyada bebeklerini bir sürü nazar değdirebilecek yengelere kendileri gösteriyor. Ben böyle bir inanışla büyüdüğüm için kendim paylaşmam, paylaşanları da doğru bulmam" (KK-8). "Önceden bir bebek doğduğu zaman kırkı çıkana kadar nazar değmesin diye dışarı çıkmaz ve daha dikkatli bir şekilde korunurmuş. Günümüzde ise sosyal medya akımlarında bebeklerim doğum çekimleri oluyor ve sosyal medyada fotoğrafları paylaşılıyor. Bazı anneler, bebeklerine nazar değeceği inancına hâla sahip olmalarına rağmen akıma da dâhil olmak istedikleri için bebeklerini paylaşıyorlar ama fotoğrafta bebeğin yüzüne nazar boncuğu emojisi koyarak bunu gerçekleştiriyorlar. Yani yeter ki ben de bebeğimin doğduğunu paylaşayım, yüzünü de kapatırsam hiçbir şey olmaz düşüncesiyle hareket ediyorlar. Bence bu çok saçma bir hareket çünkü nazar değdirmek sadece bebeğin yüzünü görmekle olan bir şey değil. Geleneğimizdeki nazar inanışını gerçekten kabul eden birinin bebeğini hiç paylaşmaması gerekir" (KK-11). "Hem benim hem ablamın doğumumda ya da ablamın çocuklarının doğumunda da 40 gün doktor kontrolleri haricinde evden çıkılmadı. Burada devreye tabii kişinin inanç ve gelenekleri ne kadar kabul ettiği de giriyor fakat yine sosyal medyayla ilintili yönleri de bulunuyor. Bakın ben çocuğuma fotoğraf çekimi yaptırdım, onu paylaşıyorum ve ben de size dâhilim gibi bir algı olabilir. Nazara inanmayan ya da bebeğin kırkı çıkmadan dışarı çıkartmam gibi bir gelenek ailesinde süre gelmeyen biri nasıl öğrendiyse öyle yaşıyordur fakat bu inanç ve gelenekle büyümesine rağmen sosyal medyada görüp artık yeni akım bu diyerek fazlasıyla etkilenen kişiler de bence bulunmakta. İleride bir çocuğum olursa kesinlikle onu tamamen paylaşmayı doğru bulmuyorum çünkü pedofili çok arttı ve yapay zekâ ile benim çocuğumun fotoğrafı pedofoliye sahip bir bireyin elinde olma ihtimaline sahip. İnsanlar bunu düşünmeden hareket ediyorlar ve her yerde çocuklarının fotoğrafını paylaşıyorlar bu durumun iyiye gittiğini düşünmüyorum" (KK-12). "Bebeğin doğduğu ilk kırk gün dışarı çıkartılmaması, nazar değer geleneğine sahip insanlar bile sosyal medya akımlarından geri kalmamak için bebeğin yüzüne nazar boncuklu emoji koyarak bu paylaşım ağına dâhil oluyorlar" (KK-11).

Görsel 5. *Nazar boncuğu emojisi ile korunmaya çalışan bebek*

3.5.4 Kültürel Değerler

Dijitalleşmeyle beraber mahremiyet kültürü içerisinde geleneksel boyutta yer alan görgü ve görgüsüzlük konuları da sosyal medyanın ekonomik değerlendirme seviyesini dönüştürmüştür. Bu dönüşümle ilgili dijital yerliler deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir; "Şöhret ve para için sosyal medyayı kullanmak çok kolay bir özellik. Kadınların ve erkeklerin sadece vücutlarıyla ön plana çıkmaları çok fazla takipçi gelmesine sebep veriyor. Dijital ortam içerisinde takipçi sayısı kişinin neredeyse donanım sayısına eş değer gibi. Bugün birine ne işle meşgulsün diye sorulduğunda yirmi bin takipçim var diye cevap verebiliyor. Ve gerçekten para kazandığı gibi bazı yerlerde saygı da görüyor. Bu nedenle paylaşım yapılırken en kolay yolu tercih ederek vücut sergilemenin en yanlış taraf olduğunu düşünüyorum. Küçük kız çocuklarının özellikle bu konuda kendilerine çok dikkat etmeleri gerektiğini savunuyorum" (KK-16). "Arabamla bir fotoğraf paylaştığım zaman erkek arkadaşı olacak kişide arabası olsun kriteri olan bir kız için mesajına cevap verilme potansiyeli olan bir erkek oluyorum. Böyle bir çağda yaşadığımız için gelirimi sosyal mecralarda paylaşmak benim için önemli bir durum" (KK-13). "Günümüzde birinin karakterinden önce maaşı konuşuluyor. Statü önceden karakter ve başarı ile ölçülürken günümüzde para ile belirleniyor. Dijitalleşme ile birlikte de çok kolay ünlü olunduğu ve dolayısıyla çok para kazanıldığı için statü kazanmak artık çok basitleşti. Eskiden çok ağırlığı olan,

meslek sahibi biri günümüzde dijital dünyada çok para kazanan vasıfsız birinden daha az tanınıyor, rağbet görüyor" (KK-8). "Artık insanlar sosyal medya profillerinden bir insanın gelir analizini yapmaya çalışarak hayatlarına dâhil ediyorlar. Bu nedenle sosyal medyada lüks bir hayatı paylaşmak birinin sizinle konuşması için gerekli bir madde hâline geldi" (KK-59). "İnsanlar artık gittikleri lüks restoranı, yedikleri pahalı yemekleri bindikleri yüksel model arabaları, oturdukları villaları özet olarak varlıklarını paylaşarak gösteriş yapmayı seviyorlar. Bana göre bu tarz paylaşımlar bana görgüsüzlük olarak geliyor. Ben bu paylaşımları görünce üzülmüyorum fakat bu paylaşımları gören insanlar neden bende yok diye düşünüp üzülebilirler. Bazen gönderilerin altındaki yorumları okuyorum ve o varlıklara sahip olmayan insanların yorumlarını okuyunca çok üzülüyorum" (KK-64). "Tiktok platformunda dekolte vererek canlı yayın açan bir kadın bir saat içerisinde yüz bin Türk lirası topladığı için tutuklanmıştı. Bu haberi gördüğümüz zaman arkadaşlarımızla öğretmen maaşlarına daha yeni baktığımız bir dönemdi. Hemen aklımıza öğretmenlerin bir aylık maaşı geldi ve nasıl yani para kazanmak dijitalleşmeyle birlikte artık bu kadar kolay mı diye düşündük. Böyle bir şey yapmadık ama gelecek kaygısı yaşadığımız her an bir saatlik canlı yayınla hallederiz diye aramızda şakalaşıyoruz" (KK-26).

Dijitalleşmeyle beraber mahremiyet kültürü tüketimi ve kültürel normlar içerisinde dönüşüme uğrayan bir diğer konu da geleneksel dönemde mahrem kabul edilen konuların sosyal medyada paylaşılması olmuştur. Bu paylaşımlar, kültürel değerlerin erozyon tehlikesini oluşturarak özenme kültürünü artmasına neden olmuştur. Bu dönüşümle ilgili dijital yerliler, deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir; "İnsanlar eskiden kültürümüzde mahremiyet alanı olarak kabul ettikleri için ne yediklerini gösterip anlatmazken günümüzde sosyal medya platformlarında "Bir günde neler yiyorum?" şeklinde içerikler paylaşıyor ve bu akımlara milyonlarca insan dâhil oluyor. Aynı şekilde maaş söylenmesi ayıp ve özelken, yine maaşımı söylemiyim, işimi söylemiyim nazar değer düşüncesi de bulunurken "Sosyal medyadan bir günde ne kadar kazanıyorum?" "Bir pilot olarak aylık kazancım" şeklinde içeriklerle birçok meslek grubu kazandıkları parayı, birçok kullanıcı da yedikleri yemekleri insanlarla sosyal medya üzerinden paylaşıyor. Ve bu akımlara dâhil olmak gelenek hâline gelmiş durumda. Ama ben yediğim yemekleri gösterdiğim bir videoyu paylaştığımda annem beni arayarak "Ayıp değil mi, neden öyle bir video paylaştın?" diyerek beni uyarmıştı" (KK-11). "Yemek masalarını paylaşmanın neden

yanlış olduğunu anlamıyorum. Bir yemek masası insanın o masadakileri canının istemesine sebep olur diyorlar ama zaten sosyal medyada iştah açmaya yönelik bir sürü çekilen yemek yeme ve yemek yapma videoları var. Zaten sosyal medyaya girerek benim paylaştığım masa fotoğrafını gören bir kişi illaki o videoları da görecektir" (KK-7). "Yapay zekanın mahremiyet açısından herhangi bir sınırı yok. İnsanları aldatmak ve kötü planların içerisine dâhil etmesi çok kolay bir teknolojiye dönüştü. Şu an yaşadığımız dünyada en üzeri varlığın insanlar olduğunu biliyoruz ama yapay zekanın önümüzdeki birkaç senede insandan öte bir duruma geleceğini düşünüyorum. Kendi elimizle kendimizden üst bir varlık yaratmaya çalışıyoruz ve bu insanlığa ait tüm kültürleri yok edebilecek güçte olabilir. Dünya üzerinde değil kültürler üzerinde yaşıyoruz çünkü" (KK-7). "Önceden aile içi meseleler, aile içinde kalırdı ve ailenin mahremiyet alanı olarak görülürdü ama günümüzde ailesinde olumsuz bir olay yaşayan biri bunu sosyal medyada ya da televizyondaki programlarda anlatarak herkese açık bir şekilde yaşıyor. Örneğin evlenmeden biriyle kaçmış olan bir kadının yaptığı şey, önceden aile içinde ayıp olarak görülürdü ve çevredeki insanlar tarafından sesli bir şekilde konuşulmazdı. Günümüzde ise kızı, bir erkekle kaçmış olan anne televizyona çıkarak kızının yaptıklarını anlatıyor ve ona televizyondan sesleniyor. Medyanın ulaşım gücünün yüksek olmasıyla birlikte bu aile içi mahrem bilgiler, bir sürü insanın öğrenebileceği konular hâline geldi" (KK-11). "Dijitalleşmeyle birlikte hayatımızdaki gelişmeleri sosyal medyada veya konuşma gruplarımızda paylaşarak duyurabiliyoruz. Önceden çevremizdeki insanlarla yüz yüze yaşadığımız tebrik anları günümüzde sosyal medyadaki bir beğeniye dönmüş durumda. Bir kişinin terfi fotoğrafı beğenildiğinde bu sosyal medyada gördüm, beğendim ve dolayısıyla tebrik ediyorum demek gibi bir şey oldu. Bu nedenle insanlar onay ve tebrik almak için hatta belki gösteriş yapmak için her özel anını sosyal medyada paylaşmaya başlamış durumda. Böylece mahremiyet kavramına duyulan özen değişiyor" (KK-24). "Günümüzde takipçi kazanmak artık o kadar önemli bir hâle geldi ki insanlar bu durum için kullanabilecekleri her özel anı değerlendirmeye çalışıyorlar. Örneğin eskiden hamilelik, bebek cinsiyeti veya bebeğin doğduğu ilk an çok özelken günümüzde hamileliğin açıklandığı videolar, bebek cinsiyetini açıklayan partiler ve bebeğin doğum fotoğrafları insanların merak unsuru yaratıp takipçi kazandığı bir alan. Sizce bebeğimin cinsiyeti ne? sorusuyla büyük bir parti organize ediliyor ve bu durum takipçilere, takipte kalın ifadesiyle bir merak unsuru hâline getirilerek, pazarlama tekniğine dönüştürülüyor" (KK-9).

"Bence her insan özgür, istedikleri her şeyi paylaşabilirler. Gezdikleri, dolaştıkları yerleri ve yeni beraber oldukları için mutluluklarını bizimle tabii ki paylaşacaklar. Ben de zaten bunları görmeyi bekliyorum bazen" (KK-16). "Aile hayatında o ailenin kendi oluşturdukları mahrem konularda baskılandığım için gerçek hayatımda ailemin söylediği şeyler dışına çıkamazken sanal ortamlarda kendi yarattığım dünyada istediğim özgürlükte kendi mahremiyet alanımı oluşturabiliyorum. İstersem ailemden gizlediğim bir hesapla ya da kendimi gizlediğim bir hesapla bunu yapması çok kolay" (KK-6). "Zaman zaman, ben de kendi özel bilgilerimi paylaşıyorum. Ya da arkadaşlarıma daha önce gitmediğimiz bir restorana gittik. O zaman sosyal medyada birkaç paylaşımda bulunuyorum" (KK-64). "Şu an telefonum elimden alınsa kendimi daha çok güvensiz hissederim. Telefonun güvensiz bir ortama sebep olabileceğini düşünüyorlar ama bence durum tam tersi. Telefon sayesinde ailem her yerde bana ulaşabiliyor. Konumumu takip edebiliyor ve canlı olarak nerede olduğum bilgisine sahip oluyor" (KK-7). "Eskiden benim özel anlarımı yazdığım, en mahrem alanım kilitli günlüğümdü. Günümüzde dijitalleşmeyle birlikte kilitli günlük şifreli telefon oldu bence. Her anımı ve özel bilgimi telefonuma kaydediyorum ve o bilgileri çevremdekilerden şifreyle koruyorum" (KK-24). "Sosyal medya hesaplarımda hayatıma dair çoğu şeyi paylaşmayı seviyorum. Aslında sevmek dışında bunu yapmak benim için bir alışkanlık oldu. Hayatın bir özeti olarak görüyorum. Ya da hayatımızda her zaman güzel şeyler olmuyor, birçok sıkıntı da oluyor. O sıkıntıları göstermediğin bir platform olması da beni mutlu ediyor. Mesela derdimi, sıkıntımı paylaşmıyorum hep umutlarımı paylaşıyorum. Böylece insanlar belki her zaman ne güzel hayatı var diye düşünüyor ama insanların böyle düşünmesi ve pozitif yaklaşması benim de pozitif bir ruh hâline dönmeme sebep oluyor diyebilirim" (KK-14). "Bu hayatta en çok telefonumun konuşmasından korkuyorum. Çünkü herkesten gizlediğim o kadar çok şeyi biliyor ki, bazen kendi kendime gizlice yaptığım bir şeyin tek şahidi telefonum olabiliyor. Bütün özel bilgilerim elinde ve sildiğim verilerin bile hepsi telefonumda aslında kayıtlı. Bu yüzden telefonlar, bağımsız bir şekilde hareket edip başka kişilerle iletişim kurarsa birçok insanın mahremiyeti yok olur" (KK-60). "Eskiden insanlar camlardan sokakları izliyorlarmış ya da diğer komşularının hayatları hakkında dedikodu yapıyorlarmış. İnsanların hayatlarını izleyen pencereler artık telefon ekranları bence. Biz de büyüklerimiz gibi evin penceresinde zaman geçirmiyoruz mesela. Telefon artık dedikodu yapmak için hem veriyi hem de mekânı hazır bir şekilde sunuyor" (KK-62). Kaynak kişilerden elde edilen veriler

göstermektedir ki dijital dönüşüm, dijital yerlilerin mahremiyet algısını yüksek oranda etkilemiştir. Sosyal platformların kullanımının yaygınlaşması, dijital yerli kuşakların farklı bakış açısı, geleneksel inançların dönüşümü, kültürel değerlerin erozyonu, özenme kültüründeki artış, bu yeni normlara uyum sağlayan dijital yerlilerin bakış açılarını dönüşüme uğratmıştır. Dijital yerliler, dijital kültürle iç içe geçmiş bir mahremiyet algısına sahip olmuştur. Genel itibariyle dijital yerlilerin mahremiyet kültürü tüketimini analiz etmek, teknolojik ilerlemeyle birlikte mahremiyet algısının dönüşüm boyutunu anlamak için önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

3.6 Dijital Göçmenlerin Boş Zaman Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

Dijital göçmenler, dijitalleşme ve teknoloji kullanımıyla oluşan dijital kültür içerisine uyum sağlamaya çalışırken boş zaman kültürü tüketimi konusunda karmaşıklıklar yaşamaktadır. Dijitalleşmeyle tanışmadan geçirdikleri dönemle ilgili deneyimlerini dijital göçmenler şu şekilde ifade etmektedir; "Boş zamanlarımızda, top oynuyorduk, bisiklete biniyorduk, pikniğe gidiyorduk. Genellikle akşama kadar eve girmiyorduk" (KK-17, KK-47, KK-48, KK-46). "Ben mahalle kahvesinde büyüdüm. Boş zamanlarımızda arkadaşlarımızla oyunlar oynardık ya da bir yatakta takılıp müzik dinleyip hayallere dalardık" (KK-53). "Eskiden boş zamanlarımda genellikle müzik dinlerdim. Çok fazla lego merakım vardı. Oturup saatlerce lego yaptığımı bilirim. Mahallede arkadaşlarımla vakit geçiriyordum. Önceden kimse bisiklet binmeyi spor olarak görmezken ben güvenli sürüş için kask, gözlük gibi güvenlik ekipmanlarını alıp bisiklet sürmeye başlamıştım. İnsanlar o dönem beni görünce garipsiyorlardı fakat şu an bu ekipmanlarla bisiklet sürüşü yapmak sosyal medya aracılığı ile yeni yeni moda oldu ve spor olarak görüldü. İnsanlar yeni yeni benim yıllar önce yaptıklarımı şimdi yapmaya başladılar" (KK-49).

Bazı dijital göçmenler için dijital dönüşüm, boş zaman kültürü tüketimi açısından bireyleri ve aileleri olumsuz yönde etkileyen bir özellik olarak vurgulanmaktadır. Dijital cihazların kullanımındaki artış nedeniyle insanlar arasındaki sosyal etkileşiminin ve aile içi ilişkilerin zayıfladığı, çocukların ve gençlerin kendi çevrelerine uzak bir şekilde büyüdükleri belirtilmektedir. Dijitalleşme öncesi dönemde boş zaman kültürü tüketiminin belli kısımları aile üyeleri ile sohbet ve etkileşimle değerlendirilirken, günümüzde çocukların teknoloji bağımlılığı nedeniyle bu bağların zayıfladığı vurgulanmaktadır. Dijital göçmenlerin bir kısmı için dijitelleşmenin, dijital

yerliler üzerindeki olumsuz etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür; "Biz boş bir zamanımızda gezmeye gittiğimiz zaman, nerelerden geçtiğimizi, yol üstünde neler olduğunu ya da birçok çevresel faktörü izleyerek, yol arkadaşlarımızla sohbet ederek yolculuk yapıyoruz. Ama bu durumu kendi çocuğum yaşayamıyor. Dijitalleşmeyle birlikte telefon kullanımının artması yolda bile sürekli telefonla zaman geçirmesi etrafında ne olduğunu bilmeden zaman geçirmesine sebep oluyor" (KK-44). "Biz okuldan eve döndüğümüzde kalan boş zamanımızda ailemizle sohbet eder, günümüzün nasıl geçtiğini anlatırdık. Akşamları bütün aile sohbet eder birbirimizle zaman geçirirdik. Günümüzde çocuklar eve geldiklerinde sohbeti de eğlenmeyi de telefonlarında yaşamaya devam edebildikleri için aile ilişkileri çok zayıflamış durumda" (KK-55). "Telefona harcanılan zaman sadece zaman kaybı açısından değil çiftler arasındaki, ebeveyn çocuk arasındaki ilişkiler için de çok önemli. Eşler boş zamanlarında telefona gömüldükleri zaman birbirlerini unutuyorlar bu da aralarındaki romantik ilişkilerin zayıflamasına sebep oluyor aynı zamanda çocuklar da telefonla çok fazla vakit geçiren ebeveynlerini bilinç altlarında güçsüz, ilgisiz ebeveyn olarak kodluyorlar. Bunların dışında telefonun psikolojiye olumsuz etkileri de çok fazla. Yapılan araştırmalara göre telefonla geçirilen vakit beyinde çok fazla dopamin diye adlandırdığımız mutluluk hormonu salgılatıyor. Beyin bu dopamin salgısını işte çalışmak, kitap okumak, seyahat etmek gibi aktivitelerden karşılayamadığı için insanları tembelliğe, asosyalliğe ve depresyona itebiliyor" (KK-70). "Bizler sürekli vaktimizi sokaklarda geçirirdik, arkadaşlarımızla oyunlar oynardık. Özellikle ben lise çağlarımda bile sokakta arkadaşlarımla vakit geçirmekten çok keyif alırdım. Yaz tatillerinde sokakta oynamaktan eve girmeyi unutuyordum bazen. Şu an ise bu durum tam tersine döndü. Günümüz çocukları ailelerinin de teşvikiyle birlikte telefonla çok fazla vakit geçiriyorlar. Maksimum dışarıda yaptıkları aktivite oyun parklarına gitmek. Tabi pandemiden sonra ebeveynler çocukların parka gitmelerini de eskisi kadar desteklemiyorlar" (KK-39).

Bazı dijital göçmenler ise teknolojinin hızlı dönüşüm etkisiyle boş zaman kültürü tüketimlerini değerlendirme biçimlerinde değişim yaşamıştır. Dijitalleşmenin yaygınlaşması ve günlük hayatın bir parçası hâline gelmesiyle birlikte geleneksel dönemdeki aktivitelerin yerini sosyal medya uygulamaları ve içerik tüketimi gibi faaliyetler almaya başlamıştır. Dijital göçmenler arasında uyum sağlamaya çalışanlardan olan bu grup, her ne kadar teknolojinin kolaylığına kaçsa da dijital

cihazlara olan bağımlılıklarından dolayı kendilerini de eleştirmektedir; "Bizim çocukluğumuzda ve gençliğimizde telefon yoktu. Bu nedenle boş zamanlarımızı aktiviteler yapmaya çalışarak geçirirdik. Ama dijitalleşme sonrası artık ben de sosyal medya uygulamalarına bir beş dakika bakayım diye giriyorum ve sonrasında bir saat zaman geçirdiğimi fark ediyorum. Sonrasında eskiden boş zamanlarımı geçirme şeklim aklıma geldiğinde kendime çok kızıyorum. Ne kadar alışık değilim desem de dijital dünya içerisine girdiğimde elimde olmadan içine çekiliyorum" (KK-54). "Çocukluk dönemimde genellikle mahallede arkadaşlarımla oyunlar oynardım ya da amcamla hayvan pazarlarına koyun satın almaya giderdim. Hatta bazen amcamla birlikte çobanlık yapıp koyunları güderdim. Daha sonrasında babam bana sünnet hediyesi olarak bilgisayar almıştı. Ama evimizde internet olmadığı için yine bilgisayarda çok fazla vakit geçirmezdim ta ki evimize internet bağlanıncaya kadar. Evimize internet bağlanınca artık mahallede arkadaşlarımla oyun oynamamaya başladım. Boş vakitlerim de amcamın hayvanlarına vakit harcarken artık o boş vakti bilgisayarıma harcıyordum. Bu da beni yavaş yavaş asosyalleştirmeye başladı" (KK-70). "Aslında günden güne değişiklik gösteriyor. Bazı günlerde telefonu elime çok az alırken bazı günlerde elimden telefon düşmüyor. Ama telefonla oynamadığım zamanlar daha çok mutlu oluyorum bunu net bir şekilde söyleyebilirim. Telefon bence insanlarda sabırsızlık yaratıyor. Örnek vermek gerekirse televizyondan izlediğimiz bir dizinin yeni bölümünü sabredip 1 hafta bekleyebiliyorduk önceden. Günümüzde ise bir oturuşta bir dizinin tüm sezonlarını bitirebiliyoruz. Bu da sabırsız olmamızdan kaynaklanıyor. Ek olarak telefon içerik tüketimini çok arttırdı. Örneğin video platformlarındaki içerik üreticileri bir videoyu 1 günde hazırlarken bizler o videoyu 10 dakika içerisinde bitirebiliyoruz ve bu bitirdiğimiz videolar bize yeterli gelmediği için hemen ardından izlemek için yeni bir video açıyoruz. Böylece çok fazla zaman kaybetmiş oluyoruz" (KK-56). "Açıkçası ben çok yoğun çalışan birisiyim. Haftanın her günü çalışıyorum diyebilirim. Bundan dolayı çok fazla boş zamanım olmuyor. Ama boş zamanım olduğu zamanda genellikle telefon ile vakit geçiriyorum. Ama bu geçirdiğim vakit yine benim işimle ilgili oluyor aslında. Halk oyunları ile ilgili araştırmalar yapıyorum ya da ülkemizdeki farklı yöre ekiplerinin videolarını izleyip ne gibi gelişmeler olmuş onları gözlemliyorum. Bunun dışında telefonu haberleşme için çok kullanıyorum. Eski zamanlarda iletişim bu kadar kolay olmadığı için öğrenci velilerimle genellikle okulda yüz yüze iletişim kuruyordum ama şu an örneğin WhatsApp uygulaması sayesinde öğrenci velilerimle gruplardan anlık olarak iletişim

kurabiliyorum. Boş zamanlarımda bu sebepler dışında telefonu elime almam" (KK-37). "Telefonum olmadığı dönemlerde boş bir zamanımda dans ederdim, enstrüman çalardım ve çok kitap okuyordum. Fakat şu an telefondan kendimi uzaklaştırmak için kitap okuduğum bir dönem yaşıyorum" (KK-32). "Telefonum olmadığı dönemde resim yapardım, müzik dinlerdim, arkadaşlarımla görüşürdüm, dışarıda sürekli arkadaşlarımla oyun oynardık. Aslında çoğunlukla sosyalleşiyorduk ama şimdi eve gittiğim zaman bazen resim çizmek istiyorum. Kâğıdı kalemi elime alıyorum ama bu durum yılda sadece beş gündür. Genelde eve gittiğimde telefonla oyun oynamak, sosyal medyaya bakmak, Twitter'dan haberleri takip etmek bana daha cazip geliyor" (KK-27). "Telefonla sadece oyun oynamak için zaman geçiriyorum. Sosyal medya ve diğer platformlara çok zaman harcamıyorum. Dijitalleşmeden sonra aslında boş vakitlerimi internetle değerlendirmek yerine kitap okuyabilirdim, yapboz yapabilirdim ama şu anda tabletten dizi izlemek veya telefondan oyun oynamakla vakit geçiriyorum" (KK-29).

"Benim babam alarmla uyanmaz, erken yatar ve erken kalkar. Babamın hiçbir zaman 6:30'dan sonra uyandığına şahit olmadım ya da bir yere gideceği zaman hiç geç kaldığına şahit olmadım. Büyüdükleri ortamda alarmın varlığına alışmamışlar çünkü. Çok eskiden köylerde horoz sesi insanları uyandıran alarm oluyormuş. Bu nedenle o nesilde artık bir biyolojik saat oluşmuş durumda. Onlar bizim gibi gece uyumadan önce de ekrana maruz kalmadıkları için hemen uykuya dalabiliyorlar ve bu özellik uykularını rahat bir şekilde alarak uyanmalarına neden oluyor" (KK-12). "Mümkün olduğunca uyumadan önce telefonumla vakit geçirmemeye çalışıyorum çünkü insanların uyuması gereken saatte telefona vakit harcamaları, telefonda gördükleri içeriklerin bilinç altına işlenmesini sağlıyor. Bu da insanların rüyalarını, günlük yaşantılarını hatta karakterlerini bile etkileyebiliyor. Çünkü bilinç altının çevresel faktörlerden en çok etkilendiği zamanlar uyumaya dalmadan hemen önceki zamanlardır" (KK-70). Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki geleneksel boş zaman kültürü aktivitelerinin yerini dijital ortamlarda ve platformlarda geçirilen zamanın alması, sosyal ve aile içi ilişkilerin zayıflamasına, doğal ve sosyal aktivitelerin dönüşmesi, geleneksel uyku düzeni ve biyolojik saat kavramının değişmesi, bireylerin psikolojik sağlığının olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olmuştur. Dijital göçmenler, geleneksel özelliklerle büyümeleri nedeniyle dijital

kültüre adapte olmaya çalışırken iki kültür arasında denge kurma mücadelesi vermektedir.

3.7 Dijital Göçmenlerin Duygu Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.7.1 Olumsuz Duygular ve Tahammül

Dijital göçmenler, dijital kültür ve beraberinde getirdiği dönüşümler ile büyük bir değişime uğramıştır. Dijitalleşme öncesi yaşamda olumsuz duyguların ifadesi dijitalleşme ile dinamiğini değiştirmiştir. Bu değişim ile ilgili deneyimlerini dijital göçmenler şu şekilde ifade etmiştir; "Bizim dönemimizde eğer birinden rahatsız oluyorsak ya yüzüne söylemeyi tercih ediyorduk ya da küsüp konuşmuyorduk. Sosyal medyada siber zorbalık yapmak gibi bir durum söz konusu değildi" (KK-32). "Bizler olumsuz duygularımızı karşı tarafa ifade ederken onları kırma, üzme odaklı değil onların yaptığı yanlışları yapıcı bir dille aktarıp yaptıkları hatalardan ders çıkarmalarını sağlıyorduk. Günümüzde ise insanlar olumsuz duygularını karşı tarafa kırıcı ve suçlayıcı dille aktarıyorlar. Bunun da sebebi sosyal medyadaki linç kültüründen geliyor. Önce insanlar sosyal medyadaki tanımadıkları insanları rahatlıkla kırıcı bir dille eleştiriyorlar daha sonra bu tutumları gündelik hayata yansıyor ve bu duruma alışıyorlar. Bundan dolayı da günlük hayatta olumsuz duygularını sert bir dille karşı tarafa yansıtıyorlar. Özet olarak günümüzde sanal zorbalık gündelik zorbalığa dönüşüyor" (KK-70). "Özellikle pandemide insanlar evlere kapandıkları için teknolojiye çok fazla maruz kaldılar. Buna ben ve benim arkadaşlarımda dâhil. Dışarıya çıkamadığımız için telefondaki sanal dünyaya adapte olmaya çalıştık. Sanal dünyadaki akışın çok hızlı olmasından dolayı da buradaki kazandığımız alışkanlıkları günümüzde de devam ettiriyoruz. Çünkü sanal dünyada istediğimiz şeylere çabucak erişebiliyoruz. Bu da bizi sabırsız ve tahammülsüz bireylere dönüştürdü" (KK-37).

Dijital göçmenler için dijital dönüşüm, empeti, sosyal ilişkiler, sabır ve iletişim konuları üzerinde derinlemesine bir olumsuzlukla etki bırakmıştır. Dijitalleşmenin hız kazanması ve dijital kültürün yaygınlaşması, bireyler arasındaki sosyal ilişkileri önemli ölçüde değiştirmiştir. Geleneksel yüz yüz iletişimde empati ve sabır gibi insani değerlerin baskın olduğu görülmekteyken, dijital platformlarda bu değerler kaybolmaya başlamıştır. Dijital göçmenler için dijitalleşme, sosyal ilişkilerde çatışmaların artmasına ve ilişkilerin daha kırılgan bir hâle gelmesine sebep olmuştur;

“Eskiden birbirimizin arkasından konuşmak daha zordu. Günümüzde hiç tanımadığımız birine ağza alınmayacak kötü şeyler söylenebiliyor çünkü o kişiyle karşılaşma ihtimalimiz yok. Ama eskiden tanımadığımız kişilere ulaşamadığımız ve sadece tanıdığımız kişilerle diyalog hâlinde olduğumuz için duygularımızı daha rahat ifade edebiliyorduk ve doğal olarak da empati duygumuz daha yüksekti. Tanımadığımız insanlar da bizim hakkımızda konuşamazdı ama şu anda öyle bir ayrım kalmadığı için herkes herkesi istediği şekilde eleştirebileceğini düşünüyor. Bu durum da olumsuz bir özgüveni beraberinde getirdi” (KK-12). “Günümüzde gençler zaman geçirirken sabırlı olmanın ne olduğunu unutmuş durumdalar. Her şey çok hızlı olsun istiyorlar. Hoşlarına gitmeyen bir durum yaşandığı zaman hemen oranın geçmesini istiyorlar. Bu da tahammül güçlerini azaltıyor. Günümüzdeki çocuklara ebeveyn olmak da bence çok zor bir durum. Çünkü onlarla aynı kültürü paylaşamıyoruz. Dijital kültür bizim çok yabancı olduğumuz bir kültür” (KK-46).“Eskiden birbirimize karşı kötü davranışlar sergilediğimizde yüz yüze gelir ve kavga ederdik. Fakat günümüzde dijital ortamlarda kimliği dahi belli olmayan insanların ettiği kavgalar bir sonuca varmadığı için “klavye delikanlısı” tabiri ortaya çıkmıştır. Sanal ortamda edilen kavga gerçek hayata aktarıldığında taraflardan biri gelmeyerek ortadan kaybolabiliyor” (KK-27). “Bence günümüzdeki çocukların arkadaşlık ilişkileri ile ilgili bağ olarak o güçlü hisler kalmadı. Her şeyin yapay olduğu bir platformda, internet üzerinden en ufak bir kötü söz kullanıldığında bütün arkadaşlıklar tamamen bitebiliyor. Ama ben hâla mahalle arkadaşlarımla görüşüyorum. Telefonlarımız da olmuş olsa birbirimizle yazışıyoruz. Uzaklarda olsak da en ufak bir şey olduğunda hemen bir araya gelip aynı kültürümüze devam ediyoruz” (KK-29).

“Olumsuz duyguları yansıtabilmek için iletişimin çok kolay olmaması nedeniyle yüz yüze iletişim kurmak dışında başka bir seçenek yoktu. Günümüzde duyguları yansıtabilmek için pek çok platform bulunuyor. Açık veya gizli bir şekilde herkes herkese istediği şeyi söyleyebiliyor” (KK-17). “Bizler olumsuz duygularımızı genellikle insanlar ile aramızdaki ilişkilerin düzelmesi için karşı tarafa ifade ederdik ve onların bizi üzdüğü noktaları uyarımızı yaptıktan sonra tolere ederdik. Bundan dolayı geleneksel dönemdeki insanlar arasındaki bağlar daha kuvvetliydi. Günümüzde ise insanlar sosyal medyada sanki karşı tarafın duyguları yokmuşçasına, onları kırma ihtimalini düşünmeden, rahatlıkla insanları zorbalıyorlar. Ayrıca günümüzde insanların tahammül seviyeleri çok düştüğü için herhangi kötü bir şey başlarına geldiği

zaman bunu olumsuz ve suçlayıcı bir dille etrafa yansıtabiliyorlar. Örnek verecek olursam yakın zamanda yolda yürüyordum. Önümdeki hanımefendinin ayağı yerdeki küçük bir taşa takıldı ve yere düştü. Hanımefendi yerden kalktıktan sonra yaptığı ilk şey "bu taşı buraya kim koydu" diye şiddetli bir şekilde etrafındaki insanlara bağırmak oldu. İnsanların günümüzde etrafa olumsuz duygularını kolayca yansıttıklarını bir kez daha görmüş ve anlamış oldum" (KK-49). "İnsanlara karşı olumsuz bir duygu besliyorsam bunu sözlü olarak ifade etmemek benim izlediğim yöntem olurdu. Olumsuz duyguları karşı tarafa duruşumla ve tavrımla belli ederdim. Ya da aynı ortamda bulunmamaya çalışırdım. Günümüzde ise telefonlarla birlikte herkes birbirini kolayca eleştirebiliyor ve içlerindeki olumsuz duyguları karşı tarafa kolayca yansıtıyor" (KK-37).

Dijital göçmenlerin bir kısmı için günümüz toplumunda, çocukların ve yetişkinlerin tahammül seviyelerindeki olumsuz değişimlerin nedeni teknoloji ve dijital kültürün etkileriyle bağlantılı bir durumdadır. Tek kanallı televizyon döneminde sınırlı seçeneğe sahip olan dijital göçmenler, bu sınırlılıklarla zorunlu sabrı da öğrenmişlerdir. Bu nedenle sayısız seçeneğe sahip olan dijital göçmenlerin tahammülsüzlük seviyelerinin artması, dijitalleşme ile bağdaştırılarak eleştirilmektedir; "Çocukların günümüzdeki tahammülsüzlüğü çok fazla ekrana ve seçeneğe maruz kalmakla alakalı bence. Biz maruz kalamadığımız için bir sinemaya gittiğimizde pür dikkat filmi izleyebilirdik. Tek kanallı dönemlerimiz vardı, başka bir seçeneğimiz yoktu zaten sıkılıp değiştirmek için. TRT 1 zamanında TRT 2 geldiğinde değiştirebildiğimiz zamanlara başlamıştık mesela. Hadi bunu izlemeyelim, öbür kanala geçelim derdik. Biz bile o zaman iki kanalla bu duruma başladıysak şu an binlerce kanal, binlerce video var. Bu seçenek fazlalığına çok maruz kalındığı için tabii ki sabır kalmıyor, tahammülsüzlük artıyor. Biz eskiden bulamadığımız için belki de sabrediyorduk ama şu anki çocuklar, her şeyi buldukları için sabredemiyor olabilirler" (KK-29). "Ben evliliklerde artık insanların birbirlerine tahammül sınırının kalmadığını ve teknolojinin birçok şeyi basitleştirmesinden dolayı aldatmanın da çok basitleştiğini düşünüyorum. Günümüz sosyal medya ağlarında o kadar çok seçenek var ki hoşuma giderse istediğimle beraber olurum gibi bir kavramın son dönemlerde normalleştirdiğini fark ediyoruz. Özellikle Avrupai filmlerle, dizilerle bu durum gözler önüne seriliyor ve ben acaba değişen dünya şartlarında bu mahremiyet boyutuna mı

ayak uydurmak mı gerekiyor veya gençler bunlara nasıl ayak uyduracak diye onları düşünmeden edemiyorum" (KK-27).

3.7.2 Emojiler

Dijital göçmenler için dijital kültür içerisinde yer alan emojiler, kişisel tercihler ve teknoloji kullanım alışkanlıklarına göre farklılık göstermektedir. Dijital göçmenlerin bir kısmı için emojiler, dijital iletişimde duygusal bir köprü görevi görürken diğerleri için gereksiz bir araç olarak görülmektedir. Bu çeşitlilik, dijital kültür içerisinde dijital göçmenlerin teknolojiye adaptasyon şekillerinin farklı olduğunu göstermektedir. Emojilerin kullanımı ile ilgili dijital göçmenlerin kullanmaktan kaçınma deneyimleri şu şekildedir; "Bence mesajlaşmak duyguları çok körelttiği için emojiler o sanal ortamdaki konuşmayı daha sıcak ve duygusal hâle getiren şeyler. Sanal dünyanın duygu ifade etme şekli olduğu için ben kullanmayı seviyorum. Zaten birçok insan da emojisiz mesaj atıldığı zaman gerginken, emojili mesajlarda karşıdaki duyguyu daha iyi anlayıp rahat hissettiklerini söylüyorlar" (KK-27). "Emojiler hiç bana göre değil. Ben konuşurken kullanmıyorum. Bazen bana gönderen kişiler olduğu zaman çocuklarıma gönderdikleri şeyin ne anlama geldiğini sorarak öğreniyorum" (KK-46). "Emojileri kullanmayı bilmiyorum. Genellikle mesajlaşmayı da kullanmam. Birine bir şey söylemek istiyorsam yüz yüze ya da arayarak söylemeyi tercih ediyorum" (KK-44). "Emoji kullananların verdiği cevaplara geri dönmüyorum. Mesajla çok komik yazmak bile benim için daha anlamlı. Emojileri hiç emek verilmeden öylesine bir konuşma olarak görürüm" (KK-29).

Emoji kullanımını olumlu bulan dijital göçmenlerin sayısı, kaçınanlara göre daha azdır. Emojilerin yüzde yüz duyguları yansıttığı düşünülmese de yüz yüze iletişimin eksik yönlerini kısmen telafi ettiği düşünülmektedir; "Günümüzde emojisiz mesaj yazacağım zaman insanlara sert bir hissiyat verir mi diye düşünüyorum. Mesajın içeriğine eklediğim bir gülücük emojisinin o mesajı daha samimi bi hâle getirdiğine inanıyorum. Ama yine de yüzde yüz duygularımızı yansıttığını düşünmüyorum" (KK-17). "Emoji kullanmayı seviyorum çünkü duygularımı emojiler aracılığı ile karşı tarafa geçirdiğimi düşünüyorum" (KK-37). "Ben emoji kullanımını mantıklı buluyorum. Zaten yeterince insanlarla yüz yüze sohbet edemiyoruz. En azından mesajlaşırken hissettiğim duyguları emojiler aracılığı ile karşı tarafa aktarabildiğimi düşünüyorum.

Sohbetlerimde emoji kullanmadığım zaman sohbetin samimiyetsiz olduğunu düşünüyorum. Bundan dolayı bana göre emoji kullanmak mantıklı geliyor" (KK-49).

3.7.3 Duygu Paylaşımı

Dijital göçmenler, dijitalleşme öncesinde duygu paylaşımını daha derin, samimi ve anlamlı bulmaktadır. Mektuplaşma gibi geleneksel iletişim yöntemleri, duygusal bağları güçlendiren ve sabrı artıran süreçler olarak değerlendirilmektedir. Yüz yüze duygu paylaşımının önemi, ahlak ve kültür, mektuplaşma ve dil gelişimi gibi kavramların dijital kültür ile birlikte uğradığı dönüşümü dijital göçmenler şu şekilde ifade etmektedir;

"Biz mektuplaşmayı çok fazla kullandık. Hâla eşim mektupları saklar ve o günkü duygularımıza bir geri dönüş yapılabiliyor mektuplarla. Bana mektup yollayacak diye düşünüyorsun ve güzelce bir şekilde bekliyorsun. O durum bugün bir sms gelmesi kadar kolay değil çünkü. Aynı zamanda mektuptaki yazdığımız duygular smsteki ufak çaplı sözler gibi değiller bence onlar daha duygusaldı. Bu nedenle, bence o zaman romantiklik olarak daha güzel zamanlardı diyebilirim. Günümüzdeyse dijitalleşmeyle, bence istediğin kadar seni seviyorum yaz, kalp emojisi gönder bunlar duygularını anlatan bir mektubun yerini tutmuyor bence. Tabii ki günümüz insanları için de romantiklik teknoloji vasıtasıyla yaşanabilir ama ben eskiyi bildiğim için bana çok yoğun gelmiyor" (KK-29). "Geleneksel dönemde görüştüğümüz bir kişiyle buluşmak için önceden sözleşip, gideceğimiz yeri, saati, giyeceğimiz kıyafeti söyler ona göre giderdik. Acaba birbirimizi bulabilecek miyiz heyecanıyla görüşmeye giderdik. Bu duygular çok anlamlıydı. Günümüzde ise bir kişinin konum bilgilerini dahi telefonumda açarak adım adım nereye gittiği takip edebiliyorum" (KK-44). "Bizim dönemimizde bir kızla duygusal bir ilişki yaşamak istediğimiz zaman onunla konuşmaya gitmek duygusal olarak çok cesaret isteyen bir durumdu. Daha sonrasında eğer reddedilirsek duygusal olarak kendimizi toparlamamız için zamana ihtiyacımız oluyordu. Günümüzdeyse sanal ortamda erkekler, kızlara arkadaşlık isteği atıyorlar ve bunu birden fazla kız için aynı anda yapabiliyorlar. Biri reddederse diğeri kabul edeceği için duygusal olarak zorluklarla başa çıkmak ne demektir bilmiyorlar. Aynı zamanda geleneksel ortamda benim aynı anda üç kızla birlikte konuşmam mümkün değilken sanal ortamda aynı anda birden fazla kişiyle konuşmak mümkün. Bu durum da insanların aldatmaya daha meyilli hâle gelmesini sağlıyor ve ahlak kavramını,

kültürümüzdeki örfleri, adetlerimizi sarsmaya başlıyor" (KK-46). "Ben klasik yöntemlere çok önem veriyorum. Örneğin romantik duygular beslediğim kişilere mektup yazmayı çok severdim. Telefonum olmasına rağmen hâla mektup yazarım çünkü bana bu yöntem çok daha samimi geliyor. Mektupların zarflarını yırtmak olsun, içerisindeki notları okumak olsun bunlar bana çok farklı ve anlamlı hissettiriyor. Ayrıca mektup beklemek bizlerin sabır eşiğini de arttırıyordu. Ama şu an telefondan mesaj atınca ve hemen cevap alamayınca insanlar sinirleniyorlar" (KK-49). "Telefon yokken evlenme yolundaki çiftler genellikle yüz yüze buluşurlardı ama bu buluşmalar baş başa olmazdı. Ya kadının yakın arkadaşı, kardeşi ya da erkeğin yakın arkadaşı veya kardeşi de o buluşmaya giderdi. Bunların dışında eğer çiftleri birbirlerinden uzakta ise mektup ile iletişime geçerlerdi. Bu konuda dedemin yaşadığı bir anıyı paylaşmak isterim. Dedem askere gittiğinde okuma yazması olmayan bir vatandaşmış. Okuma yazması olan asker arkadaşlarına genellikle mektup yazdırırmış. Bir gün bu durum canını sıkmış ve ağlamış. O günden sonra okuma yazma öğrenip kendi mektuplarını kendisi yazmaya başlamış. Özetleyecek olursam eskiden romantik ilişkiler çok kontrollü yaşanırdı ve ilişkiler uğruna çabalar harcanırdı" (KK-70).

Dijital göçmenlerin çoğu için geleneksel ve dijital dönem karşılaştıması yapıldığında, romantik ilişkilerin, duygu paylaşımının boyutu değişim göstermiştir. Genel itibariyle dönüşüm, dijital göçmenler tarafından olumsuz bir boyutla ifade edilmektedir. Dijitalleşmenin etkisiyle ilişkiler yüzeyselleşmiş ve gösteriş odaklı bir hâle gelmiştir. Dijital göçmenler için dijital yerli nesil, duygusal bağ yerine dijital bir bağ oluşturulmaya çalışmaktadır. Geleneksel dönemlerde romantik ve duygusal bağlar toplumsal normlar ve kültürel değerlerle desteklenir bir biçimde hareket edereken, dijital göçmenlerin günümüz analizine göre dijital kültür içerisinde bu norm ve değerler zayıflamıştır; "Günümüzde çiftlerin romantik ilişki anlayışı bol mumlu bol çiçekli bir masada yemeğe çıkıp bunu gösteriş yapmak için sosyal medyada paylaşmak. Fakat bana göre gerçek romantizm bu değil. Geleneksel dönemdeki romantik duygular gösteriş içermezdi. Bakışmalar, gülüşmeler acaba ne zaman bir daha buluşabiliriz heyecanı... Bunlar ilişkileri anlamlı kılardı. Günümüzde ise kişiler duygulardan ziyade mekânlara, yemeklere, gezilen yerlere anlam yüklüyorlar. Bir çift en lüks restorantda yemek yiyorsa onların ilişkisinin diğer insanların ilişkisinden daha iyi olduğunu düşünüyor ve bu düşünceyi vurgulamak için sosyal medyada paylaşım yapıyorlar. Özet olarak şöyle diyebiliriz. Günümüz çiftleri ilişki ne kadar lüksse o

kadar iyidir mentalitesine sahipler" (KK-49). "Bizim dönemimizde romantik duygular mektuplaşarak yaşanırdı. Günümüzde romantik ilişkilerin de konuşulabildiği WhatsApp, bizim dönemimizde hoşlandığımız kişinin en yakın arkadaşıydı. Mektuplarımız o arkadaş vasıtasıyla birbirine ulaşıyordu. Ev telefonuyla biraz konuşabilmek için hoşlandığımız kızın haber göndermesini beklerdik. Mesela üçle dört arası evdeyim, kimse yok beni arayabilirsin dediğinde ev telefonundan üç olmasını beklerdik. Arardık ve telefonda yarım saat, bir saat belki konuşabilirdik. Günümüzde ise WhatsApp'tan bir gecede başlayıp sonucunda buluşmayla biten bir sürü ilişki yaşanıyor. Çünkü hayat akışı dijitalleşmeyle birlikte o kadar hızlandı ki ilişkilerde de yavaşlık artık çoğu kişiyi mutlu etmiyor. Bu durum da duyguları ve samimiyeti gittikçe bitiriyor" (KK-27). "Biz genellikle mektup aracılığı ile duygularımızı ifade ediyorduk. Akrabalarımız Eskişehir'de ikamet etmiyorlardı hepsi şehir dışındalardı. Evimize telefon gelmeden önce akrabalar ile iletişimimizi mektuplaşmayla sağlıyorduk. Ayrıca bizim zamanımızda mektup arkadaşlığı kültürü de vardı. Genellikle mektup arkadaşlarımız yurt dışında yaşayan insanlar olurdu. Mektuplaşma sayesinde yabancı dilimiz de gelişirdi" (KK-37). "Teknolojik gelişmeler sonrasında ilişkilerdeki güven boyutları çok sarsıldı. Kullanılan uygulamalardaki gizleme özelliği ya da takip özelliği gibi gizli şeylerin ilişkileri yıprattığını düşünüyorum. İnsanların, teknolojik gelişmeleri yüz yüze ortamlardan daha az kontrol edebilmesi nedeniyle birbirinin üzerinde baskı kurduğunu düşünüyorum" (KK-32).

"Günümüzde romantik ilişkilerin eski dönemlere göre çok sağlam bir temelinin olduğunu düşünmüyorum. Çiftlerin birbirlerine olan tahammülleri daha az ve birbirlerini kaybetme korkuları çok fazla yok. Bunun sebebinin ise sosyal medya olduğunu düşünüyorum çünkü çiftler arasında gerçekleşen herhangi bir ayrılıkta taraflar kolay bir şekilde sosyal medyadan romantik ilişki yaşayacakları insanları bulabiliyorlar. Bu da günümüzdeki insanlarda denizde balık çok mentalitesini oluşturuyor" (KK-70). "Özel günlerde kart gönderme ve duygu paylaşımı için mektup gönderme kültürümüz vardı. Günümüzde bir bayram mesajı hazırlanıyor ve toplu olarak herkese gönderiliyor. Bizim için bayramlaşma kültürü özel bir anlam taşıyordu. Maalesef dijitalleşmeyle birlikte bayram ziyaretleri, el öpme geleneklerimiz bir toplu mesaja sığdırılmış durumda" (KK-44). "Mektuplaşmak çok güzel bir kültürdü. Örneğin askerdeyken bana gelen bir mektubu yavaş yavaş okurdum. Yavaş okumak

mektubu yazan kişinin bütün duygularını hissetmeme sebep oluyordu. O mektubu daha sonrasında hüzünlendiğim ya da özlem duyduğum bir an olduğunda tekrar okuyordum. Mektup okuyan kişinin yanına gidip rahatsız edilmezdi. Onun o sırada özel, duygusal bir anı olduğu bilinirdi ve saygı duyulurdu" (KK-46). "Mutluluğumu insanlarla paylaşmaya çalışıyorum. Bazen de kederimi paylaşıyorum. Bunun sebebi şu ki benim o üzgün ya da mutlu olduğum duygularımı birileri duysun, birileri görsün istiyorum. Kederliysem bir söz paylaşıyorum ve beni seven insanlar merak edip ne oldu diye arıyorlar. Belki bu istekten dolayı bunu yapıyorum. Çünkü eskiden biz bunları oturup sohbet ortamlarında birbirimize anlatıyorduk ama şimdi bu paylaşım hem çok azaldı hem de uzaktaki dostlarıma da en pratik, ya benim derdim var demenin yolu gibi görüyorum" (KK-27).

3.7.4 Yetersizlik ve Tatmin

Dijital göçmenler, geleneksel dönemdeki sınırlı imkanlarla daha tatminkâr bir yaşam sürdüklerini ifade etmektedir. Sosyal medya ve dijitalleşme ile dijital kültür içerisinde yetersizlik duygusunun arttığı, sürekli bir yarış hâli ve gösteriş dünyası yaratıldığı vurgulanmaktadır. Dijitalleşmenin dönüşüme uğrattığı duygusal ve simgesel değerler hakkında dijital göçmenler deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir;

"Çoğu şey elimizde olmayan şeyler olduğu için mesela en ufak bir ayakkabı aldığımızda o ayakkabılarla yatardık. O yeni ayakkabıyı dışarıda hemen giymezdik. Ama şu anki çocuklar bunların hepsini gördüğü için ve her şeye sahip oldukları için çok fazla tatmin olmuyorlar. Aynı zamanda insanlar sosyal platformlarda kendi hayatlarını zengin olmasa da zenginmiş gibi gösterdikleri için, alım gücü düşük olan kişiler bunları tabii filtreler kullanarak yapmaya çalışıyorlar. Çünkü günümüzde neredeyse bir şeye gerçekten sahip olmak değil de sosyal medyada sanki sizinmiş gibi paylaşmanız yeterli" (KK-29).

"Bizim zamanımızda bizler ne isek oyduk. Karşı tarafa kendimizi asla farklı gösterme çabasına girmezdik. Fakat günümüzde insanlar sosyal medyada kendilerini çok farklı bireyler olarak yansıtıyorlar. Bir gösteriş merakı sarmış insanları. İnsanlar sürekli yediklerini, içtiklerini, gezdiği yerleri, aldıkları eşyaları sosyal medyada paylaşıyorlar. Çünkü bunları yaptıkları zaman yetersizlik duygularını yendiklerini düşünüyorlar. Yalan bir dünyanın içerisinde çırpınıyorlar" (KK-37).

“Şimdiki çocukların her şey ellerinin altında olduğu için duygusal olarak asla tatmin olmuyorlar. Ben çocukken yeni bir kıyafetim olduğunda bile günlerce mutlu oluyordum. Şimdi sosyal medyada çocuklar her popüler olan şeyi istiyorlar ve o popüler kültür çok hızlı değiştiği için istemeyi asla bırakamıyorlar. Aslında her çocuk küçükken gördüğü güzel şeyleri ister. Bizim dönemimizde gördüğümüz şeyler çok kısıtlı olduğu için azla yetinebiliyorduk. Günümüzde çocuklar sanal ortamda o kadar çok şey görüyor ki hepsini istedikleri için ulaşamadıklarında çok mutsuz oluyorlar. Tüketim çılgınlığı içerisinde popüler kültürün esir aldığı mutsuz bir nesli büyütüyoruz” (KK-46).

“Gözlemlerime göre günümüz insanları eski dönemlere göre daha çok yetersizlik duygusu yaşıyorlar. Bunun da sebebini sosyal medyaya dayandırabiliriz. Çünkü sosyal medya bir yarış platformuna da dönmüş durumda. Kullanıcılar kendi değerlerini gezdikleri yerlere, bindikleri arabalara, yedikleri yemeklere, giydikleri kıyafetlere göre belirliyorlar. Kullanıcılar böyle bir komplekse sahip oldukları için hâliyle bunları sosyal medya platformlarında paylaşıp kendilerini değerli hissetmek istiyorlar” (KK-70).

“Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanlar yetersizlik duygusunu günümüzde daha çok yaşıyor. Bazı insanların belki hayatında sahip olamayacağı bir arabayı sosyal medyada günlük kullanıp kenara atan insanlar var. Hâliyle bunu gören sosyal medya kullanıcıları yetersizlik duygusunu çok sık yaşıyorlar. Bizim zamanımızda yetersizlik duygusu çok fazla yaşanmazdı çünkü zaten insanların erişmek istediği arabalar, bisikletler bunun gibi benzeri ürünler benzer kalitede ve benzer tiplere sahiplerdi. Hâl böyle olunca insanlar başkalarının sahip olduğu varlıkları görünce çok fazla yetersizlik duygusuna sahip olmazlardı. Günümüzde ise her saat bir ürünün daha üst versiyonu üretiliyor. Bu da insanları tüketim çılgınlığına sevk ediyor. Bir de insanlar o ürünleri alamazsa hâliyle yetersizlik duygusu yaşıyorlar” (KK-49).

Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, dijital göçmenlerin duygu kültürü tüketimi ile ilgili deneyimleri, duygu ifadeleri, tatmin duygusu, ilişki dinamikleri ve kültürel değerler üzerinde büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Dijital göçmenler için geleneksel ve derin iletişim, emojilerin dil üzerindeki rolü, sosyal medyanın etkisi, minimalist tatmin, yüz yüze ve dijital ilişkiler, geleneksel değerlerin

korunması ve yeni değerlerin oluşumu, dijital kültür içerisinde dönüşümlere uğramıştır.

3.8 Dijital Göçmenlerin Eğitim Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.8.1 Eğitim Düzeni

Dijital göçmenlerin eğitim kültürü ve tüketimine yönelik görüşleri, geçmişten günümüze eğitim dönüşümü üzerine şekillenmiştir. Disiplin anlayışı, eşitlik ve ayrımcılık kavramları, sabır ve disiplin olguları, öğretmen ve öğrenci ilişkileri ile ilgili dönüşümler yaşanmıştır. Dijital kültür ve geleneksel kültür arasındaki bir köprüde duran dijital göçmenlerin eğitim düzenine yönelik deneyimleri şu şekildedir;

"Eğitimin ileri doğru değil de geriye doğru dönmesi taraftarıyım. Çünkü eski öğrenci kavramı ve öğrenciye verilen bilgiler, öğretmenlerin duruşları, kendilerini donanımlı hâle getirmek için çalışma şekilleri bence günümüze kıyasla daha başarılıydı. Geleneksel dönemde öğretmenlerin çok büyük bir saygınlığı vardı. Günümüzdeki eğitim sisteminde öğrenciler çoğu bilgiyi internetten buldukları için hazır olana ulaşmaya çok alışıyorlar. Hayat içerisinde de her şeyi hazır bulacaklarını zannettikleri için sonradan büyük problemler yaşıyorlar" (KK-29).

"Bizim öğrencilik dönemimizdeki arkadaşlıklarımızda okul içinde görüşmeler haricinde okul dışında da hep birlikte zaman geçiriyorduk. Okul bahçesinden çıkıp sokaklarda, mahallelerde oyunlarımıza devam ediyorduk. Şimdiki çocuklar gibi evde çevrimiçi oyunlarda toplanmıyorduk" (KK-35).

"Benim çocukluğumda eğitim daha çok ezbere dayalıydı. Okuma yazmayı öğrenirken fişler vardı fişleri keserdik daha sonra onları birleştirirdik. Fişleri zarfta biriktirirdik ve öyle okuma yazmayı öğrendik. Şimdiki çocukların bir harf düzeni var her ay farklı bir harf grubunu öğreniyorlar, alfabetik sırayla öğrenmiyorlar. Mesela bizim zamanımızda alfabetik sıraya göre öğrenme sistemi vardı. Şimdi harf gruplarına göre okuma yazmayı öğreniyorlar ve herhangi bir fiş yok. Daha çok akıllı tahtaya odaklı bir eğitim sistemi mevcut. Şimdi dijitalleşme ile birlikte aslında öğrenciler ödev yapmaktan çok çabuk sıkılır hâle geldiler. Defter, kitapla haşır neşir olmaktansa tablet ve bilgisayar gibi teknolojik araçlarla daha çok vakit geçirmek istiyorlar. Aslında eğitimde bu yönde evrildiği için haklı da buluyorum ben onları çünkü buna

alıştırıldılar. Doğduklarından beri önce ailede sonra da okulda bu alıştırma süreci devam ediyor aslında. Dijitalleşme ile değişmek güzel bir şey ama bunu sınırlı tutmak ve belirli alanlarda kullanmak lazım bence" (KK-12).

"Eğitim alırken benim dönemimde paralı kurslar yoktu. Ben lisenin sonlarındayken dershaneler ve ücretli kurslar Türkiye'ye yeni yeni gelmişti. Ortaokul ve lise sınavı diye bir şey yoktu. Anadolu liseleri ve endüstri meslek liseleri gibi liseler için sadece bu döneme göre basit sınavlar yapmışlardı ama o da öyle çocukları bugün ki gibi çok yoracak sınavlar değildi. Üniversite sınavları her ilde olmuyordu. Ben o nedenle üniversite sınavına girmeden önce başka birinin evine gidip konaklamak zorunda kalmıştım. Okulların maddi durumları da çok iyi değildi ama yine de çoğu öğrenci o dönem engellere rağmen okumayı bırakmıyordu" (KK-27).

"Geleneksel dönemdeki eğitimde kılık kıyafet imkansızlıkları çok fazla vardı ve tek tip kılık kıyafet kullanılıyordu. Disiplin günümüz eğitimine göre daha katıydı ve derslerden başarılı bir şekilde geçmek daha zordu. Ayrıca geleneksel dönemde okullara ulaşım sağlamak günümüze göre daha çok zordu çünkü imkanlar kısıtlıydı. Öğretmenlerimizin derslere katılım ve derslerde bizden beklediği başarı seviyesi çok yüksekti. Geleneksel dönemdeki öğretmenler katı disiplin sahibiydi. Kurallar okulun girişinden itibaren başlardı. Kılık kıyafet ve saç şekli kontrolü yapılırdı. Saç örgümüz bile tek tip olmak zorundaydı. Saçlarımızı çift örmek zorundaydık, bunun dışında bir örgü şekli kesinlikle kabul edilmezdi. Eğer saç örülmeyecek uzunlukta ise saçımızı çok kısa kestirtirlerdi. Çorabımızdan ayakkabımıza kadar her şeyimizi incelerlerdi" (KK-37).

"Mavi önlük beyaz yaka okul forması giyinmek şarttı. Kıyafetlerimizi giyinmediğimiz zaman öğretmen çok kızıyordu ve çok utandığımız için bir süre arkadaşlarımızla bile konuşamıyorduk. Okulda kullanmak için bir tane defterimiz, bir tane de kalemimiz oluyordu. Bugün ki çocuklar gibi sanal dünyada popüler olan okul eşyalarını istemek ve tüketim çılgınlığıyla hepsini almaya çalışmak gibi bir lüksümüz yoktu" (KK-44).

"Önlüğünü giymeden, yakasını takmadan, saç tıraşını olmadan gelen bir öğrenci okula alınmazdı. Günümüzdeki çocukların okullara girerken neredeyse

istedikleri gibi giyinmeleri, disiplin yönünden onlara kötü bir ortam oluşturuyor bence. Bu nedenle biz düzen ve disiplin bilen öğrenciler olarak büyüdük" (KK-46).

"Ben eğitimde sabır, azim konusunu öğrencilerim üzerinde gözlemliyorum aslında. On sene önce çalıştırdığım bir grubun sabrı ya da birbirine karşı olan olan tahammülü daha üst düzeydeyken şimdi neredeyse kimse birbirine tahammül edememeye başladı. Bu durum hayatımızda artık işlerimizin çok kolay kolay halledilebilmesinden kaynaklı oldu. Biz günlerce dönem ödevi yazardık ve buna sabrederdik ve aslında bu durum bile farkında olmadan küçük yaşta bize sabrı öğretti. Günümüzde bir tuşla her şeyi çok kolay halledebildiğimiz için ve bunu öğrendiğimiz için artık bir şeylerin uzun sürmesine tahammül edemiyoruz. Çok çabuk sıkılıyoruz. Yeni nesil zorluğa karşı sabrı gösterebilme konusunda zayıf bir şekilde ilerliyor" (KK-12).

"Bizim dönemimizde öğretmenler bize hata yaptığımızda kızardı ve biz o an hiç sesimizi çıkarmadan utanarak beklerdik. Günümüzde bir öğretmen öğrenciye kızmaya başladığı an videolar çekilmeye başlanıp bunu mahkemeye göndereceğim, bana bu şekilde davranmaya hakkınız yok şeklinde bir video kaydı ortaya çıkıyor" (KK-36).

"Bizim dönemimizde velilerde öğretmen ve öğrenci ilişkisi için eti senin kemiği benim mantığı vardı. Annem ben üniversiteye girdiğimde bile aynı sözü kullanarak beni hocalarıma teslim etti. Öğretmenlerimiz bize kızdıktan sonra eve gidip onu anlatırsak bir de evde sille yerdik. Eğer öğretmen kızdıysa demek ki sen suçlusun diye bir algı vardı" (KK-27).

"Bizim dönemimizde bilgiye ulaşılması zordu ama ulaşılan bilgi genellikle doğruydu. Öğrenci disiplin gerektiren bir şeydi. Kılık kıyafet, öğrenci davranışlarına kadar her konuda disiplinli hareket etmek gerekiyordu. Günümüzle kıyaslarsak daha özgürlükçü bir dönemde olduğumuz için bireyin kendini ifade edebilme noktasında esnek olunması avantajlı ama yine de belli ölçütler olması gerekiyor bence. Mesela kılık kıyafet yönetmeliği şu an hâla devam etmesi gereken bir şey çünkü bazı öğrenciler tarafından serbest kıyafetler giymek suistimale açık bir durum hâline geliyor. Eğitimde bence tamamen özgürlük olmamalı ama katı kurallar yerine de esneklik olmalı. Öğretmenler eski dönemde bilgi odaklıydı. Davranışsal öğrenmeden

ziyade bilişsel öğrenme daha ön plandaydı. Davranışa dökülen şeylerin daha kalıcı öğrenmeye yol açtığı düşünülüyor fakat eğitimciler ben hâla geleneksel yaklaşımın daha kalıcı öğrenmelere yol açtığına inanıyorum" (KK-32).

"Günümüzde dijitalleşme ile çocuklar küçük yaşta geleceklerinde büyümeleri ve olacaklar ile ilgili birçok şeyi öğrendikleri için eğitimle ilgili daha az heyecanlı hareket ediyorlar" (KK-31).

"Benim öğrencilik dönemimde kılık kıyafet düzeni çok önemliydi. Eğer sakalımız uzunsa veya kılık kıyafetimiz düzgün değilse okula alınmıyorduk. Günümüz eğitiminde ise çocukların spor ayakkabıları ve su şişelerinden bile popüler kültürü ne şekilde takip ettiği gözlemlenebiliyor" (KK-17).

"Okul açılmadan önce bir kırtasiye alışverişi yapardık. Öğretmenlerimiz bize kaç sayfa defter almamız gerektiğini, kitaplarımızın ciltlenme şeklini hatta kurşun kalemlerimizin sayısına kadar nasıl olması gerektiğini bize söylerlerdi ve onların hepsini alırdık. Bizim zamanımızda mavi önlük ve dantel yakalar vardı. Saçların örülmesi gerekiyordu. Tabii bu durum annelerimizin zamanında daha da sıkıymış bizim zamanımızda o kadar değildi ama önlüğümüzü her zaman giymek zorundaydık. Ayakkabılarımızı da hep boyamamız gerekirdi ve rengi siyah olmalıydı. Çorabımız da beyaz olmalıydı. Bunlar hep kılık kıyafet düzeni dahi olsa bizi disipline sokan durumlardı. Ama şu an bu durum öyle sıkı değil. Kendi çalıştığım okuldan örnek vereceğim, şu an bizim okulumuzda uyum haftası oluyor ve o zaman öğrenciler okula serbest kıyafetle geliyorlar. Giyilmesi gerekilen okul üniformaları kapüşonlu bol bir üst ve pantolon olarak belirleniyor. Bir yere gezi için gidileceği zaman daha rahat kıyafetler giyiyorlar. Bazı okullarda bizim zamanımızda olduğu gibi her hafta kıyafet kontrolü oluyor ama öğrencilerde bizimki gibi bir kaygı yok. En fazla ailemi ararsınız hocam diyorlar mesela ama biz bu durumla karşı karşıya kalmayı hiç istemediğimiz için daha tertipli ve daha düzenliydik. Bence kuralların olması da daha iyiydi" (KK-52).

"Kızım özel okulda okudu ve ona okulun belirlediği harçlığın üzerinde harçlık vermemem konusunda çok ciddi uyarılar yapıldı. Günlük söylenen ücret on liraydı ve on bir lira veremiyordum. Bu uygulama o dönem benim çok beğendiğim bir uygulamaydı. Durumu benden iyi ve kötü olan aileler bulunabileceği için çocukların

eğitim ortamında her koşulda eşit olmaları adına çok önemli bir özellikti fakat günümüzde bu durum kesinlikle böyle değil. Okula yürüyerek giden bir çocukla üstü açık arabayla giden bir çocuk aynı sınıfta eğitim alıyor. Ben bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Bizim dönemimizde de eşitlikçi bir eğitim anlayışı vardı ama günümüzde herkesin sanal platformlarda yaptıkları paylaşımlar eğitim kültürüne dahi etki etmiş boyutta" (KK-27).

3.8.2 Kaynak Erişimi

Dijital göçmenler için geleneksel bilgi ve kaynaklardan dijital teknolojilere doğru geçiş, eğitim sürecinde bir dönüşüm yaşanmasına sebep olmuştur. Öğrenciler ve öğretmenler için derse hazırlanma, ders işleme, materyaller ve kaynaklara erişim yöntemleri, dijital kültür öncesi geleneksel dönemde yüksek oranda farklılıklara sahiptir. Bu farklılıkları ortaya koyan deneyimlerini dijital göçmenler şu şekilde ifade etmiştir;

"İlkokulda ansiklopedileri araştırırdık ya da her evde internet bilgisayar olmadığı için internet kafeye giderdik. Orada sınırlı zamanda ödevlerimizi araştırırdık ve öğretmenlerimiz bizden el yazısıyla ödev teslim etmemizi isterdi. Mesela sayfalarca dönem ödevi de yapacak olsak bunların hepsini el yazısı ile yazardık ama şimdi öğrencilere ödev verildiği zaman daha çok yapay zekadan faydalanıyorlar. Ödevlerin anahtar kelimelerini yapay zekaya söylüyorlar ve karşılarına nasıl ödev yapacakları ya da ödevin kendisi direkt çıkıyor. Hatta benim çalıştığım okulda bir bilim kulübü var ve sorumlu öğretmen yapay zekayı nasıl kullanacaklarını öğretiyor" (KK-12).

"Önceden bize verilen ödevleri kütüphaneye giderek araştırırdık. Benim zamanımda internet yoktu. Hocalarımız kütüphanede bulabileceğimiz veya yaratıcılıkla ilgili ödevler verirdi. Günümüzde ise ben çocuklara ödev verdiğimde internetten çıktı alıp getirdiği ödevi bile kontrol etmeden geliyor. İsmini soy ismini yazarken üşenip unutan çocuklar bile oluyor. Bu durumun sorumsuzluk ve telefondaki gibi tek tıkla çok hızlı her şeyi halledeyim düşüncesiyle gerçekleştiğini düşünüyorum. Bu sıradan iş bitsin de hemen gidiyim telefonumla rahat rahat zaman geçireyim algısı birçok çocukta bulunuyor" (KK-27).

“Ben küçükken fizik dersini çok severdim ve fizik konularıyla ilgili çok şeyi merak eder öğrenmek isterdim. Ailem okulla zaman harcamamı istemez ve hayvanlarla ilgilenmemi isterdi. Her zaman “Keşke fizik eğitimi alabilsem” diye düşünürdüm ve bu konuda ilgi alanıma yönelik bir eğitim almak isterdim. Telefonum olduktan sonra yaşım büyüktü ama internetten fizik dersiyle ilgili videolar izlemeye başladım. Bir sürü öğretmenin fizik dersiyle ilgili öğrettiği şeyleri öğrenebildim. Bu durum bir yandan beni mutlu etse de bir yandan çok üzülmüştüm çünkü yaşım küçükken böyle bir imkânım olsaydı hayvanlarla ilgilenmekten arda kalan zamanımı kendi istediğim eğitimi almaya ayırırdım. İnternetten ders dinledikten sonra pek çok alıştırma sorusu, testler, sınavlar internette hazır şekilde bulunuyor. Şimdiki çocuklar bu konuda çok şanslı. İstedikleri her alanda eğitim alabilmek için birçok seçenekleri mevcut. Ve bunun için internete erişmeleri yeterli. Bu da çağımızda zaten herkesin kolaylıkla erişebildiği bir bağlantı” (KK-47).

“Biz öğrenciyken bir şey başarmak için çalışmak, çabalamak ve sabretmek gerektiğini biliyorduk. İyi yerlere gelen kişilerin eğitimine çok önem verdiğini ve eğitim almıyorsa da kendini hep geliştirmeye çalıştığını görerek büyüdük. Günümüzde başarıya ulaşmak için neler yapılması gerektiğini anlatan bir sürü video var ve bunu bir dakika içerisinde anlatıyorlar. Bir dakikada nasıl başarılı olacağını öğrenen bir çocuk telefonu bıraktığında çalışması gereken bir ders için saatlerce çabalaması gerektiğini fark ettiğinde “bu kadar uzun bir şey değildi bu” diye düşünebiliyor. Görerek öğrenmek çok önemliydi. Şimdiki çocukların gördüğü şeyler o kadar hızlı değişiyor ki, çocuk uzun uzun birinin çalışmasına şahit olmadığı için çok çabuk sıkılıyor. Aynı zamanda dijitalleşme sonrasında, dijital alanlarda başarılı olan kişilerin videolarında “arkadaşlarımızla eğlenmek için bir site hazırladık neredeyse bir gecede milyonlarca kişi indirdi” şeklinde açıklamalar görerek içine doğdukları dijital kültürde başarıların da bir anda kendilerine gelmesini bekliyorlar” (KK-48).

“Birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar okuyan tüm öğrenciler aynı sınıfta, tek öğretmenle eğitim görüyordu. Bu nedenle okul sabahtan akşama kadar, bir saatlik öğle molasıyla devam ediyordu. Öğretmenimiz, sıralar arasında dolaşarak tek tek defterlerimizi kontrol ediyordu ve öğrenmemiz gereken dersi tahtayı bölerek anlatıyordu. Milli eğitimin bize dağıttığı kitaplardan faydalanıyorduk. Kitapların içerikleri bilgi ağırlıklıydı ve eğitim çok verimliydi. Bizim dönemimizde liseden

mezun olduğunda donanımlı bir birey olarak meslek hayatına atılabiliyordun. Günümüzde çocuklar telefonlarını asla ellerinde bırakamıyorlar ve odak noktaları o kadar çok kayıyor ki, eğitim ve öğretime odaklanmak diye bir şey kalmadı. Her şeyi dokunmatik ve dijital olarak öğrenmeye başladılar. Sanal dünyada da çok fazla uyaran olduğu için okul çağında dijital aletlerle tanışan bir öğrencinin dikkat süresi düşmeye başlıyor. Dijital dünya içerisinde zamanını tek tuşla istediği platforma girerek eğlenen bir çocuğun eline kalem verip deftere yazı yazmasını söylediğin zaman oradaki dünyanın ona yavaş ve sıkıcı gelmesi kadar doğal bir şey yok" (KK-45).

"Önceden gazeteden kupon biriktirip ansiklopediler satın alınırdı. Bütün ödevlerimi o ansiklopedilerden yaptığım için her gazeteyi almaya çalışır, kuponlarını biriktirirdik" (KK-33).

"Bizim zamanımızda öğrencilere dönem sonu ödevleri verilirdi ve bu ödevler en az 10 sayfa olmalıydı. Bizler de ödevlerimizde kullanacağımız kaynakları kütüphanelerden temin ederdik ya da elimizde olan ansiklopedileri kaynak olarak kullanırdık. Günümüz öğrencileri ise ellerindeki telefonlardan her türlü bilgiye hızlıca erişebiliyorlar. Bizim dönemimizde ihtiyacımız olan bilgiye erişmek için kaynak taraması yapardık, bilgi taraması yaparken aynı zamanda başka bilgilere de hâkim olurduk. Günümüzde ise öğrenilmek istenilen bilgi internetten nokta atışı bulunduğu için sadece araştırılmak istenilen bilgiler öğreniliyor. Bizim zamanımızda tarama yapıldığı için birçok başka bilgilere de hâkim oluyorduk. Bundan dolayı geleneksel dönemdeki araştırma yöntemi günümüze göre daha faydalı" (KK-38).

"Bilgi şu anda bize hazır olarak geliyor. Biz önceden bilgiyi araştırmadan öğrenemezdik. Günümüzde bilgiye daha kolay ulaşıyoruz ama ulaştığımız her bilgi doğru olmayabiliyor. Bu noktada yanlış öğrenmeler yanlış algılara yol açabiliyor. Günümüzdeki ders materyallerini, kara tahta, tebeşir ya da tepe gözden daha faydalı buluyorum ama bilgi hazır olduğu ve çok kısa sürede elde edildiği için bu durumun öğrenmeye kalıcı yönde etki etmediğini düşünüyorum. Görseller birçok duyu organına aynı anda hitap ediyor ve bu çok avantajlı ama çok kısa sürede tüketildiği için öğrencinin aklında kalıcı olmasını dezavantajlı yönde etkiliyor "(KK-33).

"Öğretmenimiz ödev yaptığımızda sadece ödevimizi değil defter düzenimizi de kontrol ederdi. Hatta bazı öğrenciler daha düzgün görünmesi için defter sayfalarını

ödev yaptıktan sonra belki kırışmıştır diye ütülerlerdi. Günümüzdeyse yazıcıdan çıkan bir A4 kağıdını getirip teslim ediyorlar" (KK-43).

"Teknolojik aletler yokken derslerde öğretmenlerimizde bizimle birlikte ders işliyordu. Dersin notlarını onlar tahtaya yazıyordu biz de defterimize geçiriyorduk. Davranışları izlemek eğitimde bence çok önemli bir özellik. Bizimle birlikte not yazan öğretmenimizle not yazıyorduk, kitap okuyunca biz de takip ediyorduk, anlatınca da dinliyorduk. Kısacası derslerde hep birlikte işleyiş hâkim oluyordu. Günümüzde öğretmenler değil akıllı tahtalardaki notlar, videolar ders işliyor resmen. Öğretmenler sadece aracı gibi" (KK-42).

"Bugün ki gibi slayt gösterileri yoktu en teknolojik aracımız tepegözdü. Öğretmenler bazen anlatacakları konuyu tepegöze çizip anlatıyorlardı. Öğretmenlerin derse hazırlanma durumları çok daha farklıydı çünkü derse hazırlanmak zorunda kalıyorlardı. Onlar da hazır bilgileri internetten bulamıyorlardı. Bir materyali ya da ders içeriğini elleriyle yazıp geliyorlardı. Günlük planlarını dahi elle yapıyorlardı şu an herkes günlük planları kopyala yapıştır yapıyor. Günümüzde öğretmenler de öğrencilere hazırlanmış konu içeriklerini göstererek, akıllı tahtalardan bilgi aktarımı yaparak ve materyalleri YouTube üzerinden göstererek kendilerini bence köreltiyorlar. Eğitim verme işlemleri daha düşük seviyede oluyor bence. Tabii bunun için öğrencilerin de derse hazır gelmeme isteği ve bıkmış ruh halleri de var o yüzden eğitim bence sıkıntılı bir sürece giriyor" (KK-31).

"Ödevlerimi yaptığım zaman internet olmadığı için ödev konusuyla ilgili kimin daha çok bilgisi varsa onun yanına gider cevapları öğrenirdim. Bazen o kişi bana ödev dışı bilgiler de verirdi. Eğer imkânı varsa uygulamalı olarak gösterdiği ödevlerim bile olurdu. O yüzden yaptığım ödevleri ve cevapları yaşayarak öğrendiğim için kolay kolay unutmazdım. Ödevimi anlatırken okumama gerek kalmazdı. Öğrendiklerimi hatırlayarak anlatırdım. Bu nedenle eğitim açısından çok verimli bir süreç olurdu" (KK-41).

"Geleneksel dönemdeki öğretmenlerin günümüz öğretmenlerine göre mesleklerine daha çok sarılmış olduğunu düşünüyorum. Bizim zamanımızda öğretmenler ellerinde teknolojik imkanlar olmamasına rağmen öğrencilere bir şeyler öğretmek için canla başla mücadele ediyorlardı. Fakat günümüz öğretmenleri de

öğrenciler kadar sabırsız. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte hazıra konmuş durumdalar. Sadece ekrana slaytı yansıtıp slaytları okuyup okuyup geçiyorlar. Çünkü teknoloji onların da zaman kavramını değiştirdiği için onları da tahammülsüzleştirdiği için öğretmenler çok fazla çaba göstermek istemiyorlar ve bir an önce anlattıkları dersin bitmesini istiyorlar" (KK-50).

"Bizim öğrencilik zamanımızda telefon olmadığı için insanlarla kolayca iletişim kuramıyorduk. Bu durumun sıkıntılarını da çok yaşıyorduk. Örnek verecek olursa o gün derslerle ilgili herhangi bir materyali evde unutmamız bizim için sorun oluyordu. Ailemizi arayıp bana bu materyali getir diyemiyorduk. Ama bu sorunların yanı sıra geleneksel dönemdeki eğitimde öğretmenler bu tarz durumlara daha sabırlı yaklaşıyorlardı. Günümüz öğrencileri sahip oldukları teknoloji ile her şeye çok hızlı erişebildikleri için bundan dolayı öğrenciler artık çok sabırsız. Çünkü teknolojinin hızına çok alışmış durumdalar. Bazı öğrenciler okulda zamanın yavaş akışına ayak uyduramayıp okulu bile bırakabiliyorlar. Fakat teknolojinin getirdiği olumsuz tarafların yanında olumlu taraflarda var. Örneğin geleneksel eğitimde kaynaklara erişim sağlamaya çalışırken çok zaman kaybediyorduk ve erişebildiğimiz kaynaklar sınırlıydı. Günümüz öğrencileri ise anlık sınırsız kaynak erişim imkanına sahipler. Eğer öğrenciler teknolojinin olumlu taraflarını değerlendirebilirse kendilerini çok geliştirebilirler "(KK-49).

"Geleneksel dönemde öğretim yöntemlerinde öğretmenler derslerde panolar, tablolar hazırlıyordu ve dersin içeriğine görsel destek o şekilde veriliyordu. Bazen neredeyse bir ders sadece tablo çizmek ve deftere geçirmekle bitiyordu. Anlatıma zaman kalmıyordu. Günümüzde bu içerikler teknolojik materyallerle öğrenciye bir dakika içerisinde hazırlanıp sunuluyor. Bilgiye ulaşımın hızı arttı" (KK-40).

"Günümüzde kullanılan eğitim araçlarının bizim zamanımızdaki eğitim araçlarına göre daha güzel ve faydalı olduğunu düşünüyorum. Günümüz eğitiminde sınıflarda akıllı tahtalar kullanılıyor fakat bizler kara tahtalar kullanıyorduk. Akıllı tahtalardan görsel kaynaklara ulaşmak çok daha kolay. Bizler ise görsel kaynakları kitaplarımızdan takip ederdik çünkü kara tahtaya bu görselleri çizmek çok zor ve çok zaman alan bir yöntem" (KK-39).

“Okul kütüphanesi, halk kütüphanesi çok önemli mekânlardı benim dönemimde. Zaman ilerledikçe, lise çağında internet vardı ve aktif olarak kullanabiliyordum ama hem her evde bilgisayar yoktu hem de internet zaten çok hızlı değildi. O nedenle kütüphane diğer seçeneklere göre daha sağlam bir veri tabanıydı” (KK-34).

“Ben ödevlerimi yapmak için çoğu şeyi ansiklopedilerden öğrenirdim. Araştırmak zorunda kaldığımız için araştırmacı tarafımız da gelişiyordu. Kütüphanelere gitmek bizim için aynı zamanda bir sosyalleşme yeriydi” (KK-30).

“Bizim zamanımızda günümüzdeki gibi akıllı tahtalar yoktu, bizler kara tahta üzerinden eğitim görüyorduk. Kara tahtada eğitim görmek bizlerin hayal gücünü geliştiriyordu aslında. Örnek vermek gerekirse öğretmen tahtaya türkiye haritası çizerdi ve illeri tahmin etmemizi isterdi. Bizler hayal gücümüzü çalıştırarak hangi ilin hangi bölgede olabileceğini bulmaya çalışırdık. Fakat günümüzde türkiye haritası tahtaya çizilmiyor bile. Anında türkiye haritası akıllı tahtadan açılıyor. Bundan dolayı şimdiki neslin hayal gücünün çok gelişmediğini düşünüyorum” (KK-51).

“Günümüzde teknolojinin rahatlığı ve kolaylığına ben de çok alıştığım için bir bilgiye ulaşmak istediğimde ilk başvurduğum kaynak internet oluyor. Ama daha önce bir bilgiye erişmek için ansiklopedilere başvururdum. Minibüs şeklinde gezici bir kütüphane vardı. Bu minibüsün içinde bir kütüphane bulunuyordu ve belirli zamanlarda okula geliyordu. Ulaşamadığımız kaynakları o gezici kütüphaneden bulabiliyorduk. Çünkü okulumuzun kütüphanesinde de yeterli kaynak bulunmuyordu. Günümüzde o ansiklopedik kaynaklar hâla evimizde durmasına rağmen kilere kaldırılmış durumda. Çünkü herkesin elinde bir telefon olduğu için onlara artık kimsenin ihtiyacı kalmadı. Bence bu durum üzücü” (KK-17).

3.8.3 Uzaktan Eğitim

Dijital göçmenlerin eğitim kültürü ve tüketimine yönelik görüşleri, geçmişte olağanüstü durumlarda eğitime ara verilmemesi için gösterilen çabayı ve eğitime ara verilme durumunu açıklamaktadır. Eğitime devam etme eğilimi, fiziksel tatil ilanı, uzaktan eğitim alt yapısının yokluğu, etkileşim ve bilgi akışı eksikliği gibi durumlar

değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerle ilgili dijital göçmenlerin ifadeleri şu şekildedir;

"Ben eğitime ara verildiğini hatırlamıyorum. Ben kar seviyesinin dizlerimize kadar olduğunu buna rağmen okula gittiğim zamanları çok iyi hatırlıyorum. Okullar sömestr ya da yaz tatili dışında kolay kolay tatil edilmezdi. Uzaktan eğitimin yeterli olmadığını, öğrencilerin çok fazla bir şey öğrenemediklerini düşünüyorum. Okuldaki disiplin ortamı evlerde sağlanamadığı için bence bu durum öğrencileri olumsuz etkiliyor" (KK-37).

"Teknoloji kesinlikle öğrencileri okuldan uzaklaştırdı. Bu durumun en büyük etkisi pandemi dönemi ve o süreçteki uzaktan eğitim oldu. Teknolojiyi o süreçte eğitim için kullandıktan sonra şu an akademik camiada yüz yüze yapılan sempozyumlar dahi çok azaldı. İnsanlar evlerinde otururken kameralarla sempozyumlara katılıyor. Bu bazı hocalara rahatlık gibi geliyor ama orada bir öğrenci-hoca sempozyuma yüz yüze katıldığı zaman her an bir soru sorma durumu olabilir veya kapıda kahve içerken bile yeni bir bilgi alabilirsin. İletişim kurunca farklı bir konu açılabilir ama şimdiki çevrimiçi eğitim bu durumun önünü kesinlikle kapatıyor. Yine teknolojinin kolaylığı ve rahatlığı nedeniyle bazı kişiler sempozyuma katılacaksa yapacakları konuşmayı önceden kaydediyorlar ve sonra onu göndererek sempozyumda konuşur gibi konuşuyorlar. Ben bunun böyle olmasını istemiyorum. Bu anlamda teknolojik böyle kullanılmasına yana değilim" (KK-27).

"Okullar bizim günümüzde olağanüstü bir durum olduğunda, evde WhatsApp üzerinden ya da çevrimiçi platformlardan bilgi gelmediği için tatil ilan ediliyordu biz de tatilimizi yapıyorduk. Uzaktan eğitimde ise bilgi aktarımı ekran paylaşımlarıyla yapılabiliyor ama sınıf içi ortamın paylaşım şekli kadar verimli olmuyor" (KK-29).

"Teknoloji çağında yaşadığımız için artık her okulda akıllı tahtalar var. Çocuklar o tebeşir tozunu yuttuk ifadesinden uzak bir şekilde eğitim alıyor. Aynı zamanda pandemi döneminde bir nesil eğitimi bilgisayar başında alarak öğretim hayatlarına başladılar. Fakat bu durumun belki bir getirisi olarak teknolojiyle çok önce tanışmış bir çocuk okuma yazmayı okula başlamadan öğrenebiliyor. Bu durum da teknolojinin iyi bir özelliği olarak görülebilir. Günümüzde bilinçli ebeveynler çocukların eğitsel

videolar, çizgi filmler izleyerek öğrenim sürecine erken adapte olmalarını sağlayabiliyor" (KK-28).

"Benim hiç uzaktan eğitim gibi bir tecrübem olmadı ve olağanüstü halle karşılaşmadım öğrencilik hayatımda. Bazı zamanlar kar yağıyordu okullar bir hafta tatil ediliyordu ve bir hafta hiçbir eğitim olmuyordu. Bir öğretmen olarak bizim için uzaktan eğitim çok zor bir boyutta oldu. Öğrenciler kameralarını ve seslerini açmıyorlardı. Uzaktan eğitimin verimli hâle gelebilmesi için öğrencileri sürekli zorunlu tutmamız ve onlara katı kurallar vermemiz gerekiyordu. Bizim öğrencilere dokunmamız gerekiyordu ama bu kendi ev ortamlarında ya da benim kendi ev ortamımda mümkün olmuyordu. Dolayısıyla bir kültürü aktarmak da o kadar kolay olmuyordu. Bu nedenle ben o zaman çok zorlanmıştım" (KK-12).

Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki geleneksel eğitim kültürü tüketiminden dijital kültüre geçiş, eğitim sürecinde önemli dönüşümlere neden olmuştur. Dijital göçmenler, geleneksel eğitim yöntemlerini desteklemekle birlikte, teknolojinin eğitimdeki rolünü tamamen reddetmediklerini savunurlar. Ancak dijital göçmenler, bu rolün dengeli ve dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

3.9 Dijital Göçmenlerin Alışveriş Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

Dijital göçmenlerin alışveriş kültürü ve tüketimine yönelik görüşleri, geleneksel dönemden dijital çağa geçişte yaşanan önemli değişimleri yansıtmaktadır. Alışveriş kültürü ve tüketim alışkanlıkları, teknolojinin getirdiği değişimlerle dönüşmekte, ancak eski ve yeni yöntemler çeşitli avantajlara ve dezavantajlara sahiptir. Bu dönüşüm sürecinde, dijital göçmenlerin adaptasyonu ve tercihlerinde hem nostalji hem de pragmatizm önemli rol oynamaktadır. Bu dönüşüm sürecinde dijital göçmenler deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir;

"Eskiden esnaf mahalle içerisinde yaşadığı için herkesin birbirini tanıdığı bir ortamda alışverişi gerçekleştiriyordu. Esnaflar bir ürün verdikleri zaman eğer onun parası ödenmezse bir süre içinde o paranın ödeneceğini biliyordu. Çünkü tanıdığı kişilerle alışveriş yapılıyor tanımasa o kişiye parasını almadan ürün vermez. İşte günümüzde olan durum bu. Esnaflar çoğu kişiyi tanımadıkları için onlara esnaflık yapamıyor. Bizim için de aynı şey geçerli. E-ticaret platformlarında alışveriş

yaptığımız kişileri tanımadığımız için ürünlerin güvenilirliğini sorguluyoruz. Aynı şekilde oradaki satıcılar da biz ödeme işlemlerini yapmadan bize ürünü göndermiyorlar" (KK-.56).

"Almak istenen ürünlere erişme zorluğu şehir içinde bile geçerliymiş. Eskiden bir bakır alınacaksa bakırcılar çarşısına gitmek gerekiyordu ya da bir pirinç yalnızca odunpazarında bulunuyordu ve aynı zamanda gidebilecek bir vasıta bile yoktu. Bu nedenle şehir içindeki ihtiyaçları halletmek için bile hem zaman hem de emek göstermek gerekliydi. Köyde ise haftada bir gün sadece bakkal arabası geliyordu ve o arabada ne varsa onu alabiliyorduk" (KK-68).

"Alışveriş yapmak için mahalle esnafı ve bakkalı ilk tercihimizdi. Hem gençler için spor kıyafetleri hem de klasik takım, elbise satan bir tanıdığımız vardı. Lisede o zaman biz de ceket, pantolon giydiğimiz için oradan alışveriş yapıyorduk. Hiçbir zaman da bu alışverişimiz nakit parayla olmazdı. Babamın selamını söyleyerek alırdım. Babam da taksitle ayın on beşinde öderdi. Bakkal ve kasap için de aynı ödeme yöntemi vardı. Şimdiki e-ticaret sitelerinde ödeme yöntemi kredi kartı ve birçok topluma büyük zararları olduğunu düşünüyorum. Kredi kartıyla yapılan alışveriş sanki bedava gibi hissettirdiği için durma noktası bazı kişiler için çok zor olabiliyor. Aynı zamanda çevrimiçi sitelerden yapılan alışverişte deneme ve kalite görme şansı da olmadığı için bence sürekli sipariş ver, bekle, olmazsa geri gönder kısmı büyük bir zaman kaybı" (KK-27).

"Eski alışveriş alışkanlıklarım nedeniyle hâla esnaflardan alışveriş yapmayı tercih ediyorum. Aynı zamanda artık tanıdık esnaf oldukları için hem daha uygun oluyor hem de gitmeyince başka yerlerden aldığımız anlaşılıyor. Bu da onların sitem ettiği bir durum olduğu için hâla esnaf alışverişini tercih ediyorum. Esnaflara gidip alışverişimizi yaptıktan sonra bir çay içmek için oturduğumuzda oraya esnafın başka bir tanıdığı da gelip çay içtiğinde yeni bir kişiyle tanışabiliyorum ve bu durum hem çevremin hem de sosyalleşmemin artmasına sebep oluyor" (KK-35).

"Ailem genelde pazara gitmeyi tercih ediyordu çünkü o dönem bu kadar çok market yoktu. Günümüzde esnaflardaki ödeme yöntemi olan pazarlık neredeyse bitmiş durumda. Şu an her ürünün reyonlarda yazılı olan belirli bir fiyatı var ve o fiyat üzerinden satın alınıyor" (KK-17).

“Ben alışverişlerimi e-ticaret platformlarından yapmıyorum çünkü fiziksel olarak ihtiyacım olan malı görmek ve ona dokunmak isterim. Bundan dolayı e-ticaret platformlarını kullanmıyorum” (KK-39).

“Bizim dönemimizde daha çok pazarlar tercih edilirdi. Evimize yakın perşembe pazarı diye tabir ettiğimiz perşembe günleri kurulan bir pazar vardı. Her hafta ihtiyaçlarımızı karşılamak için perşembe pazarını tercih ederdik. Alışveriş açısından Eskişehir’in genelini baz alacak olursak halk hamamyolunu tercih ederdi. Kıyafet ihtiyaçları oradaki esnaflardan temin edilirdi. Eğitim ihtiyaçlarımızı ise sahaflardan ya da kırtasiyelerden temin ederdik” (KK-37).

“Esnafların veresiye ve elden ödeme yöntemi şekilleri eskiden insanları tanıdıkları için gerçekleşen bir durumdu. Şimdi insanlar birbirlerini çok az tanıdıkları için esnaflar da sadece tanıdıkları kişilerle bu ödeme şeklini gerçekleştiriyorlar. Eski müşteriye eski esnaf kültürü, yeni müşteriye yeni esnaf kültürü anlayışında bir boyuta evrilmiş durumda” (KK-40).

“Günümüzde kredi kartıyla alışveriş yapıldığında sanki o para senin değilmiş gibi harcama yaptığın için planlı olmayan kişilerde çok fazla borca girme durumu görülebiliyor. Önceden ne kadar paramız varsa o kadar harcama yapabiliyorduk. Bir yakınımızdan borç almak o kişiyi hep gördüğümüz için sonrasında mahcup olmamak adına borcumuza sadık olmamızı sağlıyordu. Bu nedenle çok fazla borç da alamazdık” (KK-44).

“Ben kredi kartını çok mantıklı buluyorum. Önceden paran olmadığı zaman borç aldığında ödeyemediğin zaman bazen tatsız durumlar yaşanabiliyordu. Borç veren kişi başkalarıyla borcunu ödemediğini paylaşabiliyordu ve bu kişinin güvenilmez bir insan olarak görünmesine sebebiyet veriyordu. Bazen yolda ya da kalabalık bir ortamda karşılaşıldığında “Borcunu ne zaman ödeyeceksin?” diye sorarak borçlu kişiyi utandırabiliyordu. Ama günümüzde kredi kartlarıyla yapılan alışverişte borçlandığında bu bilgiyi sadece banka biliyor. Ödeyemediğinde gerekirse faizini de ödeyerek borcunu kapatabiliyorsun ama çevrenden kimse bu bilgiye erişemiyor” (KK-46).

“Küçük esnafların tutunması günümüzde çok zor bir hâl aldı. Her yerde süpermarket olduğu için bir mahalle bakkalı artık eski ilgiyi görmüyor. Ben mahalle

kültürüyle büyüdüğüm için esnaflarla çok iletişim kurarak büyüdüm. Mesela dışarıya çıkıp arkadaşlarımla buluşmayı beklerken eğer daha zaman varsa berberime girip bir çay içerek onunla sohbet ediyordum. Esnaflar belli sohbet konularına göre bile ayrılabiliyordu. Biriyle siyaset, ekonomi konuşulurken diğeriyle daha eğlenceli konular konuşuluyordu. O gün hangi konudan sohbet etmek istiyorsan o esnafa gidip çay içtiğin dahi oluyordu" (KK-36).

"Geleneksel alışverişlerde esnaf ve alıcı arasındaki samimiyet daha fazlaydı. Esnaftan yapılacak alışverişte direkt olarak pazarlık yapılması imkânı vardı. Esnaftan alışveriş yapıldıktan sonra bazı esnaflara oturur bir çay içerdik onunla sohbet muhabbet ederdik. Fakat e-ticaret ile yapılan alışverişlerde bu samimiyeti yakalamak ve onlarla ürün için pazarlık yapmak imkânsız" (KK-41).

"Büyükşehirlerde süpermarketler avmler gittikçe çoğalıyor ama biraz daha küçük yerlerde esnaf kültürü hâla devam ediyor. O kültürün içerisinde büyüdüğün zaman alışveriş yapmasan bile esnafın yanına çay içmeye ve sohbet etmeye gidilebileceğini bilmek ve yaşamak bence güzel bir şey. Sen gitmesen bile esnaf yolda görünce yanına bir çay içmeye davet ediyor" (KK-53).

"Ben alışveriş yaparken sosyalleşmeyi sevdiğim için çarşıya çıkmayı daha çok seviyorum. Esnaftan alışveriş yapmaya gittiğimde hemen bir çay söyler ve sohbet etmeye başlarız. Karşındaki esnafın alışveriş yaparken güler yüzlü olması, ürünleri tanıtarak müşteriyle özel olarak ilgilenmesi daha çok şey satın almaya sebep oluyor. Ne kadar çok şey satın alırsam pazarlık payı da o kadar arttığı için daha hesaplı bir alışveriş yapmış oluyorum. İnternetten alışveriş yapmayı hiç sevmiyorum. Orada kimse kimseyi görmüyor ve esnaf ilgisi yok" (KK-46).

"Daha çok esnafları tercih ederdim. Çünkü esnaflarda yakaladığım samimiyeti alışveriş merkezlerindeki dükkanlarda yakalayamıyorum. Mesela bir bardak ya da bir tablo almak istedim. Bunların standartları aynıdır ve bellidir. Bu tarz ürünleri e-ticaret platformlarından alabilirim. Fakat kıyafet söz konusu olduğunda alışverişimi esnaflardan yapıyorum çünkü e-ticaret sitelerinden aldığım kıyafetler bazen bedenime olmuyor bundan dolayı iade etmek zorunda kalıyorum ve bu da benim için zaman kaybı oluyor. Hatta bazen alışveriş şevkimi bile kırabiliyor. Ama bunların yanında e-ticaret platformlarındaki ürünlerin dükkanlara göre daha uygun olduğunu

düşünüyorum. Çünkü günümüz esnafı eğer elden taksit yapacak oluyorsa buna faiz koyarak yapıyor. Aldığım ürünün değeri on birimse geri ödemesi on beş birim oluyor. Bundan dolayı artık bu ödeme yöntemleri eskisi kadar tercih edilmiyor. Ayrıca bu tarz sorunlar insanları e-ticaret platformuna da yönlendirmeye başladı artık. Çünkü bazı e-ticaret platformlarındaki satıcılar ürünlerini peşin fiyatına taksitlendiriyorlar" (KK-49).

"Alışverişte kredi kartının kullanılmaya başlandığı ilk dönemler insanlar arasında konuşulan bir konu olmuştu. Kredi kartına sahip olan kişiler ayrı bir statü sahibiymiş gibi görüldü bir süre. Çünkü o dönem birçok insan cebinde nakit para taşıyordu. Günümüzde ise kredi kartı artık herkesin sahip olduğu bir şey. Neredeyse kimse nakit para taşımıyor ve gittikçe bu duruma ihtiyaç dahi kalmayacak. Toplu taşımaya bile kredi kartıyla binmeye başladık" (KK-28).

"Kredi kartı bence paranın o an somut bir şekilde olmadığı durumlarda bir ürün alma amacın varsa kullanmak için çok iyi bir özellik. Ama paran yokken de bir şeyleri elde edebilme hissi, sanal ve gerçek dünya arasındaki ilişkiyi çözemeyen kişiler için çok tehlikeli bir boyut alabilir. Çocukken annem ve babam çalıştığı için bazen yanımda param olmuyordu ama mahallemizdeki bakkal onları tanıdığı için bana veresiye ürün verebiliyordu. Günümüzde kredi kartı, bazen o bakkal amcanın yerine geçebiliyor" (KK-23).

"Esnaflarla yapılan alışverişte, birbirine yakın dükkanların yardımlaşıyor olması, gelip gidenin sürekli değişiyor olması, sohbetin sürekli canlı ve her konudan olması bence alışverişi keyifli bir hâle getiriyor. Ben tanıdığım esnafların dükkanlarında alışveriş harici zaman geçirerek güncel bilgiler de edinebiliyorum. Ayrıca esnafların bir ürünü satabilmek için hep bir hikayeleri oluyor. O ürünün geldiği ülke, satıldığı kişiler, ne kadar rağbet gördüğü gibi pazarlama stratejileri ürünü benim gözümde daha çekici hâle getiriyor" (KK-38).

"Eskiden esnaflarda pazarlık yapma adeti olduğu için eğer elli Türk lirası param varsa pazarlık yaparak ihtiyacım olan yetmiş Türk lirası olan bir ürünü alabiliyordum. Günümüzde bir ürünün fiyatı reyonda ne ise kasada kodu okutulduğunda o fiyatı düşürme imkânın olmadığı için paran yoksa alamıyorsun. Önceden esnaflar müşterinin hâlinden anladığı için, ihtiyacı olan birine yardım etme

kültürüyle pazarlık yapılması bir gelenekti. Günümüzde maalesef bu kalmadı" (KK-48).

"Esnaftan alışveriş yapmayı tercih ediyorum. Aslında e-ticaret platformlarından alışveriş yapan birçok insan var ve çok kolay olduğunu görebiliyorum ama hâla bu duruma alışamadım. Kendim görüp dokunarak, son kullanma tarihini inceleyerek alacağım ürünü seçmek istiyorum" (KK-44).

"Eskiden esnaflara giderdim alışverişe ama günümüzde e-ticaret platformlarını kullanıyorum. Kıyafet denerken, mağaza gezerken, efor sarf edildiği için hem fiziksel anlamda hem zaman anlamında ayrı bir alan ayrılması gerektiği için ben çevrimiçi alışverişi daha mantıklı buluyorum. E-ticarette boş olduğun bir anda telefondaki aplikasyondan istenilen şeye çok rahat bakıp ulaşılabiliyor. Aynı zamanda filtreler kullanarak sınırlandırma yapabilme özelliği de istenilen ürüne kolay bir erişim sağlıyor. Günümüzdeki esnaflarda artık eskiden olduğu gibi çay da içilmediği için o iletişimsiz alışveriş beni rahatsız etmiyor" (KK-32).

"Pazarlar eskiden çok daha geniş kapsamlı kuruluyordu. İnsanlar, pazarların olmasını beklerdi, mahalle bakkallarını kullanırdı. Günümüzdeki gibi süpermarket kavramı yoktu. Gelişemeyen ilçelerimiz de hâla bu kültür devam ediyor. Genelde bakkallardan alışveriş yapılıyor, bazen veresiye ya da pazarlıkla alışveriş oluyor. İhtiyaçlar bakkala söyleniyor ve listeler veriliyor. Bakkallar, hazırlıyorlar. Günümüzdeki çevrimiçi alışveriş sistemindeki kargocu hâla gelişmemiş ilçeler için mahalle bakkalı. Yani buradan da anlaşılıyor ki eğer teknoloji bu denli hayatımızın içine uyumlu olmasaydı bu kültür bugün de devam edecekti" (KK-29).

"E-ticaret platformlarını nadiren kullanıyorum çünkü güvenilirlik düzeyi çok düşük. Birçok insan bununla ilgili problem yaşıyor. Problem yaşamamak için ya çok bilinen siteleri kullanırım ya da kullanmayı tercih etmem" (KK-33).

"Dijitalleşme beraberinde oturduğu yerden hiç efor sarfetmeden yaşamını sürdüren bir toplum yaratmaya çalışıyor. Kargo sistemi de bence dijitalleşmenin hedeflediği bir sonuç" (KK-27).

“Kargo sistemleri zaman tasarrufu sağlıyor evet ama kargoların teslim edilme şekli benim için çok önemli. Kargocuyla teslimat sürecinde de çok iletişim hâlinde olunmadığı için dikkat edilmesi gerekilen bir ürünü fırlatıp gidebiliyor. Bu durum iyi değil bence” (KK-29).

“Her zaman cebimde param varken alışveriş yapmayı tercih ederim. Kredi kartından çekim yapıp sonra ödemek gibi bir alışkanlığım olmadı. Babam da bu öğretiyle büyüttüğü için hep nakit kullanmaya çalışıyorum. Aynı zamanda kredi ve banka kartlarıyla alışveriş yapıp bankaları zengin etmek istemiyorum. Kendi esnaflarımızdan alışveriş yapmak hem ekonomik hem de kültürel açıdan daha önemli bence” (KK-33).

Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, geleneksel dönemde esnaf ve müşteri arasındaki samimi ilişkiler, güvene dayalı ödeme yöntemleri, fiziksel ürün görme ve dokunma imkânı, alışverişte deneyim ve kalite kontrolü, sosyalleşme gibi unsurlar ön plandadır. Bu dönüşüm sürecinde, dijitalleşmenin getirdiği yenilikler ve geleneksel alışveriş alışkanlıkları arasındaki dengeyi bulmaya çalışan dijital göçmenler, değişen alışveriş kültürü tüketimini farklı perspektiflerden değerlendirmektedir.

3.10 Dijital Göçmenlerin Mahremiyet Kültürü Tüketimine Yönelik Görüşleri

3.10.1 Mahremiyetin Doğası

Dijital göçmenler, yaşamlarının büyük bir kısmını dijital kültürden uzak geçirmiş ve sonradan bu teknolojilere uyum sağlamak zorunda kalmış bireylerdir. Dijital yerli olmayan bu nesil, teknolojiyle büyümemiş olmalarına rağmen, dijital dönüşümün getirdiği yeniliklerle başa çıkmak ve bu yenilikleri günlük hayatlarına entegre etmek durumundadır. Bu bağlamda dijital göçmenler, teknolojinin sunduğu avantajları kabul ederek, avantajların aynı zamanda mahremiyet ihlalleriyle birlikte geldiğini düşünmektedir. Geleneksel mahremiyetin doğası ile ilgili deneyimlerini, dijital göçmenler şu şekilde ifade etmektedir;

“Bazı mekânlarda okuttuğumuz QR kodlarla bizim pek çok bilgimize erişebilme özelliği olan cihazlar olduğunu yeni öğrendim. Ama teknoloji konusunda

neredeyse hiç sorgulamadan hareket etmeye öyle alışmışız ki birçok bilgimiz de aslında bilgimiz dışında ele geçiriliyor. Aslında bu çok tehlikeli bir durum" (KK-17).

"Önceden bir arkadaşım eğer beni ailesiyle tanıştırmazsa onun ailesi hakkında bilgi sahibi olamazdım. Şimdi benim de sosyal medya hesabım var ve arkadaşlarımın bazıları da kullanıyor. Onların paylaştıklarına bakarak ailesindeki insanların hepsini görebiliyorum. Haftada bir gün gittiğim el işi kursundaki arkadaşımın hayatı hakkında sahip olduğum bilgiler, yıllardır tanıdığım bir arkadaşımın bildiğim bilgileriyle neredeyse eş değer bir boyutta" (KK-45).

"Biz önceden her görüştüğümüz kızı herkese söylemezdik. Biraz zaman geçmesi gerekirdi ve ilişkinin ciddi bir yola girmesi gerekirdi. Çünkü hem o kız için hem de erkekler için ilişki yaşamak özel olmalıydı. Herkesin dilinde konuşulan bir şey olmazdı. İnsanlarla bir birlikteliği paylaşmak evlenirken düğün davetiyesiyle olurdu. Günümüzde ise dijitalleşme sonrası herkes kısa sürede konuştuğu kişiyle ilişki durumunu sosyal medyadan insanlarla paylaşıyor. Kısa bir süre geçince yeni biriyle tekrar paylaşıyor. Bu mahrem konular günümüzde paylaşılması çok normal durumlar hâline geliyor" (KK-56).

"Bizim zamanımızda en çok hassas olan konulardan birisi mahremiyet kavramıydı. Ailelerin özeli her zaman özel olarak kalırdı. Komşularımızın sohbet muhabbetlerinde en çok dikkat ettikleri konu başkalarının özel yaşantısı hakkında hiç tanımadıkları kişilerin yanında dedikodu yapmamaktı. Yani insanlar kendi mahremiyetlerini korumak dışında başkalarının mahremiyetlerini de korurlardı. Günümüzde ise bu konu tam tersi hâl almaya başladı. Aileler artık kendileri özel alanı, mahremiyetleri hakkında bilgileri sosyal medyada rahatlıkla paylaşıyorlar. Bunun sebebinin de internet ile mahremiyet kavramının çok rahat olduğu ülkeler hakkında bilgi sahibi olmalarından ve bu yaşantıları kendi hayatlarına entegre etmeye çalışmalarından kaynaklanıyor. Buna da modernlik adı altında yapıyorlar. Bence modernlik kişilerin mahremleri hakkında bilgileri rahatlıkla çevreye paylaşmak değildir" (KK-70).

"Ben gelenek, görenek ve örf, adetlerine bağlı bir aile yapısı içerisinde büyüdüğüm için mahremiyet kültürüne bağlı bir şekilde hareket ettim. İnsanlar mahrem konularda birbirlerine saygı duyuyorlardı fakat günümüzde dijitalleşme

sonrası etkilerle artık saygı neredeyse kalmadı. Günümüzde insan vücudunun bir metaya dönüştüğünü ve pazarlama aracı olarak kullanıldığını ne yazık ki görüyoruz. Sosyal medya vasıtasıyla bu durum görmek istemesek bile önümüze düşüyor. Buna biz ulaşıyorsak bizim gibi herkes ulaşıyor. İnternetin ve dijitalleşmenin bu anlamda kötü bir etki yarattığını düşünüyorum" (KK-27).

"Eskiden kapılar kitlenmeden yaşanıyorken günümüzde teknolojik kilitler, alarmlar, güvenlik kameraları olan evler çok arttı. Geçen gün evine gittiğim bir komşum 4 tane kilit açarak kapıyı açabildi" (KK-57).

"Günümüzde bir ebeveyn olarak çocuğumun güvenliğini sağlamakta çok zorlanıyorum. Neredeyse bütün mahremiyet alanı elindeki telefonun içerisinde ve ben o şifreyi bilmediğim sürece çocuğumun hayatına dâhil olamıyorum. Telefonunu kontrol etmek istediğimde de tehlikeli bir durumun içerisindeyse bunu nerede gizlediğini, uygulamaları kontrol etmeye çalışırken nerelere bakmam gerektiğini dahi bilmiyorum. Çünkü dijital dünyayı o kadar iyi biliyorlar ki, kontrol ederken ne yapmam gerektiğini bile ona sormam gerekiyor. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarını gözetim altına alması için dijital dünyaya daha fazla adapte olmaları gerektiğini düşünüyorum. Bu konuyla ilgili eğitimler alarak kendimizi geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum" (KK-44).

"Medyanın ve içeriklerinin toplum DNA'sını bozduğunu düşünüyorum. Günümüzdeki dizi karakterlerinin çok yakışıklı ve çok güzel olması, hayatların ultra lüks bir ortamda yaşanması ve ilişkilerin çok eşli, sürekli değişkenlik gösteren ilişkiler olması gençlerin böyle bir hayat imrenmesine sebebiyet veriyor. Medya toplumu ve kültürü şekillendirme konusunda çok önemli" (KK-27).

"Günümüzde artık mahremiyet diye bir kavram kalmadı. Telefonumuza indirdiğimiz uygulamaların bizden ses kaydı ve kamera izni istiyor. Biz de bu izinleri veriyoruz. Hâliyle uygulamalar gizli de olsa bizi dinleyip, aldığı verilere göre bizim karşımıza reklamlar çıkarıyorlar. Bu durum da mahremiyetimizin ihlal edildiğinin bir kanıtı. Ama elimden geldiğince kendi sınırlarımı koymaya çalışıyorum. Örneğin benim sosyal medya hesaplarım herkese açık değildir. Sadece beni takip kullanıcılara açıktır. Ya da kendi sosyal medyamda kendimden başka aile bireylerimin fotoğraflarını paylaşmam çünkü o fotoğraflar ilerde art niyetli bir şekilde kullanılabilir.

Günümüzde yapay zekâ diye bir kavram var. Bu teknoloji ile birlikte bizim yüzümüz kullanılarak sahte birçok fotoğraf hazırlanabilir. Bu sebeplerden dolayı elimden geldiğince mahremiyet için önlemler almaya çalışıyorum" (KK-49).

"Günümüzde mahrem algılar çok değişti. Artık insanlar mahrem konularda çok rahat davranıyor. Yeni evli çiftler balayından fotoğraflar paylaşıyorlar mesela. Gezdikleri yerleri paylaşabilirler bu konuda bir sorun yok. Ama yatak odalarının tasarımını paylaşmalarını ben gereksiz buluyorum. Hatta bu durumun daha ilerisi bile var. Artık çiftler balayına aileleri ile birlikte gidiyorlar. Balayı çiftlere özel olmalı ama günümüzde bu konunun hassasiyetini kaybettiğini düşünüyorum" (KK-52).

"Dijital cihazlarla çok bağlantım olmadığı için dinlendiğimi ya da izlendiğimi bilmiyorum. Zaten çok kullanmıyorum bu yüzden kimse beni dinleyip izleyemiyordur" (KK-46).

"Dinlendiğimizi ve izlendiğimizi biliyorum. İndirdiğimiz uygulamalara kullanıcı sözleşmelerini okumadan verilerimizin işlenmesi için onay veriyoruz. Uygulamalar bu sayede telefonunuzdaki konuşmalara göre ya da yaptığınız aramalardaki verilere göre karşınıza ürün ve reklamlar çıkarıyorlar. İzlenme konusunda ise de indirdiğimiz uygulamaların çok fazla güvenlik açıkları var. Hackerlar bu açıkları kullanarak telefonunuzun kamerasını aktif edebilir ve sizleri izleyebilir. Bundan dolayı telefonumuza uygulama indirmeden önce uygulamanın hangi şirkete ait olduğunu, uygulamanın en son ne zaman güncelleme aldığını yapılan güncellemelerin içeriklerini incelemek gerekiyor. Eğer bir uygulamanın uygulama indirme platformunda yıldızı düşükse hele bir de uygulamanın yaptığı güncellemeler çoğunlukla güvenlik açıkları üzerine değilse o uygulamadan uzak durmak gerekiyor" (KK-70).

"Çocukların izlemesinin uygun olmadığı içerikler, programlar, çizgi filmler şu an öyle çok arttı ki çocuklar dijitalleşmeye ne kadar erken maruz kalırsa otizim oranı o kadar artıyor. Özellikle çocuklarda otizim oranı artık daha yüksek çünkü doğdukları andan itibaren ekrana ve fazla dijitale maruz kalıyorlar. Dijitalleşme toplumumuzdaki hastalıkları bile etkiledi" (KK-12).

"İngiltere'de yapılan bir testte, algoritmalar sağlık bakanlığından daha önce grip salgını olduğunu tespit etmiş. Algoritmaların analizinden elde edilen sonuç

öncesinde sağlık bakanlığına bildirilmiş ve sağlık bakanlığı bu şekilde bir verilerinin bulunmadığını söylemiş. Fakat üç saat sonra bu tespitin doğru olduğu anlaşılmış. WhatsApp görüşmelerinden kullanıcıların başım ağrıyor, burnum akıyor, bugün buluşmayalım gibi yazıları toplanıyor ve toplumun çoğunluğunda bu yazılar tespit edildiği için bu sonuca ulaşılıyor. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere algoritmalar sayesinde, kurulmuş bir sistemden daha önce bir tehlikenin önüne geçiliyor. Bu durum mahremiyet alanımızın içerisine bu denli girilmesi açısından tehlikeli olmasının yanı sıra teknolojinin eğer iyi kullanılırsa insanlığın faydası için olduğunu göstermektedir" (KK-58).

"Bizim zamanımızda özel hayat kesinlikle özel kalırdı. Günümüzde ise insanlar özel hayatlarını rahat bir şekilde paylaşabiliyorlar. Yeni evli çiftler gittikleri balayına dair fotoğraflar paylaşıyorlar. İnsanlar ev içerisinden canlı yayın yapıyorlar. Sabah kahvaltılarından tutun yatak odalarına kadar paylaşımda bulunan insanlar var. Bunlar bizim zamanımızda olmazdı. Özel yaşam çok kıymetliydi. Günümüzdeki insanların özel yaşamlarını bu kadar kolay bir şekilde dış dünyaya açmalarına kesinlikle karşıyım. Eskiden annelerimiz bebeklere nazar değer korkusu ile bebeklerini dışarıya çıkarmaya çekiniyorlarmış. Günümüzde ise bir ailenin bebeği olduğu zaman, bebeğin fotoğraflarını rahat bir şekilde sosyal medyada paylaşabiliyorlar. Bebeğin mahremiyeti hayatının başında ihlal edilmiş oluyor" (KK-37).

Günümüzde bir çift balayı tatillerinde olan çiçeklerle süslenmiş küvetlerini paylaşıyor. Bu konuların tamamen mahremiyet alanına dâhil olduğunu düşünüyorum. Bu paylaşımları bence özel kalmalı. Ama sosyal medya platformlarında pek çok çift bu şekilde paylaşımlar yaptığı için gittikçe herkes ben de bu akımda yer alayım düşüncesiyle hareket etmeye başlıyor. Ve bir süre sonra bu durum herkes için normal hâle gelmeye başlıyor" (KK-17).

"İnsanların artık sosyal medyada paylaşmak için balayına, tatile gittiklerini düşünüyorum. Artık önemli olan, iki kişi arasında geçen özel zamanlar değil, kişinin nereye gittiğini onu izleyecek kişilere göstermesi hâline geldi. Diğer yandan nereye gittiklerini görmeyi bekleyen insanlar da var. Gerçekten bir takipçi kitlesi oluşuyor ve her an paylaşılsın ve takip edilsin isteniyor (KK-28).

“Telefonumda neredeyse bütün mahrem bilgilerim var ve bu bilgilerin her ne kadar gizlilik politikası diye bir yalan olsa da pek çok şirketin de eline geçmesi çok tehlikeli bir durum. Bu bilgilerin kötü niyetli kişiler tarafından bulunmamasını umut etmek dışında da yapabilecek pek bir şey yok” (KK-32).

“Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan kameralar, insanların görülmemesi gereken mahrem anlarını kayıt altına alarak kalıcı hâle getirebiliyor. Bu durum çok tehlikeli sonuçlara sebebiyet verebilir ve kişinin mahremiyet haklarının ihlal edilmesine neden olur. Fakat yine aynı kameralarla bebeklerini izleyen bir ailenin, bebeklerine bakan kişinin iyi veya kötü olduğunu tespit etmesi de teknolojinin önemli bir sonucu. Bu nedenle doğru bir amaçla kullanıldığında teknolojinin iyi özelliklerinin de bulunduğunu düşünüyorum” (KK-57).

“Sosyal medyada ya da medya sektöründe mahrem konular öyle farklı gösteriliyor ki günümüzde çok eşlilik neredeyse normal bir olgu hâline gelecek durumda. Bence her gün televizyonda verilen diziler mahremiyet dönüşümünü olumsuz yönde aşılıyor” (KK-29).

“Ben sosyal medyada mahrem anların paylaşılmasından çok rahatsızım. Özel yaşam özel kalmalıdır. İnsanlar evlerinde istediklerini yapabilir buna kimse karışamaz. Fakat bu romantik ilişkilerin göz önünde rahatça yaşanması beni rahatsız ediyor” (KK-37).

3.10.2 Geleneksel İnançlar

Dijital göçmenler, mahremiyet kültürü tüketimi içerisinde yer alan bebek kırkı ve nazar inancı gibi geleneksel inançlar üzerinden dönüşen mahremiyet kültürü ile ilgili eski deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Ben sosyal medyamda kesinlikle çocuğumun fotoğrafını paylaşmayı hiç mantıklı bulmuyorum. Çünkü daha önce birkaç kez paylaşıldığında çocuğumun başına iyi şeyler gelmedi. Nazara inanan biri olduğum için hoşlanmıyorum. Çevremdeki insanların çocuklarına bir şey olduğunda da sosyal medyada fotoğraflarını paylaştıkları için olduğunu düşünüyorum. Sosyal medyada pek çok kişiye eriştiği için iyi niyet kötü niyet ayrımı yapılamıyor maalesef. Bu nedenle bence paylaşılmamalı” (KK-29).

“Geleneksel dönemde nazarla ilgili konulara çok dikkat edilirdi. Benim ailem beni kırkım uçmadan dışarıya çıkarmamış. Çünkü hem nazardan korkuyorlarmış hem de hasta olmamdan korkuyorlarmış. Günümüzde ise yeni doğan çocukların direkt fotoğrafları çekiliyor ve internette paylaşılıyor. Bebeğin mahremiyetini ebeveynleri ihlal etmeye başlıyorlar. Ben asla çevremde yeni doğan bir bebekle fotoğraf çektirip paylaşmam. Fotoğraf çektirsem bile bu bende hatıra kalır. Başkalarına göstermeye hiç gerek yok. Ben kendi evcil hayvanlarımın bile fotoğraflarını sosyal medyada paylaşmıyorum. Çünkü nazar değecek diye korkuyorum (KK-49).

“Nazar konusunu hakkında babaannemin yaşadığı bir olayı anlatmak istiyorum. Babaannemin en küçük kızı yani benim de en küçük halam henüz 1 yaşına girmeden vefat etmiş. Babaannem halamın vefat etme sebebinin nazar olduğunu düşünüyor. Normalde bebeğini hiç dışarıya çıkarmazken bir gün bebeği mahalledeki bir düğüne götürüyor. Tabi çevredeki insanlar babannemin kızını çok beğeniyorlar. Bu olayın hemen ardından küçük halam hakkın rahmetine kavuşuyor. Nazar diye bir şey var mıdır yok mudur bilemem ama günümüzdeki ebeveynlerin bu konuya çok ehemmiyet vermediğini net bir şekilde söyleyebilirim. Çünkü günümüz ailelerinin bebekleri doğar doğmaz bebeğin fotoğrafları sosyal medyada paylaşılıyor. Benim bu konuda en çok rahatsız olduğum konu daha bebeğin dünyaya gelir gelmez mahremiyeti ihlal ediliyor. Bu insanların yapay zekadan hiç haberleri yok. Yapay zekâ artık o kadar gelişti ki, daha bir bebeğin bebekken çekildiği fotoğraftan yaşlılıklarını tahmin edebiliyor” (KK-70).

“Ben çocuğumun kırkı çıkana kadar hiç evden çıkarmadım. Kırk basması kültürünü bilerek büyüdüğümüz için o kırk gün boyunca bebeğimin dünyaya alışabilmesi için bu duruma çok özen gösterdim. Kırk gün sonra da bebek dışarı ilk çıktığında ne kadar uzağa giderse ömrü de o kadar uzun olur inanışı olduğu için bebeğimi köprüden arabayla geçirdim. Yine dışarıda kalabalık ortamlar içerisine hiç sokmadım. Günümüzde bebeklerini paylaşan kişileri gördüğüm zaman da hayret ediyorum gerçekten” (KK-44).

“Benim doğduğum dönemde ailem taşınma işleriyle uğraşıyormuş ona rağmen beni asla dışarı çıkarmazlarmış. Hep başımda ilgilenecek biri durурmuş ve hem sağlık açısından hem de nazar değmesin diye dikkat edilirmiş. Günümüzde ise aileler, sanal dünyadaki pedofili sahibi insanları düşünmeden çocuklarının bir sürü mahrem

fotoğraflarını kendi gizli İnstagram hesaplarına koyduklarında, orada kalacakmış ve başka bir yere ulaşamayacakmış gibi düşünüyorlar fakat gizli hesaplarla çocuklarını korumaya çalışırken daha çok teşhir unsuru haline getiriyorlar" (KK-32).

3.10.3 Finansal Mahremiyet ve Görgü

Finansal mahremiyet ve görgü konusunda dijital göçmenler için dönüşüm, teknolojinin ve sosyal medyanın etkisiyle belirgin bir değişim göstermiştir. Bu dönüşüm, geleneksel mahremiyet anlayışından modern paylaşım kültürüne geçişi kapsamaktadır. Güvenlik kaygılarının artması ile igili, toplumsal normların değişmesi ve sosyal medyanın etkisiyle başladığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu geçiş sürecinin eski ve yeni boyutlarıyla ilgili dijital göçmenler, deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir;

"Ben cüzdanımı tanımadığım kimseye vermiyorum. Kredi kartı bilgilerimi de bu nedenle internette kayıtlı tutamam. Hiç tanımadığım insanlar benim bütün paramı çok kolay bir şekilde çalabilirler. Bu duruma hiç alışık değilim" (KK-44).

"Eskiden evet sosyal medya yoktu ama görgüsüzlük yine vardı. Mal varlığını göstermek isteyen yine bir şekilde gösteriyordu. Bu durum sosyal medya ile daha kolay hâle gelmiş oldu. Gösteriş yapmak isteyen insanlar artık finansal durumlarını insanlara hızlı ve kolay bir şekilde aktarıyor. Ama benim tanıdığım finansal durumu iyi olup geçmişte de günümüzde de görgüsüzlük yapmayan, bu bilgileri kendine saklayan çok insan var. Ama görgüsüzlük yapan insanların aslında durumunun o kadar iyi olduğunu düşünmüyorum. Sırf sosyal medyada dikkat çekmek için ya da var olmak için finansal varlıklarını paylaştıklarını düşünüyorum" (KK-49).

"Eskiden bir laf vardı kadının yaşı erkeğin maaşı sorulmaz diye. Şimdiki insanlar sosyal medyada varlıklarını lüks yaşantılarını rahatlıkla paylaşabiliyorlar. Ben bırakın sosyal medyayı maaşımı sözlü olarak bile insanlara belirtmiyorum çünkü bizim zamanımızda finansal konuları insanlarla paylaşmak görgüsüzlük ve ayıp olarak geçiyordu. Benim için bu durum hâla geçerliliğini koruyor" (KK-37).

"Benim annem bile hâla maaşımın ne kadar olduğunu bilmiyor" (KK-32).

“Durumumuz iyiydi ama bazı şeyleri aldığımızda insanlara göstermezdik. Aldıklarımızı göstermek için paylaşmazdık, ayıptı. Mesela ayıp olduğu için çok yüksek fiyatla ayakkabılar almazdık. Ben ilk marka ayakkabımı ilk çalıştığım maaşımla kendim aldım çünkü ailem alamayacak insanları düşünmeyi bize öğretti her zaman. Aslında eskiden maaşımı annem ve babam bile bilmezdi ama günümüzde devlet memuru olduğum için internette paylaşılan bilgilerle maaşım tahmin ediliyor. Mesela ben de çocuğuma söylememiştim maaşımı ama daha sonra internetten öğrenmiş ve baba şu kadar para alıyormuşsun diyebiliyor. İnsanların sosyal medyada göstermelik bir hayat yaşayabilmek için fazlasıyla borca girdiği pek çok hikâye biliyorum” (KK-29).

“Günümüzde popüler kültüre dâhil olmak ve sosyal medyada bunu gösterebilmek için bir aile bankadan yirmi dört ay geri ödemeli kredi çekerek tatile gidiyor. Bütün tatil boyunca sosyal medyada fotoğraf paylaşımı yapıyorlar ve bu onların diğer insanların gözünde çok güzel bir hayat yaşadıklarını gösteriyor. Böylece insanlar söylendiği gibi gerçek bir dünya için değil gittikçe sanal bir dünya için yaşamaya başlıyorlar” (KK-17).

“Eskiden maaşı söylemek ayıptı hatta nerede çalıştığını söylemek bile ayıptı. Bir terfi alındığında maaşın arttı demek olduğu için insanlar içinde paylaşmak ya da bayram sohbetlerinde otururken söylemek ayıptı ama şimdi her fırsatta ben yönetici oldum ya da benim maaşım şu kadar görüyor musunuz? Ben çok iyi bir yerde çalıştığım için böyle bir lüks hayat yaşıyorum demek ve bunu paylaşmak bir zorunluluk gibi. Bu durumu da yine dijitalleşme sonrasında mahremiyet kültürünü zedeleyen bir dönüşüm olarak görmekteyim” (KK-53).

“Gelir durumlarını sanal ortamda paylaşan kişilerin yaptıklarının tamamen arsızlık olduğunu düşünüyorum” (KK-27).

3.10.4 Kültürel Değerler

Geleneksel mahremiyet anlayışının içerisinde yer alan kültürel değerler ve toplumsal normlar, dijital kültür ve sosyal medya etkisiyle yüksek oranda değişim ve dönüşüme uğramıştır. Geleneksel dönemde mahremiyet ve kültürel değerler daha sıkı korunurken, dijitalleşme ve sosyal medya, bu anlayışları köklü bir şekilde

değiştirmiştir. Komşuluk ilişkilerinden cinsel eğitime, yemek kültüründen moda anlayışına kadar pek çok alanda mahremiyetin azalması ve gösterişin artması konusu hakimdir. Bu dönüşümle birlikte sosyal dinamiklerin dönüşümü ile ilgili deneyimlerini dijital göçmenler şu şekilde ifade etmektedir;

"Biz de komşuluk çok güzeldi ve önemli bir kavramdı. Biz bir apartmanda yaşadık ve kapılarımız asla kilitlenmezdi. Komşularımız ve biz birbirimizin evine çat kapı girebilirdik çünkü güven söz konusuydu. Ama şu an kapısı kilitli olmayan bir tane ev bulamayız. Bunun da sebebinin teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanların daha çok yalnızlaşmasına dayandırıyorum. Artık insanlar bırakın komşularını aile içerisinde bile sohbet etmek istemiyorlar. Hâliyle komşularını bilmedikleri için onlara güvenmiyorlar bundan dolayı da kapılar kilitli kalıyor" (KK-37).

"Önceden bir kadın evleneceği zaman gerdek gecesini, bir gece öncesinde yenge ya da evliliğinde mutlu olan biri gelip ona anlatırdı. Günümüzde gençler çok küçük yaşlarında cinselliği telefonlarından öğrenebiliyorlar. Ve bu platformlara ulaşmaları çok kolay. İnternet sitelerinde kişinin izni dahi olmadan web sayfasının bazı yerlerinde küçük kutucuklarda erotik videolar bulunmakta. Örneğin film izlemek için internete giren çocuk, web sitesine yerleştirilmiş tuzak videolarla bu içeriklere ulaşabilir. Küçük çocuklar için cinsel eğitim çok önemli. Bu nedenle internet bu mahremiyet alanını fazlasıyla ihlal ediyor. Ailelerin çocuklarının internet kullanım şekillerinde çok dikkatli olmaları gerekiyor. Çocuk hep gözetim altında interneti kullanmalı bence" (KK-44).

"Bizim dönemimizde dışarıda bir şey yemek bile çok ayıptı. Belki birinin canı çeker ve o alamaz diye hemen hızlıca evde yer öyle dışarı çıkardık. Günümüzde insanlar yemek yemeye başlamadan önce fotoğrafı çekip paylaşmayı bir gelenek hâline getirmiş durumda" (KK-55).

"Günümüzde insanlar aileleriyle tatile gidip bikinili halleriyle fotoğraflarını paylaşıyorlar. Bu konuda iki görüş yer alıyor. Hem bunu bana göstermek zorunda mısın algısı hem de ne kadar güzelmiş, güzel bir zaman geçiriyorlar algısı bulunuyor. Paylaşılan fotoğraflarda özellikle ünlü kişilerin giyim şekilleri modayı şekillendiriyor ve herkes o şekilde giyinmek istiyor. Bu da popüler kültürü etkiliyor. Bence bazı paylaşılan fotoğraflar poz itibariyle vücut sergilemek üzerine olunca mahremiyet

alanından tamamen çıkıyor. O zaman kişi sosyal medyayı kullanarak vücudunu sergiliyor ve bu herkesin ulaşabileceği bir boyutta olduğu için pek çok kişinin de mahremiyet algısına etki ediyor" (KK-27).

"Balayına gittiğimizde kimse bizim nerede olduğumuzu bilmiyordu. Sadece hangi otele gittiğimizi biliyorlardı o bilgi de ailem dışında kimsede yoktu. Kimseyle de fotoğraf paylaşmadık. Günümüzde neredeyse herkesi bornozuyla dahi görüyoruz. Bu durumu çok gereksiz buluyorum. Neden bu kadar o insanın özelini görmek zorunda kaldığımı veya neden bu kadar bu kadar ifşa ediyorlar kendilerini anlamış değilim" (KK-29).

"Sosyal medyada insanların her özel anını paylaşması ve bir yarış hâlinde olmaları beni rahatsız ediyor. Kimse kimsenin o kadar mahremini bilmemeli bence. Bu durum da insanların birbirinden etkilenmesi ile ya da bakın, görün ben çok iyi bir hayat yaşıyorum, çok mutluyum duygusunu göstermek için yapılan bir şey. Aslında belki öyle bir durumun yok ve normal hayatında hiçbir zaman oraya gidemeyeceksin ama bunu uzaktan sosyal medya ile birlikte çevrene normalleştirmek istiyorsun. Ait olduğun topluma ben çok iyiyim duygusunu hissettirme ve ben de buradayım deme şekli olduğunu düşünüyorum" (KK-51).

"Sosyal medyada içeriklerimi eşim, dostum, sevdiğim insanlar görsün diye paylaşıyorum. Sosyal medyayı kullanmayı ama hesaplarımı gizli tutmayı tercih ediyorum. Herkesin rastgele ulaşmasına gerek yok bu durumu çok da güvenli bulmuyorum" (KK-12).

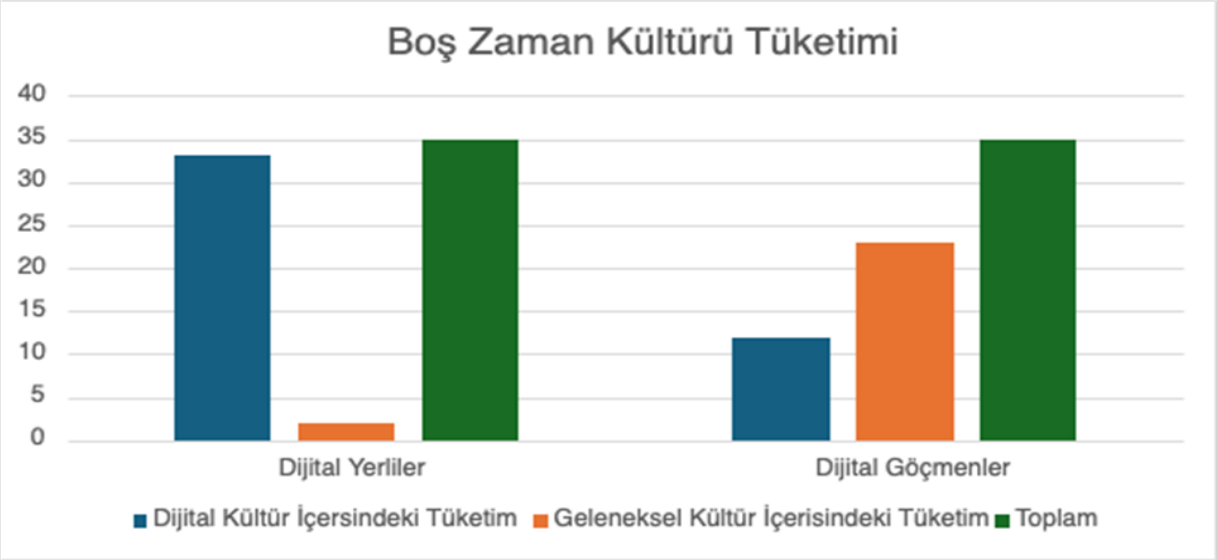
"Sosyal medya kullanmıyorum. Kendi özel anlarımı orada asla paylaşmam. Benim için kesinlikle doğru bir durum değil. Fotoğraf çekilmeyi de genellikle unutuyorum. Biri çekmek istediği zaman çektiririm ama paylaşmak için değil de anı olarak kalsın. Telefonu sadece konuşmak için kullanıyorum. Zaten tuşlu bir telefonum var diğer şeyleri kullanmayı bilmem" (KK-44).

"Bizim balayına gittiğimiz dönemde kameralı telefon dahi yoktu. Günümüzde dijitalleşme sonrasında mahremiyet kültürü değişti, dönüştü ve artık insanlar bu paylaşımları bir hastalık düzeyinde yapıyorlar. Ben bu insanların gerçekten hasta olduğunu düşünüyorum. Önceden yemek masalarında fotoğraf paylaşılmazdı buna

hâla dikkat etmeye çalışıyorum çünkü benim sosyal medyamda iki bine yakın takipçi var ve bunların hepsi zengin insanlar değil. Aynı zamanda beni akrabalarım da takip ediyor ve benimle ilgili yanlış bir yorum yapılabiliyor. Diyelim ki benim bir şeye moralimin bozuk olduğu bir dönem ve bu insanlar tarafından da biliniyor. Ben bir yerde yemek yediğimi paylaştığım zaman insanlar moralimin bozuk olduğuna değil de keyfim yerinde ve yemek yiyorum şeklinde düşünüyorlar. Bu şekilde dedikodu kültürü de bu mecralara kaydığı için hem önlem olması açısından hem de toplumumuzda olan var olmayan var algısıyla oluşan bir anlayış var bu nedenle yemek sofralarını paylaşmamaya çalışıyorum" (KK-27).

Kaynak kişilerden elde edilen veriler göstermektedir ki, dijital göçmenlerin mahremiyet kültürü tüketimi ile ilgili görüşleri, geleneksel değerler ve modern teknolojinin getirdiği yenilikler arasındaki dengeyi yansıtmaktadır. Dijital göçmenler, çocukların mahremiyeti, nazara karşı korunma, görgüsüzlük ve ayıp, gizlilik, gösteriş ve yarış, özenme kültürü, yemek kültürü, tatil paylaşımları, cinsel eğitim ve internet, giyim ve moda, özel anların paylaşımı, maaş ve gelir bilgisi gibi unsurları mahremiyet kültürü içerisinde hassasiyetle yaşamaktadır. Aynı zamanda mahremiyet kültürünün korunması konusuna da oldukça dikkat çekilmektedir. Bu görüşler de dijital göçmenlerin, mahremiyet konusundaki duyarlılıklarını ve geleneksel değerlere bağlılıklarını açıkça göstermektedir.

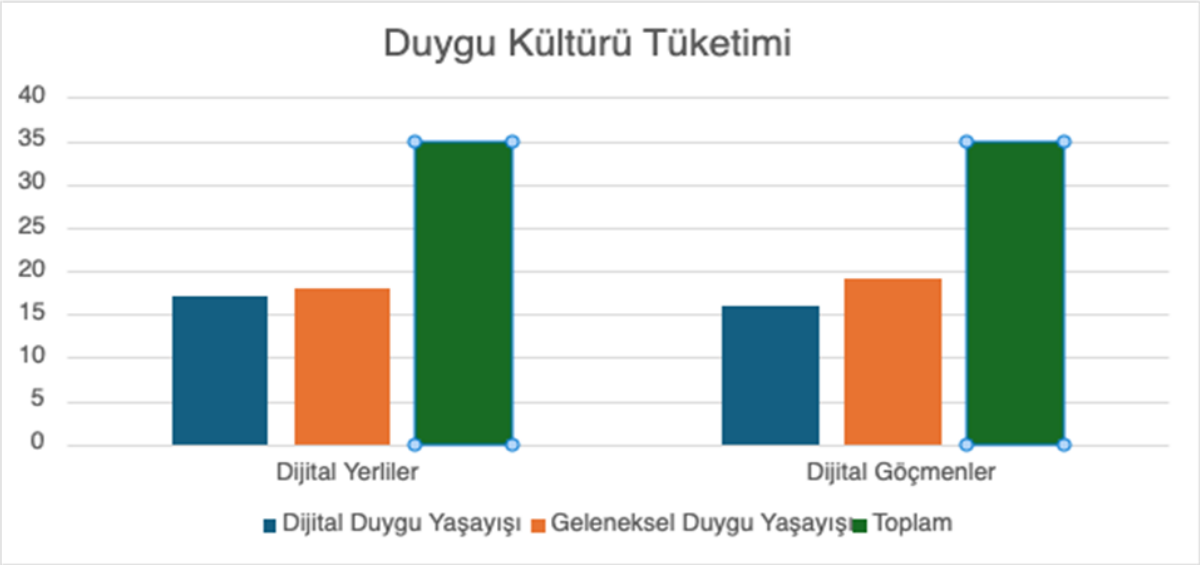
3.11 Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Görüşlerine Yönelik Karşılaştırmalı Analizler

Tablo 2. *Boş Zaman Kültürü Tüketimi Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler Analizi*

Kuşaklar	**Dijital Kültür İçerisindeki Tüketim**	**Geleneksel Kültür İçerisindeki Tüketim**	**Toplam**	**Dijital Dönüşüm Yüzde %**
Dijital Yerliler	33	2	35	%94.29
Dijital Göçmenler	12	23	35	%34.30

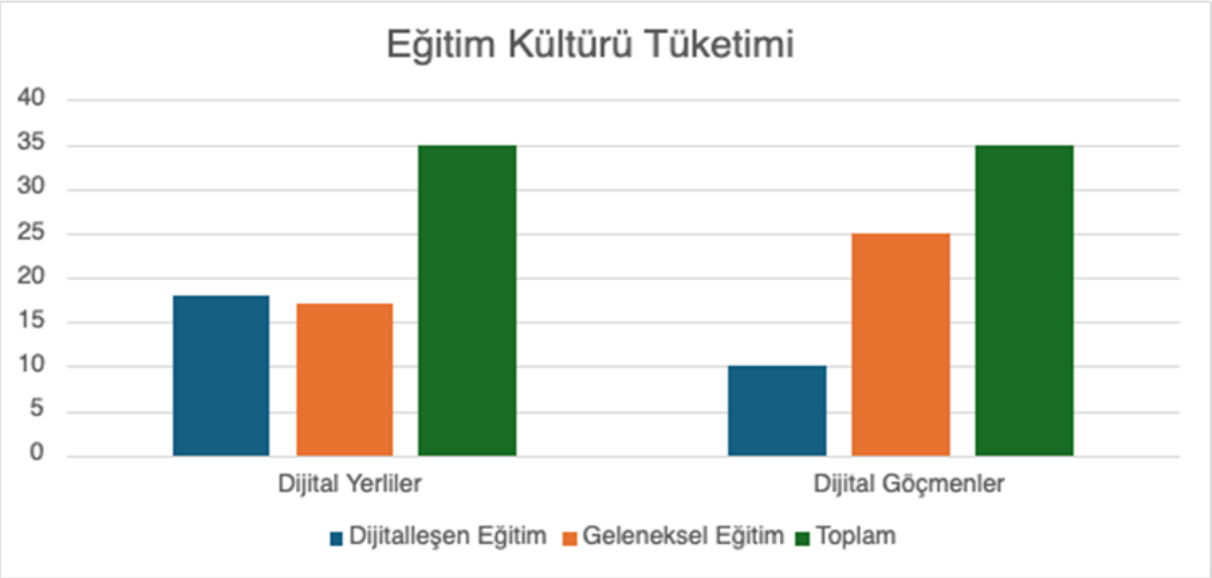
Tablo 3. *Boş Zaman Kültürü Tüketimi Dijital Dönüşüm Oranı*

Tablo 4. *Duygu Kültürü Tüketimi Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler Analizi*

Kuşaklar	**Dijital Duygu Yaşayışı**	**Geleneksel Duygu Yaşayışı**	**Toplam**	**Dijital Dönüşüm Yüzde %**
Dijital Yerliler	17	18	35	%48.57
Dijital Göçmenler	16	19	35	%45.70

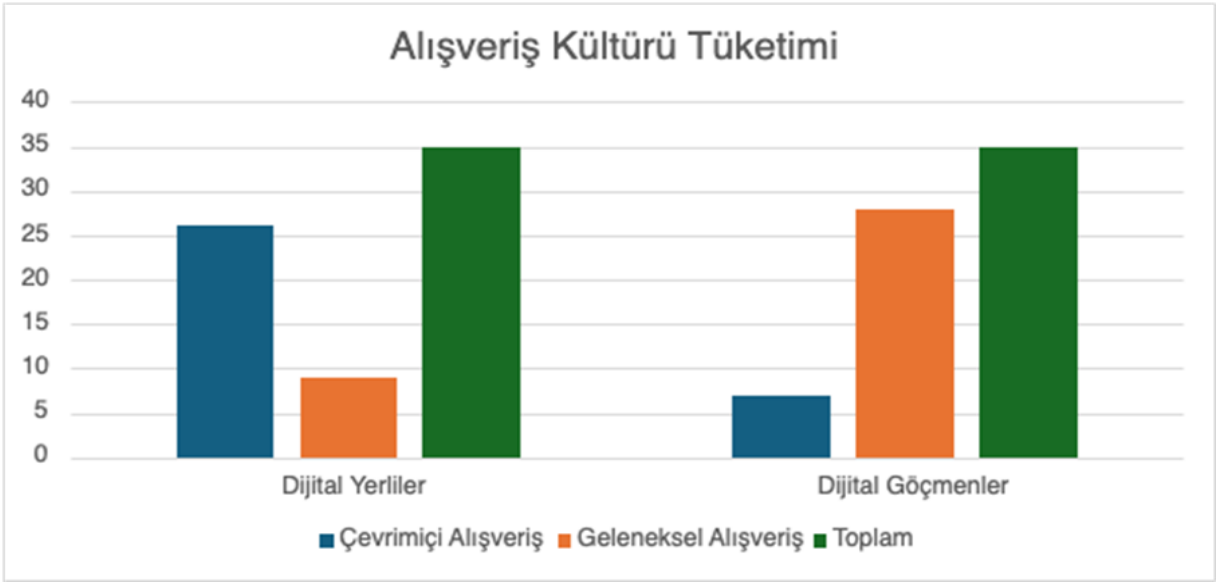
Tablo 5. *Duygu Kültürü Tüketimi Dijital Dönüşüm Oranı*

Tablo 6. *Eğitim Kültürü Tüketimi Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler Analizi*

Kuşaklar	**Dijitalleşen Eğitim**	**Geleneksel Eğitim**	**Toplam**	**Dijital Dönüşüm Yüzde %**
Dijital Yerliler	18	17	35	%51.42
Dijital Göçmenler	10	25	35	%28.57

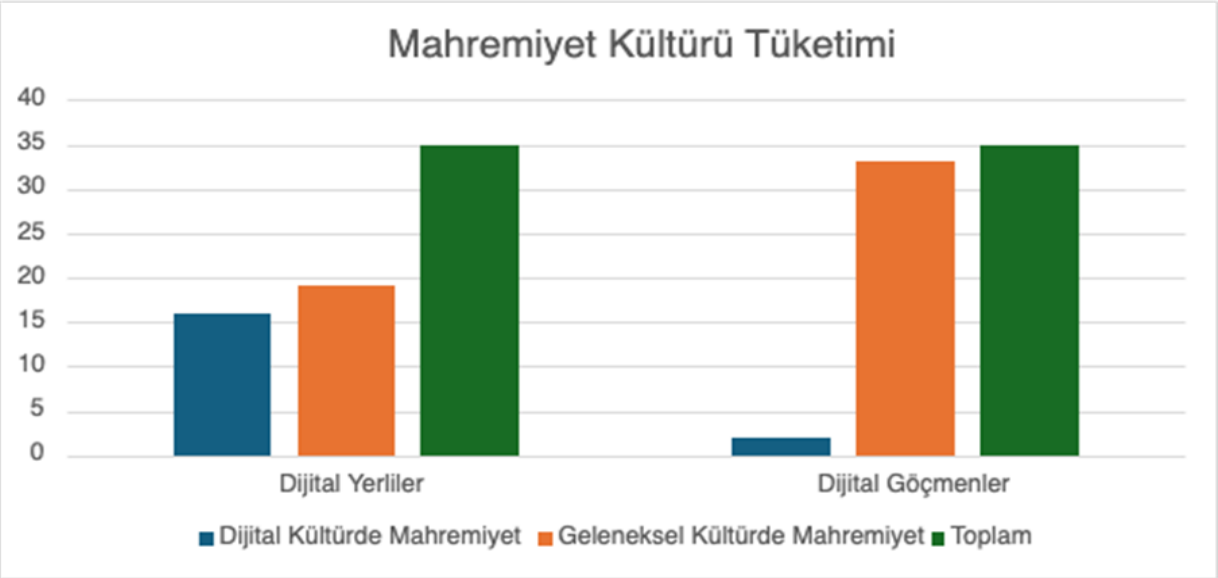
Tablo 7. *Eğitim Kültürü Tüketimi Dijital Dönüşüm Oranı*

Tablo 8. *Alışveriş Kültürü Tüketimi Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler Analizi*

Kuşaklar	**Çevrimiçi Alışveriş**	**Geleneksel Alışveriş**	**Toplam**	**Dijital Dönüşüm Yüzde %**
Dijital Yerliler	26	9	35	%74.28
Dijital Göçmenler	7	28	35	%20.00

Tablo 9. *Alışveriş Kültürü Tüketimi Dijital Dönüşüm Oranı*

Tablo 10. *Mahremiyet Kültürü Tüketimi Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler Analizi*

Kuşaklar	**Dijital Kültürde Mahremiyet**	**Geleneksel Kültürde Mahremiyet**	**Toplam**	**Dijital Dönüşüm Yüzde %**
Dijital Yerliler	16	19	35	%45.71
Dijital Göçmenler	2	33	35	%5.71

Tablo 11. *Mahremiyet Kültürü Tüketimi Dijital Dönüşüm Oranı*

SONUÇ

Çalışma, dijital transformasyonun kültür tüketimine etkisi ve bu bağlamda dijital yerliler ve dijital göçmenlerin karşılaştırmalı analizi üzerinedir. Saha araştırmaları sırasında elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda, Eskişehir ili kent merkezinde yaşayan dijital yerli ve dijital göçmenler arasında kültürün tüketilme şeklinde kuşaklararası bir dijital dönüşüm tespit edilmiştir. Kültürlerin günümüzdeki kadar hızlı ve kitlesel olmasa da zaman içerisinde değişime uğradıkları bilinen bir durumdur. Türk kültürüne ait değerler, dijitalleşme ile yaşam içerisindeki kültürün aktarımı ve tüketimi boyutuyla incelenmiş ve gerçekleşen dönüşüm tespit edilmiştir. Dijitalleşmenin hayatın her alanında yarattığı değişimler; boş zaman, duygu, eğitim, alışveriş ve mahremiyet kavramlarıyla incelenmiş ve dijitalleşmenin dönüştürdüğü kültür etrafında şekillenen aktarım ve tüketiminde belirgin farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Kültürel tüketim, dijitalleşme ile hızlı bir şekilde yayılmış ve çeşitlenmiştir. Geleneksel kültür tüketim biçimlerinin, fiziksel mekânlarda yaşanan ve paylaşılan bir olgu iken, dijital kültür ürünleri tüketim biçimlerinin, sınırları aşan ve anlık olarak paylaşılan bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Dijital dönüşüm, kültürel ürünlerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve kültür tüketimini daha erişilebilir hâle getirmiştir. Dijital platformlar, bireylerin kültürel içeriklere anında erişim sağlamasına ve bu kültürel içerikli hızlı bir şekilde aktarmasına olanak tanımıştır.

Dijital dönüşümün, kültürel tüketim alışkanlıklarını köklü bir şekilde değiştirdiği tespit edilmiştir. Geleneksel kültür tüketim biçimleri, günümüzde dijitalleşmenin ve dönüşümün etkisiyle yerini daha dinamik ve çabuk yayılan tüketim biçimlerine bırakmıştır. Bireyler, dijital platformlar ve ortamlar aracılığıyla kültürel içerikleri tüketirken, aynı zamanda bu içeriklerin üretici konumunda yer alarak katkı sağlamaktadır. Bu durum kültürel aktarım ve tüketim süreçlerinde bireylerin katılımını artırmaktadır.

Dijital yerliler, dijital dünyada doğup büyüyen ve dijital teknolojileri doğal bir şekilde hayatlarına entegre edebilen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu bireyler, dijital kültür içerisinde aktif olarak yer almakta ve dijital kültürün aktarım, üretim ve tüketim süreçlerinde aktif rol oynamaktadır. Dijital göçmenler ise, dijital teknolojilerle hayatlarının ilerleyen dönemlerinde tanışan ve bu teknolojilere uyum sağlamaya çalışarak bir denge kurmaya çalışan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle

dijital göçmenler, dijital kültür içerisinde yer alan olguları benimsemede dijital yerlilere kıyasla daha fazla zorluk yaşamaktadır. Dijital yerli ve dijital göçmen kavramları, dijital kültürün bireyler üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir çerçeve sunmuştur.

Dijital yerli ve göçmen bireylerin kültür tüketimi alışkanlıkları ve yaşam tarzları arasında belirgin farklılıklar tespit edilmiştir. Dijital yerliler, dijital kültür içerisinde daha aktif bir şekilde yer alarak kültürel içeriklere daha hızlı bir şekilde erişim gösterirken, dijital göçmenler, geleneksel kültür tüketim alışkanlıklarına daha bağlı kalmaktadır. Aynı zamanda dijital kültürü benimseme konusunda daha temkinli bir şekilde davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Dijital kültür, yalnız teknolojik araçların kullanımıyla sınırlı kalmadan toplumsal ve sosyal boyutları da kapsamaktadır. Dijital kültür içerisinde yer alan platformlar ve ortamlar, bireylerin sosyal bağlar ve ilişkiler kurmasına, bilgi paylaşımına ve toplumsal hareketlere katılmasına olanak tanımaktadır. Dijital kültürün bu boyutlarıyla bireylerin kimlik inşası ve sosyal ilişkileri üzerindeki etkisi elde edilen sonuçlardandır.

Dijitalleşmenin ve beraberinde getirdiği dönüşümün kültürel dinamikler üzerindeki etkileri, yalnız bugün değil gelecekte daha da belirgin hâle geleceği tespit edilmiştir. Dijitalleşmenin içerisine doğan dijital yerlilerin, kültür tüketim süreçlerini daha da çeşitlendireceği görülmektedir. Çalışmanın bulguları, dijital kültürün ve dijital dönüşümün kültürel dinamikler üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkilerin toplumdaki yapılar üzerindeki yansıma biçimlerini değerlendirmek için önemli veriler teşkil etmektedir.

Dijital dönüşüm, kültür kavramının değerleri ve dinamiklerini değiştirmiştir. Geleneksel kültürel değerler, dijitalleşmenin etkisiyle yeniden şekillenmiş ve hızlı bir şekilde tüketilen unsurlar hâline gelmiştir. Tüketim kavramı ise, dijital kültürün hızlandırıcı etkisiyle evrim geçiren bir diğer kavramdır. Dijital kültür içerisindeki ortamlarda ve platformlarda, kültürel değerler ve bilgi hızla yayılıp tüketilmektedir. Popüler kültür ve kitle kültürü de aynı şekilde dijital dönüşümün etkisiyle daha geniş kitlelere ulaştığı, bu durumun beraberinde kültürel normların belirlenmesinde ve bireylerin kimlik inşasında önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Dijital yerliler ve dijital göçmenler arasındaki en büyük farkın, dijital araçların kullanımı ve dijital kültürün benimsenme şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Dijitalleşme, dijital yerlilerin boş zaman kültürünü köklü bir şekilde dönüşüme uğratmıştır. Çalışma bulgularına göre, dijital yerlilerin boş zamanlarında dijital kültür içerisinde geçirdiği süre hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Olumlu yönleri arasında, kişisel ilgi alanlarına yönelik içeriklere kolayca erişebilmek, kültürel içeriklerin aktarımı ve tüketimi, eğlence ve kaçış imkânları, pratik bilgi edinimi ve yaratıcı aktiviteler olanakları bulunmaktadır. Ancak olumsuz özellikler arasında, zaman yönetimi ile ilgili problemler, sorumlulukları erteleme, sosyal izolasyon ve kültürel aktarımları sosyalleşme ile öğrenememe en önemli yerleri almaktadır. Dijital yerlilerin kültürlerini, aktarım ortamlarında öğrenememesi, eskileri eskilerden değil de videolardan görmesi verimsiz bir kültürlenme sürecini beraberinde getirmektedir. Dijital kültür içerisinde geçirilen boş zamanın yüksek olması, bireylerin fiziksel etkileşimlerini azaltmaktadır. Dijital yerliler için, sanal dünyada geçirilen zamanın gerçek dünyadaki zaman algısını değiştirmiştir. Dış dünyayla olan bağlantılarının zayıflamasının bir sonucu olarak kültür tüketim alışkanlıklarının da zayıfladığı tespit edilmiştir.

Duyguların aktarılması ve paylaşılmasına yönelik kültür tüketiminde, dijital dönüşümün çeşitli etkileri bulunmaktadır. Dijital yerliler, yüz yüze iletişimden farklı olarak sosyal medya üzerinden yapılan duygu paylaşımını tercih etmektedir. Bu durum da duygu kültürünün dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir. Fakat sosyal medya ve dijital kültür, bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeni fırsatlar sunarken, aynı zamanda güven sorunları ve ilişkilerin yüzeyselleşmesi gibi yeni zorlukları da ortaya çıkarmıştır. Emojiler, GIF'ler ve diğer görsel araçlar, duyguların yeni ve karmaşık bir dil aracılığıyla kültür aktarımı içerisinde ifade edildiğini göstermektedir. Dijital platformların sağladığı anonimlik, olumsuz duyguların ifade edilme biçimlerini ve tahammül seviyelerini de önemli derecede etkilemiştir. Anonim hesaplar üzerinden yapılan olumsuz yorumlar ve sanal zorbalık, dijital yerlilerin sanal ortamda daha cesur ve eleştirel olmasına yol açarak sosyal ilişkilerin de zayıflamasına yol açmaktadır. Böylece kültür, tüketimi ve aktarımı boyutlarıyla ele alındığında aynı şekilde zayıflama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Sosyal medya ve dijital kültürün, bireylerin kendilerini yetersiz hissetmelerine yol açtığı tespit edilmiştir. Başkalarının paylaşımlarına bakarak kendi hayatlarını kıyaslayan dijital yerliler, bu platformların sunduğu mükemmeliyet algısı nedeniyle yetersizlik ve tatminsizlik duygularını deneyimlemektedir. Ancak bazı katılımcılar, bu yetersizlik duygusunu aşmak için

sosyal medyanın gerçek dışı yönlerini fark ettiklerini ve bu bilinçle hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Dijitalleşmenin hızlı akışı ve sürekli değişen dinamikleri, dijital yerlilerin duygusal durumlarını ve tahammül seviyelerini de etkilemektedir. Hızlı kültür tüketimi, duyguların da hızla tüketilmesine yol açmakta, bu da bireylerin duygusal deneyimlerini daha yüzeysel ve kısa süreli yaşamalarına neden olmaktadır. Dijital platformlarda zamanın hızla akması, gerçek hayatta sabırsızlık ve tahammülsüzlük duygularını artırmaktadır.

Katılımcıların uzaktan eğitimle ilgili deneyimleri genel olarak olumsuz yöndedir. Uzaktan eğitimin birçok katılımcı tarafından verimsiz bulunduğu, eğitime olan motivasyonu düşürdüğü ve kopya çekme oranını artırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca, teknik altyapı sorunları, öğretmenlerin ve öğrencilerin teknolojiyi yeterince etkin kullanamaması gibi nedenlerle ders akışının sık sık bozulduğu belirtilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci-öğretmen etkileşiminin ve sınıf içi dinamiklerin eksikliği, eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar, uzaktan eğitimin esneklik sağladığını ve ev ortamında ders çalışmanın avantajlarını deneyimlediklerini de belirtmiştir.

Dijital yerlilerin eğitimde kaynak kullanımı ve öğrenme alışkanlıkları da dijitalleşmenin etkisiyle büyük ölçüde değişmiştir. İnternet ve sosyal medya, eğitimde bilgiye erişim için ana kaynak hâline gelmiştir. Katılımcılar, ödev yaparken ve ders çalışırken sıklıkla internete başvurduklarını ifade etmişlerdir. YouTube gibi video platformları, çevrimiçi ders notları ve sosyal medya üzerinden sunulan küçük alıştırmalar, öğrencilerin derslere hazırlık yaparken ve sınavlara çalışırken en çok tercih ettikleri kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu durum, dijital yerlilerin öğrenme süreçlerini hızlandırmış ve daha erişilebilir hâle getirmiştir. Ancak, bu durum aynı zamanda yüzeysel bilgi edinme ve derinlemesine öğrenme eksikliği gibi sorunlara da yol açabilmektedir.

Dijitalleşme, öğretmenlerin öğretim yöntemlerinde de önemli değişikliklere yol açmıştır. Katılımcılar, öğretmenlerin ders anlatımında slaytlar, akıllı tahtalar ve görsel materyaller gibi dijital araçları kullanmalarının öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, öğretmenlerin sadece slayt okuyarak ders anlatmaları, öğrencilerin derse olan ilgisini azaltmaktadır. Dijital araçların etkin ve dengeli kullanımı, öğretim yöntemlerinin başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

Dijital araçların eğitimde yoğun olarak kullanılması, öğrencilerin okula bakış açılarında da değişikliklere yol açmıştır. Katılımcılar, dijital kaynakların aşırı kullanımının bağımlılık ve odaklanma sorunlarına yol açtığını ifade etmiştir. Ayrıca, okullarda telefon kullanımının yasaklanması gibi uygulamaların öğrencilerin dijital araçlara olan ilgisini artırdığı görülmüştür. Dijital araçların dengeli ve bilinçli kullanımı, eğitim süreçlerinde olumlu sonuçlar elde edilmesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak, dijital yerlilerin uzaktan eğitim ve kaynak erişimi konusundaki deneyimleri, dijitalleşmenin eğitim üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir. Eğitim sistemlerinin bu dönüşümlere uyum sağlaması ve dijital yerlilerin ihtiyaçlarına uygun çözümler geliştirmesi, eğitimde kalitenin ve verimliliğin artırılması açısından önemlidir. Dijital eğitim ortamlarının daha etkili ve verimli hâle getirilmesi için teknolojik altyapının güçlendirilmesi, öğretmenlerin dijital becerilerinin artırılması ve öğrenci-öğretmen etkileşiminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, öğrencilerin bilgiye erişim ve öğrenme süreçlerinde daha derinlemesine ve anlamlı deneyimler yaşamalarını sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi, dijital eğitim kültürünün daha olumlu bir şekilde şekillenmesine katkıda bulunacaktır.

Dijital yerliler, e-ticaret platformlarını zaman tasarrufu sağlaması, geniş ürün yelpazesi sunması, fiyat avantajları ve indirimler gibi nedenlerle tercih etmektedirler. Ayrıca, çevrimiçi alışverişin sunduğu konfor ve esneklik, mağaza gezmenin ve fiziksel alışverişin getirdiği stresi ortadan kaldırmaktadır. Dijital yerliler için alışveriş süreci, ürünlerin kapıya kadar teslim edilmesiyle tamamlanan bir deneyim olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, geleneksel alışveriş alışkanlıklarından farklı olarak daha az sosyal etkileşim ve daha fazla bireysel kontrol içermektedir. Kaynak kişilerden elde edilen veriler, dijital yerlilerin çevrimiçi alışverişe yönelik çeşitli bakış açılarını yansıtmaktadır. E-ticaret platformlarının sunduğu indirim kodları, geniş ürün seçenekleri ve kullanıcı yorumları gibi özellikler, dijital yerlilerin tercihlerini şekillendiren önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, dijital yerliler, mağaza ve esnaflarla yüz yüze etkileşim kurmak yerine çevrimiçi platformlarda daha rahat bir alışveriş deneyimi yaşadıklarını belirtmektedirler. Bazı kaynak kişiler, çevrimiçi alışverişin sunduğu fiyat karşılaştırma imkanlarını ve hızlı teslimat süreçlerini vurgularken, bazıları ise esnafın samimiyet kaybını ve sabit fiyat politikalarını eleştirmektedir.

Dijital yerlilerin alışveriş alışkanlıklarının, çevrimiçi alışveriş platformlarının sunduğu kişiselleştirilmiş hizmetlerle daha da çeşitlendiği görülmektedir. Örneğin, stil danışmanları tarafından oluşturulan kombinler, alışveriş deneyimini daha özel ve kişisel hâle getirmektedir. Ayrıca, dijital yerliler, küçük işletmelere ve girişimcilere çevrimiçi platformlar aracılığıyla daha kolay erişim sağlayarak, ekonomik bağımsızlıklarını desteklemekte ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmektedirler. Sonuç olarak, dijital yerlilerin alışveriş kültürü tüketimi, dijitalleşmenin etkisiyle yeni bir boyuta taşınmıştır. Teknolojinin sağladığı kolaylıklar, zaman tasarrufu, geniş ürün yelpazesi ve fiyat avantajları, dijital yerlilerin alışveriş alışkanlıklarını şekillendiren başlıca faktörlerdir.

Dijital yerliler, sürekli dinlenme ve izlenme hissi ile ilgili çeşitli deneyimlerini ve duygularını paylaşmışlardır. Birçok dijital yerli, dijital cihazların yakınında özel konuşmalar yapmaktan kaçınmakta ve bu cihazları kapatıp uzak bir yere bırakarak mahremiyetlerini korumaya çalışmaktadır. Bazıları, dijital dünyada sürekli izlenmenin ve dinlenmenin normal bir durum olduğunu kabul ederken, diğerleri bu durumu korkutucu bulmakta ve mahremiyetlerinin ihlal edildiğini düşünmektedir. Özellikle reklam ve içerik önerilerinin, kullanıcıların konuşmalarına ve davranışlarına dayanarak belirlenmesi, dijital yerliler arasında yaygın bir endişe kaynağıdır. Ancak bazı dijital yerliler, bu durumu kabul edip, hatta faydalı bulmakta ve bu duruma alışmaktadır. Dijital kültür ve teknolojik gelişmeler, mahremiyet ihlalleri ile ilgili endişeleri artırmış ve dijital platformların mahremiyet sınırlarını bulanıklaştırmıştır. Yapay zekâ ve dijital cihazların kullanıcıların özel bilgilerine erişim yetenekleri, mahremiyet algısını derinden etkilemiştir. Dijital yerliler, dijital dünyada mahremiyetin artık çok zayıf bir kavram olduğunu ve kişisel bilgilerin kötüye kullanılma riskinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Sosyal medyada mahremiyet kavramı, bireylerin özel yaşamlarını ve kişisel bilgilerini paylaşma alışkanlıkları nedeniyle giderek silikleşmiştir. Dijital yerliler, bu durumu hem avantajlı hem de tehlikeli bulmakta, ancak genellikle bu duruma alışmış görünmektedirler.

Dijitalleşme ile, geleneksel inançlar ve uygulamalar da dijital ortama taşınmış ve dönüşüme uğramıştır. Örneğin, bebek kırkı gibi geleneksel ritüeller, sosyal medya platformlarında yeni bir biçim kazanmıştır. Bebeklerin yüzlerini nazar boncuğu emojileri ile gizleyerek paylaşmak gibi uygulamalar, geleneksel inançların dijital kültüre adaptasyonunu göstermektedir. Dijital yerliler, bu dönüşümü hem eleştirel hem

de kabullenici bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Mahremiyet kültürü ve görgü kuralları, dijitalleşmenin etkisiyle ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Sosyal medya platformlarında şöhret ve maddi kazanç elde etmek, birçok kişi için önemli bir hedef hâline gelmiştir. Dijital ortamda takipçi sayısı, kişinin statüsünü belirleyen önemli bir özellik olarak kabul edilmektedir. Bu durum, özellikle genç bireyler arasında kültürel değerlerin erozyona uğramasına ve geleneksel mahremiyet anlayışının değişmesine yol açmaktadır.

Dijital yerlilerin mahremiyet algısı, dijital kültürün etkisiyle büyük ölçüde değişmiştir. Eskiden aile içinde kalan ve mahrem kabul edilen konular, artık sosyal medyada geniş kitlelerle paylaşılmaktadır. Özel anların, duyguların ve kişisel bilgilerin dijital platformlarda paylaşılması, mahremiyet kavramının yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Dijitalleşme, özenme kültürünü de artırmıştır. İnsanlar, sosyal medyada gördükleri lüks yaşam tarzlarını, başarılı kariyer hikâyelerini ve diğer çekici içerikleri taklit etmeye çalışmaktadır.

Dijital göçmenlerin boş zaman kültürü tüketimine yönelik görüşlerinden elde edilen veriler, geleneksel boş zaman aktivitelerinin dijitalleşme ve teknoloji kullanımıyla nasıl değiştiğini ve bireylerin bu değişime nasıl tepki verdiğini göstermektedir. Görüşlerde sıkça vurgulanan noktalar arasında, çocukluk ve gençlik dönemlerinde sokakta oyun oynama, aile ile vakit geçirme, doğa ile etkileşim gibi geleneksel aktivitelerin yerini dijital platformlarda geçirilen zamanın aldığı görülmektedir.

Bu değişimin sonuçları arasında, aile içi ilişkilerin zayıflaması, sosyal etkileşimin azalması, doğal ve sosyal aktivitelerin dönüşmesi ve hatta uyku düzeni gibi biyolojik ritimlerin etkilenmesi öne çıkmaktadır. Ayrıca, telefon ve diğer dijital platformlarda geçirilen zamanın artmasıyla birlikte, bireylerin psikolojik sağlıklarının olumsuz etkilendiği ve hatta depresyon gibi sorunlarla karşılaşabileceği belirtilmektedir. Dijital göçmenler, geleneksel ve dijital kültür arasında denge kurma mücadelesi vermektedirler. Bu dengeyi sağlamak için, bilinçli teknoloji kullanımı, geleneksel aktivitelerle dijital olanlar arasında denge kurma ve aile içi iletişimi güçlendirme gibi adımlar atılabilir. Bu, bireylerin hem dijital dünyadan faydalanırken hem de geleneksel değerleri koruyarak sağlıklı bir yaşam sürmelerini sağlayabilir.

Dijital göçmenlerin duygusal deneyimleri, dijitalleşmenin etkisiyle önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel iletişim biçimlerinin yerini dijital platformlar almış ve bu durumun olumsuz duyguların ifadesi üzerinde değişik etkileri olmuştur. Öncelikle, dijitalleşmenin getirdiği değişimlerle birlikte olumsuz duyguların ifade edilme şekli evrim geçirmiştir. Eskiden yüz yüze iletişimde olumsuz duygular daha dikkatli ve yapıcı bir dille ifade edilirken, dijital platformlarda bu iletişim tarzı değişmiş ve daha sert, suçlayıcı bir dil benimsenmiştir. Bu durum, sanal ortamda olumsuz duyguların daha kolay ve çabuk bir şekilde ifade edilmesine yol açmış, sosyal medya gibi platformlarda siber zorbalık gibi olumsuz davranışlar yaygınlaşmıştır.

Ayrıca, dijitalleşmenin hızlı akışı ve teknolojiye kolay erişim, bireylerin sabır ve tahammül seviyelerini azaltmıştır. Günümüzde her şeye anında erişilebilir olması, sabır gerektiren durumları daha az hoşgörüyle karşılamamıza neden olmuştur. Bu durum, özellikle genç nesillerde sabırsızlık ve tahammülsüzlük gibi olumsuz duyguların artmasına katkıda bulunmuştur. Emojiler ise dijital iletişimde duygusal ifadelerin aktarımında önemli bir araç hâline gelmiştir. Bazı dijital göçmenler için emojiler, duygusal bağ kurma ve iletişimi daha samimi hâle getirme aracı olarak görülürken, diğerleri için gereksiz ve anlamsız bir araç olarak algılanmaktadır. Bu durum, dijital göçmenlerin teknoloji kullanım alışkanlıkları ve duygusal ifade tercihlerindeki çeşitliliği yansıtmaktadır.

Geleneksel iletişim yöntemlerinin, özellikle mektuplaşmanın duygusal bağları güçlendirdiği ve sabrı artırdığı vurgulanmaktadır. Ancak dijitalleşme ile bu derin duygusal bağların yerini hızlı ve yüzeysel iletişim biçimleri almış gibi görünmektedir. Özellikle sosyal medyanın etkisi altında, ilişkilerdeki tatmin duygusunun azaldığı ve sürekli bir gösteriş ve yarış hâli yaratıldığı belirtilmektedir. Bu durum, insanların kendilerini sürekli olarak karşılaştırdığı ve tüketim çılgınlığına sürüklendiği bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır. Geleneksel değerlerin korunması ve yeni değerlerin oluşumu arasında bir denge kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Dijital göçmenlerin eğitim düzeni hakkındaki görüşlerinden anlaşılan birçok değişimin yaşandığı ve bu değişimlerin geçmişten günümüze eğitimde dönüşüme yol açtığıdır. Eski öğrenci ve öğretmen kavramları, eğitimde sabır ve disiplin olguları, öğretmen-öğrenci ilişkileri gibi konularda belirgin değişiklikler olduğu vurgulanmaktadır. Geleneksel döneme dair anılar, öğretmenlere duyulan saygının ve

disiplinin önemine işaret ederken, günümüzde öğrencilerin internet aracılığıyla bilgiye erişimlerinin hazır olana ulaşma alışkanlıklarını artırdığı ifade edilmektedir. Aynı şekilde, teknolojinin eğitimdeki rolünün artmasıyla birlikte öğrencilerin ödev yapmaktan çabuk sıkıldıkları ve teknolojik araçlarla daha çok vakit geçirmeyi tercih ettikleri belirtilmektedir.

Kılık kıyafet düzeni, öğrenci davranışlarına yönelik beklentiler, okula ulaşım gibi konularda da geçmişten günümüze önemli değişiklikler yaşandığı anlatılmaktadır. Eğitimde sabır ve azim konularında da farklılıklar gözlemlenmekte olup, dijitalleşmenin çocukların sabırsızlığını artırdığına dair görüşler bulunmaktadır. Geleneksel dönemde öğrencilerin bilgiye erişim süreçleri, kütüphanelere gitmek, ansiklopedilerden faydalanmak ve ödevleri el yazısıyla hazırlamak gibi daha uzun ve emek gerektiren yöntemleri içerdiği tespit edilmiştir. Ancak günümüzde, internetin ve dijital araçların yaygınlaşmasıyla birlikte öğrenciler bilgiye çok daha hızlı ve kolay bir şekilde erişmektedir. Örneğin, yapay zekâ destekli araştırma yöntemleri ve çevrimiçi kaynaklar, öğrencilere bilgiye anında erişim imkânı sunmaktadır.

Ancak, bu hızlı erişimin yanı sıra, metinlerde ifade edilen endişeler de dikkate değerdir. Örneğin, öğrencilerin sabrının azalması, dikkat sürelerinin düşmesi ve teknolojinin getirdiği kolaylıkların öğrencileri eğitim sürecine odaklanmaktan alıkoyabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin rolü ve eğitim yöntemlerindeki değişimler de elde edilen verilerde belirtilmiştir. Geleneksel öğretim yöntemlerinin yerini teknoloji destekli eğitim araçları alırken, öğrenci-öğretmen etkileşiminde ise kayıplar tespit edilmiştir.

Geleneksel dönemde kaynaklara erişim ve öğrenme süreçleri daha kısıtlı ve zahmetliyken, dijital çağın gelmesiyle birlikte bu süreçlerin hızlanması ve kolaylaşması dikkat çekmektedir. Özellikle teknolojinin eğitimdeki rolü, uzaktan eğitim sürecinde daha net bir şekilde görülmüştür. Pandemi gibi olağanüstü durumlar, geleneksel tatil uygulamalarının yerini uzaktan eğitime bırakmıştır. Ancak dijital göçmenlerin görüşlerinden anlaşıldığı üzere, uzaktan eğitim süreci geleneksel sınıf ortamının yerini tam olarak dolduramamaktadır. Öğrencilerin motivasyonu, etkileşim eksikliği ve bilgi akışındaki zorluklar, uzaktan eğitimin verimliliğini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Dijital göçmenler, teknolojinin eğitimdeki önemini kabul etmekle birlikte, bu teknolojinin dengeli ve dikkatli bir şekilde kullanılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Geleneksel eğitim kültürünün bazı yönlerini desteklerken, teknolojinin getirdiği olanaklardan da yararlanılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Geleneksel dönemde esnaf ile müşteri arasında sıkı bir ilişki ve güvene dayalı ödeme yöntemleri ön plandayken, dijital çağda bu durumun değiştiği ve çeşitli avantaj ve dezavantajların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Dijital göçmenler, alışverişte fiziksel ürünleri görme ve dokunma imkânı, esnaf ile samimi ilişkiler kurma, sosyalleşme gibi geleneksel alışveriş deneyimlerini önemsemektedir. Ancak aynı zamanda, dijitalleşmenin getirdiği kolaylıkların da farkında olarak çevrimiçi alışverişin pratik ve zaman tasarrufu sağlayan yönlerini değerlendirmelerine rağmen e-ticaret platformlarını fazla tercih etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle güvenilirlik, kalite kontrolü ve müşteri memnuniyeti gibi unsurların dijital alışveriş deneyiminde önemli olduğu vurgulanmaktadır. Geleneksel alışveriş kültürünün bir parçası olan pazarlık yapma âdeti, esnaf ile samimi ilişkiler ve ödeme esnekliği gibi unsurların, dijital alışveriş platformlarında yerini bulması ise bazı dijital göçmenler için önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, dijital göçmenler arasında alışveriş kültürü ve tüketim alışkanlıklarının dengesini sağlama çabası göze çarpmaktadır. Geleneksel alışveriş alışkanlıklarını korurken dijitalleşmenin getirdiği olanaklardan da faydalanma eğilimi, alışveriş deneyimlerinin çeşitliliğini artırarak ve tüketicilerin tercihlerine daha fazla esneklik kazandırmaktadır.

Dijital göçmenlerde, geleneksel mahremiyet kavramının, özellikle sosyal medya ve dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte zedelendiğine dair bir farkındalık bulunmaktadır. Eskiden özel kabul edilen konuların, artık sosyal medya üzerinden rahatlıkla paylaşıldığı ve bu durumun mahremiyetin zedelenmesine neden olduğu vurgulanmıştır. Dijital göçmenlerin bazıları, teknolojinin getirdiği mahremiyet ihlallerinden endişe duyarken, bazıları ise bu teknolojilerin doğru kullanımıyla mahremiyetin korunabileceğine inanmaktadır. Ancak genel olarak, dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin mahremiyet konusunda yeni sorunlar yarattığı ve bireylerin bu konuda daha bilinçli olmaları gerektiği görüşü sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, mahremiyetin korunması için bilinçli kullanımın önemi vurgulanmış ve bireylerin dijital dünyada kendilerini ve sevdiklerini korumak için gerekli önlemleri alması

gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, teknolojinin iyi niyetli amaçlarla kullanılmasının yanı sıra mahremiyetin korunması için yasal düzenlemelerin ve güvenlik önlemlerinin de gerekliliği de tespit edilen bir diğer sonuçtur.

Geleneksel inançlar, dijital göçmenlerin mahremiyet algısını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmüştür. Nazar inancı ve bebek kırkı gibi geleneksel uygulamalar, dijital çağın getirdiği paylaşım kültürüyle çatışarak, dijital göçmenler için mahremiyet kültürü konusunda yeni endişeler yaratmıştır. Birçok dijital göçmenin, geleneksel inançlarına bağlı olarak çocuklarının fotoğraflarını sosyal medyada paylaşmamayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Nazarın etkisi konusunda endişeli olan bireyler, geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak bu konuda dikkatli davranmayı seçtiği görülmüştür. Bebek kırkı gibi geleneksel uygulamaları önemseyenler ise çocuklarını dış dünyaya çıkarmadan önce özenle hazırlanarak mahremiyetlerini korumaya çalışmaktadır.

Ancak, dijital çağda geleneksel inançlarla çatışma yaşayan dijital göçmenler bulunmaktadır. Özellikle sosyal medya üzerinden çocuklarının fotoğraflarını paylaşan ebeveynler, geleneksel inançlardan uzaklaşarak birçok dijital göçmene göre, mahremiyet kültürüne ait değerleri ihlal etmektedir. Bu durum, yapay zekâ teknolojisinin gelişmesiyle daha da endişe verici hâle gelmektedir, çünkü paylaşılan fotoğrafların ileride kötü niyetli kişiler tarafından kullanılma riski gün geçtikçe daha çok artmaktadır. Sonuç olarak, dijital göçmenlerin geleneksel inançlarla dijital dünyanın çatışmasını dengelemesi gerektiği tespit edilmiştir. Mahremiyetin korunması için bilinçli ve dikkatli bir şekilde hareket etmek, geçmişten gelen inançlarla modern teknolojiyi uyumlu bir şekilde birleştirmek önemli bir adım olarak görülebilir. Bu şekilde, bireyler hem geleneksel değerlerini koruyabilir hem de dijital dünyanın getirdiği risklere karşı kendilerini ve sevdiklerini koruyabilir.

Finansal mahremiyet ve görgü konusunda dijital göçmenler arasında belirgin bir değişim ve çatışma yaşanmaktadır. Geleneksel mahremiyet anlayışından modern paylaşım kültürüne geçiş, teknolojinin ve sosyal medyanın etkisiyle hızlanmıştır. Bu geçiş sürecinde, finansal güvenlik kaygıları artarken toplumsal normların da değiştiği görülmektedir. Eski dönemde, finansal bilgilerin paylaşılması ayıp ve görgüsüzlük olarak kabul edilirken, günümüzde sosyal medyanın etkisiyle bu normlar değişmiştir. Birçok kişi, varlıklarını ve lüks yaşantılarını sosyal medyada paylaşarak dikkat

çekmeye çalışmaktadır. Ancak, geleneksel değerlere bağlı kalanlar hâla finansal bilgilerini gizli tutmayı tercih etmektedir.

Görgü konusunda da benzer bir değişim yaşanmaktadır. Eskiden finansal durumun ve gelirin açıklanması ayıp olarak kabul edilirken, günümüzde birçok kişi bu bilgileri açıkça paylaşmaktadır. Ancak, bazı dijital göçmenler hâla bu tür paylaşımları arsızlık olarak değerlendirmekte ve geleneksel mahremiyet anlayışını korumaktadır. Sonuç olarak, finansal mahremiyet ve görgü konusunda dijital göçmenler arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Geleneksel değerlere bağlı kalanlar, finansal bilgilerini gizli tutmayı tercih ederken, modern paylaşım kültürüne uyum sağlayanlar varlıklarını sosyal medyada sergilemektedirler. Bu durum, teknolojinin etkisiyle finansal mahremiyet ve görgü konularının yeniden şekillendiğini göstermektedir.

Geleneksel mahremiyet anlayışının dijital kültür ve sosyal medya etkisiyle büyük ölçüde değiştiği ve dönüştüğü gözlemlenmektedir. Dijital göçmenler, geleneksel değerler ile modern teknolojinin getirdiği yenilikler arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Bu denge, çocukların mahremiyeti, geleneksel görgüsüzlük ve ayıp kavramları, gizlilik, gösteriş ve yarış kültürü, özenme ve taklit etme, yemek kültürü, tatil paylaşımları, cinsel eğitim ve internet kullanımı gibi pek çok unsuru kapsamaktadır.

Özellikle, geleneksel döneme kıyasla, sosyal medyanın mahremiyet sınırlarını bulanıklaştırdığı ve kişisel yaşamın pek çok yönünün kamuya açık hâle geldiği gözlemlenmektedir. Ancak, bazı dijital göçmenler hâla geleneksel değerlere bağlı kalarak mahremiyetlerini korumayı tercih etmektedir. Sonuç olarak, dijital göçmenlerin mahremiyet kültürü tüketimi, geleneksel değerlerle modern teknolojinin etkileşimini yansıtmaktadır. Bu durum, dijital göçmenlerin sosyal medya ve dijital teknolojileri nasıl kullandıkları, mahremiyetlerini nasıl korudukları ve geleneksel değerlerini nasıl sürdürdükleri konularında önemli bir perspektif sunmaktadır.

Dijital yerliler ve dijital göçmenler arasındaki kültür tüketim çeşitleri arasındaki farkları daha derinlemesine incelemek adına kültür bilimciler tarafından detaylı demografik analizler yapılmaya devam edilmesi gerekmektedir. Dijitalleşmenin kültürel tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisini farklı ritüeller çerçevesinde inceleyerek, zaman içerisindeki değişimlerin karşılaştırılması gelecekte kültürü oluşturan unsurların yozlaşmasını engellemek adına önemli bir adım olacaktır. Teknoloji kullanımının etkileri farklı dijital platformlar üzerinden incelenerek

bireylerin kişisel deneyimlerini ve algılarını analiz etmek dijitalleşmeye kültürel açıdan adaptasyonu sağlamak için gerekli olacaktır. Aynı şekilde farklı kültürlerde dijitalleşmenin etkilerinin incelenmesi ve küresel bir karşılaştırma yapılması da toplumların adaptasyon süreçlerini analiz etmek için ele alınacak bir diğer konudur. Verilen öneriler, gelecekteki araştırmalara rehberlik niteliği taşıyarak dijitalleşmenin kültürel tüketim üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde anlamaya da yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

1.Yazılı Kaynaklar

Adorno, Theodor W. (2007) *Kültür Endüstrisi-kültür Yönetimi*, İletişim Yayınları.

Adorno, Theodor W. Ve Horkheimer, Max. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği.* Kabalcı.

Adorno, W. Theodor. (2016). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. Çev. İletişim, (10. Baskı).

Akatay, A. (2003). *Örgütlerde Zaman Yönetimi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (10).

Akgül, D., & Varinli, İ. (2017). *Hedonik (Hazcı) Tüketimin Özel Günlerdeki Alışveriş Kültürü Üzerindeki Etkisi ve Ülkelerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Uludağ Üniversitesi Dergisi.

Akgül, K. S. Pazarbaşı, B. (Ed.). (2018) *Küresel Ağlar Odağında Kültür, Kimlik ve Mekân Tartışmaları*. Hiperyayın.

Akyol, M. (2019), *Baby Boomers Kuşağının Sosyal Medya Kullanımı: Facebook Örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.* Anadolu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Albayrak, H.Ş. (2022). *Mahremiyetin Düşündürdükleri.* Tüm Yönleriyle Mahremiyet İçinde, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Anbarlı, Z. Ö. Dijital Kültür. Arabacı, İ. B., & Polat, M. (2013). *Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler Ve Sinif Yönetimi.* Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(47).

Arık, M. B. (2004). *Popüler Kültüre Temel Yaklaşımlar.* İletişim Fakültesi Dergisi, 19.

Aslan, H (2024). *Dijital Yerliler Ve Göçmenler: Duygu Kültürü Değişimi*. Kültür Araştırmaları Dergisi.

Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek.* Ayrıntı Yayınları.

Auger, D. (2020). Leisure İn Everyday Life. Loisir Et Société/Society And Leisure, 43(2).

Bakır, U – Çelik, M. (2013). *"Tüketim Toplumuna Eleştirel Bir Yaklaşım: Kültür Bozumu ve Yıkıcı Reklamlar".* Selçuk İletişim Dergisi, 7 (4).

Bal, S. (2015). *Toplumsal Cinsiyet ve Kitle Kültürü*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

Batmaz, V. (2006). *Medya Popüler Kültürü Gizler,* Karakutu Yayınları.

Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu.* Çev: H. Deliçaylı, F. Keskin, Ayrıntı Yayınları.

Bellezza, S., Paharia, N., & Keinan, A. (2017). *Conspicuous Consumption Of Time: When Busyness And Lack Of Leisure Time Become A Status Symbol*. Journal Of Consumer Research, 44(1).

Belsey, A. And Chadwick, R. (1992). *Ethical Issues in Journalism and The Media*. Oxfordshrire: Routledge.

Bilgiç, H. G., Duman, D., & Seferoğlu, S. S. (2011). *Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrimiçi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri.* Akademik Bilişim, *2*(4).

Binark, M. ve Kılıçbay, B. *İnternet, Toplum, Kültür.* Epos Yayınları, 2005.

Bobby G. *"The Importance of Leisure Satisfaction to The Aging Leisure Repertoire*", Journal of Wellness Perspectives, 07481764, 95(12).

Bocock, R., (2009) *Tüketim,* Çev. İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yayınları.

Bozkurt, A. Hamutoğlu, N.B. Liman Kaban, A. Taşçı G. Aykul, M. (2021). *Dijital Bilgi Çağı: Dijital Toplum, Dijital Dönüşüm, Dijital Eğitim Ve Dijital Yeterlilikler.* Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi 7(2).

Briggs, Asa (2007). *Culture.* (Sevim Kepeli, Çev.). Milli Folklor,74.

Bulut, S. , Aktaş, A. (2022). *Medyanın Mahremiyete Etkisi.* Tüm Yönleriyle Mahremiyet İçinde, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Cameron, D. (2005). The Net Generation Goes to University. Paper Presented at The Journalism Education Association Conference.

Coşkun, G. (2024). *Dijital Yerli Ve Göçmenlerin Benlik Sunumu: Tiktok Kullanıcıları Üzerine Bir Analiz.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.

Cushman, G., & Laidler, A. (1990). *Recreation, Leisure and Social Policy.* Dep'artment Of Parks, Recreation & Tourism. Lincoln University Canterbury. New Zealand.

Çapkın, D. (2023). *Dijitalleşme Bağlamında X Kuşağına Mensup Yöneticilerin Liderlik Tarzlarındaki Değişimi Açığa Çıkarmaya Yönelik Bir Araştırma.* Yayınlanmış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi.

Çelikkaya, H. (1991). *Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü*. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, *3*(3).

Çetin, B. (2021). *Sosyal Medya İle Birlikte Değişen Mahremiyet Algısı: Dijital Yerliler Ve Dijital Göçmenlere Yönelik Bir Analiz.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi.

Çobanoğlu, Ö. (2008). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Akçağ Yayınları.

Davies, I. (1995). *Cultural Studies And Beyond,* Routledge Inc., London-New York.

De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi-1: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*, (Çev. Lale Arslan Özcan). Dost Kitabevi Yayınları.

Demirezen, İ. (2022). *Tüketim Toplumlarında Mahremiyetin Çöküşü*. *Tüm Yönleriyle Mahremiyet İçinde, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*.

Dündar, A (2020). *(Bölüm Adı: Dijital Dönüşümde Başarı) Dijital Dönüşüm* (Ed. Telli, G- Aydın, S). Kültür Sanat Basımevi.

Düzgüner, S. (2022). *Mahremiyetin Tanımı, Sınıflandırılması ve Boyutları*. *Tüm Yönleriyle Mahremiyet İçinde, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*.

Ekman, P. (2007). *Emotions Revealed: Recognizing Faces And Feelings To İmprove Communication And Emotional Life.* Macmillan.

Eliot, T.S. (1987). *Kültür Üzerine Düşünceler.* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Erdoğan, İ. (2004). *Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine*, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 5(57).

Kocacık, F. (1998). *Tüketim Eğilimleri ve Sorunları: Sivas Merkez İlçe Örneği*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları. S.44.

Fermanoğlu, Ö.M (2020). *(Bölüm Adı: Medyanın Dijital Dönüşümü ve Dijital Medya Türleri) Dijital Dönüşüm* (Ed. Telli, G- Aydın, S). Kültür Sanat Basımevi.

Rowles D- Brown T, (2017). Building Digital Culture. Kogan Page Ltd.

Fıske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak, (*Çev.), S. İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları.

Frevert, U. (2014), *Historicizing Emotions,* ISRE's Sourceook for Research Emotion and Affect, Eds. Carolyn Price, Eric A. Walle.

Geçer, E. (2022). *Teknolojik Mahremiyetin Psikolojik İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme*. *Tüm Yönleriyle Mahremiyet İçinde, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*.

Godbey, G. (1990). *Leisure İn Your Life*, (Pennsylvania, Venture Publishing Inc. (2).

Gere, C. (2009). *Digital Culture*. Reaktion Books.

Gökçe, H. (2008). *Serbest Zaman Doyumunun Yaşam Doyumu ve Sosyo-Demografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.

Gönenç, E. Ö. (2002). *Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(13).

Gülüm, E. *Kültür-Tüketim İlişkisi Ve Değişen Alışveriş Kültürü* (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Güvenç, B. (2002). *Kültürün ABC'si*. Yapı Kredi Yayınları.

Halis, B. (2012). *"Tüketimin Değişen Yüzü: Elektronik Ticaret Uygulamaları ve Sosyal Paylaşım Ağlarının Rolü"*, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, (1)4.

Haviland, W. A. (2008). *Kültürel Antropoloji.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

İrge, N.T (2020). *(Bölüm Adı: Dijital Dönüşümde Liderlik: E-Liderlik Ve Dijital Liderlik) Dijital Dönüşüm* (Ed. Telli, G- Aydın, S). Kültür Sanat Basımevi.

İzmirlioğlu, K. (2008). *Konumlandırmada Kuşak Analizi Yardımıyla Tüketici Algılarının Tespiti: Türk Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi.

James, W. (1884), *What Is An Emotion, Mind*. (9)34.

Fiske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak.* Çev. Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları.

Kahraman, H. B. (2004). *Kitle Kültürü Faşizmi Besliyor.* Agora Kitaplığı.

Karabulut, B. (2015). *Bilgi Toplumu Çağinda Dijital Yerliler, Göçmenler Ve Melezler*. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21).

Kavlak, E. (2022). *Popüler Kültür Bağlamında Y ve Z Kuşağının Kahve Kültürünün Değerlendirilmesi.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi.

Koç, R. (2022). *Dijitalleşen Kültür ya da Kültürün Dijitalleşmesi: Dijital Kültür Kavramı*. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 15*(38).

Kodak, D. (2018). *Düşünümsel Modernitede Mahremiyeti Yeniden Tanımlamak: Kuşaklararası Bir Araştırma. Connectist: Istanbul University Journal Of Communication Sciences*, (54).

Köse, H. (2001). *Popüler Kültür Bağlamında Frankfurt Okulu Ve Kültürel Manipülasyon Tezi, ĠF Dergisi*, 11.

Köybaşı, N. (2006*). Boş Zaman Sosyolojisi Ve Boş Zamanlarını Değerlendirme Aracı Olarak Kültür Turizmi Ve Dinlence Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Karşılaştırmalı Sosyolojik Analizi,* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

James, W. (1884), What Is an Emotion, Mind. (9)34.

Lash, K. (2004). *Kültür Bozumu.* Çev. Ilgaz, Ahmet. Pekman, Cem. Bağımsız Yayınları.

Le Bon, G. (2005). *Kitleler Psikolojisi.* Hayat Yayınları.

Lei, J. (2009). *Digital Natives as Preservice Teachers: What Technology Preparation Is Needed*. *Journal Of Computing in Teacher Education, 25*(3).

Malinowski, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi.* (S. Özkal, Çev.) Kabalcı Yayınları.

Mary D.- Baron I. (1999). *Tüketim Antropolojisi*. Çev. Erden Attila Aytekin, Dost Kitabevi.

Mutlu, E. (1998). *İletişim Sözlüğü.* Ark Yayınları.

Hacıoğlu N. Gökdeniz, A. Dinç, Y. (2003). Boş Zaman & Rekreasyon Yönetimi: Örnek Animasyon Uygulamaları. Detay Yayıncılık. (17).

Oblinger, D. G., Ve Oblinger, J. L. (2005). Educating The Net Generation.

Odabaşı, Y. (1999). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü,* Sistemyayıncılık.

Oğuz, E. (2011). *Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 28 (2).

Oğuzoğlu, Y. (1995). *"Eskişehir",* İslam Ansiklopedisi, C. XI, Türkiye Diyanet Vakfı Araştırma Merkezi Yayınları.

Okur, H. (2020). *Modern Tüketim Biçimleri: Tüketimin Boyutları ve Sanal Tüketim*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi.

Ong, W. J. S., & Kültür, Y. (2003*). Sözün Teknolojileşmesi*. *Çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları*.

Ozcan, A. (2017). *Dijital Dönüşüm ve Toplum: Türkiye ve Avrupa*. İstanbul: Tüsiad

Özcan, B. (2007). *Sosyolojik Olarak Tüketim ve Boş Zaman: İstanbul Olivium Outlet Center ve Galleria Alışveriş Merkezi Örnekleri.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.

Özdemir, M., Durmaz, U., Rzayeva, S., Balcı, F., Alpyıldız, E., ve Özdemir, Y. (2019) *Dijital Kültür*. Arı Sanat Yayınları.

Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İnkîlap Yayınları.

Pakdemirli, B (2019). *Dijital Dönüşüm ve Ekonomik Büyüme. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* (12) 32.

Perkin, N. Abraham, P (2017). *Building The Agile Business Through Digital Transformation.*

Plutchik, R. (1980). *Genel Bir Psikoevrimsel Duygu Teorisi. Duygu Kuramları'nda*. Akademik Basın.

Poepsel, M. (2018). *Media, Society, Culture and You: An Introductory Mass Communication Text*. Rebus Community.

Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants.* On The Horizon, 9(5).

Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants, Part 2: Do They Really Think Differently?* On The Horizon, 9(6).

Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. (2005*). Generation M: Media In the Lives Of 8–18-Year-Olds.* Washington, DC: A Kaiser Family Foundation Report. Retrieved May.

Bocock, R. *Tüketim,* Çev. İrem Kutluk, Dost Kitabevi, 1997, (58).

Sakallı, E. (2014). *Türkçe Popüler Kültür, Uluslararası Turkce Edebiyat Kultur Eğitim (TEKE) Dergisi,* 3(2).

Seymen, A. F. (2017). *Y Ve Z Kuşak İnsanı Özelliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2019 Stratejik Programı Ve Tübitak Vizyon 2023 Öngörüleri ile İlişkilendirilmesi*. *Kent Akademisi*, *10*(32).

Solove, J.D. (2008). *Understanding Privacy*. Harvard Universty Press.

Sönmez, A. (2019). *Kitle Kültürü ve Sanatsal İmgenin Dönüşümü*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.

Şahin, C. (2011*). "Bir Göçmen Kenti Olarak Eskişehir ve Eskişehir'in Sosyo-Kültürel Yapısında Tatar Kimliği*". İdeal Kent Yayınları (3).

Şahin, M. C. (2009). *Yeni Binyılın Öğrencileri'nin Özellikleri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.*

Şahinaslan, Ö (2020). *(Bölüm Adı: Yeni Nesil Teknolojiler) Dijital Dönüşüm* (Ed. Telli, G- Aydın, S). Kültür Sanat Basımevi

Şahinaslan, Ö. Şahinaslan, E (2019). *Dijital Dönüşümde Öncelikli Alanlar ve İlgili Teknolojiler.* International Congress On Business And Marketing.

Şenses, A. (2022) *Alışveriş Bağımlılığı ve Üstesinden Nasıl Gelineceği Üzerine*. Haziran Psikolojisi.

Taşkın, P. (2014). *Ortaöğretim Okulları Öğrencilerine Yönelik Disiplin Düzenleme Ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak Ve Özgürlükleri Bağlamında Değerlendirilmesi*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi*.

Taylor, E.B. (1958). *The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture*. New York: Harper&Brothers.

Telli, G. Altun, D (2020*). (Bölüm Adı: Dijital Dönüşüm Nasıl Gerçekleşir?) Dijital Dönüşüm* (Ed. Telli, G- Aydın, S). Kültür Sanat Basımevi.

Tezcan, M. (1993). *Boş Zamanlar Sosyolojisi*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları (*174).

Topraklı, C. K., & Mazman, İ. *İnternet Aracılığıyla Sosyalleşmeye Kuşaklararası Bakış*. *Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, *4*(1).

Töret, A. B. (2017). Geleneksel Çöpçatanlık Kurumunun Günümüz Sosyal Medyasına Evrimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Folklor/Edebiyat*, *23*(91), 237-250.

Turkan, I. (2012). *Alış-Veriş-Tüketim Mabetleri: Sosyoekonomik Açıdan Mekân Tüketiminde Türkiye Örneği. İletişim Yayınları.*

Uysal, T. M, (2020). *Yaşlı Bireylerin Sosyalleşmesinde Dijital Teknolojinin Rolü: Dijital Yaşlılar Üzerine Bir Çalışma, SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (50).

Ültanır, G. (2003). *Eğitim Ve Kültür Ilişkisi Eğitimde Kültürün Hangi Boyutlarının Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *23*(3).

Ünal, Ş., ve-Koçak, H. (2023). *Dijital Kültürün Gündelik Yaşama Etkileri Ve Kuşaklar Arası Karşılaştırmaya Yönelik Sosyolojik Bir Analiz. Journal Of Social, Humanities and Administratıve Sciens (JOSHAS), 9(60).*

Veren, Ergün. (2012). *"Eskişehir'i Görsem Eskişehir Üzerine Folklorik İnceleme ve Araştırmalar", Görme Engelliler Dayanışma Derneği Kültür Yayınları No:1.*

Waycott, J., Bennett, S., Kennedy, G., Dalgarno, B., & Gray, K. (2010). *Digital Divides? Student And Staff Perceptions of Information and Communication Technologies. Computers & Education, 54(4).*

Williams, R. (2005). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı.* (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yakın V, Aytekin P. (2019). *İnternet Bağımlılığının Online Kompulsif Ve Online Anlık Satın Alma Davranişlarına Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi 20(1).*

Yaylagül, L. Ve N. Korkmaz. (2008). *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji, Dipnot Yayınları*.

Yazıcı, A. (2011). *Sartre'ın Fenomenolojik Duygu Kuramı. Akademik Araştırmalar Dergisi*, (13) 49.

Yükseler, G. (2017). *Kitle Kültürü Göstergeleri Üzerinden Seramik Sanatında Yapıbozumcu Anlatı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu*. Hacettepe Üniversitesi.

Zorlu, A. (2006). *Tüketim Sosyolojisi*. Glocal Yayınları.

Zur, O. Ve Walker, A. (2011*). On Digital Immigrants and Digital Natives: How the Digital Divide Affects Families, Educational Institutions*, And The Workplace.

2.Sözlü Kaynaklar

KK-1: Leyla Yalçın, 2007, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 03.02.2024

KK-2: Esra Gündüz, 2008, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 08.02.2024

KK-3: Selin Demir, 2007, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 18.01.2024

KK-4: Aslı Çelik, 2008, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 16.03.2024

KK-5: Kübra Sevcan, 2009, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 13.03.2024

KK-6: Burcu Göçmen, 2008 , Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi:14.03.2024

KK-7: Melike Yıldız, 2007, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 11.04.2024

KK-8: Emre Çelik, 2000, Ankara, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 21.03.2024

KK-9: Sarp Sarı, 2001, Eskişehir, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 15.02.2024

KK-10: Emirhan Demirel, 2001, Eskişehir, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 14.02.2024

KK-11: Ayşe Nur Arslan, 1998, Denizli, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 16.03.2024

KK-12: Fulya Akaoğlu, 1997, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 17.04.2024

KK-13: Yusuf Gürkan Aksoy, 2000, Ankara, ESTÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 11.04.2024

KK-14: Asya İlayda Gün, 2001, Aydın, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 14.02.2024

KK-15: İbrahim Özyılmaz, 2002, Kocaeli, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 29.03.2024

KK-16: Gökhan Kırlısoy, 2001, Eskişehir, Güvenlik Görevlisi, Görüşme Tarihi: 25.04.2024

KK-17: Mustafa Ergüler, 1992, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 17.04.2024

KK-18: Mehmet Doğdu, 2001, Konya, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 14.02.2024

KK-19: Hande Öztürk, 2000, Ankara, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 11.04.2024

KK-20: Aslı Karaca, 2006, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 16.03.2024

KK-21: Gizem Öz, 2007, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 03.02.2024

KK-22: Sinem Karataş, 2008, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi:14.03.2024

KK-23: Ece Kazanç, 1999, Bursa, ESOGÜ Mezunu, Görüşme Tarihi: 17.03.2024

KK-24: Eda Bakır, 2000, Eskişehir, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 06.01.2024

KK-25: Murat Can Demir, 2002, Sivas, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 15.03.2024

KK-26: Zeynep Güner, 2006, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 25.04.2024

KK-27: Gökhan Ülker, 1978, Artvin, Akademisyen, Görüşme Tarihi: 14.04.2024

KK-28: Efe Tan, 1978, Eskişehir, Polis, Görüşme Tarihi: 18.01.2024

KK-29: Özhan Özdemir, 1980, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 21.02.2024

KK-30: Serhat Yaşar, 1977, Eskişehir, Bankacı, Görüşme Tarihi: 22.03.2024

KK-31: Murat Yılmaz, 1978, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 16.04.2024

KK-32: Ezgi Özgül, 1980, Erzincan, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 19.04.2024

KK-33: Kadir Bulut, 1980, Eskişehir, Esnaf, Görüşme Tarihi: 25.04.2024

KK-34: Esra Yazıcı, 1977, Eskişehir, Kuaför, Görüşme Tarihi: 18.04.2024

KK-35: Güven Yaşar Erkuş, 1980, Eskişehir, Esnaf, Görüşme Tarihi: 28.01.2024

KK-36: Selim Ayhan Özdemir, 1978, Eskişehir, Serbest Meslek, Görüşme Tarihi: 21.04.2024

KK-37: Sonay Pehlivan, 1968, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 04.02.2024

KK-38: Dilek Demir, 1968, Eskişehir, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi: 26.04.2024

KK-39: Sakine Şahin, 1980, Eskişehir, Serbest Meslek, Görüşme Tarihi: 21.03.2024

KK-40: Mustafa Çelik, 1981, Eskişehir, Aşçı, Görüşme Tarihi: 29.03.2024

KK-41: Bekir Bilge, 1979, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 27.04.2024

KK-42: Hasan Değirmenci, 1975, Eskişehir, Emekli, Görüşme Tarihi: 05.02.2024

KK-43: Meliha Yeşildağ, 1980, Eskişehir, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi: 17.04.2024

KK-44: Gönül Aslan, 1975, Eskişehir, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi: 20.03.2024

KK-45: Nimet Bayrak, 1975, Eskişehir, Berber, Görüşme Tarihi: 23.02.2024

KK-46: Bayram Aslan, 1970, Eskişehir, Turizmci, Görüşme Tarihi: 08.04.2024

KK-47: Nurgül Karakuş, 1970, Eskişehir, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi: 17.05.2024

KK-48: Onur Aslan, 1970, Eskişehir, Fotoğrafçı, Görüşme Tarihi: 22.04.2024

KK-49: Berkant Genç, 1980, Eskişehir, Antrenör, Görüşme Tarihi: 19.04.2024

KK-50: Sinem Arat, 1980, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 13.02.2024

KK-51: Songül Hızarcı, 1978, Eskişehir, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi: 11.02.2024

KK-52: Hilal Gıca, 1980, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 01.03.2024

KK-53: Erol Çıracıoğlu, 1980, Eskişehir, Esnaf, Görüşme Tarihi: 07.04.2024

KK-54: Barış Kaya, 1975, Eskişehir, Esnaf, Görüşme Tarihi: 12.04.2024

KK-55: Sevim Erdoğdu, 1976, Eskişehir, Emekli, Görüşme Tarihi: 27.03.2024

KK-56: Hakan Kaya, 1980, Eskişehir, Mühendis, Görüşme Tarihi: 30.01.2024

KK-57: Sabri Özdemir, 1978, Eskişehir, Öğretmen, Görüşme Tarihi: 23.03.2024

KK-58: Goncagül Tural, 1999, Gümüşhane, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 22.04.2024

KK-59: Esma Nur Gıca, 2004, Ordu, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 25.04.2024

KK-60: Narin Haznedar, 2005, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 28.02.2024

KK-61: Türkan Ayyıldız, 2000, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 25.02.2024

KK-62: Mehmet Urem, 2008, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 26.04.2024

KK-63: Nisa Çavuşoğlu, 2009, Rize, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 14.04.2024

KK-64: Nurettin Boran Kuzu, 2005, Artvin, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 26.03.2024

KK-65: Dilara Günay, 2008, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 16.01.2024

KK-66: İkra Nur Yıldız, 2000, Balıkesir, ESOGÜ Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 16.04.2024

KK-67: Zehra Akdemir, 2009, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 12.01.2024

KK-68: Süleyman Şahin, 1965, Eskişehir, Emekli, Görüşme Tarihi: 28.02.2024

KK-69: Güler Şahin, 2007, Eskişehir, Lise Öğrencisi, Görüşme Tarihi: 28.02.2024

KK-70: Berktuğ Şenbucak, 1996, Denizli, ESOGÜ Mezunu, Görüşme Tarihi:21.02.2024

3.Elektronik Kaynaklar

URL-1: https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-70841/cografya-yapisi.html (Erişim: 03.02.2024)

URL-2: http://www.eskisehir.gov.tr/tarihce (Erişim: 24.02.2024)

URL-3: https://bebka.org.tr/eskisehir-2 (Erişim: 24.02.2024)

URL-4: (www.tdk.gov.tr) (Erişim: 15.03.2024)

URL-5: https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/ (Erişim: 08.04.2024)

URL-6: (www.tdk.gov.tr) (Erişim: 09.04.2024)

URL-7: https://medium.com/@Dijitolog/dijital-devrim-end%C3%BCstri-4-0-67e72e6aaf55 (Erişim: 16.04.2024)

URL-8: Dijital Kültür Nedir?. Misyonumuz. | tarafından Clayton d'Arnault | Dijital Kültürcü (digitalculturist.com (Erişim: 12.04.2024)

URL-9: https://www.softschools.com/timelines/computer_history_timeline/20/ (Erişim: 18.03.2024)

URL10:https://tr.wikipedia.org/wiki/Bili%C5%9Fim_%C3%87a%C4%9F%C4%B1#:~:text=Bili%C5%9Fim%20%C3%87a%C4%9F%C4%B1%20(Almanca%20Informationszeitalter%3B%20%C4%B0ngilizce,ortaya%20%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20d%C3%B6neme%20verilen%20add%C4%B1r. (Erişim: 08.01.2024)

URL-11: https://www.infoworld.com/article/3080644/what-digital-transformation-really-means.html (Erişim: 01.02.2024)

URL12:https://www.linkedin.com/pulse/dijitald%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm%C3%BCn-ruhu-k%C3%BClt%C3%BCr-zekai-kiran-dz7af/?originalSubdomain=tr (Erişim: 12.02.2024)

URL-13: https://ankaref.com/blog/dijital-bir-donusum-icin-dijital-kultur-gerekliligi-37 (Erişim: 07.02.2024)

URL-14: https://www.oracle.com/tr/cloud/digital-transformation/ (Erişim: 11.03.2024)

URL-16: www.businesswire.com (Erişim: 15.02.2024)

URL-17: https://www.socialbusinesstr.com/2015/03/30/yeni-nesil-musteri-z-jenerasyonu/ (Erişim: 16.01.2024)

URL-18: https://www.coxautoinc.com/learning-center/gen-z/ (Erişim: 16.03.2024)

EKLER

EK 1. Derleme Soruları

1. Dijitalleşme öncesi boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirdiniz?
2. Dijitalleşme sonrası boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Boş zamanlarınızda hangi tür aktivitelere katılıyorsunuz?
4. Seyahat ve gezi planlarınıza neye göre değerlendirerek karar veriyorsunuz?
5. Dijitalleşmeyle birlikte içerik tüketiminizin boyutu nedir?
6. Zaman yönetiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
7. Hiçbir şeye yetişememe hissiniz oluyor mu? Sizce dijitalleşmenin bu duruma bir etkisi var mıdır?
8. Uyumadan önce telefonla zaman geçiriyor musunuz?
9. Uyanırken alarmla mı uyanıyorsunuz?
10. Dijitalleşme öncesi romantik duygular nasıl yaşanıyordu?
11. Dijitalleşme sonrası romantik duygular nasıl yaşanıyor?
12. Dijitalleşme öncesi olumsuz duygular nasıl ifade edilirdi?
13. Dijitalleşme sonrası olumsuz duygular nasıl ifade ediliyor? (Sanal zorbalık, empati duygusu örnekleriyle)
14. Dijitalleşme öncesi yalnızlık duygusu, can sıkıntısı nasıl yaşanıyordu?
15. Dijitalleşme sonrası yalnızlık duygusu, can sıkıntısı nasıl yaşanıyor?
16. Dijitalleşme öncesi sinir, stres, tahammülsüzlük duyguları nasıl yaşanıyordu?
17. Dijitalleşme sonrası sinir, stres, tahammülsüzlük duyguları nasıl yaşanıyor?
18. Dijitalleşme öncesi yetersizlik duygusu, tatminsizlik, yetinme hissi nasıl yaşanıyordu?
19. Dijitalleşme sonrası yetersizlik duygusu, tatminsizlik, yetinme hissi nasıl yaşanıyor?
20. Emojiler hakkında ne düşünüyorsunuz?
21. Dijitalleşme sonrası eğitim ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
22. Geleneksel dönemdeki eğitim ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
23. Dijitalleşme sonrası öğretmenlerin öğretim yöntemleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

24. Geleneksel dönemdeki öğretmenlerin öğretim yöntemleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
25. Günümüzde öğrenci olmak nasıl bir duygu? (Derslerde çabuk sıkılma, anında cevap isteme ve serbest hareket etme isteği)
26. Geleneksel dönemde öğrenci olmak nasıldı? (Sabır, heyecan, düzen, disiplin)
27. Dijitalleşme sonrası ödevler, sınavlar nasıl oluyor?
28. Geleneksel dönemce ödevler, sınavlar nasıl oluyor?
29. Dijitalleşme sonrası ölçme ve değerlendirme görevleri için kaynaklara nasıl erişiliyor?
30. Geleneksel dönemde ölçme ve değerlendirme görevleri için kaynaklara nasıl erişilirdi?
31. Dijitalleşme sonrası olağan üstü durumlarda eğitim nasıl şekillenir? (Uzaktan eğitim kavramı)
32. Geleneksel dönemde olağan üstü durumlarda eğitim nasıl şekilleniyordu?
33. Dijitalleşme sonrası eğitim ve öğretimde kullanılan materyaller hakkında ne düşünüyorsunuz? (Akıllı tahta, e-kitap, video, pdf, slayt)
34. Geleneksel dönemde eğitim ve öğretimde kullanılan materyaller hakkında ne düşünüyorsunuz? (Kara tahta, tebeşir, el yazısı, kitap, defter)
35. Dijitalleşme sonrası alışveriş mekânları ve platformları ile ilgili deneyimleriniz ne yöndedir? (Alışveriş merkezleri, e-ticaret platformları)
36. Geleneksel dönemde alışveriş mekânları ve platformları ile ilgili deneyimleriniz ne yöndedir? (Esnaf, pazar, yerel dükkân)
37. Dijitalleşme sonrası alışverişte çeşitlilik ne durumdadır? (E-ticaret ve sınırsız ürün erişimi)
38. Geleneksel dönemde alışverişte çeşitlilik ne durumdadır? (Ürüne erişimde zorluk ve ürün bulamama durumu)
39. Dijitalleşme sonrası satın alma süreci, ödeme yöntemleri, nasıldır? (Kredi kartı, e-cüzdan, promosyon indirimler ve kampanyalar)
40. Geleneksel dönemde satın alma süreci, ödeme yöntemleri, nasıldır? (Veresiye, nakit, takas, pazarlık)
41. Dijitalleşme sonrası müşteri memnuniyeti ve sadakati nasıl sağlanır? (Garanti belgesi)
42. Geleneksel dönemde müşteri memnuniyeti ve sadakati nasıl sağlanırdı?

43. Dijitalleşme sonrası hayalet satıcı ve gizli tüketici ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
44. Geleneksel dönemde esnaf ile iletişim hakkında ne düşünüyorsunuz?
45. Dijitalleşme sonrası uzaktan teslimat, kargolama durumunun müşteri tercihi üzerindeki etkisi nedir?
46. Mahremiyet kavramını nasıl tanımlarsınız?
47. Dijitalleşme sonrası mahremiyet nasıl korunuyor?
48. Geleneksel dönemde mahremiyet nasıl korunuyordu?
49. Dijitalleşme sonrası kişisel bilgi paylaşımı, özel hayat paylaşımı ne boyuttadır?
50. Günümüzde sanal dünyada mahremiyet kültürü tüketimi nasıl etkilenmiştir?
51. Geleneksel dönemde büyüdüğünüz toplumda mahremiyet ile ilgili nasıl kültürel değerler vardı?
52. Günümüzde mahrem açıdan nasıl güvende hissediyorsunuz?
53. Kültürel değerlerin mahremiyet kültürü tüketimi yönündeki değişimi sizce ne boyuttadır?